(786)

Spomenica

tisočletnice Metodove smrti.

Spisal
dr. Fr. Kos.

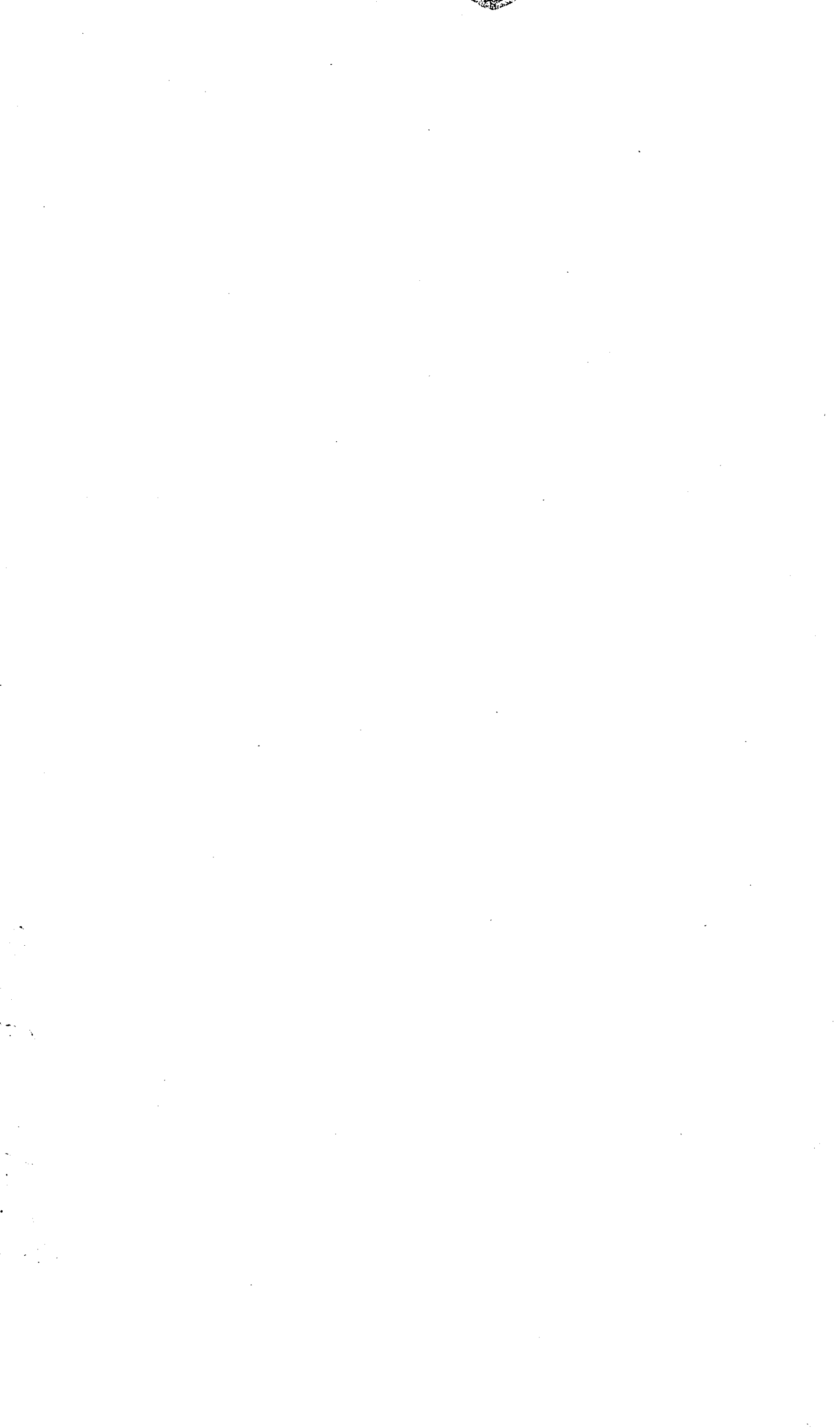
Založila in na svetlo dala
MATICA SLOVENSKA.

V LJUBLJANI.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

1885.

Spomenica

tisočletnice Metodove smrti.

Spisal

dr. Fr. Kos.

Založila in na svetlo dala

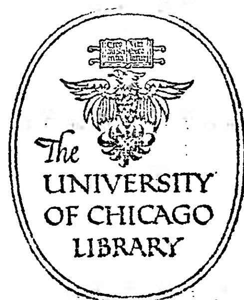
MATICA SLOVENSKA.

V LJUBLJANI.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

1885.

The
UNIVERSITY
OF CHICAGO
LIBRARY

Predgovor.

Po vsem slovanskem svetu obhajajo društva in posamezniki posebno slovesno današnji dan in letošnje leto, ker minulo je ravno tisoč let odkar je umrl sveti Metod, ki je s svojim bratom Cirilom jako veliko storil za duševno omiko naših očetov. Za drugimi društvi tudi prvi slovenski literarni zavod ni hotel zaostati in sklenìlo se je, da naj se da na svetlo primerna knjiga, ktere spisovanje sem jaz prevzel. Moj namen je bil sestaviti zgodovino Slovencev devetega stoletja s posebnim ozirom na slovanska blagovestnika. Po prvotnem načrtu imela bi knjiga obsegati zemljepisni del in pa politično, cerkveno in kulturno zgodovino Slovencev devetega stoletja. Začel sem nabirati vire in iskati drugih pripomočkov po knjižnicah, pri knjigarjih in prijateljih; kmalu je bilo skupaj toliko gradiva, da ga mi ni bilo mogoče zarad mnogih drugih opravil do določenega časa popolnoma in vsestransko porabiti. Ker je bilo skleneno, da Matica izda knjigo za l. 1885., ni mi druzega ostalo, kakor da sem tiste sestavke, ki so bili slučajno končani, zbral in Matici poslal. Ako bi mi bilo mogoče pričeto delo res zvršiti, narasla bi knjiga na najmanj kakih 30 tiskanih pol. Onim gospodom, ki so me podpirali s posojevanjem knjig, izrekam tu svojo zahvalo.

V Gorici, dne 6. aprila l. 1885.

Pisatelj.

1. Viri.

a pričujoče delo treba je bilo mnogo virov, ki pa gledé verjetnosti niso vsi jednake vrednosti. Delimo jih lahko v tri skupine. V prvo spadajo popolnoma zanesljivi in vse znake pristnosti imajoči viri. V drugo skupino vvrstiti moramo legende, t. j. vire, v kterih nahajamo mnogo resničnega, a tudi marsikaj izmišljenega. Zgodovinarjeva naloga je, ločiti pleve od zrna in le zadnje porabiti za svoje delo. V tretji skupini bi se nahajali ponarejeni in dvomljivi zgodovinskí dokumenti, ki pa imajo vkljub temu včasih svojo posebno vrednost.

1. Zanesljivi viri.

K tem virom smemo prištevati precejšnje število raznih listin devetega stoletja, o kterih hočemo pri priložnosti na dotičnem mestu kako besedo spregovoriti. Le memogredé naj bo tu rečeno, da se nahajajo razven pristnih tudi ponarejene.

Zanesljiva in verjetna so tudi različna pisma iz te dobe razven nekterih. Razume se, da se mora pri pismih in tudi pri drugih spisih, ki so sicer pristni, vendar pristranski, ozir jemati na njih pristranost. Za životopis slovanskih apostolov so jako važna nektera pisma rimskih papežev in drugih imenitnih oseb.

Kar se tiče pisem rimskih papežev hočemo na tem mestu spregovoriti nekaj besed o tistih, ktera so našli v zborniku papeških pisem britanskega muzeja (British Museum) v Londonu. Izvirni rokopis, na kterem se nahajajo dotična pisma, spisan je v začetku 12. stoletja in shranjen v imenovanem muzeji pod št. 8873. — Mr. Edm. Bishop prepisal je pisma za „Monumenta Germaniae" in P. Ewald je seznanil učeni svet bolj natanko s temi spomeniki v knjigi „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde", Bd. V, str. 275—414 in 503—596 (Hannover 1880) pod naslovom „Die Papstbriefe der britischen Sammlung". — Kolikor sega vsebina teh pisem v slovansko zgodovino, razloženo je v Jagićevem Archivu für slav. Philologie, IV. str. 707—710, listine same pa sta po Bishopovem prepisu priobčila dr. Fr. Miklošić in dr. Fr. Rački v Starinah jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. XII, str. 211—223, pod na-

slovom „Novo nadjeni spomenici iz IX. i XI. vieka za panonsko-moravsku, bugarsku i hrvatsku poviest.“ Za nas največje pomembe so pisma tiskana pod št. 4., 5., 6., 7. in 14. v navedeni knjigi. Ta pisma jemljó v misel sv. Metoda in pojasnujejo razmere med njim in nemškimi škofi. Na podlagi teh pisem spisal je dr. Krek svojo razpravo v prvem letniku časopisa Kresa (str. 345—354) pod naslovom „Papeška pisma britanskega museja in sv. Methodij.“

Razven teh je še precej drugih pisem, ktera opisujejo delovanje slovanskih apostolov. Vendar jih tu ne bom navajal, ker hočem o njih bolj natanko govoriti v posebnem odstavku.

K zanesljivim virom smemo prištevati razne letopise in kronike. V njih nahajajo se tu in tam za domačo zgodovino važne notice, ktere je treba zbrati in porabiti. Za slovensko povestnico devetega stoletja dobimo precej gradiva v Fuldskih, Einhardovih, Alemannskih in še v nekterih drugih letopisih, potem v mnogih kronikah in životopisih, kakor v Životopisu cesarja Ludovika in drugod. Vvrstivši te vire med zanesljive pa še nikakor ne trdim, da je vse gola resnica, kar stoji v njih; tu in tam je marsikaj neresničnega, pomanjkljivega in strankarskega.

Za zgodovino Slovencev v devetem stoletji je jako velike važnosti spis „O spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev“ (*De conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus*). Neznani solnograški duhovnik, ki je l. 873. [1]) spisal ta sestavek, hotel je dokazati, da spada Pannonija k solnograški nadškofiji in da je Metodovo delovanje v tej deželi protipostavno vtikanje v pravice solnograške cerkve. Pisatelj hvalisa in povišuje v tem pristranskem spisu zasluge solnograških nadškofov in njih duhovščine, o Metodu pa govori razžaljivo in mu še celo ne privošči njegovega nadškofovskega naslova.

Spis o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev bil je že večkrat natisnen. Izdali so ga M. Freher l. 1602. v knjigi „Scriptores rerum Bohemicarum“, p. 15—20, potem pisatelj knjige „Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia“, Salzburg 1784, Anhang, str. 10 i. d., Kopitar v „Glagolita Clozianus“, p. LXXII. squ., Wattenbach v knjigi „Monumenta Germaniae, Scriptores“ (= M. G. S.) 1854, XI, p. 6—15. in Ginzel, Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method, 2. Ausgabe, Wien, 1861, Anhang, str. 46—57. — Profesor Majciger (Zgodovina svetih apostolov slovanskih, Cirila in Metoda, 1863, str. 98—103) je ta spis poslovenil. Kar se tiče navedenih izdaj, oziral sem se v prvi vrsti na tekst v Mon. Germ. Script.

Razven teh je še nekaj drugih manjših zanesljivih zgodovinskih virov, kterih vendar na tem mestu ne bom našteval.

2. Legende.

Legenda ni izmišljena basen brez zgodovinskega jedra, temveč resničen životopis, pesniško ozalšan s popisovanjem pobožnih in čudeznih dogodb in dejanj kake bogoljubne osebe. V kritični razpravi treba je ločiti zgodovinske dogodke in izmišljene dostavke. Pri spisovanji životopisa sv. Cirila in Metoda nam je mogoče porabiti precejšnje število legend v staroslovenskem, latinskem in grškem jeziku, izmed kterih so nektere bolj, druge manj zanesljive. Ne bo odveč, ako se seznanimo z važnejšimi nekoliko natančneje.

a) Žitje sv. Metoda (Vita s. Methodii) ali Pannonska legenda.

Ta v slovensko-ruskem jeziku spisana legenda, ki obravnava življenje sv. Cirila in Metoda, sega do Metodove smrti in je najbrže nastala v dolenji Pannoniji v drugi polovici devetega stoletja. Miklošič misli, da je bila prvotno spisana v grškem jeziku in da jo je pozneje nekdo prevel v staroslovenščino [2]; Rački pa meni, da je le okrajšani prepis neke druge daljše, v staroslovenskem jeziku spisane legende. [3]) Njen pisatelj govori jako spoštljivo o rimskem papeži in ga smatra za višjega cerkvenega glavarja. Zarad tega smemo sklepati, da ni bil razkolnik, kakor misli Ginzel [4]), ki je to legendo sploh premalo cenil, kar pa ni nikakor čudno, ker je ni razumel; namesto staroslovenskega teksta imel je pred seboj le nepopolno latinsko prestavo. Pisatelj te legende bil je jeden izmed Metodovih učencev in po rodu Slovan, ki je živel v drugi polovici devetega stoletja. To nam dokazuje pisatelj sam v svoji legendi, kjer pravi, da je bil Metod učitelj njemu in njegovemu ljudstvu ter živel v njegovi dobi. [5]) Isti pisatelj prosi Metoda, da bi se v nebesih spominjal svojih učencev v molitvah in jih rešil vsake nevarnosti. [6]) Da je bila ta legenda spisana kmalu po Metodovi smrti, razvidno je tudi iz tega, da pisatelj nič ne ve o izgnanji Metódovih učencev l. 886; ravno tako mu je neznano uničenje velikomoravske države.

Legenda pisana je priprosto in njeni dogodki ne nasprotujejo drugim zanesljivim zgodovinskim virom. Njena verljivost se je še bolj pomnožila, odkar so nam znana papeška pisma londonskega muzeja. Nekteri dogodki iz življenja Cirila in Metoda omenjeni so samo v tej legendi.

Jeden rokopis te legende nahaja se v knjižnici duhovne akademije v Moskvi in je bil spisan v 16. stoletji. Morebiti se bo komu čudno zdelo, kako da je prišla pannonska legenda na Rusko, Znano je, da so bili kmalu po Metodovi smrti njegovi učenci pregnani iz Pannonije in iz Moravskega ter so šli v Bolgarijo; odtod

pa se je razširila slovanska liturgija na Rusko in ž njo tudi mnogo staroslovenskih spomenikov. Porabivši ta rokopis natisnil je legendo l. 1851. P. J. Šafařik v knjigi „Památky dřevniho písemnictví Jihoslovanův.“ Miklošič jo je nato prestavil v latinščino in Dümmler je njegovo prestavo z mnogimi opazkami ponatisnil v Archivu für Kunde österr. Geschichtsqu., XIII, str. 156—163. Po Dümmler-ji jo je dal natisniti Ginzel (Gesch. der Slawenapostel, Anhang, str. 20—32). Nekaj let pozneje (1865) je Josip Bodjanskij, porabivši neki rokopis iz 12. ali pa 13. stoletja, izdal to legendo v knjigi „Čtenija vъ imperatorskomъ obščestvě istorii i drevnostej rossijskihъ pri moskovskomъ universitetě, Moskva, vol. I., Materijaly slavjanskija, 1—14.“ Po tej izdaji, primerjavši ob jednem tudi Šafaříkovo, dal je to legendo na svetlo Fr. Miklošič l. 1870. pod naslovom „Vita sancti Methodii, russico-slovenice et latine.“ Pridejana latinska prestava je mnogo bolja, kakor tista, ki se nahaja v prej imenovanem Archiv-u, oziroma v Ginzelovi knjigi.

b) Žitje sv. Konstantina (Vita s. Constantini).

Ta legenda, pisana v srbsko-slovenskem jeziku, ohranila se je v mnogih rokopisih; Miklošič jih je naštel 17, izmed kterih segajo najstarejši v 15. stoletje. [7]) Pisatelj te legende prizadeval si je narisati Konstantinovo (Cirilovo) življenje in njegovo delovanje v Carigradu, med Saraceni, Kozarji, Slovani in v Rimu; končal je z njegovo smrtjo. Iz legende je razvidno, da je pisatelj dobro poznal Cirilovo življenje. V celem životopisu ne nahajamo nikakoršnega nasprotja med grško in rimsko cerkvijo in to je znamenje, da je legenda jako stara. Spisal jo je najbrže Cirilov učenec Klement, ki je pozneje postal škof v Velici na Bolgarskem. — Izdali so to legendo med drugimi P. J. Šafařik [8]) in 19 let pozneje Miklošič [9]), zadnji z latinskim prevodom.

c) Translatio s. Clementis (Prenos sv. Klementa) ali Italska legenda.

Ta v latinskem jeziku spisana legenda nam pripoveduje, kako je bil Konstantin (Ciril) poslan h Kozarjem in pri tej priložnosti našel ostanke rimskega papeža Klementa. Pozneje sta prišla Konstantin in Metod h knezu Rastislavu na Moravsko, kjer sta četiri in pol leta oznanovala sveto vero. Poklicana v Rim vzela sta seboj ostanke sv. Klementa. Tu je Konstantin, premenivši svoje ime v Ciril, zbolel in umrl dne 14. februarja.

Ta legenda, ki jo je Dobrowski [10]) po njeni domovini, v kteri je nastala, imenoval italsko, odlikuje se po svoji nepristranosti. Najbrže jo je spisal Gauderich ali Gaudentius, škof v mestu „Velletri“, ki je živel za časa slovanskih apostolov in bil navzoč pri 8. občnem cerkvenem zboru l. 869. Ona obsega o prvem delo-

vanji Cirila in Metoda jako zanesljive vesti, ktere je dotični pisatelj prej ko ne slišal iz njunih ust, ko sta bila v Italiji. Ako kontroliramo to legendo z listinami in drugimi viri, kteri imajo res pravo zgodovinsko vrednost, vidimo, da se popolnoma vjema ž njimi.

To legendo natisnili so l. 1668. bratje Bollandisti v „Acta Sanctorum“ k 9. marcu, tom. II, p. 19—21., porabivši rokopis učenega Duchesne-a pod naslovom: „Incipit translatio corporis S. Clementis Martyris et Pontificis.“ — Natisnena je tudi v Ginzelovi knjigi „Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 5—11.

d) Moravska legenda.

Ta legenda je po mislih Dobrowskega [11]) nastala na Moravskem v 14. stoletji, ko so začeli dne 9. marca obhajati praznik sv. Cirila in Metoda. Pisatelj te legende združil je branje o sv. Cirilu in Metodu, ktero je našel v svojem moravskem brevirji, z Italsko legendo in tako je nastala Moravska legenda. Pri tem delu prepisal je včasih iste besede in stavke, ktere je našel v svojih virih, včasih jih pa zamenjal z drugimi izrazi; kar se mu je zdelo preobširno, je skrajšal in nasprotno je dostikrat nadomestil kratek stavek z obširno periodo, v ktero je tu ali tam vplel svoje lastne misli in nazore. [12]) Pisatelj je hotel s svojim spisom pokazati rojakom, da sta Ciril in Metod spreobrnila moravski narod in da sta ona dva prava apostola in patrona njih dežele.

To legendo dali so najprej (l. 1668.) na svetlo Bollandisti v „Acta Sanctorum“ k mesecu marcu, tom II., p. 22 squ., porabivši neki pasional iz samostana Blaubeurn-a blizo Ulma, kterega je spisal l. 1480. Jarnej Kraffe. Po Bollandistih dal jo je natisniti Schlözer v svojem Nestorji (III, 154). Pozneje jo je Dobrowsky popravil po mnogo starejših rokopisih, ktere je našel v Pragi in Olomuci ter jo l. 1826. natisnil v svoji knjigi „Mährische Legende von Cyrill und Method“. Tudi Ginzel jo ima v svoji knjigi „Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 12—18“.

e) Česka legenda (Legenda bohemica).

Ta legenda je začetek v latinščini pisane legende sv. Ljudmile in se nahaja v nekem rokopisu javne knjižnice v Pragi. Dobrowsky [13]) misli, da sega njen začetek čez polovico 14. stoletja. Ta kratka legenda ima precej napak in nobene posebne važnosti. Natisnili so jo Bollandisti v „Acta Sanctorum“ k 16. septembru, potem J. D(obrowsky) v knjigi „Kritische Versuche“, str. 70 i. d., in Ginzel, Gesch. der Slawenapostel, Anhang, str. 19 i. d.

f) Bolgarska legenda ali Životopis sv. Klementa (Vita s. Clementis).

Ker je bil Klement, bolgarski škof v Velici, Metodov učenec, opisuje se v tej legendi najprej (v prvih sedmih poglavjih) življenje sv. Cirila in Metoda, vendar popolnoma z bolgarskega stališča; zato se tudi legenda imenuje **bolgarska**. V njej se pripoveduje v **grškem** jeziku, v kterem je ta životopis spisan, da je sveti Duh pomagal Cirilu in Metodu izumiti slovenske pismenke. Prestavila sta potem sveto pismo iz grškega v bolgarski jezik. Metod je krstil bolgarskega kneza Borisa in si veliko prizadeval zatreti zmoto, ki je prišla od Frankov k Bolgarom, namreč da sv. Duh ne izhaja samó od Očeta, temveč tudi od Sina. Velike važnosti ta legenda nima in tudi gledé verljivosti ni posebno zanesljiva.

Sestavil je ta životopis prej ko ne kak Klementov učenec, ki je bil njegov sovrstnik (prim. pogl. 18.) in po rodu Bolgar (prim. pogl. 28.). Ker je Klement umrl l. 916., nastal je ta spis brez dvoma že v 10. stoletji. Gotovo pa ga ni sestavil razkolniški nadškof bolgarski Theophylakt, akoravno dotični rokopis njemu pripisuje to delo, kajti ta je bil po rodu Grk iz Carigrada in je umrl še le l. 1107.

Ta životopis je izdal Miklošič (Vita s. Clementis, episcopi Bulgarorum, graece, Vindobonae 1847).

g) Kratka bolgarska legenda
spisana v staroslovenščini.

Ta legenda nam pripoveduje, da sta bila Ciril in Metod pri Saracenih in Kozarjih, potem sta prišla na Moravsko in odtod v Rim, kjer je Ciril umrl. Nadškof Metod, prišel je pozneje na Moravsko in tu umrl.

Natisnil je to legendo Konstantin Kalajdovič v svoji knjigi „Joan Exarch Bolgarskij“ (str. 90.), porabivši neki rokopis na pergamenu iz 13. stoletja. Dobrowsky [14]) ponatisnil jo je z latinico. Dümmler misli, da je ta legenda ekscerpt iz Pannonske legende. [15])

h) Nestorjeva kronika.

Morebiti bo kdo oporekal, da sem vvrstil Nestorjevo kroniko med legende. Vendar nimam pred očmi cele kronike, temveč samo 20. poglavje, ktero nam v kratkih potezah po načinu drugih legend nekaj malega pripoveduje iz življenja sv. Cirila in Metoda. Nestor, kijevski menih, ki je bajé umrl v 2. desetletji 12. stoletja, zapustil je kroniko mesta Kijeva ter v njej popisal zgodovino tega mesta in cele Rusije od najstarejših časov pa do svoje dobe. Njegov jezik, v kterem je pisal svojo kroniko, zamore se imenovati ruskoslovenski. Kar se tiče citatov, vzel sem jih iz Miklošičeve izdaje „Chronica Nestoris, textum russico-slovenicum, Vindobona 1860.“

Lahko bi naštel še nektere druge zgodovinske vire. Ker so pa deloma v primeri z opisanimi jako pozno nastali in nimajo za pričujoče delo nobene posebne važnosti, zato ne bom na tem mestu o njih govoril.

3. Ponarejeni viri.

Iz srednjega veka ohranilo se nam je precej veliko dokumentov, ki imajo le relativno zgodovinsko vrednost. K njim prištevamo v prvi vrsti ponarejene vire, n. pr. ponarejene listine, pisma itd. Vnanji ali pa notranji znaki, včasih pa oboji, pričajo o nepristnosti tacih virov. Pri nekterih drugih se nepristnost ne more tako lahko dokazati, vendar se nam iz raznih razlogov ne zde zanesljivi, temveč sumljivi in dvomljivi. Vseh teh virov tu ne bom našteval, pač pa hočem pri priložnosti čitatelja nanje opozoriti.

4. Dodatek k virom. [16])

Št. 1. Okolu l. 869.

Papež Hadrijan (II.) piše Rastislavu, Svetopolku in Kocelu [17]) (*„kъ Rostislavu i Svjatopъlъku i Kocblju“*), da je Bog vzbudil njih srca in jim pokazal, da ne zadostuje služiti mu samó z vero, temveč tudi z blagimi deli. Obrnili so se ti do rimskega stola in do blagovernega cesarja Mihajla ter prosili učiteljev. Cesar jim je poslal filozofa Konstantina in njegovega brata, ktera sta, uvidevši, da spadajo njih pokrajine k apostolskemu stolu, ravnala se po kanoničnih postavah, prišla v Rim in prinesla seboj svetine sv. Klementa. (*„. . . . ne tъkъmo bo u sego svjatitelbskago stola prosiste učitelja, nъ i u blagověrbnago cěsarja Mihaila, da posъla vamъ blaženago filosofa Kostjantina i sъ bratъmb, do ideže my ne dospěhomъ. ona že, uvěděvъša apostolbskago stola dostojašta vaša strany, kromě kanona ne stvoriste ničbsože, nъ kb namъ pridoste, svjatago Klimenta mošti nesušte.“)* Papež piše dalje, da je bil tega jako vesel in da je Metoda, jako razumnega in pravovernega moža, izpitavši in posvetivši ga ž njegovimi učenci vred, poslal v pokrajine, po kterih so vladali Rastislav, Svetopolk in Kocel, da bi jim, kakor so prosili, razlagal knjige v njihovem jeziku ter jih podučeval o sveti maši, krstu in sploh o božji službi, kakor je že začel delati filozof Konstantin. Tudi naj drugi to storé, ako znajo dobro in prav razlagati božje zapovedi. Samó jeden običaj treba je imeti pred očmi, da se pri maši čita apostolsko dejanje in evangelij najprej latinski in potem slovenski. (*„my že, trbgubu radostb priimъše, umyslihomъ, ispytavъše, posъlati Methodija, svja-*

štbše i sъ učeniky, synu že našego, na strany vaša, muža že sъvbršena razumbmb i pravověrbna, da by učitъ, jakože jeste prosili, sъkazaja kъnigy bъ jazykъ vašb, po vbsemu cbrkvbnomu činu ispъlъnb, i sъ svjatoju mъšeju, rekъše sъ službboju, i krbštenijemb, jakože jestb filosofъ načalъ Kostjantinъ božijeju blagodatbju i za molitvy svjatago Klimenta. tako že ašte inъ kъto vъzmožetb dostojno i pravověrbno sъkazati, svjato i blagoslovleno bogъmb i nami i vbseju katholikijeju i apostolbskoju cbrkvbju budi, da byste udobb zapovědi božija navykli. sb že jedinъ hraniti obyčaj, da na mbši pbrvěje čbtutb apostolb i evangelije rimbsky, tače slověnbsky. . . .") Ako bi kdo izmed ondotnih učiteljev (Metodu in njegovim učencem) očital, da ne učé istine in grajal slovensko pisane knjige, naj se ne izobči, temuč izročé naj ga cerkveni sodniji, dokler se ne poboljša. (*„. . . ašte že kъto otъ sъbbranyihъ vamъ učitelb i češjuštihъ sluhy i otъ istiny otvraštajuštihъ na bljadi načbnetb dlbrznuvъ inako razvraštati vy, gadja knigy jazyka vašego, da ne budetb otъlučenъ, nъ tъkъmo bъ sudъ danъ cbrkvi, do nbde sja ispravitb."*) [18])

Šafařík P. J., Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův, Život sv. Methodia, str. 5. — Miklosich, Vita s. Methodii, p. 15, c. 8. — Rački, Viek i djelovanje, str. 241—243. — Fekonja A., Razširjava kristjanstva med Slovenci (Letopis Matice slovenske za l. 1884., str. 151).

Št. 2. 872, dne 14. dec. — 873, dne 14. maja. [19])

a) Papež Ivan VIII. piše (jakinskemu) škofu Pavlu, svojemu legatu v Germaniji in Pannoniji ter mu ukaže, braniti pri kralji Ludoviku pravice rimske stolice gledé pannonske škofije, ktera je bila nekdaj odvisna od rimske cerkve, a pozneje jo je od nje odtrgal sovražni meč. (*„Ipse nosti, o gloriosissime rex* (namreč Ludovik Nemški), *quod Pannonica diocesis apostolice sedi sit subiecta, licet bellica clades eam ad tempus ab illa subtraxerit et gladius ad horam hostilis subduxerit. Verum reddita aecclesiis pace reddi debuernnt et iura, que cum pace reddita tirannicus unicuique furor ademerat."*

b) Ne samo po Italiji in zapadnih deželah, temveč tudi po celi Illyriji posvečevali, ordinirali in urejevali so že od nekdaj rimski papeži, kakor pričujejo nekteri registri, sinodini zapiski in marsikteri spomeniki tam postavljenih cerkva. (*„Non solum inter Italiam, ac terras Hesperiae, verum etiam inter totius Illyrici fines consecrationes, ordinationes et dispositiones apostolica sedes patrare antiquitus consuevit, sicut nonnulla regestra et conscriptiones sinodales, atque ipsarum quoque plurima ecclesiarum in his positarum demonstrant monimenta."*

c) Kar se tiče zastarenja pravic, določeno je pri kristijanih neko število let (po kterih nehajo stare pravice), kjer so pa pre-

nehale cerkvene pravice zarad grozovitosti poganov, tam se o zastarenji ne more govoriti, ako bi še toliko let preteklo. (*„Si de annorum numero forte causatur, sciat Ludovicus rex, quia inter Christianos et eos, qui sunt unius fidei, numerus certus affixus est. Ceterum ubi paganorum et incredulorum furor in causa est, quanta libet praetereant tempora, iuri non praeiudicant aecclesiarum.“)*

d) Tudi je dobil škof Pavel od papeža ukaz, reči (solnograškemu nadškofu) Adalvinu in (pasovskemu škofu) Hermanrichu, da morata Metodu, ki trpi že tri leta pred njuno silo, prepustiti njegovo stolico in ne misliti na sodnijsko preiskavo gledé pristojnosti njegove škofije. Prej mora po cerkvenih postavah dobiti nazaj svoje dostojanstvo in ko je že poldrugo leto užival svoje, vnovič dobljene pravice, potem naj še le pride vsa zadeva pred sodnijo. Ako bi Adalvin in Hermanrich zahtevala (takoj) sodnijsko preiskavo proti škofu Metodu, reče naj jima, da sta brez postavne sodbe obsodila od apostolskega sedeža postavljenega škofa, vrgla ga v ječo, bila s pestmi, zabranila mu opravljati božjo službo, imela ga tri leta vjetega in vendar ves ta čas nadlegovala apostolski sedež z mnogobrojnimi poslanci in pismi; da nista vredna priti k sodniji, ker hočeta vse le za hrbtom doseči in ker si sama brez papeževega dovoljenja lastita sodnijske pravice; da se jima za toliko časa prepové opravljati božjo službo, kolikor časa sta ona dva to zabranila pri Metodu, in da naj ta takó dolgo uživa brez ovir podeljeno mu škofovsko oblast, kolikor časa sta ga ona dva imela vjetega; potem še le naj bi prišla, ako imata kaj proti njemu, pred apostolski sedež, kjer bi bili obe stranki zaslišani in sojeni. Ker bi se pa tožba vršila med nadškofi, smel bi jih le patrijarh soditi. (*„Ego quidem ad sedem eius, qui per* tres *vim pertulit annos, recipiendam, non ad iudicium super diocesim destinatus sum subeundum. Et certe secundum decretalia instituta prius eum reinvestiri convenit (ministerio) episcopi, et postmodum ad racionem adduci, ut scilicet vestitus iuribus per annum et dimidium resumptis ad diffiniendam causam suam accedat.“ Porro si Aluinus* (Adalvin) *cum Hermerico* (Hermanrich) *iudicium cum episcopo nostro Methodio inire voluerit, dic* (škof Pavel) *ad eos: Vos sine canonica sententia dampnastis episcopum ab apostolica sede missum carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacro ministerio separantes et a sede* tribus *annis pellentes, apostolicam sedem per ipsum* triennium *plurimis missis et epistolis proclamantem . . .“)*

e). V svojih instrukcijah veleva papež škofu Pavlu in Metodu, da bi šla k Svetopolku. (*„Ne suscipias occasionem excusationis prohibentem te vel fratrem nostrum Methodium transire ad Suentepulcum . . .“*)

Ulomki tega pisma ohranili so se v rokopisih v Londonu, na Dunaji in v Rimu. Največji kos pisma nahaja se v Londonu v rokopisu britanskega muzeja iz 12. stoletja, št. 8873. in sicer

oni deli, ki so zgorej omenjeni pod *a*, *c*, *d* in *e*. Te dele natisnila sta Miklošič in Rački v Starinah jugoslav. akad. XII, str. 213, br. 5. — Ulomka pod *b)* in *c)* nahajata se v rokopisih iz 15. stoletja na Dunaji (Cod. Bibl. Caes. 2186), kar je prepisal Wattenbach (Beiträge zur christl. Kirche in Mähren, 48), in v Rimu v vatikanski knjižnici (Cod. Chart. 4886), kar je dal na svetlo Rački (Viek i djelovanje, op. cit., str. 293). — Glej tudi Mansi, Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, tom. XVII, p. 264. — Jaffé, Regesta pontif. Roman., Berlin 1851, p. 262, n. 2248. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, op. cit. str. 60, op. — itd.

Št. 3. 872, dne 14. dec. — 873, dne 14. maja[20])

(Papež Ivan VIII.) piše (solnograškemu) nadškofu Adalvinu (*„Aluino archiepiscopo)* ter mu veleva potruditi se, da dobi Metod nazaj svojo stolico, ktero je zgubil vsled njegovega postopanja. (*„Ne mireris, quia diximus, te agente sedem a fratre nostro Methodio recipiendam, quia profecto dignum est, ut tu, qui fuisti eius auctor deiectionis, sis officii commissi causa receptionis.“)*

Rokopis britanskega muzeja iz 12. veka, br. 8873. — Starine jugoslav. akad., XII, str. 213, br. 4. —

Št. 4. 872, dne 14. dec. — september 873.[21])

Papež Ivan VIII. piše (freisinškemu) škofu Annonu ter mu očita, da njegova predrznost in prevzetnost ne presegate samo oblakov, temveč celo nebesa, ker si je lastil pravice rimske stolice ter si upal kakor kak patrijarh soditi od apostolske stolice med narode poslanega nadškofa Metoda, dobivši ga bolj samosilsko, kakor pa postavno v svoje roke. Njegove prošnje, da bi ga po cerkvenih postavah sodila rimska stolica, ni uslišal, pač pa ga obsodil s svojimi pajdaši in tovariši, vrgel v ječo in mu zabranil obhajati božjo službo. O Metodovem preganjanji ni nič poročal v Rim, da še celó, ko je bil v Rimu poprašan, ako ga pozna, lagal je, akoravno je sam prouzročil vse krivice, ktere so mu napravili njegovi ljudje. Zarad tacega počenjanja pride naj takoj v Rim, da se opraviči; tudi ne sme od meseca septembra naprej tako dolgo deliti in prejemati zakramentov, dokler ne poravna svoje trmoglavosti s pokorščino. (*„Audacia tua et presumptio non solum nubes sed et ipsos celos transcendit. Usurpasti enim tibi vices apostolice sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti; immo quod est gravius, fratrem tuum* Methodium archiepiscopum, *legatione apostolice sedis ad gentes fungentem, tyrannice magis quam canonice tractans, nec presbiterorum, qui penes te reperti sunt, iudicasti dignum consensu, quod nonnisi in contumeliam sedis apostolice perpetrasti. Quin etiam petente illo, sacris canonibus edocentibus,*

ipsius sancte (Romanae) sedis iudicium concedi minime permisisti; sed in eum cum sequacibus tuis et sociis quasi sententiam protulisti, (et) a divinis celebrandis officiis illum sequestrans carceri mancipasti. Insuper et cum proprium sancti Petri hominem esse te diceres, ut patrimonii in Germania siti curam gereres, istius fratris et coepiscopi, quin potius et missi nostri, de quo nobis maiore cura debebatur, vincula et insecutiones non solum ut fidelis minime nunciasti, sed Rome, (cum) super eo interogareris a nostris, te illum nosse mentiendo negasti, cum cunctarum afflictionum sibi a vestratibus illatarum ipse incentor, ipse instigator, immo ipse fueris auctor. De quibus omnibus, nisi adeo fuerit eiusdem venerandi episcopi conditio sana effecta, ut ipse possit omnem suam oblivioni propter deum iniuriam tradere, Romam rationem redditurus indifferenter accurre. Alioquin post mensem Septembrium tamdiu cummunicandi nullam habeas omnino licentiam, quamdiu non obediendo tuam erga nos ostenderis pertinaciam.“)

Rokopis britanskega muzeja iz 12. stoletja, št. 8873. — Starine, op. cit. XII, str. 215, št. 7. —

Št. 5. 872, dne 14. dec. — septemb. 873.[22])

Papež VIII. piše (pasovskemu) škofu Hermanrichu *(Hemurico episcopo“)* ter mu očita njegovo grozovitost in surovost, ker je ravnal z nadškofom Metodom tako, kakor s kakim vjetnikom, imel ga dalj časa pod prostim nebom na mrazu in dežji, odstranil ga od voditeljstva izročene mu cerkve ter ga hotel, ko so ga privlekli k škofovskemu zborovanju, pretepsti s konjskim bičem, ako bi mu ne bili drugi tega branili. Kar je še storil, noče dalje preiskovati. Začasno mu prepové opravljati božjo službo in občevati z drugimi duhovniki. Veleva mu priti v Rim s škofom Pavlom in Metodom, da ga s tem vred zasliši, ker drugače bi ga zadela pravična kazen zarad njegovega postopanja. *(„Ad deflendam pravitatem tuam nonnisi fontem lacrimarum ut propheta Jeremias sufficere credimus. Cuius enim ut non dicamus episcopi, secularis cuius, quin immo tyranni, seviciam temeritas tua non excessit, vel bestialem feritatem non transcendit? fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus penis afficiens et sub divo diutius acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesiae sibi commisse regimine subtrahens, et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum consilium tractum equino flagello percuteres, nisi prohiberetur ab aliis. Sunt, rogo, hec episcopi, cuius nimirum dignitas, si excesserit, maiora constituit crimina? O episcopum episcopo talia inferentem, et ad hoc apostolicae sedis manu sacrato et (e) latere destinato! Nolumus tamen nunc exagitare quae gesseris, ne cogamur indifferenter promulgare, quod convenit. Verum dei omnipotentis et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli atque nostrae mediocritatis aucto-*

ritate interim communione Christi misteriorum et consacerdotum tuorum (te) privamus; et nisi cum presenti Paulo venerabili episcopo vel cum eodem sanctissimo fratre nostro Methodio Romam, cum ipso audiendus, occurreris, non deerit iusta dampnatio, ubi talis et tanta fuerit inventa presumptio; nec pondus apostolice sedis auctoritatis frustrabitur, ubi tam gravis molis pravitatum immensitas conprobabitur.")

Rokopis britanskega museja iz 12. veka, št. 8873. — Starine op. cit. XII. str. 214, št. 6. — Kres, I, 1881, str. 348.

Št. 6. Okolu l. 873.

Papež Ivan VIII. piše kralju Ludoviku (Nemškemu) trdeč, da je pannonska škofija po raznih privilegijah že davno prišla v last apostolskemu sedežu, kar pričajo sinodini sklepi in zgodovinski spisi, a zarad oviranja sovražnih trum niso mogli prejšnji papeži dolgo časa tjekaj pošiljati škofov, tako da so nekteri že začeli dvomiti o pravicah rimske cerkve do Pannonije. Vendar privilegij rimske cerkve ne more skrčiti noben čas, nobena državna razdelitev jim ne more biti na škodo in gledé zastarenja ne izgubé svoje veljave niti v sto letih. (*„Pannonicam dioecesim ab olim apostolicae sedis fuisse privilegiis deputatam .... Hoc enim sinodalia gesta indicant, historiae conscriptae demonstrant. Verum quia quibusdam hostilium turbationum simultatibus impedientibus illuc ab apostolica sede non est diu ex more directus Antistes, hoc apud ignaros venit in dubium. Nemo autem de annorum numero resultandi sumat fomentum; qua sanctae Romanae, cui deo auctore servimus, ecclesiae privilegia, ... nullis temporibus angustantur, nullis regnorum partitionibus paeiudicantur: sed et venerandae romanae leges divinitus per ora priorum principum promulgatae, rerum eius praescriptionem non nisi per centum annos admittunt."*) [23])

Krajši rokopis iz 12. stoletja nahaja se v kapitelskem arkivu v Olomuci, št. 205, fol. 67, kterega je ponatisnil Wattenbach, (Beiträge, op. cit, str. 49). — Obširnejši rokopis ima vatikanska knjižnica v Rimu, št. 4886, fol. 102., kterega je porabil Rački (Viek i djelovanje, op. cit., str. 294, op. 1.) — Prim. Jaffé, Reg. pont. Rom. p. 261, n. 2247. z letnico „c. 874."

Št. 7. Okolu l. 873. [24])

Papež Ivan VIII. piše „grofu" Kocelu in pravi, da morajo tisti ljudje, ki so, zapustivši svoje še živeče žene, oženili se z drugimi, biti tako dolgo izobčeni, dokler ne storé, odstranivši svoje soproge iz drugega zakona, pokore in ne sprejmejo svojih ženâ iz prvega zakona. Papež pravi, da se je ta zakonska razvada ohra-

nila iz poganskih časov. (*„Joannes VIII. papa Cozili comiti de his, qui uxores suas dimiserint, vel ad alias, illis viventibus, migraverint. — „Porro eos, qui uxores suas demiserint, vel illis ad alias viventibus migraverint nupcias, tam diu cum consentaneis eorum excommunicamus, quousque posterioribus remotis priores penitendo receperint. Sicut enim nupciae a Deo, ita divortium a diabolo est, teste s. Augustino, repertum. Praecipue cum haec pessima consuetudo ex paganorum more remanserit, quorum in talibus non alius, nisi ipse diabolus erat magister et auctor.“*)

Rokopis se nahaja v kapitelskem arkivu v Olomuci, št. 205. — Boczek, Codex diplom. Morav. I, 36. — Erben, Regesta Bohem. p. 15. — Wattenbach, Beiträge zur christ. Kirche, str. 49. — Ginzel, Gesch d. Slawenapostel, Anhang. str. 57, št. 2, — Rački· Viek i djelovanje, str. 296, op. 2. — Jaffé, Reg. pont. Rom. str. 290, št. 2592.

Št. 8. 875, dne 1. aprila.

Anastasij, knjižničar rimske cerkve, piše kralju Karolu (Plešoglavcu) in pravi, da je modroslovec Konstantin, velik mož in učitelj apostolske stolice, ki je prinesel za časa papeža Hadrijana (II.) ostanke sv. Klementa v Rim, priporočal spise Dionysija (Areopagita) ter rekel, da so dobro orožje proti krivovercem (*„Denique vir magnus et apostolicae sedis praeceptor Constantinus Philosophus, qri Romam sub venerabilis memoriae Adriano juniori papa veniens, s. Clementis corpus sedi suae restituit . . . .“*)

„Kalend. Aprilis. Indictione VIII.“

Wattenbach, Beiträge, op. cit. str. 14, — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 44, št. 2.

Št. 9 Okolu 875.

Papež Ivan VIII. piše kralju Karlmanu, da naj bo Metodu, posvečenemu od apostolskega sedeža, svobodno zvrševati njegova škofovska opravila po pannonski škofiji, ktero so papeži vnovič dobili in prenovili. (*„Reddito ac restituto nobis Pannoniensium episcopatu, liceat fratri nostro Methodio, qui illic a sede apostolica ordinatus est, secundum priscam consuetudinem libere, quae sunt episcopi gerere.“*

Ulomek nahaja se v rokopisu bibl. vatik. št. 4886. — Boczek, Cod. dipl. et epist. Mor. I, p. 36. — Erben, Reg. dipl. nec non epist. Boh. I, p. 16. — Jaffé, Reg. pont. Rom. p. 263, n. 2258. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel (1861), Anhang, str. 57, št. 1. — Rački, Viek i djelovanje, str. 298, št. 2. —

St. 10. 879, dne 14. junija.

Papež Ivan (VIII.) piše pannonskemu nadškofu Metodu („*reverentissimo Methodio archiepiscopo Pannoniensis ecclesiae*“), da je slišal, da ta izročenega mu ljudstva ne uči tako, kakor veleva sveta rimska cerkev. Ukaže mu priti brez odloga v Rim, da izvé iz njegovih ust, ako li res veruje in uči tako, kakor je obetal ustno in pismeno rimski stolici, in da v istini spozna njegov nauk. Tudi je slišal, da poje mašo v barbarskem, t. j. v slovenskem jeziku. Že po jakinskem škofu Pavlu poslal mu je pismo z ukazom, ne maševati v tem jeziku, temveč v latinskem ali pa v grškem, v kterih opravlja sveta cerkev božjo službo po vseh krajih in pri vseh narodih; le pri pridigah in pri podučevanji ljudstva poslužuje naj se narodovega jezika. („.... *audivimus, quod non ea, que sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, et cottidie predicat, tu docendo doceas, et ipsum populum in errorem mittas. Unde his apostolatus nostri litteris tibi iubemus, ut, omni occasione postposita, ad nos de presenti venire procures, ut ex ore tuo audiamus, et cognoscamus, utrum sic teneas, et sic predices, sicut verbis, ac litteris te sancte romane ecclesie credere promisisti, aut non, veraciter cognoscamus doctrinam tuam. Audivimus et iam, quod missas cantes in barbara, hoc est in* sclavina lingua. *Unde iam litteris nostris per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solempnia celebrares, sed vel in latina, vel in greca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa, et in omnibus gentibus dilatata cantat; predicare vero, aut sermonem in populo facere tibi licet,* ....“)

„*Data XVIII. Kalendas Julii. Indictione XII.*“ [25])

Regest v vatikanskem arkivu, op. 202, p. 77. — Valvasor Ehre des H. Krain, 2. Aufl., II. Bd., str. 408, — Mansi, Concil. coll., XVII, p. 133. — Boczek, Cod. dipl. Morav. I, 39. — Erben, Reg. dipl. I, 17. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang 58, št. 3. — Jaffé, Reg. pont. Rom. 281, št. 2487. — Rački, Viek i djelovanje, str. 321, op. 2. —

Št. 11. 879, dne 14. junija.

Papež Ivan (VIII.) piše Svetopolku (knezu) moravskemu („*Zuuentapu de Marauna*“) ter ga gledé njegovega dvoma o veri opominja, da naj to veruje, kar uči sveta rimska cerkev. Ako bi njegov škof (Metod) ali kak duhovnik začel drugače podučevati, morali bi vsi jednoglasno odbacniti krivi nauk in se ravnati po izročilu apostolskega sedeža. Jako se čudi temu, kar je slišal o njegovem nadškofu Metodu, da namreč ne podučuje tako, kakor je ustno in pismeno obetal apostolski stolici; zató mu tudi ukazuje priti brez odloga v Rim, da sliši resnico iz njegovih ust. („. . .

Quod autem, sicut Johanne presbytero vestro, quem nobis misistis, referente didicimus, in recta fide dubitetis, monemus dilectionem vestram, ut sic teneatis, sicut sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, tenuit, et usque in finem seculi tenebit ..... Si autem aliquis vobis, vel episcopus vester vel quilibet sacerdos aliter adnunctiare, aut predicare presumpserit, zelo Dei accensi omnes uno animo unaque voluntate doctrinam falsam abiicite, stantes et tenentes traditionem sedis apostolice. Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere verbis et litteris professus est, valde miramur. Tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ore eius audiamus, utrum sic teneat et credat, sicut promisit, aut non."

„Data XVIII. Kalendas Julii. Indicitione XII."

Regest v vatikanskem arkivu, ep. 201, p. 77. — Mansi, Conc. coll. XVII, p. 132. — Boczek, Cod. dipl. Mor. I, 40. — Erben, Reg. dipl. I, 16. — Ginzel op. cit. str. 59, št. 4. — Jaffé, Reg. pont. Rom str. 281, št. 2486. — Rački, Viek i djelovanje str. 322, op. 1.

Št. 12. 879, dne 19. novembra.

Papež Ivan (VIII.) piše (solnograškemu) nadškofu Theotmaru ter mu veleva priti v Rim, kakor je pismeno naznanil kralj Karlman. Pričakujoč vsak dan njegov prihod čudi se, da takó dolgo odlaša. Opominja ga, na vsak način podvizati svoj prihod, da bo zamogel ž njim urediti nektere za sveto cerkev koristne zadeve. („ ..... *qnatenus una vobiscum ea, quae sanctae Dei ecclesiae utilia sunt, prout necesse fuerit, pariter ordinare valeamus.*")

„Data XIII. Kalendas Decembris. Indictione XIII."

(Kleinmayrn), Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia (Salzburg, 1784), Anhang, p. 103, n. 44. — Mansi, XVII, p. 174. — Jaffé, Reg. pont. Rom. str. 285, št, 2527.

Št. 13. 880, meseca junija.

Papež Ivan (VIII.) piše „grofu" Svetopolku (*„Sfentupulcho glorioso comiti"*): „Tvoji marljivosti hočemo povedati, da smo spoznali iz govora svojega sobrata Metoda, jako častivrednega nadškofa svete moravske cerkve (*Methodio reverentissimo archiepiscopo sancte ecclesie Marahensis*), ko je prišel s tvojim fevdnikom Zemižiznom (*„una cum Semisisno, fideli tuo"*) do vrat svetih apostolov Petra in Pavla ter do naše papeževske navzočnosti, resničnost tvoje udanosti in naklonjenost vsega tvojega ljudstva do apostolskega

sedeža in do naše očetovske oblasti. Izvolil si, navdihnen po božji milosti, s svojimi plemenitimi fevdniki in z vsem ljudstvom svoje dežele, prezirajoč druge kneze tega sveta, blaženega Petra, prvega izmed apostolov in njegovega namestnika za varuha, pomočnika v vseh nadlogah in branitelja ter želiš z upognenim vratom kot najbolj udan sin z Gospodovo pomočjo ostati do konca pod njegovo in njegovega namestnika obrambo. („..... *beatum Petrum apostolici ordinis principem vicariumque illius habere patronum et in omnibus adiutorem ac defensorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis et cum omni populo terrae tuae amore fidelissimo elegisti* ....“). Za takó veliko zvestobo in udanost tvojo in tvojega ljudstva objamemo te v neizmerni ljubezni, kakor da bi bil jedini sin, z razprostrtima rokama našega apostolstva, sprejmemo te z vsemi tvojimi fevdniki kakor izročene nam ovce Gospodove v naročje našega očetovstva, želimo te milostljivo hraniti z živežem življenja in trudimo se, priporočiti te s svojimi neprestanimi prošnjami vsegamogočnemu Gospodu, da bi po zaslužljivih prošnjah svetih apostolov na tem svetu premagal vse nasprotnike in se poznej veselil v nebeškem kraljestvu s Kristusom Bogom našim. Vprašali smo v zboru svojih bratov škofov vašega častivrednega nadškofa Metoda, ako ima tako vero in jo takó poje, kakor veleva sveta rimska cerkev in kakor so jo sveti očaki v šesterih svetih občnih zborih po evangelskih besedah Kristusa našega Boga objavili in nam izročili. On pa je pritrdil, da veruje in poje po evangelskem nauku, kakor uči sveta rimska cerkev in kakor so razglasili očaki. Našli smo ga v vseh cerkvenih naukih pravovernega in cerkvenemu prospehu prijaznega. („*Igitur hunc Methodium, venerabilem archiepiscopum vestrum, interrogavimus coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet, et inter sacra missarum sollempnia caneret, sicuti s. Romanam ecclesiam tenere, et in sanctis sex universalibus synodis, a sanctis patribus, secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem, promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est, se juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet, et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse reperientes* ...“) Poslali smo ga vam nazaj oskrbovat njemu izročeno cerkev božjo in hočemo, da bi ga sprejeli kakor svojega lastnega pastirja s pristojno častjo, spoštovanjem in radostnim srcem. Tudi smo mu potrdili vsled naše apostolske oblasti privilegije njegove nadškofijske časti in ukazali, da naj z božjo pomočjo ostane stalna za zmiraj. Kar se tiče pravic in privilegij, ktere so postavili in potrdili naši predniki, dovoljeno mu je posluževati se jih, kakor je predpisano v kanoničnih postavah gledé vseh cerkvenih zadev ali pa jih tudi odpuščati, ako je Bogu všeč, kajti ljudstvo Gospodovo bilo mu je izročeno in on bo dajal odgovor od njih duš. Duhovnika Wichinga, kterega si poslal k·

nam, posvetili smo za škofa svete nitranske cerkve („*Ipsum quoque presbiterum, nomine Uichinum, quem nobis direxisti, electum episcopum consecravimus sanctae ecclesiae Nitrensis*“) ter ukazujemo, da naj bo svojemu nadškofu pokoren v vseh rečeh, kakor učé sveti zakoni; tudi želimo, da bi ravno takó poslal v primernem času z dovoljenjem in po razumnosti svojega nadškofa drugega rabljivega duhovnika ali pa dijakona, kterega hočemo na isti način škofom posvetiti za drugo cerkev, za ktero bi bila po tvojih mislih potrebna škofovska moč. Razven teh dveh od nas posvečenih škofov smel bi prej imenovani vaš nadškof vsled apostolskega sklepa posvetiti škofe tudi po takih krajih, kjer bi bili potrebni in bi zamogli dostojno živeti. Mašnikom, dijakonom in duhovnikom vsake vrste, naj si bodo Slovani ali pa kteregakoli naroda, ki živé v mejah tvoje dežele, ukazujemo, da bi bili imenovanemu našemu sobratu in vašemu nadškofu udani in pokorni v vseh rečeh ter da bi sploh ničesar ne storili brez njegove vednosti. Ako bi se pa predrznili kot uporniki in neubogljivci delati razpor in razkolništvo ter bi se ne poboljšali po prvem ali drugem opominjanji, velevamo vsled svoje oblasti, da se taki kot sejalci lulike izženó iz vaših cerkva in pokrajin po predpisu tistih poglavij, ktera smo mu izročili in na vas naslovili. Konečno hvalimo po pravici po pokojnem modrijanu Konstantinu izumljene slovenske pismenke, s kterimi naj bi se Bog hvalil po spodobnosti; tudi velevamo, da bi se v ravno tem jeziku oznanovali nauki in dela Kristusa, Gospoda našega. („*Litteras denique* sclavonicas *a Constantino quondam philosopho repertas, quibus Deo laudes debite resonent, iure laudamus; et in eadem lingua Christi domini nostri preconia et opera enarrentur iubemus.*“) Ne samó v treh, temveč v vseh jezikih je treba hvaliti Gospoda, kakor nas spodbuja sveto pismo, ktero pravi: „Hvalite Gospoda vsi narodje in slavite ga vsi ljudje.“ In apostoli, napolnjeni s svetim duhom, govorili so čuda božja v vseh jezikih . . . Tudi zdravi veri in nauku ni nasprotno, ako se poje sveta maša v istem slovenskem jeziku, čitajo v njem sveti evangelij in listi iz stare in nove zaveze, ako so dobro prestavljeni in razloženi, ali pa opravljajo vse druge cerkvene molitve, kajti ta, ki je vstvaril tri glavne jezike, hebrejski, grški in latinski, naredil je tudi vse druge k hvali in slavi svoji. Dalje ukazujemo, da se bere zarad večega češčenja v vseh cerkvah vaše zemlje, kakor je že v nekterih navadno, evangelij najprej v latinskem in še le potem v slovenskem jeziku, ker ljudstvo ne razume latinskega. Ako je pa tebi in tvojim sodnikom bolj všeč latinska maša, hočemo, da se opravlja zate v tem jeziku. („*Nec sanae fidei vel doctrinae aliquid obstat, sive missas in eadem* sclavinica *lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinas novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere aut alia horarum officia omnia psallere: quoniam qui fecit tres linguas prin-*

cipales, hebream scilicet, grecam et latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam. Jubemus tamen, ut in omnibus ecclesiis terrae vestrae propter maiorem honorificentiam evangelium latine legatur et postmodum sclavinica lingua translatum in auribus populi, latina verba non intelligentis, adnuncietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi et iudicibus tuis placet, missas latina lingua majis audire, precipimus, ut latine missarum tibi sollemnia celebrentur.“)

„Data mense Junio. Indictione XIII.“

Regest v vatikanskem arkivu, ep. 257, p. 99. — Mansi, Concil. coll., XVII, p. 181. — Valvasor, die Ehre des H. Krain, II. Bd., 2. Aufl., str. 405 in 544 (ulomka). — Boczek, Cod. dipl. Morav. I, 42. — Erben, Reg. Bohem. p. 17. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 59 i. d. — Jaffé, Reg. pont. Rom., str. 286, št. 2540. — Rački, Viek i djelovanje, str. 337 i. d. — Fekonja v Letopisu Matice slov. za l. 1884. str. 164. (ulomek). —

Št. 14. 881, dne 23. marca.

Papež Ivan (VIII.) piše nadškofu Metodu (*„Methodio archiepiscopo).“* „Odobrujoč skrb tvoje pastirske gorečnosti, ktero kažeš Gospodu, našemu Bogu, v pridobitvi vernih duš in premišljujoč, da si neutrudljiv gojitelj pravoslavne vere, veselimo se jako v istem Gospodu in ga ne nehamo brezkončno hvaliti in slaviti, da bi te vedno bolj potrdil v svojih zakonih in te na korist svoje svete cerkve milostljivo otel vseh nadlog. Ko smo zvedeli iz tvojega pisma o mnogih tvojih stiskah in nadlogah (*„auditis per tuas litteras variis casibus vel eventibus tuis“)*, čutili smo s teboj veliko usmiljenje; to lahko razvidiš iz tega, česar smo te opomnili takrat, ko si bil pri nas, namreč da se mora ravnati nauk svete rimske cerkve po verjetnem poročilu svetih očetov. Zahtevamo, da moraš učiti in oznanovati simbol in pravo vero tako, kakor smo naznanili slavnemu knezu Svetopolku v svojem apostolskem pismu, ktero se mu je izročilo, kakor potrjuješ. Drugega pisma mu nismo poslali in tudi onemu škofu (Wichingu) nismo niti javno, niti skrivno ukazali delati drugače, kakor smo sklenili, da moraš tudi ti postopati.“ (*„. . . . . nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sfentopulcho, quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus, et neque alie littere nostre ad eum directe sunt, neque episcopo illi palam, vel secreto aliud faciendum iniunximus, et aliud a te peragendum decrevimus.“)* Papež pravi Metodu v svojem pismu, da naj nikar ne žaluje zarad napadov, ktere je moral na razne načine pretrpeti, temveč naj bo vesel, kajti ako je Bog ž njim, ne more nikdo biti zoper njega. Nazadnje pravi papež, da hoče, ako pride Metod k njemu, vse postavno razsoditi, karkoli se je

zlobnega zoper njega storilo in kar je on (Wiching) njemu nasproti zakrivil; zaslužena kazen ne izostane.

„Data X. Kalend. Aprilis, Indictione XIII.“

Regest v vatikanskem arkivu, ep. 278, p. 110. — Boczek, Cod. dipl. Morav., I, 44. — Mansi, Conc. coll., XVII., 199. — Erben, Reg. Bohem., I, 18. — Jaffé, Reg. pont. Rom., p. 288, n. 2566. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 62, št. 6. — Rački, Viek i djelovanje, str. 344.

Št. 15. Proti koncu l. 885.[26])

Papež Štefan (VI.) piše slovanskemu kralju Svetopolku (*„Suentopolko regi Sclauorum“*) ter ga hvali, da si je izmed vseh knezov izvolil rimskega papeža za patrona in stopil s svojimi plemenitaši in ljudstvom pod njegovo varstvo. Obljubuje mu, da hoče biti zmiraj njegov zavetnik, razjasnuje mu nauk o sveti trojici in ga spodbuja, da bi se vedno ravnal po njegovem vodilu. Naznanja mu, da mu je poslal učenega in jako zvestega Wichinga za škofa, kterega naj sprejme častno in odkritosrčno. (*„Inqua et Wichingum venerandum episcopum et carissimum confratrem aecclesiastica doctrina eruditum reperimus, et ideo eum vobis ad regendam sibi commissam adeo aecclesiam remisimus, quia fidelissimum eum tibi, et prote satis solicitum in omnibus agnovimus.“*) Potem govori papež o četiridesetdnevnem postu, o postu v sredah, petkih in sobotah ter o kvaternem postu. Dalje piše o svojem začudenji, slišavši, da Metod širi nevero in napravlja razpor. Svetopolk in njegovo ljudstvo naj se ne bojé pogubljenja, ako se strogo držé nauka rimske cerkve. Metodu, ki se je predrznil opravljati božjo službo v slovanskem jeziku in potem nad truplom sv. Petra dano prisego, da tega več ne stori, prelomil, prepové rabiti v prihodnjič slovanski jezik pri svetih obredih; le v poduk priprostega in nevednega ljudstva oznanuje naj se evangelij in apostolsko dejanje v tem jeziku. Nazadnje pravi, da kdor bo uporen in neubogljiv ter delal razpor, naj se po dvakratnem opominjanji izobči iz cerkve ter prežene iz Svetopolkove dežele. (*„Methodium namque supersticioni, non edificacioni, contencioni non paci insistentem audientes plurimum mirati sumus; et si ita est ut audivimus, supersticionem eius penitus abdicamus. Anathema vero pro contemnenda catholica fide, qui indixit in caput redundabit eius. Tu autem et populus tuus sancti spiritus iudicio eritis innoxii, si tamen fidem quam romana praedicat aecclesia tenueritis inviolabiter. Divina autem officia et sacra misteria ac missarum solemnia que idem Methodius Sclavorum lingua celebrare presumpsit, quod ne ulterius faceret supra sacratissimum beati Petri corpus iuramento firmaverat, sui periurii reatum perhorrescentes nullo modo deinceps a quolibet presumatur. Dei namque nostraque apostolica auctoritate sub anathematis vinculo interdicimus, excepto quod*

ad simplicis populi et non intelligentis aedificacionem attinet, si evangelii, vel apostoli, exposicio ab eruditis eadem lingua annuncietur, et largimur et exortamur, et ut frequentissime fiat monemus, ut omnis lingua laudet deum, et confiteatur ei. Contumaces autem et inobedientes, contencioni et scandalo insistentes, post primam et secundam admonicionem si se minime correxerit, quasi zizaniorum seminatores ab aecclesie gremio abici sancimus, et ne una ovis morvida totum gregem contaminet nostro vigore refrenari et a vestris finibus procul excludi precipimus.")

Rokopis iz 11. stoletja v cistercijanskem samostanu Heiligenkreuz-u na Dolenjem Avstrijskem, kterega je našel Wattenbach in ponatisnil v svoji knjigi „Beiträge zur Geschichte der christlichen Kirche in Mähren u. Böhmen, str. 43 i. d. — Erben, Regesta Boh., I, 20. — Jaffé, Reg. pont. Rom., p. 297, n. 2649. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 63—67. — Rački, Viek i djelovanje, str. 341—343.—

Št. 16. 885, september — 886.[27])

Instrukcije papeža Štefana (VI.) do škofa Dominika ter do (duhovnika) Ivana in Štefana, ktere je prvi kot legate poslal k Slovanom („*euntibus ad Sclavos*"). Papež njih podučuje, kakó se jim je obnašati, ko pridejo na slovansko zemljo („*cum Deo propitio ingressi (S-)clavorum fines fueritis*"), da bodo njih dejanja v vzgled surovemu ljudstvu. Prvi dan naj rekó („*primo die hec dixisse sufficiant*") ondotnemu vojvodi („*ad ducem patriae*", t. j. Svetopolku), da ga papež zagotovlja svoje očetovske ljubezni in ga v duhu objemlje kot svojega jako dragega sina, da ga pozdravljajo vsi škofje, duhovniki in dijakoni rimske cerkve in se ga spominjajo v svojih molitvah in da mu tudi rimski senat in drugi verniki pošiljajo svoje pozdrave ter želé, da bi zmiraj bolj napredoval v sveti veri in se jedenkrat večno veselil. Dalje poudarja papež, kakó naj podučé Svetopolka o izhajanji sv. Duha in o postu. Kar se tiče slovanske službe božje, ktere se je bil Metod pod prisego odpovedal za časa papeža Ivana (VIII.), a se vendar drznil kasneje ravnati proti prisegi, prepové jo popolnoma; nasprotno pa dovoljuje in še celó priporoča, da naj bi duhovnik, znajoč slovenski jezik, po evangeliji razlagal apostolsko branje nevednemu ljudstvu v njegovem jeziku. („*Missas et sacratissima illa ministeria, que Sclavorum lingua idem Methodius celebrare presumpsit, quamvis decessoris sui temporibus, domini videlicet Johannis sanctissimi pape, iuraverit, se ea ulterius non presumere, apostolica auctoritate, ne aliquo modo presumatur, penitus interdicit. Veruntamen si aliquis Sclavorum lingua tam doctus invenitur, ut post sacratissimam evangelicam, apostolicam lectionem eius explicationem doctus sit dicere ad aedificationem eorum, qui non intelliguni, et laudat, si fiat, et concedit et approbat.*") —

Nazadnje izreka papež svoj interdikt proti nasledniku, kterega si je Metod protipostavno izvolil, za tako dolgo časa, dokler ne pride pred njega se opravičit. („*Successorem, quem Methodius sibimet contra omnium sanctorum patrum statuta constituere presumpsit, ne ministret, nostra apostolica auctoritate interdicite, donec suam nobis presentiam exhibeat, et causam suam viva voce exponat.*“)

Rokopis britanskega muzeja iz 12. veka, št. 8873. — Starine jugoslav. akad., XII, str. 220, št. 14.

Št. 17. V prvi polovici l. 900.[28]

Bavarski škofje, med njimi solnograški nadškof Theotmar, freisinški škof Waldo in pasovški škof Richar („*Richarius*“) pišejo papežu Ivanu (IX.) in se pritožujejo, da je ta na Moravskem, ktera je v cerkvenem oziru odvisna od pasovskega škofa, postavil jednega nadškofa in tri škofe. Med drugim pravijo: „Prišli so, poslani od strani vaše (t. j. od papeževe), trije škofje, nadškof Ivan ter škofa Benedikt in Danijel, v deželo onih Slovanov, ki se zovejo Moravci („*in terram Sclavinorum, qui Moravi dicuntur.*“) Ta pokrajina bila je s svojimi prebivalci vred podvržena našim kraljem, našemu ljudstvu in tudi nam ne samó gledé razširjanja krščanske vere, temveč tudi gledé plačevanja posvetnega davka, kajti naši predniki so jih najprej podučevali in preobračali iz malikovalcev v kristijane. In zató je pasovski škof, v čegar škofiji so prebivalci te zemlje stanovali od začetka njih pokristijanjenja, prišel v njih deželo, kadar je hotel ali pa moral, in nobeden mu ni branil; zbiral je v sinodinih zborih ne samo svoje duhovnike, temveč tudi tiste, ktere je tam našel, ter storil polnovlastno vse, kar je bilo treba dognati, in vendar mu ni nobeden nasprotoval. Tudi naši grofje na meji te dežele sklicovali so v nji sodnijske zbore, poravnavali, kar je bilo treba poravnati, pobirali davke in nikdo se jim ni zoperstavil, dokler se ni hudič lotil njih src, da so se začeli protiviti krščanstvu, odtegovati se vsaki pravici, nadlegovati nas z vojsko in se najbesnejše upirati, tako da niso mogli tjekaj škof in duhovniki ter da so oni sami delali po svoji volji, kar so hoteli. Sedaj pa se ponašajo, hoteč pomnožiti svoje krivice, da so dosegli to (namreč jednega nadškofa in tri škofe) z veliko svoto denarja, kar se nam zdi čudno in neverjetno; kaj takega se od apostolske stolice še ni nikdar slišalo in je proti kanoničnim postavam, da bi se mogel pripustiti tako velik razkol v jedni cerkvi. Jedna škofija se je razdelila na pet delov. Prišli so imenovani škofje v vašem imenu, kakor so sami rekli, posvetili v jedni in isti škofiji jednega nadškofa — ako se sploh more govoriti o nadškofiji v škofiji kakega drugega — in tri škofe sufragane brez nadškofove vednosti in brez dovoljenja tistega škofa, v čegar škofiji so bili . . . . . .“ („. . . . *Nunc vero, quod grave nobis videtur et*

incredibile, in augmentum iniuriae iactitant se magnitudine pecuniae id egisse: qualia de illa apostolica sede numquam audivimus exisse, neque canonum decreta sanxisse, ut tantum schisma una pateretur ecclesia. Est enim unus episcopatus in quinque divisus. Intrantes enim praedicti episcopi in nomine vestro, ut ipsi dixerunt, ordinaverunt in uno eodemque episcopatu unum archiepiscopum (si tamen in alterius episcopatu archiepiscopium esse potest) et tres suffraganeos eius episcopos, absque scientia archiepiscopi (namreč solnograškega nadškofa), *et consensu episcopi, in cuius fuerunt dioecesi.*")

„Vaš prednik (Ivan VIII.) je vsled dovoljenja vojvode Svetopolka posvetil Wichinga za škofa, vendar ga ni poslal v ono staro pasovsko škofijo, temveč k nekemu, na novo spreobrnenemu narodu, kterega je podvrgel vojvoda sam in naredil iz poganov kristijane." (*„Antecessor vester Zuentibaldo duce impetrante Wichingum consecravit episcopum; et nequaquam in illum antiquum Pataviensem episcopatum eum transmisit, sed in quamdam neophytum gentem, quam ipse dux domuit bello, et ex paganis Christianos esse patravit.*") — Potem omenjajo bavarski škofje, da so jih Slovani tožili pri rimskem papeži, ker se nočejo ž njimi pomiriti. Škofje priznavajo, da je to istina, vendar zavračajo vso krivdo na Slovane. „Ko je začelo krščanstvo pri njih (Slovanih) pešati in ko so ti še zraven tega sami nehali plačevati dolžni davek našim (bavarskim) kraljem in njih knezom, začeli so se upirati z vojsko in naš narod nadlegovati...... Radi ali neradi morajo priti Slovani zopet pod našo vlado. Zató se spodobi, da vi (papež) gledate le od daleč in se v vseh zadevah obnašate popolnoma zmerno, da ne ojačite malovredne stranke in ne oslabite tiste, ki je boljša." (*„.... et sive velint sive nolint, regno nostro subacti erunt. Quapropter oportet vos ab alto speculari, et moderaminis temperiem prae omnibus tenere, ne peior pars confortetur, et melior infirmetur.*")

„Predniki prejasnega našega gospoda Ludovika, cesarji in kralji, izvirajo iz najbolj kristijanskega frankovskega naroda, moravski Slovani pa iz poganov in nevernikov. (*„Progenitores namque serenissimi senioris nostri, Hludovici videlicet, imperatores et reges ex christianissima Francorum gente prodierunt. Moravi vero Sclavi a paganis et ethnicis venerunt*"); uni so s cesarsko silo povzdigovali rimsko državo, ti pa zniževali; uni so krepili kristijansko vlado, ti pa slabili; uni imeli so pred celim svetom veljavo, ti pa so se potikali po skrivališčih in utrjenih mestih (*„... isti latibulis et urbibus occultati fuerunt.*"); vsled dobrih svetov, ktere so uni dajali, cvetela je rimska stolica, zarad preganjanja zadnjih žalovalo je krščanstvo ...."

Bavarski škofje trdili so v svojem pismu, da je laž, česar so jih dolžili imenovani Slovani, namreč, da so oskrunili katoliško vero, ker so sklenili mir z Ogri, prisegli pri psu, volku in drugih jako gnusnih in poganskih stvaréh ter jim dali denar, da so na-

padli Italijo. (*Quod nos praefati Sclavi criminabantur, cum Ungaris fidem catholicam violasse, et per canem seu lupum aliasque nefandissimas et ethnicas res sacramenta et pacem egisse, atque ut in Italiam transirent pecuniam dedisse.*") Škofje so rekli, da niso dali Ogrom denarja, temveč samó svojo laneno obleko („*linea vestimenta*"), da bi nekoliko zmanjšali njih divjost in da bi bili varni pred njihovimi napadi. „Pač pa so Slovani sami skozi več let delali krivico, ktere nas dolžé, da smo jo mi storili jedenkrat. Vzeli so nemalo število Ogrov k sebi, ostrigli jim popolnoma njih glave, kakor svojim lažikristijanom in jih poslali zoper nas kristijane; tudi sami so nas napadli, nektere odpeljali kot vjetnike, druge umorili, zopet druge usmrtili po ječah vsled lakote in žeje ter jih uničili brezštevilno; plemenite može in poštene žene odvedli so v sužnost, požgali so božje cerkve in razdejali vsa poslopja, takó, da v celi Panonoiji, naši največi pokrajini, ni ne jedne cerkve. Lahko vam (papežu) od vas postavljeni škofje povedó, ako hočejo priznati resnico, koliko dni bi se moralo potovati, ko bi se ne videlo drugo, kakor opustošena zemlja." („*Ipsi Ungarorum non modicam multitudinem ad se sumpserunt, et more eorum capita suorum pseudochristianorum penitus detonderunt et super nos Christianos immiserunt; atque ipsi supervenerunt et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum fame et siti perdiderunt, innumeros vero exitio deputarunt et nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redegerunt, ecclesias Dei incenderunt et omnia aedeficia deleverunt; ita ut in tota Pannonia, nostra maxima provincia, tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a vobis destinati, si fateri velint, enarrare possunt, quantos dies transierint et totam terram desolatam viderint.*")

„Ko smo zvedeli, da so pridrli Ogri v Italijo, želeli smo, Bog nam je priča, pomiriti se z istimi Slovani, obljubujoč jim zarad vsegamogočnega Boga, da jim odpustimo vse krivice, ktere so do takrat nam storili in da jim damo nazaj vse, kar so jim, kolikor je znano, naši vzeli, samó da bi nas le v miru pustili in nam dali toliko časa, da bi prišli v Langobardijo, ubranili imetje sv. Petra in osvobodili z božjo pomočjo kristijansko ljudstvo. A tudi tega nismo mogli od njih doseči, da bi (Slovani) po tolikih zlobnostih prejemali dobrote; oni ostanejo krivi tožitelji, ki so zmiraj preganjali kristijane." „*Quando vero Ungaros Italiam intrasse comperimus, pacificare cum eisdem Sclavis teste Deo multum desideravimus, promittentes eis, propter Deum omnipotentem ad perfectum indulgere omnia mala contra nos nostraque acta, et omnia reddere, quae de suis nostros constaret habere; quatenus ex illis securos nos redderent et tamdiu spatium darent, quamdiu Longobardiam nobis intrare et res sancti Petri defendere populumque christianum divino adiutorio redimere liceret. Et nec ipsum ab eis obtinere po-*

tuimus, ut post tanta maleficia haberent beneficia; et sunt falsi accusatores, qui semper fuere Christianorum persecutores.“)

Potem prosijo bavarski škofje papeža, da naj bi ne veroval vsakemu, kdor jih sumniči, temveč da bi se pri taki priliki natanko podučil po svojem ali pa po njihovem poslanci. Dalje naznanjajo žalost cele Germanije in Bavarskega, ker se je uničilo cerkvino jedinstvo in se jedna škofija razdelila na pet delov ter pričakujejo od papeža, da bo odstranil vse, kar bodo hoteli osnovati zvijačni Slovani. („*si quid fraus maligni Sclavorum calliditate adduxerit, justitia avertat.*“) Nazadnje se opravičuje solnograški nadškof Theotmar, da ni mogel poslati v Rim dolžnega denarja zarad poganskega napada v Italijo; ko bo pa ta dežela osvobojena, pošlje ga mu, kakor hitro bo mogoče; tudi ga prosi, da bi blagovolil na posameznosti pismeno odgovoriti.

Mansi, Conc. coll. XVII, p. 253. — Hansiz, Germania sacra, I, p. 176—178. — Juvavia, Anhang, p. 283—286. — Boczek, Cod. dipl. Mor. I, 60. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 68—72, št. 7. —

Št. 18. V prvi polovici l. 900.[29])

Hatton, nadškof v Mainzu, piše papežu Ivanu (IX.) ter mu naznanja, da so se bavarski škofje pritožili zarad Moravcev, ki so se uprli frankovski oblasti ter se bahajo, da so se od njih (bavarskih škofov) ločili in dobili od rimske stolice lastnega metropolita, akoravno niso nikdar imeli svoje metropolitske stolice in so bili zmiraj podložni bavarskim vladarjem in škofom. („*. . . qualiter Maravenses populi Francorum potestati rebelles, iactent se ab illorum consortio esse divisos, et seorsum metropolitano glorientur a vestra concessione esse sublimatos: cum nunquam metropolitana sedes inter illos haberetur, sed semper illorum provinciae et dioecesi cohaererent.*“) Hatton pravi, da pošilja to pismo papežu vsled prošnje bavarskih škofov, zvestih katoličanov, ki poveličujejo sveto vero s svojimi deli in cerkvenimi opravili in ki mu hočejo tudi sami ravno to naznaniti. („*. . . . quia et illi per se ipsos vobis eadem innotescere vita comite promittebant.*“ [30]) Dalje trdi Hatton, da so Moravci, dobivši od apostolske stolice svojega metropolita, postali bajé prevzetni in vsled njih ošabnosti se bo še, kakor mnogi mislijo, prelivala kri. Zató prosi papeža, da bi jih, preden se to zgodi, opomnil, da spoznajo, kteri vladi se imajo podvreči. Ako pa ne bodo poslušali papeževega svarila, morali bodo skloniti svoje vratove pred frankovskimi knezi („*quodsi vestra admonitio illos non correxerit, velint, nolint, Francorum principibus colla submittent*“); vendar upa, da se zamore cela stvar rešiti brez prelivanja krvi.

Mansi, Conc. coll. XVII, p. 203. — Hansiz, Germ. sacra, I, p. 178—180. —

Životopis sv. Cirila in Metoda.

1. Sv. Ciril in Metod na vzhodu.

Mesto Solun leži v nekdanji Macedoniji ob Aegejskem morji, ktero se tam precej daleč razprostira med suho zemljo in napravlja Solunski zaliv. Ker je bilo mesto zarad svoje trgovine precej bogato in okolica rodovitna, poskušala so za ljudskega preseljevanja razna plemena, da bi se polastila ondotnih krajev. Nazadnje naselili so se po celi pokrajini Slovani in tudi solunski meščani, akoravno po rodu Grki, bili so primorani naučiti se slovanskega jezika, da so mogli občevati s slovanskimi prebivalci v okolici.[1])

V tem mestu bila sta rojena brata Konstantin in Metod. Njun oče Leon bil je višji cesarski uradnik, plemenitega rodu in po jeziku Grk, ime materino nam ni znano.[2]) Izmed sedmerih otrok, ktere sta imela Leon in njegova soproga, bil je Konstantin najmlajši.[3]) Oba, Konstantin in Metod, bila sta jako nadarjena, posebno pa prvi, kterega so zarad njegove učenosti in modrosti imenovali Filozofa[4].) Kar se tiče časa njunega rojstva, ni nam znano nič gotovega; mlajši brat Konstantin bil je najbrže rojen l. 827.[5]) O njuni mladosti ne vemo nič posebnega; kar pripovedujejo legende, je neznatno in tudi deloma neverjetno. Razume se, da so stariši vestno skrbeli za njuni poduk in ju zgodaj poslali v šolo, kjer je Konstantin prekosil vse svoje učence.[6]) Ko je bil 14 let star, tedaj najbrže l. 841., umrl mu je oče Leon in mati je morala sama prevzeti vso skrb za svoje otroke.[7])

Da bi Konstantin še bolj napredoval v znanostih, šel je v Carigrad ter se tu jako pridno učil modroslovja, a tudi geometrije, aritmetike, astronomije, govorništva in godbe ni zanemarjal. Rad je prebiral Homerjeve poezije in slovstvena dela drugih grških pisateljev.[8]) Znal je na pamet spise Dionysija Areopagita in jih večkrat priporočal svojim slušateljem.[9]) Jako marljivo študiral je tudi spise sv. Gregorja Nazianskega.[10]) Med Konstantinovimi učitelji slovela sta takrat najbolj učeni Focij, ki je bil dalj časa tudi njegov osebni prijatelj" [11]) in pa Leon [12]), najbrže tisti, ki je bil nekaj časa solunski nadškof in kot učenjak tako na glasu, da ga je kalif Mamun hotel poklicati na svoj dvor.[13]) Konstantin in Metod na-

učila sta se razven grškega več drugih jezikov; govorila sta latinski[14]) in Konstantin navadil se je še celo kozarskega[15]) in hebrejskega jezika.[16]) Že v svojem rojstnem. mestu naučila stá se slovanščine.[17])

Najbrže zarad znanja tega jezika poslal je takratni grški cesar Metoda za upravitelja v neko slovansko pokrajino, kjer se je popolnoma seznanil s slovanskimi običaji.[18]) Služboval je tu več let. Ker si je pa hotel namesto časne slave pridobiti večno srečo, odpovedal se je svoji častni službi ter šel v samostan na goro Olymp.[19]) Brez dvoma bil je kmalu potem posvečen za mašnika.[20])

Dné 20. junuarja l. 842. umrl je v Carigradu cesar Theophil, velik nasprotnik svetih podob. V imenu mladoletnega sina Mihajla III. vladala je nekaj časa njegova mati Theodora, ki je bila gledé češčenja svetih podob popolnoma drugega mnenja, kakor njen umrli soprog. Navedenega leta sklicala je v Carigradu cerkveni zbor, ki je sklenil iznova vpeljati češčenje svetih podob. Ker pa se je temu protivil takratni patrijarh Ivan, bil je odstavljen.[21]) S tem patrijarhom prepiral se je zarad svetih podob tudi naš Konstantin, akoravno je bil takrat še jako mlad.[22])

Konstantin se je zarad svoje učenosti in modrosti posebno priljubil takratnemu logotheti Theoktistu. Ta ga je poklical k sebi ter ga postavil za učitelja mlademu cesarjeviču Mihajlu.[23]) Theoktist mu je še celó hotel preskrbeti za ženo neko bogato, krasno in plemenito devico. Tudi mu je obljubil vplivati pri cesarji, da bi ga ta še bolj počastil, kakor do sedaj, ter ga imenoval za stratega. Konstantin se je zahvalil za tako ponudbo in rekel, da mu je znanost ljubša, kakor pa čast. Zarad tega preskrbel mu je Theoktist službo knjižničarja patrijarške knjižnice pri cerkvi sv. Sofije. A že čez jeden mesec pustil je Konstantin svojo službo ter šel v neki samostan poleg morskega brega, prej ko ne zató, da bi se pripravljal za duhovski stan. Kmalu potem dali so mu učiteljsko stolico, ktero je tudi prevzel ter razlagal modroslovske nauke učencem iz domačih in tujih krajev.[24])

Okolu l. 850. bil je Konstantin v Carigradu posvečen za mašnika.[25]) Kmalu potem (okolu l. 851.) poslali so ga, akoravno je bil še le 24 let star, k mohamedanskim Saraćenom, ki so postajali Grkom v verskih in političnih zadevah od dne do dne nevarnejši. Ž njimi se je prepiral o različnih verskih vprašanjih, posebno o sv. Trojici.[26])

Povrnivši se v Carigrad ostal je tu le malo časa.[27]) Najbrže spada v to dobo njegov prepir s Focijem (Photius), prvim cesarskim tajnikom in stotnikom cesarske telesne straže. Da bi nagajal takratnemu patrijarhu Ignaciju, ki je pastiroval od l. 846 — 857., trdil je Focij, da ima človek dve duši. Nató je Konstantin svojega dosedanjega prijatelja Focija ostro posvaril, potegnivši se za Ignacija in za pravo versko resnico.[28]) Mogoče je, da je Kon-

stantin ravno zarad žalostnih verskih razmer takó hitro zapustil Carigrad in se napotil v samoto k svojemu bratu Metodu na goro Olymp.[29]) Omeniti mi je, da je bil patrijarh Ignacij brez preiskave odstavljen dne 23. novembra 857. in da je prišel Focij na njegovo mesto. Duhovščina cele carigraške patrijarhije razdelila se je vsled tega v dve stranki; jedna se je potegovala za pregnanega Ignacija, druga pa pridružila slavohlepnemu Fociju. Razume se, da nam je iskati Konstantina med privrženci patrijarha Ignacija, ker drugače bi se gotovo ne bil prej takó zanj potegnil.

V tistem času obrnili so se poslanci na pol pokristijanjenih Kozarjev, ki so prebivali ob Azovskem morji, do grškega cesarja Mihajla ter ga prosili, da bi jim preskrbel krščanskih učiteljev. Rekli so, da si prizadevajo na jedni strani Židje, na drugi pa Saraceni, da bi pridobili Kozarje za svojo vero. Ti pa ne vedoč, komu bi prav dali, sklenili so iskati svéta pri katoliškem cesarji v Carigradu, do kterega imajo največ zaupanja. Cesar, posvetovavši se s takratnim patrijarhom Focijem, poslal jim je Konstantina, meneč, da bo ta najbolje opravil dano nalogo.[30]) Najbrže je hotel Focij, nasvetovavši svojemu cesarju, da bi poslal Konstantina h Kozarjem, na jedni strani znebiti se tega moža, na drugi strani pa vstreči njemu in Kozarjem.

Prej ko ne l. 861.[31]) napotil se je Konstantin oznanovat Kozarjem sveto vero. Spremljal ga je njegov brat Metod.[32]) Preden je Konstantin prišel h Kozarjem, mudil se je nekoliko časa na meji njih države v Kerzonu, da bi se naučil njih jezika. Tu se mu posreči dobiti ostanke sv. Klementa, četrtega rimskega papeža, ki je bil pregnan na Krimski polotok in tu umrl mučeniške smrti l. 100.[33]) Konstantin je dolgo časa poizvedoval po ostankih in grobu Klementovem. Izprva bilo je njegovo prizadevanje brezvspešno, ker ondotni prebivalci, naselivši se precej pozno na polotoku, niso nič vedeli povedati o Klementu. S pomočjo marljive duhovščine ter nekterih ustnih in pismenih poročil našel je na nekem otočiči najprej razvaline nekdanje cerkvice in po daljšem iskanji tudi grob, v kterem so bili Klementovi ostanki. Naložil jih je na svojo glavo ter nesel na ladijo, ktera jih je potem prepeljala v glavno mesto Georgijo, kjer so jih začasno shranili v ondotni stolni cerkvi. Kmalu potem prišel je Konstantin h Kozarjem, kterim je z veliko gorečnostjo oznanoval sveto vero. V njih deželi moral se je prepirati s saracenskimi in židovskimi oznanovalci. Pregovoril je Kozarje, da so se dali krstiti popustivši židovske in mohamedanske zmotnjave. Ravno to je storil njih knez, ki se je ob jednem zahvalil grškemu cesarju, da mu je poslal takó izvrstnega učitelja v deželo. Konstantina je hotel bogato obdarovati, a ta ni maral nič drugega vzeti, kakor grške vjetnike. Ločivši se od Kozarjev pustil je nektere duhovnike pri njih, druge

vzel je seboj, da so mu pomagali prenesti ostanke sv. Klementa v Carigrad.[34])

Ko sta se Konstantin in Metod povrnila v glavno mesto grškega cesarstva, poiskal si je prvi svoje stanovanje pri cerkvi sv. Apostolov[35]), Metoda pa sta hotela cesar in patrijarh povzdigniti za nadškofa, kar pa je on odbil in šel rajši v bogati Polihronski samostan.[36])

2. Sv. Ciril in Metod na Moravskem.

V tistem času, ko sta prišla Konstantin in Metod iz kozarske dežele v Carigrad, vladal je na Moravskem knez Rastislav. Ta, kakor tudi njegov prednik Mojmir, vojskovala sta se mnogokrat z Nemci. Da bi ti ložej premagali Moravce, zavezal se je njih kralj Ludovik okolu l. 862. z Bolgari in l. 863. se je celó govorilo, da bodo ti in Nemci skupno napadli moravskega kneza.[37]) Ker so tedaj Nemci, ali kakor jih dostikrat imenujejo takratni viri, Vzhodni Franki, iskali pomoči zoper Moravce pri Bolgarih in ker so bili grški cesarji Frankom in Bolgarom sovražni, zató se ne bomo čudili, da je knez Rastislav stopil v dotiko z Byzantinci. Cesar Mihajl je torej prav rad vstregel Rastislavovi želji, ko je ta prosil za kakega misijonarja, ki bi razumel slovanski jezik. Da se je Rastislav obrnil v Carigrad, koristil je sebi v marsikterem oziru, kajti pridobil si je na jedni strani imenitnega zaveznika, na drugi strani pa se oprostil vpliva nemških, slovanskega jezika ne znajočih duhovnikov.

Najbrže proti koncu l. 862.[38]) poslal je knez Rastislav[39]) svoje poslance v Carigrad k cesarju Mihajlu ter mu naznanil, da je njegovo ljudstvo nehalo moliti malike in se hoče ravnati po zakonu krščanskem. Ker pa nimajo takega učitelja, kteri bi jih znal podučevati v branji in zakonu samem, prosi ga, da bi mu poslal moža, ki bi bil popolnoma zmožen oznanovati vero, zapovedi božjega zakona in pot pravice.[40]) Jednake besede nahajajo se v Nestorjevi kroniki,[41]) kjer je rečeno, da je slovenska zemlja pokristijanjena, vendar manjka jim učiteljev, ki bi jim razlagali svete knjige, ker sami ne razumejo niti grškega niti latinskega. Tudi pravi, da jih nekteri učé takó, drugi drugače in da naj jim pošljejo učitelja, ki jih bo podučeval knjige čitati in jih razumeti. — Pannonska legenda, ki popisuje životopis svetega Metoda, izrazuje namen tega poslanstva z naslednjimi besedami: „Mnogi krščanski učitelji prišli so k nam z Laškega,[42]) Grškega in Nemškega, kteri nas podučujejo, vsakteri drugače; a mi Sloveni smo ljudje priprosti in nimamo moža, ki bi nas podučil o pravici.“ Nató reče cesar Konstantinu: „Slišiš li, Filozof, te besede? Tega ne more nikdo drugi storiti, kakor ti. Prejmi moje darove, vzemi seboj svojega brata, meniha Metoda, ter pojdi. Vi dva sta Solunjana in Solunjani govoré vsi čisto slovenski.“ [43])

Iz naštetih citatov je razvidno, da so prosili moravski poslanci v Carigradu takih učiteljev, ki bi prvič dobro znali slovenski jezik in drugič, ki bi bili vsestransko podučeni v krščanskem nauku, kajti dosedanji duhovniki, prišedši iz raznih dežel, učili so jih verske resnice, ki pa se niso med seboj vjemale in tudi ne zaslužile tega imena. Napačno je torej, kar trdi Translatio (c. 7), da je Rastislav še le, ko je čul o Konstantinovi delavnosti med Kozarji, prosil grškega cesarja, da bi ga poslal tudi v njegovo deželo.

Konstantin in Metod sprejela sta ponudbo moravskega kneza in prišla v njegovo deželo v prvi polovici l. 863. [44]) Pred njunim odhodom ju je cesar Mihajl bogato obdaroval ter jima dal priporočilno pismo in dragocene podobe za Rastislava. [45]) Neresnično, je, da bi bila med potjo pridobila Bolgare in njih kralja Borisa za krščansko vero. O tem poročajo le manj zanesljivi viri. [46])

Prišedši na Moravsko prinesla sta seboj ostanke sv. Klementa. Ko sta se približala glavnemu mestu, šli so jima knez in ljudstvo z radostjo nasproti in ju sprejeli z velikim veseljem. [47])

Na Moravskem začela sta delati v prospeh slovanskega ljudstva, kar jima je bilo tem laglje, ker sta dobro umela in govorila njegov jezik. Podučevala sta ondotni narod v sveti veri, napeljevala ga h krščanskemu življenju, kazala mu njegove zmote in pridobila marsikterega trdovratneža na svojo stran. [48]) Tudi sta tu in tam naletela na kakega pogana, kterega sta spreobrnila in krstila. Mnogo je bilo takih, ki so bili na videz kristijani, a beseda božja, ktero so oznanovali nemški duhovniki, ni jim segla do njih src in te je bilo treba v veri še podučiti. Nemški duhovniki si dostikrat niso veliko prizadevali, da bi neverne Slovane prepričali o potrebnosti svetega krsta, temveč so jih rajši prisilili, da so se dali krstiti. Vsled tega so se pa tudi Slovani prav mnogokrat, ko je nehala zunanja sila, izneverili krščanstvu in zopet začeli moliti svoje prejšnje bogove. Razume se, da je bil tak krst nepostaven in pohujšljiv. Nemški misijonarji, oznanujoč med Slovani sveti evangelij, imeli so mnogokrat jako neplemenite namene, ker z razširjevanjem krščanstva hoteli so si pomnožiti svoje dohodke in povečati svoje bogastvo.

Slovanska apostola podučevala sta mladeniče v krščanski veri, učila jih čitati svete knjige ter pripravljala za duhovski stan; [49]) vendar jih sama takrat še nista smela posvetiti, ker ni imel nobeden izmed nju škofovske časti in oblasti.

Konstantin in Metod imata tudi zató veliko zaslug za Slovanstvo, ker sta bila naša prva učena pisatelja. Slovani prej niso imeli v domačem jeziku spisanih knjig, rabili so č r t e in r e z e, s kterimi so zaznamovali posamezne glasove. Ko so se pokristijanili, prizadevali so si pisati slovenski jezik z latinskimi in grškimi pismeni, vendar brez pravega pravila. [50])

Črte in reze niso posebno ugajale pri pisanji slovenskega jezika, a tudi latinske in grške črke bile so le za silo; zato je Konstantin sestavil novo abecedo ali azbuko, ki je imela dovolj znakov za različne glasove slovenskega jezika.[51]) Gledé časa iznajdbe nove abecede moramo pritrditi Nestorju, ki pravi, da je bila slovanska azbuka sestavljena še le po prihodu Konstantina in Metoda na Moravsko.[52]) Tudi menih Hraber nam natančno določuje čas iznajdbe slovanskih pismenk, namreč l. 863.[53])

Ko je Konstantin zložil pismenke, jel je na slovenski jezik prevajati najprej evangelije za vse nedelje in praznike, pričenši z evangelijem sv. Janeza: V začetku je bila beseda itd.[54]) Rački[55]) misli, da se je to zgodilo l. 863. v Carigradu, preden je prišel Konstantin s svojim bratom na slovensko zemljo. Po mojem mnenji začela sta svoje književno delo še le med Slovani, ne pa v Carigradu.[56])

Pred svojim odhodom v Rim preložila sta Konstantin in Metod iz grščine več liturgičnih knjíg, ki so bile potrebne za cerkveno rabo.[57]) Životopisec sv. Konstantina omenja nam nektere prevedene knjige, kakor cerkveni čin (t. j. ustav službe božje za dneve celega leta), potem časoslov (brevir) in tajno službo (t. j. služebnik, liturgiar ali mašno knjigo).[58]) Tudi Žitje sv. Metoda nam pripoveduje o njuni delavnosti na književnem polji in navaja med spisanimi deli psaltir, evangelije, apostolsko dejanje in „izbrane službe.“[59]) Ravno to dokazuje nam papež Ivan VIII. v svojem pismu do Svetopolka, v kterem čitamo, da sta spisala misal ali mašno knjigo, evangelije in berila iz novega testamenta, berila iz starega testamenta in časoslov (brevir, hore)[60]). Razven teh knjig sestavila sta tudi ritual (obrednik ali trebnik), ki popisuje cerkvene obrede pri krstu, pokopu, ženitvi itd. in oktoich ali cerkveno pesmarico.[61])

Celega svetega pisma Konstantin in Metod nista poslovenila, akoravno to trdijo nekteri manj zanesljivi viri,[62]) temveč le one dele iz novega in starega veka, kteri so bili pri božji službi najbolj potrebni. Vse te knjige spisala sta pred svojim odhodom v Rim in ko sta se tjekaj napotila, vzela sta jih seboj in pokazala papežu, da jih je odobril.[63])

Delovanje imenovanih solunskih bratov na književnem in cerkvenem polji bilo je do Konstantinove smrti takó tesno zvezano, da se prav dostikrat ne more reči, kaj je storil Konstantin in kaj Metod. Kar je zgotovil jeden izmed nju, zamore se včasi pripisovati drugemu in večkrat je kako delo pričel Konstantin, Metod pa ga končal ali pa nasprotno.[64]) Njuni učenci Klement, Gorazd, Naum, Angelar, Sava in drugi bili so jima zvesti pomočniki.

Pri tako sijajnih vspehih, ktere sta dosegla Konstantin in Metod, bilo je naravno, da so nemški duhovniki, stanujoči v deželi moravski, le z zavidljivim in sumljivim očesom gledali na slovanska misijonarja, ktera je Rastislav poklical iz razkolniškega

Carigrada. Napravljali so jima neprijetnosti posebno zato, ker sta se drznila sloveniti svete knjige.[65])

Bistroumni knez Rastislav je kmalu previdel, da bi mu mogla solunska brata mnogo koristiti v dosego svojega namena. Trudil se je namreč, da bi postal v političnem in cerkvenem oziru popolnoma neodvisen od vzhodnje-frankovskih kraljev in njih zvestih služabnikov, pasovskih škofov. Politično neodvisnost varoval je z mečem v roci in le premnogokrat moral se je bojevati s svojimi najhujšimi sovražniki, z Nemci. Kar se tiče cerkvene neodvisnosti, hotel se je otresti vpliva nemških škofov in duhovnikov; da bi se pa to doseglo, dobiti bi morala moravska država svojega škofa. Konstantin in Metod imela bi postati prva škofa v Moraviji, kar bi se moglo zgoditi le z dovoljenjem rimskega papeža. Rastislav obrnil se je tedaj pismeno v Rim in papežu naznanil svojo željo. Najbrže sta tudi Konstantin in Metod izrekla svojo misel, iti tje, da bi papeža prepričala o svoji delavnosti kot misijonarja, dobila potrjenje za prevod sv. pisma in drugih cerkvenih knjig v slovenski jezik, pokazala svoje spoštovanje in udanost do rimske stolice, izročíla mu ostanke sv. Klementa in izprosila izvršitev Rastislavovega načrta.[66])

Takrat je vladal v Rimu Nikolaj I. Do njega so se tedaj obrnili Rastislav, Konstantin in Metod. Papež se je jako razveselil, ko je čul o delavnosti solunskih bratov po Moravskem, in poklical ju je pismeno, da bi prišla v Rim.[67]) Takoj sta se napravila na pot, vzela seboj nekoliko učencev, o kterih sta mislila, da so vredni škofovske časti.[68]) V svoji ponižnosti nista pričakovala, da bodeta sama postala škofa; temveč sta mislila, da doleti ta čast tega ali unega izmed njunih učencev.

3. Sv. Ciril in Metod v Rimu.

Četíri leta in pol delala sta Konstantin in Metod za sveto vero po Moravskem,[69]) preden sta se proti koncu l. 867. napotila v Rim. Med potjo prišla sta v Dolenjo Pannonijo k Blatnemu jezeru, kjer je vladal slovenski knez Kocel. V cerkvenem oziru spadala je njegova dežela pod solnograško nadškofijo. Takratni nadškof Adalvin je vse storil, da bi odvrnil vpliv slovanskih misijonarjev od te pokrajine. Vkljub zimi in mrazu prehodil je dolgo pot iz Solnograda v Blatograd, glavno mesto te dežele, in prišel h Kocelu o božiči l. 864. V naslednjih dneh, namreč zadnje dni l. 864. in v začetku l. 865., posvetil je v njegovi deželi mnogo cerkva, kterim je preskrbel tudi duhovnike, razume se, da po rodu Nemce.[70])

A že dve leti pozneje, ko je knez Kocel Konstantina in Metoda, potujoča skozi njegovo deželo, z velikim veseljem sprejel, jel se je manjšati vpliv nemških mašnikov. Kocel se je jako zradoval, ko sta mu imenovana brata pokazala v slovenskem jeziku spisane

knjige, ktere je lahko brez tolmačev razumel. Dal jima je na pot 50 učencev, da bi jih podučevala v slovenskem pismu. Za svoj trud nista zahtevala niti od Rastislava, niti od Kocela nikakoršne odškodnine; izprosila sta si samo 900 vjetnikov, ktere sta potem osvobodila. [71])

Zapustivši Pannonijo napotila sta se dalje proti Rimu prej ko ne čez sedanje Kranjsko in Primorsko. [72]) V Benetkah prepirala sta se, kakor trdi životopisec sv. Konstantina, s tamošnjimi škofi, duhovniki in menihi, kteri so hoteli vse jezike izključiti iz cerkve, razven grškega, latinskega in hebrejskega. [73]) V Rim sta prišla po smrti papeža Nikolaja I. [74]) († 13. nov. 867 [75]). Njegov naslednik, Hadrijan II., posvečen 14. decembra 867. [76]), sprejel ju je z veliko častjo ter se je jako razveselil, ko je dobil iz njunih rok ostanke sv. Klementa, ktere so potem shranili v cerkvi istega svetnika. [77]) V Rimu so nekteri možje očitali Konstantinu in Metodu, da sta se predrznila prestaviti svete knjige v slovenski jezik, ter jima rekli, da ne smejo biti spisane v kakem drugem jeziku, kakor v hebrejskem, grškem ali pa latinskem po zgledu Pilatovega pisanja na Kristusovem križi. A ona dva sta jim dokazala iz svetega pisma, da se sme v vsakem jeziku hvala dajati Bogu, tedaj tudi v slovenskem. [78])

Popolnoma drugih misli, kakor ti možje, bil pa je rimski papež, kteremu je bilo jako všeč, da sta Konstantin in Metod spisala sveti evangelij in druge knjige v slovenskem jeziku. Kako je on cenil slovenske knjige, pokazal je s tem, da jih je blagoslovil in položil na oltar v cerkvi svete Marije pri Jaslicah. [79])

Ko sta prišla Konstantin in Metod v Rim, moral je papež Hadrijan II. izvršiti osnove svojega prednika gledé Moravskega in ustanoviti za to deželo posebno škofijo. Vedel je pa, da razjari s tem činom nemške škofe, njih duhovščino in tudi kralja Ludovika. Vendar se tega ni vstrašil in je torej rad vstregel Rastislavovi želji.

Posvetiti je bilo treba za škofa Konstantina in Metoda ali jednega izmed nju ali pa vsaj izmed njunih učencev. Rastislav in njegovi podložniki so želeli, da bi postala moravska škofa Konstantin in Metod; tudi papež smatral je ta dva za najsposobnejša. Ko sta dokazala svojo pravovernost in udanost do rimske stolice, [80]) povzdignil je oba za škofa; [81]) morebiti je jednega namenil za Pannonijo, drugega za Moravsko. Konstantinove in Metodove učence posvetil je papež v mašnike in dijakone, [82]) tudi jednemu izmed svojih škofov zapovedal je posvetiti tri slovenske duhovnike in dva anagnosta ali lektorja. [83]) Najbržé bili so takrat posvečeni tisti učenci, ktere navaja životopisec sv. Klementa [84]), namreč Gorazd, Klement, Naum Angelar in Sava. Ravno ta vir pripoveduje, da so postali duhovniki, dijakoni in poddijakoni le tisti, ki so bili dovolj podučeni v slovenski pisavi, slov-

nici in jeziku ter ob jednem tudi sveto živeli.[85]) To se je zgodilo dne 26. decembra 868. na dan sv. Štefana.[86]) Konstantin si je takrat po papeževem dovoljenji namesto dosedanjega imena izvolil ime Ciril (Cyrillus),[87]) ktero se je zarad zaslug aleksandrijskega Cirila spoštljivo izgovarjalo v grški in rimski cerkvi. Odslej ga hočemo imenovati le s tem imenom.

Rimški papež, imajoč pred očmi potrebe in želje slovenskega naroda in ozirajoč se na razloge, ktere sta navedla Ciril in Metod, ni samo odobril slovenskega prevoda liturgičnih knjig, temveč tudi dovolil rabo slovenskega jezika pri božji službi, vendar s tem pristavkom, da naj se čita pri sv. maši berilo in evangelij najprej v latinskem in še le potem v slovenskem jeziku. Ako bi se kdo predrznil grajati slovenske knjige in očitati slovenskim duhovnikom, da ne učé prave vere, kaznuje naj ga cerkvena sodnija.[88]) Jako verjetno se mi zdi, kar pripoveduje životopisec sv. Konstantina, da so v mašnike posvečeni učenci Cirilovi in Metodovi opravljali službo božjo v slovenskem jeziku že v raznih rimskih cerkvah, kakor v cerkvi sv. apostola Petra, sv. Petronile, sv. Andreja, sv. apostola Pavla in tudi na grobu tega svetnika. Pomagala sta jim pri teh svetih opravilih škof Arsenij in bibliothekar Anastasij.[89]) Tako se je lahko papež že v Rimu do dobrega prepričal, da se v slovenskem jeziku ravno tako opravlja božja služba, kakor v latinskem.

Marsikdo bi lahko prašal, kaj da je napotilo papeža, da je dovolil slovensko liturgijo. Želja slovenskega naroda, ki je z velikim veseljem pozdravil papeževo naredbo, ni mogla biti za tega merodajna. Pravi uzrok tiči drugod.

Bolgarski kralj Boris dal se je proti koncu l. 864. ali pa v začetku l. 865. krstiti.[90]) Izprva nagibal se je k grški cerkvi, a meseca avgusta l. 866. poslal je poslance v Rim k papežu Nikolaju ter ga prosil, da bi mu pomagal s svetom in dejanjem spreobrniti njegovo, večinoma nekrščeno ljudstvo k sveti veri. Nató mu je papež poslal Pavla, škofa iz Populonie, in Formosa, ki je bil škof v Porti. Zadnji je bil jako čestilakomen in bi bil rad postal bolgarski nadškof, kar mu je pa papež odbil. Vsled tega nastal je razpor med tem in Formosom. To priliko so Grki hitro porabili ter zase pridobili Bolgare.[91])

Znano je, da so vladale v tistem času prijateljske razmere med moravskim knezom Rastislavom in grškim cesarjem Mihajlom, med tem ko so Nemci skoraj vsako leto napadali meje moravske države. Tudi vemo, da sta bila Rastislavu ljubša grška misijonarja Ciril in Metod, kakor pa nezanesljivi nemški duhovniki, ki so lomili slovenščino le za silo. Kako lahko bi bilo mogoče, da bi bil dobil grški patrijarh ravno tako, kakor Bolgare, tudi Moravce in Pannonce na svojo stran. To pa je hotel rimski papež na vsak način odvrniti. Da bi se zgodilo po njegovi volji, moral se je ozirati na želje slovenskih vladarjev in njihovega ljudstva.

ter zase pridobiti Cirila in Metoda, ktera sta mu zamogla največ koristiti, a tudi največ škodovati. To pa je dosegel, ko je dovolil obhajati službo božjo v slovenskem jeziku.

Komaj je Ciril, dospevši do škofovske časti, dobil ugodnejšo priliko za svoje delovanje med slovenskim narodom, začel je bolehati in moral se je vleči. Pred svojo smrtjo spodbujal je brata, da bi ne opustil pričetega dela med Sloveni, ter mu rekel: „Glej brate! Sedaj sva skupaj vlekla po jedni brazdi; ker sem pa jaz končal svoje dni, zapuščam to polje. Vem, da ljubiš goro (olympijsko, t. j. ondotni samostan), vendar ne nehaj zarad nje učiti slovenskega ljudstva, ker tudi na ta način moreš biti izveličan.“ [92]) Vsegamogočnemu Bogu priporočal je Ciril, kakor piše njegov životopisec, [93]) svoje učence in druge ljudi, kteri so mu bili izročeni. Dotične besede se glasé: „Gospod in Bog moj, ki si vstvaril angelske rede in breztelesne sile, razpel nebo, osnoval zemljo in privedel vse životinje iz nebitja v bitje, ki zmiraj polušaš tiste, ki spolnujejo tvojo voljo, se te bojé in izvršujejo tvoje zapovedi: poslušaj moje molitve in ohrani verno čredo, ktero si izročil meni nesposobnemu in nevrednemu svojemu rabu; reši jo brezbožne in poganske zlobe tistih, ki te kolnejo, pogubi trojezično stranko, pomnoži svojo cerkev, združi vse v jednodušji, naredi dobre ljudi, ki bodo jednih misli o tvoji resnični veri in pravem izpovedanji, vdihni v njih srca slovo svojega vsinjenja, ker to je tvoj dar, da smo mi, nevredneži, poslušali evangelij tvojega Kristusa, začeli izvrševati blaga dela in to storili, kar je bilo tebi všeč. Tiste, ktere si meni izročil, prepuščam tebi, kakor tvoje; vladaj jih s svojo silno desnico in pokrij jih s krovom svojega krila, da vsi hvalijo in slavijo ime Očeta in Sina in svetega Duha. Amen.“ — Potem je vse poljubil in rekel: „Blagoslovljen bodi Bog, ki nas ni prepustil zobovom nevidljivih naših vragov, temveč jim raztrgal njih mreže in nas rešil pogube.“ — Kmalu potem, 50 dni po svojem posvečenji za škofa, umrl je v 42 letu svoje starosti, dne 14. februarja 869. [94])

Na papeževo povelje napravili so slovesen pogreb, kterega so se udeležili duhovniki latinskega in grškega obreda. [95]) Metod je prosil v imenu svoje ranjke matere, da bi se truplo umrlega brata preneslo na Grško v tisti samostan, v kterem je Ciril nekdaj živel. Papež se tej želji ni hotel upirati. Dal je truplo položiti v mramornato rakev in jo zapečatiti z lastnim pečatom, Metodu pa dovolil čez sedem dni odpotovati. A rimski škofje in plemenitaši so bili proti temu in rekli papežu, da naj nikar ne dovoli, da bi tega izvrstnega moža, ki je prinesel v Rim tako dragocen zaklad in kterega je Bog pripeljal iz tako oddaljenih krajev v to mesto, po njegovi smrti spravili drugam in bi še ne bil vreden tu počivati. Metod se je moral nazadnje udati želji rimske du-

hovščine in pokopali so truplo njegovega brata v cerkvi sv. Klementa na desni strani oltarja.[96])

Takó smo tedaj popisali glavnejše točke Cirilovega življenja ter ga v duhu spremili od njegovega rojstnega mesta pa do groba. Rojen na Grškem, delajoč z največjim vspehom med slovenskim narodom in v Rimu pokopan, bil je od osode odločen, da zastopa v svoji osobi jedinstvo vseh treh narodov. Skrbeč ne samó za cerkveno ureditev na slovenski zemlji, temveč tudi za omiko slovenskega ljudstva na podlagi materinega jezika pokazal je, kakó se more zediniti vera z narodnostjo.[97]) Ker je umrl v oni dobi, ko se je še le pričenjalo cerkveno razkolništvo med Carigradom in Rimom, častite ga obe cerkvi, rimska in grška, kot svojega svetnika.

4. Sv. Metod in nemški škofje.

Ciril in Metod prevzela sta veliko nalogo, osnovati med zapadnimi Sloveni po želji kneza Rastislava samostojno cerkev. Ko pa je Ciril umrl, ostalo je težavno breme na Metodovih ramah.

Po Cirilovi smrti začeli so se zbirati temni oblaki, ki so jedno leto pozneje za vselej uničili glavnega varuha in podpornika solunskih bratov, kneza Rastislava. Že l. 868. vnela se je vojska med Moravci in bavarskim kraljem Ludovikom, vendar ni prišlo takrat do večjih bojev in tudi ni bilo nobenega posebnega vspeha niti na tej, niti na uni strani.[98]) V naslednjem letu (869) se je vojska ponovila in razširila. Nemci so poslali proti Slovanom tri čete: severna vojskovala se je s polabskimi Srbi, južna pod vodstvom kraljevega sina Karlmana šla je proti Svetopolku in srednja imela bi uničiti Rastislavovo armado. Pristranski fuldski letopisec piše, da so zmagovali v teh bojih Nemci,[99]) a drug vir, ki je bolj verjeten, pravi, da niso nemške čete nič ali pa prav malo dosegle, pač pa trpele mnogo škode.[100]) Brez vspeha zapustile so tedaj slovansko zemljo in nemški kralj je še v istem letu sklenil mir z Rastislavom ter poslal k njemu svoje sinove in sosednje mejne grofe, da bi potrdili mirovne pogoje.[101])

Metod se je čutil po Cirilovi smrti dvakrat nesrečnega, ker je zgubil svojega brata in ker se je bal, da bi njegov zavetnik ne omagal v bojih z Nemci. Kazalo mu je ostati tako dolgo v Rimu, dokler se ne poleže bojni hrup po Moravskem. Ko se je v Rimu mudil, poslal je pannonski knez Kocel svoje poslance k papežu ter ga prosil, da naj bi prišel Metod podučevat njegovo ljudstvo.[102]) Ta poklic bil je jako važen ne samo za Metoda, ki je dobil na ta način mirno zavetje za časa nemško-moravske vojske, temveč tudi za vse pannonske Slovence, pri kterih je najprej vpeljal slovensko službo božjo. Pannonija postala je središče Metodovi delavnosti in od tod širila se je slovenska liturgija k drugim Slovanom. Razume se, da je bilo veselje slovenskih prebivalcev po

Kocelovi deželi jako veliko, ko so slišali peti sveto mašo v domačem jeziku, ki je v takó kratkem času dobil isto važnost, kot latinski.[103])

Papež Hadrijan II. je rad vstregel želji kneza Kocela in poslal Metoda v Pannonijo. Ob jednem izročil mu je pismo do slovenskih knezov, do Rastislava, Svetopolka in Kocela, kterim je pisal, da se je prepričal o Metodovi pravovernosti in ga zarad tega z njegovimi učenci vred posvetil. Rekel je, da ga pošilja v njih pokrajine, da bi jim, kakor so prosili, razlagal svete knjige v njih domačem jeziku. Naznanil jim je, da mu je dovolil opravljati službo božjo v slovenskem jeziku, le pri maši čita naj se berilo in evangelij najprej latinski in potem še le slovenski. Ako bi mu kdo očital, da ne uči resnice in grajal slovensko pisane knjige, sodi naj takega človeka cerkvena sodnija.[104]) To se je zgodilo l. 869., kmalu po Cirilovi smrti.[105])

Metod se je torej napotil h knezu Kocelu, s kterim se je bil seznanil, ko je šel l. 867. v Rim. Ta ga je sprejel z veliko častjo.[106]) V Pannoniji je Metod vpeljal slovensko službo božjo in nastavil po deželi svoje, v Rimu za duhovnike posvečene učence. Nemški mašniki iz Solnograda in drugih krajev, ki so slovenski jezik le za silo lomili, izgubili so najedenkrat vso veljavo pri ljudeh in ni jim drugega kazalo, kakor zapustiti slovenske pokrajine. To je storil duhovnik Richbald[107]) ter se vrnil v Solnograd, gotovo ne z ljubeznijo do dežele in ljudstva v srci ter z gotovim namenom, da ondi Metoda zatoži in vse naredbe očrni, ktere je usiljenec proti dosedanjim cerkvenim običajem v svoji škofiji bil vpeljal.[108])

Metod bil je posvečen za škofa; vendar bi bil on kot škof še zmiraj odvisen od solnograškega nadškofa, kteri bi ga bil lahko oviral v njegovem delovanji. To so dobro prevideli slovenski knezi ter prosili papeža, da bi blagovolil povzdigniti Metoda za nadškofa čez tiste pokrajine, po kterih so vladali Kocel, Rastislav in Svetopolk, namreč čez Pannonijo in Moravsko. Papež se temu ni protivil in zató se je Metod po želji Kocelovi v drugič napotil v Rim, prej ko ne proti koncu l. 869.[109]) Seboj vzel je 20 učencev, da bi bili v Rimu posvečeni za mašnike. Tu je papež Hadrijan povzdignil Metoda za nadškofa čez Pannonijo in Moravsko ter mu dal stolico sv. Andronika, jednega izmed 70 Kristusovih učencev.[110]) Da je Metod postal nadškof za časa Hadrijana II., in sicer nadškof čez Pannonijo in Moravsko, ni težko dokazati.[111])

Papež Hadrijan, povzdignivši Metoda za pannonsko-moravskega nadškofa, hotel je na ta način oživiti staro pannonsko škofijo, ktere glavni sedež je bil v Sremu (Sirmium) blizo sedanje Mitrovice. Prvi škof v tem kraji bil je bajé, kakor nam nekteri poznejši viri pripovedujejo, sv. Andronik, učenec sv. apostola Pavla. V 5. in 6. stoletji morala je pannonska škofija prestati mnogo nesreč vsled sovražnih napadov poganskih narodov, dokler ni sčasoma popolnoma prestala. Pod oblastjo divjih Obrov zginilo je

krščanstvo po celi Pannoniji. Ko je na konci 8. stoletja Karol Veliki premagal Obre in dobil v svojo oblast celo deželo do Donave, izročil jo je l. 798. solnograškemu škofu, da bi skrbel za razširjevanje krščanstva med njenimi prebivalci; vendar nam ni znano, da bi bil rimski papež kedaj potrdil to daritev. Solnograški nadškofje in duhovniki so nekaj storili za sveto vero po Pannoniji, vendar premalo; pač pa so pridno izterjevali desetino. Niso jim bile mar besede, ktere je Anglosaksonec Alkuin pisal svojemu prijatelju, solnograškemu nadškofu Arnonu: „*esto praedicator pietatis, non decimarum exactor.*“ Pravega zaupanja niso našli pri Slovencih in ti so se gledé davka dolgo trdovratno upirali solnograškim cerkvenim velmožem. Z nekakim posebnim poudarjanjem nam je letopisec poročil o solnograškem nadškofu Gebehardu, da je bil prvi in sicer še le sredi XI. stoletja, ki je dobil vso desetino od Slovencev. [112]) Papež Hadrijan, uvidevši, da se utrdi krščanstvo najlože med pannonskimi in moravskimi Sloveni, ako jim da lastno cerkveno središče, obnovil je torej nekdanjo pannonsko škofijo. [113])

Jedro Metodove nadškofije bila je Gorenja in Dolenja Pannonija, potem na južni strani Donave Srbija [114]) in na severu kneževina Moravska. [115]) Ta nadškofija je torej obsegala pokrajine, po kterih so vladali knez pannonski, veliki župan srbski in knez moravski. Segala je na jugu do Drave [116]) ter na zapadu do Koroškega in Iztočne marke. Kako daleč se je razprostirala proti vzhodu in severu, ni nam znano, najbrže do severnih državnih mej moravske kneževine. [117]) — Slovenci, stanujoči na zemlji sedanje ogerske in vzhodnje-štajerske dežele, živeli so v Metodovi nadškofiji. Njih takrat sezidane cerkve blagoslavljal je Metod in za župnike postavljal jim je svoje za mašnike posvečene učence, ki so opravljali službo božjo v domačem slovenskem jeziku. [118])

Ugibalo se je že, v kterem mestu je imel Metod svoj nadškofijski sedež. — Nekdaj bil je v Sremu sedež pannonskih škofov, vendar v 9. stoletji ne več. Nobeden zgodovinski vir nam ne dokazuje, da bi bil imel Metod svoj sedež v Sremu; pač pa nam je znano, da je bilo to mesto okolu l. 870. v rokah Bolgarov, ki niso bili v nikaki zvezi s pannonskim nadškofom. — Blumberger [119]) in po njem še nekteri drugi so mislili, da je bil v 2. in 3. poglavji Bolgarske legende omenjeni „Μόραβος τῆς Πανονίας“ neko mesto med Donavo, Dravo in Savo ter da je bila v njem pannonska stolica. Vendar Blumberger se jako moti, ker „Μόραβος τῆς Πανονίας“ ni bilo mesto, temveč pannonsko-moravska ali višja moravska dežela, ktere ne smemo zamenjati z bolgarsko-moravsko ali nižjo moravsko deželo.

Kje je bil Metodov sedež, ne vemo; mogoče pa je, da še prave stolice imel ni in da je bil, akoravno nadškof, le pokrajinski nadškof brez stalnega sedeža. [120])

Metod, prišedši v drugič v Rim, mudil se je tu le malo časa ter se je prej ko ne še pred začetkom l. 870. in sicer sedaj kot nadškof vrnil nazaj v Pannonijo h knezu Kocelu.[121]) Tu je nadaljeval, kar je kot škof pričel; oznanoval je sveto vero, širil slovensko liturgijo in posvečeval sposobne može za mašnike. Nemški duhovniki zapuščali so slovenske pokrajine, ker niso hoteli priznati Metoda za svojega nadškofa.

Pogajanje z Rimom, ktero je Rastislav pričel, Kocel pa z vspehom dovršil, godilo se je za hrbtom solnograškega nadškofa Adalvina. Ta bi bil gotovo napel vse žile, da bi se bilo pogajanje razbilo. A zvedel je še le o vsem tem, kar se je bilo zgodilo v Pannoniji, ko je bilo že vse dognano. Povedali so mu to njegovi duhovniki, ki so prišli iz Pannonije nazaj na Bavarsko, a tudi rimski papež mu je brez dvoma oficialno naznanil, da je povzdignil Metoda za pannonsko-moravskega nadškofa. Mislimo si lahko, kako je solnograškega Adalvina jezilo, ko je slišal, da zgubi pannonsko pokrajino. Sklenil je, da jo hoče na vsak način dobiti nazaj.

Nemški škofje, med njimi v prvi vrsti solnograški nadškof in pasovski škof, niso nikakor hoteli Metoda priznati za vladiko. Po njih mnenji bi ga papež ne bil smel postaviti za pannonskega škofa brez privoljenja solnograškega nadškofa, pod kterega je spadala Pannonija; a ker ga je vendar le posvetil, storil jim je veliko krivico.

Solnograški nadškof, hoteč zopet Pannonijo dobiti v svojo oblast, opiral se je na to, da je bila že mnogo let v rokah njegovih prednikov, kterim so jo podelili frankovski kralji. Trdil je, da so solnograški nadškofje spreobrnili ondotni narod h krščanski veri in zato bi morala Pannonija spadati pod njihovo oblast. V imenu solnograškega nadškofa spisal je neki solnograški duhovnik l. 873. zgodovinsko razpravo „Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum,“ t. j. „Knjižica o spreobrnitvi Bavarcev in Karantancev,“ ter v njej dokazoval, da gospodujejo solnograški nadškofje že 75 let v Pannoniji in da so oni pokristijanili tamošnje prebivalce.[122]) Vsebina tega spisa ni drugega, ko hvalisanje solnograških škofov. Njih pravice in zasluge, posebno gledé Karantancev in Pannoncev, opisujejo se na dolgo in široko. Da je papež posvetil Metoda za moravsko-pannonskega nadškofa, o tem spis popolnoma molči; tudi mu ne privošči prislova „episcopus“ ali pa „archiepiscopus,“ temveč ga zaničljivo zove „quidam Graecus“ ali pa „philosophus“ (c. 14). Očita mu, da je latinski jezik, rimski obred in pooblaščeno latinsko pismo po načinu modrijanov spodrinil s slovenskim, na novo izmišljenim pismom ter na ta način pri vsem slovenskem ljudstvu onečastil mašo, evangelije in službo božjo onih, ki so vse to opravljali latinski. [123])

Nasproti terjatvam bavarskih škofov, ktere je podpiral tudi njih kralj Ludovik, pisal je temu papež Ivan VIII., da je bila Pannonija že v starodavnih časih odvisna od rimske stolice. Akoravno je pozneje dežela prišla poganom v oblast, vendar zató še niso nehale pravice rimskega papeža do nje, kajti privilegij rimske cerkve ne more prikrajšati nobeden čas in nobena državna razdelitev jim ne more biti na škodo.[124])

Iste misli izrazil je imenovani papež v svojem pismu do jakinskega škofa Pavla, kterega je poslal kot legata v Germanijo in Pannonijo, z besedami, da je bila pannonska dieceza nekaj odvisna od rimske cerkve, a poznej sta jo od nje odtrgala vojskina nesreča in sovražni meč. Sedaj pa, ko so cerkve mir zadobile, imele bi se jim povrniti tudi stare pravice. Kjer so prenehale cerkvene pravice zarad grozovitosti poganov, tam se ne more govoriti o zastarenji pravic, ako bi preteklo še toliko let.[125])

Nemški škofje in njih kralj Ludovik vedeli so dobro, da ne dosežejo ničesar, ako se bodo posluževali v dosego svojega namena le postavnih pravic. Ravnaje se po pregovoru, da kdor ima moč, ima tudi pravico, bil jim je dober vsak pripomoček, tudi sila in zvijača.

Brez dvoma bile so razven političnih tudi cerkvene zadeve merodajne, da sta kralj Ludovik in njegov sin Karlman na novo pričela vojsko z Moravci. Uničiti je bilo treba najprej Rastislava, ki je prvi sprožil misel, osnovati od nemških škofov neodvisno slovansko metropolijo, in se najbolj trudil, da se je v resnici ustanovila. Da bi Ludovik in Karlman ložej dosegla svoj namen, dobila sta na svojo stran Rastislavovega nečaka Svetopolka, kteri je l. 870. izdal svojega strica Nemcem. Ti so ga pripeljali na Bavarsko in mu iztaknili oči meseca novembra 870., potem so ga vtaknili v samostan, kjer je umrl.[126]) Tako je končal svoje življenje glavni Metodov podpornik. Vojska trajala je še potem skoraj neprestano do l. 874., v kterem so Nemci z Moravci mir sklenili v Forchheimu na Bavarskem.[127])

Povedali smo, da je Metod, prišedši v drugič iz Rima, ostal v Pannoniji pri knezu Kocelu; na Moravskem bi ne bilo dovolj varno zarad vojske. Kocel je bil vesel, da je imel nadškofa v svoji sredi in rad bi ga bil varoval vsake nesreče. Vendar za Metoda tudi pri Kocelu ni bilo varno, kajti ta ni bil popolnoma samostojen, temveč le vazal nemškega kralja Ludovika.

Bavarski škofje, med njimi solnograški nadškof Adalvin, freisinški škof Annon in pasovski škof Hermanrich, zbrali so se v začetku l. 870.[128]), da bi se posvetovali, kaj bi bilo treba storiti gledé pannonskih zadev. Tudi nadškofa Metoda so prisilili, da se je udeležil zborovanja.[129]) Freisinškega škofa izvolili so navzočni tovariši za sodnika, akoravno bi kakega nadškofa smel soditi le patrijarh ali papež.[130]) Tudi drugi zbrani škofje niso imeli pra-

vice rešíti vprašanja gledé pannonsko-moravske díeceze, kajti oni so bili lē tožitelji in nikakor bi ne smeli biti ob jednem tudi sodniki. Metodu so očitali, da podučuje na njih zemlji.[131]) Metod pa jim odgovori: „Ako bi vedel, da je zemlja vaša, šel bi proč; vendar ni vaša, temveč sv. Petra (t. j. rimskega papeža in tedaj neodvisna od kake druge nadškofije). Ker ste vi iz lakomnosti protipostavno prestopili stare meje in branili učiti božji nauk, varujte se, da ne izlijete svojega mozga, hoteč prebiti železno goro s koščeno ostjo.“ Oni mu na to jezno zažugajo: „Slabo se ti bo godilo!“ Metod pa pravi, da govori resnico.[132]) Po daljšem prepiru zahteval je Metod, da naj razsodi med njimi rimska stolica po cerkvenih postavah, česar pa škofje niso hoteli dovoliti.[133]) Pasovski škof bil je celó takó razjarjen, da je hotel s konjskim bičem Metoda pretepsti na zboru, ako bi mu ne bili ubranili drugi.[134]) Zborovanja udeležil se je tudi kralj Ludovik, ki je, kakor se kaže, stal na strani nemških škofov ter se iz Metoda še celo hotel delati norca, rekši, da je Metod od svojega truda in govorjenja ves moker, kakor bi bil pri peči. Jako dobro mu je na tó Metod zasolil, ko mu je rekel: „Dobro govoriš vladika! Nekdaj so srečali ljudje upotenega filozofa ter mu rekli: Zakaj se potiš? A on je djal: Z grobimi ljudmi sem se prepiral.“[135]) Bavarski škofje so na tó Metoda obsodili, vrgli v ječo, dajali mu zaušnice, pustili ga na mrazu in dežji, zabranili mu obhajati službo božjo, ter ga imeli pri sebi na Nemškem zaprtega tri leta.[136])

To postopanje proti Metodu prouzročil je v prvi vrsti solnograški nadškof Adalvin. kterega je posebno bolelo, da je zgubil Pannonijo. To dokazuje tudi papež Ivan VIII. v svojem pismu do Adalvina.[137]) Sploh pa nam pisma tega papeža živo dokazujejo, kako sramotno so počenjali z Metodom njegovi sovražniki. Česar se Pannonska legenda komaj dotakne, piše profesor Krek,[138]) stopi tú v živih barvah pred naše oči in srce nam utripati neha, opazivšim toliko surovosti baš pri onih možeh, ki so se bili vspeli do najvišjih hierarhijskih sedežev v Bavariji.

Metoda so bavarski skofje, kakor je bilo že omenjeno, vtaknili v ječo v prvi polovici l. 870, izpustili pa v prvi polovici leta 873.[139]) Rimskemu papežu o vsem tem niso ničesar poročali, akoravno so mu večkrat pisali in tudi dostikrat poslali svoje zastopnike k njemu v Rim.[140]) Predrznost freisinškega škofa, tedaj tistega, ki je bil obsodil Metoda, bila je celo tako velika, da je v Rimu kar naravnost lagal in rekel, da ne pozna tega človeka.[141]) Papež Hadrijan II., kí je postavil Metoda za nadškofa, morebiti še pred svojo smrtjo nič zvedel ni o njegovi žalostni osodi; ako je pa kaj slišal, bilo je zanj prepozno, da bi mu bilo mogoče za Metoda kak korak storití, ker umrl je meseca novembra ali pa decembra l. 872.[142]) Njegov naslednik bil je Ivan VIII., ki je postal papež meseca decembra istega leta.[143])

Mogoče je, da sta imela solnograški nadškof in pasovski škof do novoizvoljenega papeža nekoliko več zaupanja, kakor pa do Hadrijana II., o kterem sta vedela, da bi ne uslišal njune prošnje gledé Pannonije in Moravskega. Do Ivana VIII, o kterem sta mislila, da ne bo Slovanom tako naklonjen, kakor njegov prednik, treba se jima je bilo obrniti. Prosila sta ga, da bi se sodnijsko preiskovalo in potem določilo, kdo da ima veče pravice do Pannonije, ona dva ali pa Metod.[144])

Med tem je zvedel papež, kar se je zgodilo z Metodom, in takoj je poslal ostra pisma onim škofom, ki so prouzročili njegovo nesrečo.

Pismo, ktero je pisal papež Ivan VIII. l. 873. in sicer še pred mesecem septembrom freisinškemu škofu Annonu, glasi se v slovenski prestavi: „Tvoja predrznost in prevzetnost ne presegate samó oblakov, temveč celó nebesa. Polastil si se pravic apostolske stolice ter se kakor kaki patrijarh predrznil soditi nadškofa; da, kar je še hujše, privlekel si (k zboru) bolj tiransko, kakor postavno, svojega brata, nadškofa Metoda, poslanega od apostolske stolice k narodom na delo, in ni se ti zdela vredna pritrditev tistih duhovnikov, ki so bili pri tebi, kar si storil apostolski stolici v sramoto. Ko je on (Metod) prosil, da bi prišel, kakor učé cerkvene postave, pred sodbo (rimske) stolice, nisi pripustil, pač pa ga obsodil s svojimi privrženci in tovariši, zabranil mu obhajati božjo službo ter ga vrgel v ječo. Praviš, da si podanik sv. Petra in da skrbiš za njegovo lastnino v Germaniji, in vendar nisi kot fevdnik ničesar poročal o okovih in preganjanji tega brata in soškofa, pač pa si celo v Rimu, ko so te naši o njem popraševali, lagal, da ga ne poznaš, akoravno si bil sam začetnik, spodbujevalec in še celó uzročitelj vseh bridkostij, katere so mu napravili tvoji rojaki. Zarad vsega tega pridi takoj v Rim, da zadostiš zmerni zahtevi tega častivrednega škofa, da bo mogel zarad Boga vso krivico pozabiti. Sicer pa ne smeš od meseca septembra naprej takó dolgo prejemati zakramentov, dokler ne poravnaš svoje trmoglavosti s pokorščino.“ [145])

Pismo papeža Ivana VIII. do pasovskega škofa Hermanricha, spisano brez dvoma ravno takrat, kakor pismo do škofa Annona, glasi se v slovenski prestavi tako-le: „Mislimo, da bi zadostoval komaj studenec solz za objokovanje tvoje hudobije, kakor pravi prerok Jeremija. Ali ne presega tvoja drznost grozovitosti, ne rečem, kakega škofa ali pa kakega posvetnega človeka, temveč celó kakega samosilnika in ali ne prekorači živalske surovosti? Svojega brata in našega soškofa Metoda vrgel si v ječo, imel ga dalj časa pod prostim nebom v najhujšem mrazu in največjem dežji, odtrgal si ga od voditeljstva izročene mu cerkve ter tako divjal, da si ga hotel, ko so ga privlekli k škofovskemu zborovanju, pretepsti s konjskim bičem, ako bi ti ne bili branili drugi.

Prašam te, ali so to zločini škofa, kterega dostojanstvo, ako se prevzame, še večje dela? O škof, ki tako postopa proti drugemu od apostolskega sedeža posvečenemu in izbranemu škofu! Vendar sedaj nočemo preiskovati, kar si še storil, da ne bomo primorani takoj razglasiti, kar se je zgodilo. V imenu vsegamogočnega Boga, prvih sv. apostolov Petra in Pavla ter naše neznatnosti prepovemo ti začasno, obhajati božjo službo in občevati s svojimi soduhovniki; ako ne prideš z navzočnim, častivrednim škofom Pavlom (kterega je papež kot svojega legata poslal na Nemško) in pa z jako svetim našim bratom Metodom v Rim, da bi bil s tem vred zaslišan, zadene te pravična obsodba zarad take in takó velike predrznosti; apostolski sedež bi se ne dal prekaniti, ako bi se kje odobrila tako velika množica hudobij.“ [146])

Tudi solnograški nadškof Adalvin dobil je od papeža karajoče pismo, v kterem so stale besede: „Nikar se ne čudi, ker smo rekli, da mora naš brat Metod po tvojem prizadevanji dobiti svoj sedež nazaj, ker se v resnici spodobi, da bi ti, ki si prouzročil njegov padec, skrbel tudi za njegovo povišanje.“ [147])

V tistem času, t. j. v prvi polovici l. 873., pisal je papež tudi kralju Ludoviku: „Tvoja razumnost bi mogla sklepati po mnogih raznovrstnih in jasnih znamenjih, da je vsled privilegij pannonska škofija že davno prišla v oblast apostolski stolici, kar pričujejo sinodini sklepi in dokazuje zapisana zgodovina. Ker pa ni zarad ovirajočih sovražnih trum apostolska stolica dalj časa poslala tjekaj nobenega škofa, začeli so nevedni ljudje že dvomiti (o njenih pravicah do Pannonije). Nikdo pa naj se ne izgovarja zarad števila let, ker nobeden čas ne more prikrajšati privilegij svete rimske cerkve, kteri služimo v božjem imenu, in nobena državna delitev jim ne more biti na škodo. Spoštovanja vredne rimske postave, ktere so po božji naredbi razglasili prejšnji knezi, ne izgube vsled zastaranja svoje veljave niti v sto letih.“ [148])

Ravno takrat, ko je pisal papež nemškemu kralju in bavarskim škofom, poslal je tudi svojega legata za Germanijo in Pannonijo, jakinskega škofa Pavla, na Bavarsko ter mu v posebnem pismu naznanil, kakó naj pri kralji Ludoviku varuje interese rimske stolice in kakó naj postopa proti bavarskim škofom.

Po papeževem povelji rekel je škof Pavel, prišedši na Bavarsko, kralju Ludoviku naslednje besede: „Sam veš, najslavnejši kralj, da je bila pannonska škofija podvržena apostolskemu sedežu, a bojna nesreča jo je odtrgala od njega, od kterega je bila potem s pomočjo sovražnega meča ločena do sedanjega časa in do te ure. Cerkvam, katerim se je mir zopet povrnil, dati bi se morale nazaj tudi pravice, ktere je z mirom vred sleherni cerkvi vzela samosilska besnost. To je trdil sveti papež Leon v kanoničnih dekretih, ko je pisal o ponovljenji zakonske zveze, z besedami: Ako se odstrani zlo, ktero je nastalo po sovraštvu, dobi naj sleherni nazaj

kar je postavno imel. — Ne samó po Italiji in zapadnih deželah, temveč tudi po celi Illyriji posvečevali, ordinirali in urejevali so že od nekdaj rimski papeži, kakor svedočijo nekteri regesti, sinodini zapiski in marsikteri spomeniki tam postavljenih cerkvá. Ako bi se kralj Ludovik hotel prepirati zarad števila let, zapomni naj si, da je pri kristijanih in sicer pri tistih, ki so jedne vere (katoliki), določeno neko število let. Kjer so pa prenehale pravice zarad besnosti poganov ali nevernikov, mine naj časa, kolikor hoče, in vendar ne zastaré cerkvene pravice, ktere, neznajoč za zemeljsko orožje, potrpežljivo čakajo, ko se jih bo blagovolil usmiliti njih gospod in zavetnik. Ako bi v takem slučaji dolga vrsta let uničila pravice, morali bi grajati Boga, kteri je čez 430 let osvobodil izraelske sinove iz jako okrutne Faraonove sužnosti; tudi je on sam iz svoje moči rešitelj, ki je čez toliko tisoč let otel človeški rod iz peklenske oblasti." [149])

V papeževih instrukcijah, po kterih naj bi se ravnal škof Pavel na dvoru nemškega kralja Ludovika, bile so izražene iste misli in nazori, kakor v njegovem pismu do imenovanega kralja. Kaže se, da je bil Ludovik jeden glavnih nasprotnikov rimskega papeža gledé pristojnosti pannonske škofije, ker drugače se ta ne bi bil trudil na dvojen način, pismeno in po svojem pooblaščenci, da bi ga pregovoril.

Papež je dalje naročil svojemu legatu, kako naj postopa proti solnograškemu nadškofu Adalvinu in pasovskemu škofu Hermanrichu. Škof Pavel je storil, kakor mu je bilo ukazano, ter rekel Adalvinu in Hermanrichu, da je papež velel Metoda izpustiti iz ječe v njegovo nadškofijo; tudi jima je naznanil, da papež za sedaj še ne misli pričeti nobenega sodnijskega preiskovanja gledé pristojnosti pannonske nadškofije. Najprvo je treba Metodu povrniti njegovo dostojanstvo in pravice; še le čez poldrugo leto potem zamore se cela stvar rešiti po sodnijski poti. Ako bi Adalvin in Hermanrich na vsak način zahtevala sodnijskega postopanja, sme jima Pavel očitati njune nepostavnosti, ker sta brez zakonite sodnije obsodila od apostolskega sedeža postavljenega škofa, vrgla ga v ječo, dajala mu zaušnice, zabranila mu opravljati božjo službo, imela ga tri leta vjetega in vendar ves ta čas nadlegovala apostolski sedež po svojih mnogoštevilnih poslancih in pismih; reči jima sme, da nista vredna priti k sodnijskemu preiskovanju, ker hočeta vse le za hrbtom doseči in ker si sama brez papeževega dovoljenja lastita sodnijsko pravico. Škof Pavel naj jima tudi pové, da ga je papež zató poslal na Bavarsko, da bi jima za toliko časa prepovedal opravljati božjo službo, kolikor časa sta ona dva to zabranila Metodu, in da naj ta takó dolgo svobodno vlada v svoji škofiji, kolikor časa sta ga ona dva imela vjetega; potem še le naj bi prišla, ako imata kaj proti njemu, pred apostolski sedež, kjer bi bili zaslišani in sojeni obe stranki.

Ker bi pa bilo treba razsoditi pritožbe med nadškofi, moral bi kot sodnik biti le patrijarh (t. j. papež), ker prepire med nižimi morajo po kanoničnih postavah razsojevati viši.“ [150])

Iz omenjenih pisem razvidimo, da je papež ukazal Metoda izpustiti iz ječe v njegovo nadškofijo, potem je prepovedal Adalvinu, Hermanrichu in Annonu obhajati božjo službo,[151]) tudi je velel zadnjima dvema, priti z Metodom in Pavlom v Rim, da bi se pri papeži opravičila zarad svojega postopanja proti Metodu. Morebiti je jednak ukaz dobil tudi Adalvin, nadškof solnograški, kar nam pa ni znano. Tudi ne vemo, sta li škofa Hermanrich in Annon šla v Rim ali ne. Prav verjetno je, da jima je Metod precej vse odpustil [152]) in tudi pri papeži vplival, da jima je prizanesel zasluženo kazen. Za gotovo pa lahko trdimo, da se Adalvin ni napotil v Rim, ker dohitela ga je smrt dne 14. maja 873 [153]). Jedno leto pozneje umrl je tudi pasovski škof Hermanrich [154]) in dne 9. oktobra l. 875. pa freisinški škof Annon [155]). V tej dobi zgubil je svoje življenje še neki drugi škof, ki je bil tudi Metodov nasprotnik, kajti pisatelj životopisa svetega Metoda pravi, da je Bog zarad krivičnega postopanja proti Metodu kaznoval s smrtjo četiri škofe.[156])

Z Bavarskega šel je Metod s škofom Pavlom k Svetopolku na Moravsko,[157]) pozneje pa se je napotil h knezu Kocelu ter pri njem ostal do njegove smrti, kar pa bavarskim škofom ni bilo všeč. Vedeli so, da je Kocel fevdnik nemškega kralja; zató so mu žugali in rekli, da se mu ne bo dobro godilo, ako bo imel Metoda pri sebi. [158]) Kocel se ni veliko brigal za njih pretenje, ker je vedel, da stoji papež na njegovi strani. Z Metodovo in papeževo pomočjo prizadeval si je, da bi kolikor mogoče veliko storil za blagor svojega podložnega ljudstva, kar pa ni bilo lahko, ker odstraniti je bilo treba marsiktero razvado iz poganskih časov. V dvomljivih slučajih iskal je sveta pri Metodu ali pa tudi pri rimskem papeži. Znano nam je, da mu je najbrže l. 873. pisal Ivan VIII., hoteč urediti med njegovim ljudstvom zakonske zveze. Iz poganskih časov ohranila se je med Slovenci slaba navada, da se je dostikrat mož ločil od svoje prve žene in vzel drugo v zakon. Ker pa to ni moglo biti papežu všeč, prepovedal je take zakone in tiste ljudi, ki so grešili zoper cerkvene postave, izobčil za tako dolgo, dokler ne zapuste svojih ženâ iz drugega zakona in pokličejo k sebi svojih soprog iz prvega zakona. [159])

V prvi polovici l. 874. umrl je blatenski knez Kocel.[160]) Za njim dobil je vrhovno oblast čez Pannonijo Ludovikov sin Karlman, ki je do sedaj imel pod seboj samo Koroško. On je torej za nekoliko časa zedinil Koroško in Pannonijo v nekako celoto. Metod kot nadškof pannonsko-moravski bil je od l. 874. v političnih zadevah odvisen od dveh jako nejednakih vladarjev, od Karlmana in Svetopolka, ki sta se prej dalj časa med seboj voj-

skovala in se pomirila še le v tem letu meseca maja ali junija v Forchheimu.[161])

Lahko si mislimo, da Metodu ni bilo več tako lahko po Pannoniji izvrševati svojih škofovskih dolžnosti, kakor pod Kocelom. Adalvinov naslednik v solnograški nadškofiji, Theotmar, hoteč porabiti ugodni politični položaj, da bi zedinil Pannonijo s svojo nadškofijo, šel je že l. 874. kmalu po Kocelovi smrti v Ptuj in posvetil v tem mestu jedno cerkev. Pri tej priložnosti lahko omenimo, da je po Kocelovi smrti njegov naslednik Karlman izročil jugozahodni del Pannonije, namreč grofijo Dudlebsko[162]) z mestom Ptujem grofu Gozvinu, h kteremu se je napotil solnograški nadškof.[163]) Da bi Metod tudi pod Karlmanovo vlado lahko brez ovir opravljal svoje škofovske dolžnosti po Pannoniji, pisal je okolu l. 875. rimski papež Karlmanu in mu velel, da naj pusti Metodu po navedeni pokrajini svobodno izvrševati njegova nadškofovska opravila.[164])

5. Nove tožbe zoper Metoda.

Povedali smo, da so se bavarski škofje, njim na čelu solnograški nadškof Adalvin, pritoževali pri papeži zarad ustanovitve pannonske nadškofije. Ta jim je na tó dosti jasno dokazal, da je popolnoma prav ravnal in da nimajo nemški škofje nikakoršnega uzroka, da bi se jezili. Adalvin, Hermanrich in drugi morali so torej, akoravno neradi, vzeti na znanje ustanovitev pannonsko-moravske nadškofije. Nekteri mislijo, da so l. 873. bavarski škofje tožili Metoda tudi zarad slovenske službe božje, kar pa je neresnično.[165]) Kmalu potem umrli so nekteri bavarski škofje, kakor Adalvin, Hermanrich in Annon. Na njih mesto bili so izvoljeni drugi možje, ki so imeli o pannonski diecezi jednake nazore, kakor njih predniki. Vedeli so, da bi bilo brez vspeha, ako bi se še jedenkrat pri papeži pritožili zarad ustanovitve pannonske nadškofije. Metoda v drugič vjeti in vreči v ječo bi tudi nič ne pomagalo. Poiskali so si torej novega sredstva, da so ovirali Metoda v njegovem delovanji. Zvedeli so, da je Ivan VIII. drugega mnenja gledé jezika, v kterem naj bi se obhajala božja služba, kakor pa njegov prednik, Hadrijan II. Porabili so to priliko ter Metoda tožili najbrže l. 878., da opravlja božjo službo v nerazumljivem slovenskem jeziku. Papež, hoteč na jedni strani nekoliko zadovoljiti nemške škofe, ki nikakor niso mogli pozabiti, da je Metod še zmiraj pannonsko-moravski nadškof, na drugi strani pa po svojem prepričanji koristiti sveti cerkvi, poslal je po jakinskem škofu Pavlu, ko je kot legat rimske stolice l. 878. potoval v Carigrad, pismo do Metoda. Ukazal mu je, da ne sme več maševati v slovenskem jeziku, temveč v latinskem ali pa v grškem, v kterih se po celi zemlji obhaja božja služba; kadar pa hoče pridigovati

in ljudstvo podučevati, poslužuje naj se domačega, ljudskega jezika.[166])

Metod je tedaj dobil od papeža prepoved, opravljati božjo službo v slovenskem jeziku. Vendar si moramo misliti, da mu je brez dvoma bila dovoljena pritožba in še le po neugodni rešitvi njegovega rekursa bi bila dobila prepoved pravno veljavo. Znano je, da je papež Hadrijan II. v posebnem pismu dovolil Metodu, posluževati se pri svetih obredih slovenskega jezika. Najbrže papež Ivan VIII. o tej dovolitvi ni nič vedel, ker drugače bi mu morebiti ne bil kaj takega prepovedal. Metod, dobivši papeževo prepoved, sklepal je prej ko ne iz pisma samega, da je to, kar mu je papež Hadrijan II. pred desetimi leti dovolil, Ivanu VIII. neznano, ob jednem je pa tudi upal, da ta prekliče svojo prepoved, ko zve, kaj je pripustil njegov prednik.

Med tem so nemški škofje l. 879. iznova pri pápeži tožili Metoda ter ga dolžili krivoverstva. Rekli so, da ne uči tako kakor veleva sveta rimska cerkev in da širi zmote med narodom.[167]) Ta obtožba bila je za Metoda dosti bolj nevarna, kakor pa prejšnja. Ivan VIII. je dobro vedel, da je Metod, ko je bil od Hadrijana za škofa posvečen, moral dokazati svojo pravovernost in priseči, da nikdar ne odstopi od njega. Ker je papež poznal Metodov značaj ni se nadejal, da ga bodo kedaj pri njem tožili zarad krivoverstva. Jako se je začudil, ko je slišal, da uči drugače, kakor je ustno in pismeno obetal rimski stolici.[168]) Takrat so nemški škofje v drugič tožili Metoda, da še vedno opravlja božjo službo v surovem slovenskem jeziku.[169]) — S temi tožbami hoteli so doseči, da bi papež Metoda kot krivoverca in nepokorneža obsodil, iz cerkve izobčil in mu vzel pannonsko nadškofijo.

Bavarski škofje prizadevali so si tudi dobiti kneza Svetopolka na svojo stran, da bi laglje uničili Metoda. Svetopolk ni bil nikdar Metodu posebno udan,[170]) a tudi ta, uživajoč nekdaj največe zaupanje kneza Rastislava, kterega pa je Svetopolk izdal Nemcem, da so ga umorili, ni se mogel nanj zanesti. Pri takih razmerah ni bilo nemškim duhovnom težavno, pri Svetopolku očrniti Metoda, razglasiti ga za krivoverca in moravskemu knezu prigovarjati, da je blagor njegove duše v nevarnosti, ako se še za naprej ravna po Metodovih naukih.[171]) Svetopolk bil je tedaj na razpotji in ni vedel, komu bi verjel, svojemu nadškofu ali pa njegovim tožiteljem. Vsled tega poslal je v Rim duhovnika Ivana in naznanil papežu, da ne ve, kaj naj bi veroval, ker se ne more zanesti na besede Metodove, kterega dolžé krivoverstva.[172]) Jasno je, da je bil ta Svetopolkov korak kakor nalašč za nemško duhovščino.

Ko je papež dobil od nemških škofov in od kneza Svetopolka o Metodu taka poročila, ni jih mogel prezreti, temveč treba je bilo celo stvar natančno preiskati in jo vestno razsoditi. Dne

14. junija 879. pisal je Metodu ter mu ukazal brez odloga priti v Rim, da se osebno opraviči pred njim in spriča svojo pravovernost.[173]) Ravno tega dne bilo je spisano pismo, kterega je papež poslal knezu Svetopolku. Brez dvoma je duhovnik Ivan iz Benetek, ki je papežu prinesel Svetopolkovo pismo, dobil obe pismi, da bi ju izročil Metodu in moravskemu knezu. V pismu do Svetopolka spodbujal ga je papež to verovati, kar uči sveta rimska cerkev; ako bi pa njegov škof ali pa kaki duhovnik začel drugače podučevati, morali bi vsi jednoglasno odbacniti krivi nauk in se ravnati po izročilu apostolske stolice. Ob jednem mu je naznanil, da je ukazal nadškofu Metodu precej priti v Rim, da izve iz njegovih ust, ako veruje in uči tako, kakor je obetal ali ne.[174])

Nemudoma se je nadškof Metod, spremljan od Zemižizna, Svetopolkovega fevdnika, napravil v tretjič na pot proti Rimu, da dokaže pred papežem svojo nedolžnost in osramoti svoje sovražnike. Rad je šel tjekaj, kajti vest njegova bila je mirna; vedel je, da bo ta pot le njemu samemu na korist, ter se nadejal, da ga bodo potem njegovi nasprotniki pustili v miru. Svetopolk zaupal mu je posebna naročila, ktera naj bi opravil pri papeži. Po Metodu je namreč naznanil rimskemu papežu svojo udanost ter rekel, da so si on, njegovo plemstvo in vse moravsko ljudstvo izvolili sv. Petra in njegovega namestnika za varuha, pomočnika in branitelja ter hočejo do konca ostati pod njegovo obrambo.[175]) Svetopolk iskal je, kakor tu vidimo, papeževega prijateljstva in njegove pomoči, da bi laglje ohranil svojo neodvisnost od Nemcev, in za taki posel bil je Metod najsposobnejši mož, kajti njemu smel je moravski knez brez strahu zaupati in ni se mu bilo treba bati, da bi ga izdal Nemcem.

Tožba nemških škofov proti Metodu bila je zanj velike važnosti. Ako bi ga bili obsodili, gotovo bi ga bil papež odstavil in izobčil. Po cerkvenem zakonu morale so se tožbe proti kakemu škofu preiskovati in reševati na kakem škofovskem zboru ali sinodi.[176]) Zato je tudi papež Ivan VIII. sklical tak zbor, h kteremu so prišli tudi Metodovi tožitelji. Znano nam je, da je papež dne 19. novembra l. 879. pisal solnograškemu nadškofu Theotmaru ter mu ukazal brez odloga priti v Rim,[177]) prej ko ne zato, da bi bil navzoč pri tožbi zoper Metoda. Na podlagi tožbe vršila se je preiskava. Prašali so Metoda, kaka je njegova vera o izhajanji svetega Duha in kako moli pri maši „Credo“. Metod jim odgovori, da veruje in uči, kakor zapoveduje sveta rimska cerkev, da sveti Duh ne izhaja samó od Očeta, ampak tudi od Sina, pri maši pa moli „Credo“ brez pristavka „filioque“ in ravno tako dela tudi njegova duhovščina. Ker v veri izpušča „filioque“, vjema se po polnoma z rimsko cerkvijo, glavo in materjo vseh cerkvà, ki tudi nema tega pristavka. Nemški škofje so sicer l. 794. na sinodi v Frankfurtu in škofje oglejske patrijarhije na sinodi v Če-

dadu l. 791 sprejeli pridevek „filioque“ v svojo vero, kar pa zanj ni merodajno, ker do sedaj še ni noben občni cerkveni zbor potrdil tega pristavka in tudi rimska cerkev ga še ni sprejela. [178])

Tako se je Metod popolnoma opravičil pred papežem in pred zbranimi škofi. Ivan VIII. sam je to potrdil v svojem pismu, ktero je meseca junija 880. poslal Svetopolku, ter rekel, da ga je našel v vseh cerkvenih naukih pravovernega.[179]) Tako je tedaj tudi moravski knez zvedel, da je Metod nedolžen in da je bila resnica, kar ga je učil. Ako bi bili nemški škofje dokazali, da Metod taji kako cerkveno dogmo, gotovo bi ga bil papež izobčil in mu vzel njegovo nadškofijo; ker pa je Metod spričal svojo pravovernost, bil je izid razsodbe drugačen, kakor so želeli nemški škofje. Papež je iz nova potrdil Metodu njegovo nadškofijsko oblast čez Moravsko in Pannonijo, kar je tudi Svetopolku naznanil z besedami: „Poslali smo ga nazaj oskrbovat njemu izročeno cerkev božjo in hočemo, da bi sprejeli svojega lastnega pastirja s pristojno častjo, spoštovanjem in radostnim srcem. Tudi smo mu potrdili vsled naše apostolske oblasti pravice njegovega nadškofijstva in ukazali, da naj z božjo pomočjo ostanejo stalne za zmiraj.“[180]) S temi besedami podrl je papež nemškim škofom njih upanje, da bi še kedaj dobili Moravsko in Pannonijo v svojo oblast.

Papež pa Metodu ni samo potrdil nadškofijske oblasti, temveč mu je tudi zagotovil vse pravice in privilegije, kterih so se smeli nadškofje po cerkvenem zakonu posluževati, kar nam pričujejo njegove besede do Svetopolka: „Kar se tiče pravic in privilegij, ktere so ustanovili in potrdili naši predniki, dovoljeno mu je, posluževati se jih, kakor je predpisano v kanoničnih postavah gledé vseh cerkvenih zadev, ali pa jih tudi odpuščati, ako je Bogu všeč, kajti bilo mu je izročeno ljudstvo Gospodovo in on bo dajal odgovor za njih duše.“ [181]) Iz teh besed dalo bi se sklepati, da so se solnograški in bavarski škofje do l. 880. več ali manj vtikali v pravne zadeve Pannonije in Moravskega, akoravno niso imeli že od l. 869. nobenih pravic po teh pokrajinah.[182])

Ker je papež zvedel, da se nemški duhovniki, bivajoči po Pannoniji in Moravskem, niso dosti brigali za Metodove ukaze in smatrali za svojega pravega gospoda solnograškega nadškofa ali pa pasovskega škofa, zapovedal je vsem mašnikom in dijakonom, naj si bodo slovanskega ali pa kterega drugega rodu, ki živé v Svetopolkovi deželi, da morajo biti nadškofu Metodu udani in pokorni v vseh rečeh ter da sploh ničesar ne smejo storiti brez njegove vednosti. Tisti pa, ki bi bil uporen, delal nemir in razprtije ter se ne hotel poboljšati po prvem ali drugem opominjanji, izžene naj se kot sejalec lulike iz moravsko-pannonske cerkve in pokrajine.[183]) Metod si je takrat od papeža izprosil nekako vodilo, po

kterem se je ravnal, ako je hotel kaznovati kakega nepokornega duhovnika.

Videli smo, koliko neprijetnosti in bridkosti so Metodu napravili njegovi nasprotniki. Imeli so ga tri leta vjetega in zaprtega, niso ga hoteli priznati za pannonskega nadškofa, tožili so ga pri papeži zarad obhajanja službe božje v slovenskem jeziku in ga dolžili krivoverstva. Vse krivice je voljno pretrpel in pri vsaki tožbi se je iznova pokazala njegova nedolžnost. Človek bi mislil, da bodo njegovi nasprotniki po tolikih brezvspešnih poskusih mirovali! Vendar, ne še!

Ko so nemški škofje videli, da ne opravijo ničesar proti Metodu, poprijeli so se novega sredstva, da bi mu nagajali in da bi ob jednem ne izgubili svojega vpliva pri Svetopolku. Zahtevali so, da mora jeden mož nemške stranke postati škof v Svetopolkovi deželi. Priporočali so za to dostojanstvo Švaba Wichinga, ki je najbolj znal Metodu nasprotovati in kljubovati. Svetopolk se ni hotel Nemcem zameriti in zato je papežu Wichinga priporočil, da bi ga posvetil za nitranskega škofa (na sedanjem severnem Ogerskem). Papež temu ni ugovarjal, vendar je ukazal novoposvečenemu škofu, da mora biti svojemu nadškofu pokoren v vseh rečeh.[184])

Wiching je tedaj postal škof s pomočjo nemške, Metodu sovražne stranke, kar je tudi razvidel papež Ivan VIII. Da bi pa nadškofovi nasprotniki vsled svojega vpliva ne povzdignili zopet kake druge, Metodu neljube osebe na škofovski sedež, pisal je papež knezu Svetopolku, da naj z nova in sicer z dovoljenjem svojega nadškofa pošlje kakega sposobnega duhovnika ali pa dijakona, da ga posveti za škofa. Ako bi pa bil razven teh dveh potreben še tretji ali pa še celo četrti škof, posveti naj ju Metod sam.[185]) Tako je tedaj papež zadovoljil nemške duhovnike po Moravskem, ko jim je dal Wichinga za škofa, ob jednem pa podelil Metodu toliko oblasti, da bi brez njegovega dovoljenja nikdo ne mogel postati škof v pannonsko-moravski nadškofiji.[186])

Metoda so tudi njegovi sovražniki tožili, da še vedno opravlja službo božjo v surovem slovenskem jeziku. V Rimu imel je Metod lepo priložnost, da je papežu razjasnil veliko važnost slovenskega jezika za pokristijanjenje Slovanov. Papežu in zbranim škofom je dokazal, da vír vsega obrekovanja je le sebičnost, nevednost, strast in sovraštvo. Vsak, ki jezik pozna, mora reči, da je dosti olikan in da je v njem že precej veliko cerkvenih knjig spisanih. Prej ko ne prinesel je Metod tudi takrat v slovenskem jeziku spisane knjige seboj v Rim ter jih, kakor nekdaj papežu Hadrijanu II., sedaj pokazal Ivanu VIII. in njegovim škofom. Ti so se potem lahko prepričali, da so Metodove besede popolnoma resnične, ker navzoči so bili pri onem zboru najbrže tudi taki škofje, ki so razumeli slovenski jezik, kakor n. pr. isterski ali pa dalmatinski.

Metod je prej ko ne pri tej priliki papeža opozoril, da je slovenski jezik potreben za razširjanje krščanstva in za ohranitev jedinosti z rimsko cerkvijo, ker drugače bi lahko grška cerkev zase pridobila Slovane.[187])

Tako je Metod prepričal papeža in škofe, da je delal le na korist rimske cerkve, ko je rabil slovenski jezik pri božji službi. Ti so mu nato pritrdili in papež sam je pisal knezu Svetopolku: „Po pravici hvalimo po pokojnem modrijanu Konstantinu izumljene slovenske pismenke, s kterimi naj bi se hvalil Bog po spodobnosti; tudi velevamo, da se v ravno tem jeziku oznanujejo nauki in dela Kristusa. Ne samo v treh, temveč v vseh jezikih je treba hvaliti Gospoda, kakor nas spodbuja sveto pismo, ktero pravi: Hvalite Gospoda vsi narodje in slavite ga vsi ljudje .... Tudi zdravi veri in nauku ni nasprotno, ako se poje sveta maša v slovenskem jeziku, čitajo v njem sveti evangelij in berila iz novega in starega veka, ako so dobro prevedena in razložena, ter v njem opravljajo vse druge cerkvene molitve, kajti ta, ki je vstvaril tri glavne jezike, hebrejskega, grškega in latinskega, naredil je tudi vse druge k hvali in slavi svoji.[188])

Papež Ivan VIII. je nato dovolil opravljati službo božjo v slovenskem jeziku pod istimi pogoji, kakor pred jednajstimi leti papež Hadrijan II., namreč, da naj se pri maši čitajo berila in evangeliji najprej v latinskim in še le potem v slovenskem jeziku. V pismu Ivana VIII. do Svetopolka stojé besede: „Ukazujemo, da se čita v vseh cerkvah vaše zemlje zarad večega češčenja evangelij najprej v latinskem in še le potem oznanuje naj se v slovenskem jeziku ljudstvu, ki ne razume latinskega.[189])

Povedali smo, kako so se nemški škofje in njih duhovniki trudili, da bi dobili kneza Svetopolka na svojo stran. Razglasili so Metoda za krivoverca in Svetopolk ni vedel, komu naj bi verjel, svojemu nadškofu ali pa njegovim tožiteljem. Ravno tako očrnili so Metoda njegovi nasprotniki pri moravskem knezu zarad slovenske službe božje in sicer ne brez vspeha. Svetopolku, ki ni bil nikdar Metodu posebno naklonjen, bilo je skoraj ljubše, da bi se v njegovi dvorni cerkvi maševalo v latinskem jeziku, kakor pa v slovenskem. Zato mu je papež dal posebno dovoljenje, da se sme zanj in za njegove uradnike maša brati v latinskem jeziku.[190])

Tako je papež Ivan VIII. rešil tožbo nemških škofov Metodu na korist. Spoznal ga je za nekrivega in poslal nazaj v njegovo nadškofijo. Metod se je sedaj lahko nadejal, da ga bodo njegovi nasprotniki pustili v prihodnjič v miru, a jako se je zmotil. Česar niso mogli do sedaj pri papeži doseči bavarski škofje s svojimi tožbami, hotel je izpeljati novoimenovani Metodov škof Wiching s pomočjo sleparije in goljufije.

Metod, prišedši nazaj na Moravsko, izročil je Svetopolku papeževo pismo.[191]) Ker so pa vedeli njegovi nasprotniki, da bi to pismo zamoglo uničiti vse njih nade in nakane, začeli so misliti, kakó bi zmanjšali ali pa še celo zatrli vtis tega lista. Najbrže je škof Wiching, kterega je brez dvoma podpiral Arnulf, vojvoda koroški, sestavil novo pismo ter ga poslal Svetopolku z besedami, da je to pravo papeževo pismo. V njem bil je prej ko ne Metod popisan kot razkolnik, kterega naj Svetopolk takoj prežene iz svoje države.[192])

Ko je Svetopolk dobil obe pismi v roke, ni vedel, pri čem da je. Prepričan je bil, da mora biti jedno pismo ponarejeno, bodisi ono, ktero je prinesel Metod, ali pa to, ktero mu je izročil Wiching, kajti zdelo se mu je neverjetno, da bi bil papež v tako kratkem času popolnoma predrugačil svoje mnenje gledé Metodove pravovernosti in slovenske službe božje. Prej ko ne začel mu je Wiching dokazovati, da je pismo, ktero je dobil od Metoda, neistinito, izmišljeno in ponarejeno. Žalostno je, da je Svetopolk bolj verjel lažnjivim besedam Wichingovim, kakor pa Metodovi trditvi.

Nasledek te nesramne goljufije je bil, da si je Metod še bolj nakopal na glavo nemilost svojega vladarja in njegovih uradnikov. Vendar ni bil popolnoma zapuščen, ker na njegovi strani bili so njegovi učenci in moravsko ljudstvo.[193]) Tudi je vedel, da mu je v takem položaji iskati pomoči pri rimskem papeži. Temu je pisal ter ga vprašal, ako je res poslal po Wichingu knezu Svetopolku drugo poslanico popolnoma nasprotnega obsega od poslanice meseca junija l. 880. in ako je res dal Wichingu kake posebne ukaze, ki se tičejo njegove (Metodove) osebe in slovenskega jezika pri božji službi. Tudi mu je popisal svoje nadloge in stiske, ktere je moral prestati zarad svojih sovražnikov.[194]) Dotično pismo se nam sicer ni ohranilo, pač pa papežev odgovor, ki je bil spisan 23. marca l. 881.

V tem odgovoru hvali papež Ivan VIII. Metodovo pastirsko gorečnost in versko stanovitnost ter želi, da bi ga Bog še bolj potrdil v svojih zapovedih in ga na korist svete cerkve rešil vseh nadlog. Izrazuje mu svoje sočutje zarad njegovih stisk in nezgod. Naznanja mu, da ni poslal Svetopolku nobenega drugega pisma, razven tistega, o kterem je Metod sam trdil, da se mu je izročilo[195]) in da tudi škofu ni dal niti javnih niti skrivnih ukazov. — Papež tu ne imenuje škofa po imenu, vendar ni dvomljivo, da je ta škof Wiching, glavni nasprotnik Metodov, ker drugega sufragana takrat še ni bilo v pannonsko-moravski nadškofiji. — Potem papež tolaži Metoda v svojem pismu, da naj ne bo žalosten zarad prebitih napadov, temveč vesel, kajti, ako je Bog ž njim, ne more biti nikdo zoper njega. Nazadnje mu obeta, da hoče, ko pride Metod k njemu v Rim, vso zadevo in razpor med njim in Wi-

chingom razsoditi po cerkvenih postavah in tega kaznovati po zasluženji.[196])

Brez dvoma je papež Ivan VIII. vsled Metodove pritožbe pozval Wichinga v Rim, da bi se opravičil zarad svojega postopanja proti svojemu nadškofu. Čim bolj pa je bil Metod, v svesti si svoje nedolžnosti, pripravljen iti četrtikrat v Rim, tem manj ljuba je bila ta pot Wichingu. Trditi smemo, da ni šel niti prvi, niti drugi takrat v Rim. Prav verjetno je, da se je Wiching, porabivši vpliv svojega zavetnika Arnulfa, pismeno opravičeval toliko časa, dokler ni dné 13. decembra l. 882. po desetletnem vladanji umrl papež Ivan VIII.[197])

Wiching tudi pozneje ni nehal Metodu nasprotovati; zató mu je ta najprej zažugal, da ga izobči iz cerkve,[198]) potem pa to tudi storil, ako smemo verjeti besedam Bolgarske legende.[199])

6. Metodova poslednja leta in smrt.

V zadnjih letih Metodovega življenja mu nemška duhovščina ni mogla takó nagajati, kakor prej, ker se je spremenil politični položaj med Nemci in Moravci. Prijateljstvo med Svetopolkom in Arnulfom je l. 882. nehalo in ta tedaj ni mogel več podpirati škofa Wichinga proti Metodu; nasprotno pa je bila od tega časa tudi Metodu zaprta pot v Pannonijo, kamor je segala takrat Arnulfova vrhovna oblast. Navedenega leta napadli so moravsko zemljo Bolgari, ktere je prej ko ne Arnulf našuntal. V naslednjih letih vojskoval se je Svetopolk z Nemci, napadal Arnulfove pokrajine in večkrat pobil njegove trume. V jeseni l. 884. sklenil je mir s cesarjem Karolom Debelim blizo Tulna, z Arnulfom pa se je pomiril še le l. 885.

Med tem časom trudil se je Metod posebno po Moravskem. Dne 29. junija 884. posvetil je cerkev sv. Petra in Pavla v Brnu na Moravskem.[200]) Glas o njegovi svetosti in delavnosti segel je tudi v sosednje dežele. Česki vojvoda Bořivoj prišel je na Moravsko in Metod ga je krstil. Ž njim vred sprejelo je takrat krščansko vero tudi 30 mož izmed njegovega spremstva. Bořivoju dal je Metod precej veliko število duhovnikov, s kterimi se je napotil nazaj na Česko. Tu so krstili Bořivojevo soprogo, Ljudmilo, ter mnogo drugih ljudi.[201]) Životopisec sv. Metoda (pogl. 16.) tudi pripoveduje, akoravno je neverjetno, da je Metod vstregel želji ogerskega kralja in ga obiskal. Ta ga je jako slovesno sprejel, bogato obdaroval ter mu rekel pri odhodu, da naj se ga spominja v svojih molitvah.

Metod je po Cirilovi smrti tudi dopolnoval prevod sv. pisma ter s pomočjo dveh učencev, ki sta znala jako hitro pisati, poslovenil v prav kratkem času celo sveto pismo razven knjige modrosti, Jezusa Siraha, Makabejcev, Estre, Judite in Tobije.[202]) Razume se, da tega, kar je že spisal Ciril sam ali pa s svojim bratom

vred, kakor psaltir, posamezna berila, evangelije in dejanje apostolov, ni bilo treba več sloveniti. Metodu se tudi pripisuje prevod nomokanona ali knjige cerkvenih zakonov in paterika ali kratkih vesti o življenji najslavnejših puščavnikov.[203])

Ni se čuditi, da je vsled vsestranskega delovanja začel čedalje bolj pešati Metodov život. Ko so njegovi prijatelji in učenci videli, da postaja od dne do dne slabeji in da mu ni več veliko dni odločenih, prašali so ga, dobro vedoči, da je vspeh pričetega dela odvisen od naslednika na pannonsko-moravski stolici, kterega moža si želi za nadškofa. Metod, ki je dobro poznal vse svoje učence, pokazal jim je Gorazda z besedami, da je on domačin, svoboden človek, dobro podučen v latinski književnosti in pravoveren.[204]) Metod si je tedaj izvolil takega naslednika, ki ni znal samo slovenski jezik, temveč tudi latinski in bil tedaj sposoben oskrbovati vladikovino, v kteri se je obhajala služba božja v slovenskem in sem ter tje tudi v latinskem jeziku.

Na cvetno nedeljo dne 4. aprila l. 885. bil je Metod že jako slab, vendar je šel v cerkev, ktera je bila polna zbranega ljudstva. Tu je še jedenkrat govoril in dajal dobre nauke, potem pa blagoslovil kneza, duhovnike in ves narod ter končal z besedami: „Čuvajte me, deca, do tretjega dne!“[205]) Tako se je tudi zgodilo. Tretji dan, 6. aprila, izgovoril je besede: „Gospod, v tvoje roke izročam svojo dušo!“ Kmalu potem je umrl.[206])

Njegovi učenci skazali so mu zadnjo čast ter maševali za izveličanje njegove duše v slovenskem, latinskem in grškem jeziku. Neizmerna množica ljudi prišla je od vseh strani, da bi se s svečami v rokah udeležila sprevoda. Njegovo truplo nesli so v glavno cerkev in shranili na levi strani za oltarjem Marije Device.[207]) Vse je plakalo po dobrem učitelji in pastirji, moški in ženske, mladi in stari, bogati in ubogi, svobodni in robi, vdove in sirote, tujci in domačini, bolni in zdravi.[208]) Metodova smrt bila je za pannonske in moravske prebivalce neprecenljiva izguba.

7. Pannonsko-moravska nadškofija po Metodovi smrti.

Po Metodovi smrti začela je nemška stranka, v svesti si gotove zmage, zopet povzdigovati svojo glavo. Napela je vse žile, da bi izpodrinila Gorazda, ker je vedela, da bi ta hodil po Metodovih stopinjah.[209]) Svetopolk, ki ni bil slovenski liturgiji nikdar velik prijatelj, pomiril se je l. 885. z Arnulfom. Mogoče je, da se je Arnulf deloma vsled Metodove smrti sprijaznil s Svetopolkom, da bi laglje podpiral svojega varovanca Wichinga in mu pomagal, da bi hitreje postal pannonsko-moravski nadškof.

Svetopolku najbrže slovanski duhovniki, odlikujoči se po svojem nravnem življenji, niso bili posebno priljubljeni, ker so ga večkrat svarili zarad njegovega pohotnega življenja; nasprotno pa so se mu nemški mašniki rajši prilizovali in ga hvalili. Po

Metodovi smrti Wiching ni bil imenovan za pannonsko-moravskega nadškofa, ker ga brez dvoma papež ni hotel tako visoko povzdigniti in ker mu tudi Svetopolk ni mogel popolnoma zaupati, vendar je imel mnogo oblasti in vpliva, razume se, da na škodo domači duhovščini in slovenski liturgiji. Začel je črniti Metodovega naslednika Gorazda in druge slovanske duhovnike pri takratnem rimskem papeži ter jih dolžiti krive vere. Po smrti Ivana VIII. bil je Marin I. izvoljen za papeža. Ker pa je kmalu umrl, ravno tako tudi njegov naslednik Hadrijan III., bil je nekaj mesecev po Metodovi smrti, okolu septembra 885., Štefan VI. za papeža izvoljen.[210])

Takoj v začetku vladanja tega papeža pokazal se je v Rimu nemški vpliv s tako močjo, kakor nikdar poprej. Glasoviti nitranski škof Wiching roval je z velikim vspehom proti slovenski liturgiji in narodni duhovščini. Da se je stanje slovanskih mašnikov tako hitro na slabo obrnilo, zakrivil je mnogo Svetopolk sam, ker jih ni branil sovražnih napadov.

Kmalu po Metodovi smrti zadel je slovanske duhovnike prvi hud udarec, ki je po prizadevanji nemških škofov prišel iz Rima, tedaj iz tistega kraja, kjer je v prejšnjih letih Metod našel svoje varuhe in zaščitnike. Papež Štefan VI. pisal je precej v začetku svojega vladanja, še preden je dobil naznanilo o Metodovi smrti, Svetopolku jako ostro pismo, v kterem je dolžil Metoda krive prisege,[211]) prepovedal rabo slovenskega jezika pri svetih obredih ter velel, da naj se neubogljivi duhovniki po dvakratnem opominjanji izobčijo iz cerkve in preženó iz Svetopolkove dežele.[212])

Kmalu potem, najbrže proti koncu l. 885.,[213]) poslal je imenovani papež, ko je zvedel, da je Metod, priporočivši za svojega naslednika domačina Gorazda, za zmiraj zatisnil oči, tri legate, Dominika, Ivana in Štefana k Slovanom. Dal jim je posebne instrukcije, po kterih bi se imeli ravnati. Najpoprej so morali Svetopolka popolnoma pridobiti za rimskega papeža, oziroma za namene in želje nemških škofov. Še le potem imeli so mu razodeti, kaka osoda naj bi zadela slovenske obrede, Metodovega naslednika in narodno duhovščino. Imenovani legatje rekli so po papeževem naročilu Svetopolku prvi dan svojega prihoda, da mu papež zagotovlja svojo očetovsko ljubezen in ga v duhu objemlje kot svojega jako dragega sina, da ga vsi škofje, duhovniki in dijakoni rimske cerkve pozdravljajo in se ga spominjajo v svojih molitvah ter da mu tudi rimski senat in drugi verniki pošiljajo svoje pozdrave in želé, da bi v sveti veri zmiraj bolj napredoval ter zadobil večno veselje.

Nasprotniki slovenske liturgije so morali dobro vedeti, da je mogoče s tako laskavimi pozdravi Svetopolka omamiti in ga zase pridobiti. To smemo sklepati iz papeževih besed „*Primo die hec dixisse* sufficiant“, ki nam ob jednem pričujejo, da so že v Rimu skovali nekaki načrt, po kterem bi prišli do svojega namena.

Storivši prvi korak imeli bi ga legatje podučiti o nekterih verskih resnicah, n. pr. o izhajanji sv. Duha in o zapovedih gledé posta. Še le nazadnje so v papeževem imenu zahtevali, da se mora za vselej opustiti slovenska služba božja.[214]) Metoda so dolžili krive prisege in zoper Gorazda, o kterem je papež mislil, da ga je Metod svojevoljno postavil za svojega naslednika, razglasili so papežev interdikt za tako dolgo časa, dokler se ne pride opravičit pred papeža.[215])

V obeh ravnokar navedenih dokumentih dolži rimski papež Štefan VI. Metoda krive prisege in sicer pravi v prvem, da je Metod na truplo sv. Petra, tedaj v Rimu, prisegel, da ne bo nikdar več opravljal božje službe v slovenskem jeziku, v drugem pa, da je storil to prisego za časa papeža Ivana VIII. — Vendar papeževe besede o Metodovi krivi prisegi so popolnoma neresnične, kar ni težko dokazati. Metod bil je za časa papeža Ivana VIII. le jedenkrat v Rimu, namreč l. 880., in takrat mu je omenjeni papež dovolil slovensko liturgijo ter se ob jednem jako pohvalno o njej izrekel [216]) Od l. 880. naprej pa Metoda ni bilo več v Rimu, a tudi iz Rima ni dobil nikakoršne prepovedi gledé slovenske službe božje. Popolnoma neverjetno je torej, da bi bil moral Metod Ivanu VIII. priseči, da se hoče posluževati latinske liturgije, kajti ravno ta papež bil je velik prijatelj slovenskim obredom in je ostal do svoje smrti Metodu naklonjen. V izvirnikih ni niti najmanje vesti, ki bi mogla kaj nasprotnega dokazati in ne moremo si kaj, da ne bi slutili tu mogočnega vpliva Wichingove stranke na rimsko stolico. Najbrže se naslanjate obe listini na kako sovražno spomenico, kteri se je v Rimu le preveč zaupalo in v kteri je tudi stal passus o Metodovi krivi prisegi. Metod že zato ni mogel krivo priseči, ker mu sploh prisegati ni bilo treba. Tudi nam je vse njegovo zares apostoljsko življenje in delovanje porok dovolj, da bi bilo kaj takega o njem samo slutiti toliko, kakor skregati se z zdravo pametjo.[217])

V svojih instrukcijah pravi papež Štefan VI., da se je Metod proti sklepom vseh cerkvenih očetov predrznil izvoliti si naslednika. — Tudi s tem očitanjem dela se Metodu velika krivica. Papež Ivan VIII. dovolil je l. 880., kar nam dokazuje njegovo pismo do Svetopolka, da sme nadškof Metod v svoji nadškofiji posvetiti tega ali onega izmed svojih učencev za š k o f a, ako bi bilo potrebno.[218]) Metod je tedaj vsled papeževega dovoljenja smel povzdigniti svojega učenca Gorazda za škofa. Ko je bil že na smrtni postelji, prašali so ga njegovi prijatelji in učenci, kterega si želi za naslednika. Metod je priporočal Gorazda z besedami: „Ta je domačin, svoboden mož, dobro podučen v latinščini in pravoveren; z g o d i n a j s e b o ž j a v o l j a t e r v a š e i n m o j e ž e l j e.“[219]) V teh besedah pač ne tiči nič protipostavnega. Metod

ni imenoval Gorazda za nadškofa, temveč le rekel, da bi bil on najsposobnejši njegov naslednik. Sicer pa ni postal niti Gorazd, niti Wiching po Metodovi smrti pannonsko-moravski nadškof.

V obeh prej omenjenih dokumentih prepoveduje papež Štefan VI. slovensko liturgijo in ob jednem tudi dostavlja, da naj se tisti, ki bi ne hoteli ubogati, po dvakratnem opominjanji izobčijo iz cerkve in preženó iz Svetopolkove dežele.

Ni nam znano, kako so Wiching in drugi nemški duhovniki, živeči med slovanskimi narodi, tolmačili te besede rimskega papeža, pač pa vemo, da so tako dolgo vplivali na Svetopolka, da je ta l. 886.[220]) ukazal z vojaško silo izgnati okolu 200 duhovnikov iz Moravskega. Pri tej priložnosti obnašali so se posebno po Moravskem stanujoči Nemci („νέμετζοι") jako surovo, podili jih v mrazu proti Donavi in jih med potjo neprestano mučili.[221]) Med izgnanimi učenci bili so najznamenitejši Gorazd, Klement, Naum, Angelar in Sava.[222]) Šli so v Bolgarijo in našli tu zaželeno zavetje. Gorazd postal je še celó bolgarski nadškof.[223]) Razume se, da je bilo izgnanje slovanskih duhovnikov hud udarec za slovansko liturgijo po pannonsko-moravski nadškofiji.

Kmalu potem nastopili so za omenjeno nadškofijo jako žalostni časi. Leta 892. vnela se je vojska med Nemci in moravskimi Slovani. Kralj Arnulf dobil je na svojo stran vojvodo Braslava, vladarja med Dravo in Savo, ter ob jednem našuntal Madjare, da so napadli Svetopolkovo državo. Wiching, kot privrženec Arnulfov, moral je zapustiti Moravsko; prišel je k Arnulfu in postal njegov kancelar. Njegovo ime nahaja se ne listinah tistega časa, kakor n. pr. na listini od 2. septembra l. 893.[224]) Ko je l. 899. umrl pasovski škof Engilmar, dobil je z Arnulfovo pomočjo njegovo mesto Wiching, vendar le za malo časa, ker že istega leta odstavili so ga v posebnem zboru solnograški nadškof Theotmar in njegovi sufragani proti volji njihovega kralja ter posvetili za škofa nekega Richarija.[225]) Pozneje zgodovina Wichinga ne omenja več.

Vojska med Moravci in Nemci, ki se je l. 892. pričela, trajala je do l. 894. Z velikim veseljem sprejel je l. 894. kralj Arnulf novico o smrti kneza Svetopolka. [226]) V jeseni istega leta bil je sicer sklenjen mir, ki pa še premirju ni bil podoben, kajti Arnulf porabil je za hrbtom vsako priložnost, da bi uničil moravsko samostalnost.

V istem času delali so čedalje večo silo na vzhodnih mejah moravske države divji Madjari. Osvojili so si najprej zemljo med Tiso in Donavo, potem pa so l. 894. ropali po Pannoniji. [227]) Te napade so večkrat ponavljali in deželo nazadnje tako opustošili, da ni bilo l. 900. v njej nobene cerkve več. [228])

Tudi na Moravskem bile so zarad neprestanih vojsk cerkvene zadeve v jako žalostnem stanji. Več let ni bilo v deželi nobenega škofa in le prav malo duhovnikov. [229]) Mojmir, Svetopolkov sin,

obrnil se jo torej do papeža Ivana IX., ki je vladal od l. 898. pa do julija 900.[230]) Prosil ga je, da bi blagovolil posvetiti nektere duhovnike za moravske škofe. Papež je na to poslal na Moravsko nadškofa Ivana ter škofa Benedikta in Danijela, da bi se prepričali o nujnosti Mojmirove prošnje in storili, kar bi bilo potrebno. Ti so se ravnali po papeževem ukazu ter posvetili in postavili v pannonsko-moravski nadškofiji jednega nadškofa in tri škofe.[231])

Zoper to papeževo naredbo protestovali so škofje solnograške nadškofije, v prvi vrsti solnograški nadškof Theotmar in pasovski škof Richarij, ter poslali v prvi polovici l. 900. papežu Ivanu IX. dolgo pismo, v kterem so zahtevali, da bi ta zopet preklical vse to, kar je storil na Moravskem. V tem pismu je mnogo neresničnega in pretiranega. Iz njega se razvidi, s kako strastjo so nemški škofje preganjali vsakega, ki bi se predrznil delovati za slovansko samostojnost.

V začetku pisma čitamo njih trditev, da imajo le pasovski škofje zgodovinsko pravico do Moravskega, ker so oni spreobrnili ondotni narod h krščanski veri. — Tu vidimo, da so se postavili bavarski škofje na stališče, ktero so poudarjali že pred 27. leti. Že takrat (l. 873.) dokazal jim je papež Ivan VIII., da ima rimska stolica do Pannonije jako stare pravice, kterih ne more prikrajšati nobeden čas in kterim ne more biti nobena državna razdelitev na škodo. Pozneje so bavarski škofje priznali te papeževe pravice, l. 900. pa, ko je vladal Ivan IX., zopet niso hoteli nič o njih vedeti.

Bavarski škofje trdili so v svojem pismu, da so nemški grofje po Moravskem sklicovali zbore in pobirali davek, kar pa je neresnično. Moravska dežela ni bila v 9. stoletji nikdar nemška pokrajina (izvzemši morebiti samo l. 870.) in nemški grofje na meji se niso nikdar mešali v notranje moravske zadeve, kajti bile so v rokah domačih knezov.

Nemški škofje očitali so moravskim Slovanom, da so se ti začeli protiviti krščanstvu. — Tudi to je zlagano. Ker so Metod in njegovi duhovniki opravljali službo božjo v slovenskem jeziku, smatrali so jih njihovi nasprotniki za krivoverce in nekristijane. Tudi so se čudili, ker je papež dovolil, da so od njega poslani žkofje na Moravskem posvetili jednega nadškofa in tri škofe ter tako razdelili pasovsko škofijo na pet delov, namreč v pasovsko škofijo in v četiri škofije, ki so bile na Moravskem.

Bavarski škofje so pisali, da so Slovani z denarjem podkupili papeža, da jim je dovolil imeti jednega nadškofa in tri škofe. — Tudi to je neresnično. Jako je verjetno, da so Slovani imeli veliko stroškov in potov ter izdali precej denarja, preden so zopet dobili nadškofa in tri škofe. Oni so morali prej ko ne plačati vse stroške, ktere so imeli papeževi poslanci, ko so prišli na Moravsko in tu posvetili dotične škofe. Tudi na drugih straneh

bilo je dovolj plačevanja, preden je bilo vse v redu. Najbrže so Slovani poslali papežu tudi kako darilo v denarjih, vendar ne z namenom, da bi ga podkupili. Taka darila dobivali so papeži tudi od drugih narodov in jih še dandanes dobivajo.

O Metodu niso bavarski škofje zinili niti jedne besede, pač pa povedali o Wichingu, da ga je rimski papež posvetil za škofa, vendar ga ni poslal na Moravsko, ktero je po njih mnenji spadalo pod pasovsko škofijo, temveč k nekemu na novo spreobrnenemu narodu, kterega je podvrgel Svetopolk. — Znano je, da je bil Wiching škof v Nitranski pokrajini, ki je bila del moravske države. Svetopolk Nitrancev ni podvrgel in tudi ne spreobrnil h krščanstvu. Bili so že takrat (pred l. 836.) kristijani, ko jim je še Privina vladal.

Nemški škofje rekli so v pismu, da so jih Slovani tožili pri rimskem papeži, ker se niso hoteli ž njim pomiriti. — Pri tej točki so sicer škofje priznali svojo nespravljivost, vendar zavrnili so vso krivdo na Slovane, ker niso hoteli nemškim vladarjem plačevati davka in se jim podvreči. Po njih mislih poklicani so Franki in njih kralji, da vladajo Slovanom, kajti predniki prvih so bili že od nekdaj kristijani, očetje moravskih Slovanov pa pogani in brezverci. Franki so že veliko storili za krščanstvo in dostikrat pomagali rimskim papežem, Slovani pa so se potikali po skrivališčih in utrjenih mestih ter delali s svojo nevero rimski stolici le sramoto. Slovani morajo torej na vsak način, radi ali neradi, priti pod njih vlado.[232])

Papežu svetujejo, da naj Slovanov nikar ne posluša, še manj jim pa pomaga, ker škodoval si bo s tem sam sebi. Slovani bili so kot pogani zmiraj papeževi nasprotniki. Ako jih bo podpiral, slabil bo nemško stranko, ki je že toliko storila za krščanstvo. Zato se spodobi, da bi papež gledal le od daleč in se ne vtikal v boje med Nemci in Slovani.

Nadškof Theotmar in njegovi sufragani so trdili, da je laž, česar so jih dolžili moravski Slovani, namreč, da so se Nemci pogodili z Ogri, prisegli na psa, volka in druge gnusne stvari ter jim dali denarja, da so mogli napasti Italijo. Škofje torej índirektno priznavajo, da so Nemci sklenili mir z Ogri in se ž njimi pogodili, samó gledé plačila odškodovali so jih Nemci v blagu, ne pa z denarjem. Moravski Slovani pritožili so se pri papeži brez dvoma zarad tega, ker se je kralj Arnulf l. 892 zavezal z Madjari proti Svetopolku.

Bavarski škofje so dolžili Moravce, da so ti vzeli precej veliko število Ogrov k sebi, ostrigli jim glave, kakor kristijanom in jih poslali zoper Nemce. — Iz tega sklepamo, da so Moravci pregovorili nektere Ogre, da so se dali krstiti in jim potem pomagali v bojih proti Nemcem.

V pismu očitali so škofje moravskim Slovanom, da so pomorili mnogo ljudi ter po Pannoniji pokončali vse cerkve in poslopja. — Vendar temu ni tako. Res je, da je v bojih med Nemci in Moravci padlo mnogo ljudi, a kar se tiče pannonskih cerkvà in poslopij, uničili so jih poganski Madjari, ko so tjekaj pridrli l. 894.[233]); tudi pozneje so še dostikrat napadli Pannonijo, tako n. pr. spomladi l. 900.[234])

Nadškof Theotmar in drugi njegovi škofje pisali so papežu: „Ko smo zvedeli, da so pridrli Ogri v Italijo, želeli smo, Bog nam je priča, pomiriti se z istimi (moravskimi) Slovani, obljubujoč jim zarad vsegamogočnega Boga, da jim odpustimo vse krivde, ktere so nam do takrat storili, in da jim damo nazaj vse, kar so jim, kolikor je znano, naši vzeli, da nas le v miru pusté in da nam dajo toliko časa, da pridemo v Langobardijo, ubranimo imetje sv. Petra in osvobodimo z božjo pomočjo kristijansko ljudstvo. In tudi tega se ni moglo od njih doseči.“ — Ta napad Madjarov, o kterem se tu govori, trajal je od poletja 899. pa do spomladi l. 900. [235]) V tem času napadli so Bavarci dvakrat Moravsko, prvikrat v poletji 899.[236]), drugikrat pa l. 900.[237]) Tu se vidi, kako malo se je nemška duhovščina zmenila za resnico.

Proti koncu pisma so bavarski škofje prosili rimskega papeža, da bi ne verjel vsakemu, kdor jih sumniči, ali z drugimi besedami, da bi verjel le njihovim trditvam in njihovim poslancem, ne pa Slovanom. Bali so se, da bi se ne izvedele njih laži.[238])

V tistem času, ko so pisali bavarski škofje papežu Ivanu, poslal je na prošnjo imenovanih škofov tudi prvi nemški nadškof, moguntinski Hatton, pismo v Rim ter naznanil papežu, da so se pri njem pritožili bavarski škofje zarad upornih Moravcev, ki se bahajo, da so se odcepili od Bavarcev in dobili od rimske stolice lastnega metropolita. Hatton trdi, da niso Moravci nikdar imeli svoje metropolitske stolice, temveč bili so zmiraj podložni bavarskim vladarjem in škofom. Dalje pravi, da so postali Moravci prevzetni, ko so dobili od apostolske stolice svojega nadškofa; zarad njih ošabnosti in oholosti se bo najbrže še kri prelivala. Nazadnje prosi papeža, da bi opomnil Moravce, da naj se podvržejo bavarski vladi; ako ne bodo poslušali njegovega svarila, morali bodo, radi ali neradi, pokloniti svoje vratove pred frankovskimi knezi.[239]) Kakor bavarski škofje, tako tudi Hatton ni omenil v svojem pismu niti Metoda, niti pannonske nadškofije.

Ni nam znano, kak vpliv ste imeli navedeni poslanici nemških škofov pri rimskem papeži. Mogoče je, da jih papež Ivan IX. še dobil ni, ker je že meseca julija l. 900. umrl. Za njim je prišel Benedikt IV.[240]) Na vsak način bi se bil ta ali uni papež natančno prepričal o moravskih zadevah, preden bi bil ukazal, da morajo moravski škofje zapustiti deželo. Tudi nemški škofje so dobro vedeli, da ne dosežejo pri papeži svojega namena samo

z lažmi in protesti, zato so s pomočjo Čehov napadli l. 900. Moravsko ter tu požigali, ropali in se še le čez tri tedne zopet vrnili domov.[241])

Kmalu potem in sicer še v istem letu pridrli so Madjari, ktere so smatrali Nemci za svoje zaveznike, nepričakovano na Bavarsko ter tu plenili, požigali in morili. Ko so se jim Bavarci hoteli postaviti v bran, odšli so Madjari ravno tako hitro, kakor so prišli.[242]) To je odprlo Nemcem oči, da so videli, kako nevarni so jim njih dosedanji zavezniki. Brez ugovora sklenili so torej l. 901. mir z Moravci v Reznu, kamor je poslal Mojmir, sin in naslednik Svetopolkov, svoje poslance. Mirovni pogoji nam niso znani, najbrže ste obe stranki opustile nekoliko svojih zahtevanj. Nato so tudi Nemci poslali na Moravsko pasovskega škofa Richarija in grofa Udalrika, da bi v imenu svojega kralja zaslišala od kneza Mojmira in njegovih velikašev prisego gledé sklenenega mirú.[243]) Bil je pa že tudi skrajni čas, kajti Madjari postajali so če dalje bolj drzni. Istega leta (901) napadli so Koroško[244]), par let pozneje pa so uničili moravsko državo. Bavarce in pa druge nemške rodove so v naslednjih desetletjih prav pogostoma nadlegovali ter pustošili njih zemljo. V teh viharnih časih bila je tudi pannonsko-moravska nadškofija uničena, slovenska liturgija pa je našla svoje zavetnike v drugih, manj nevarnih krajih.

8. Starocerkveni jezik in njegova domovina.

Jezik, v kterem sta Ciril in Metod učila, pisala liturgične knjige in opravljala božjo službo, zval se je slověnski, kar nam pričujejo domači in tuji viri.

Kar se prvih tiče, znano nam je iz njih, da sta Ciril in Metod sestavila slovensko azbuko[245]) za Slovene, ki še niso do takrat imeli v svojem jeziku pisanih knjig[246]) in so pisali za silo slovenske besede z latinskimi ali pa grškimi pismeni.[247]) Ciril in Metod sta dobro razumela slovenski jezik.[248]) V ta jezik prevajala sta cerkvene knjige[249]), ki so se zató po vsi pravici imenovale slovenske knjige.[250]) Nasprotnikom Cirila in Metoda te knjige niso bile po godu,[251]) pač pa so bile všeč papežu, ki je prepovedal grajati slovenske pismenke.[252]) Knez Kocel se je jako razveselil nad slovenskimi knjigami[253]) in papež Hadrijan II. jih je blagoslovil, shranil v cerkvi svete Marije pri Jaslicah[254]) in položil slovenski evangelij na oltar sv. Petra.[255]) Maše in druga cerkvena opravila vršila so se v slovenskem jeziku[256]) in v njem se je Bogu prepevala slava.[257]) Ko je Metod umrl, maševali so za blagor njegove duše tudi v slovenskem jeziku.[258]) Učenci sv. Cirila in Metoda bili so slovenskega rodú.[259]) Solunska brata učila sta Slovene in za nje pisala svete knjige,[260]) slovenskemu rodu je Bog poslal svetega Cirila.[261]) Sloveni bili so jako veseli,

ko so slišali božja čuda v svojem jeziku.[262]) Tem Slovenom zapovedovali so Rastislav, Svetopolk in Kocel,[263]) ki so se zato tudi imenovali slovenski knezi.[264]) Ti so vladali po slovenskih straneh[265]) ali pokrajinah, ki so spadale k slovenski zemlji.[266]) Cerkveno oblast po vseh slovenskih straneh dobil je od Boga in apostolskega stola nadškof Metod v svoje roke.[267])

Ravno to, kar domači, dokazujejo nam tuji, latinski in grški viri, v kterih čitamo, da je Konstantin iznašel slovenske pismenke,[268]) Metod pa maševal v slovenskem jeziku, v kterem sta oba spisala več cerkvenih knjig.[269])

Kakor je iz naštetih citatov razvidno, rabili so latinski in grški pisatelji za izraz „slověnski“ dostikrat besede „sclaviniscus, sclavinicus, sclavonicus in σθλοβενικός“. Med prvo in drugo črko vrivali so latinski pisatelji navadno „c“, grški pa „θ“. To se je godilo zató, ker zveza „sl“ ne ugaja niti latinskemu, niti grškemu jeziku, posebno v začetku besed ne. Prvi samoglasnik v besedi „slověnski“ spreminjali so latinski in tudi drugi tuji pisatelji kaj radi v „a“. Namesto staroslovenskega „ѣ“ (ě) pisali so dostikrat sorodni „i“, včasi pa tudi „o“.[270])

Ko smo dokazali, da sta Ciril in Metod učila in pisala v slověnskem jeziku in na slověnski zemlji, treba je vedeti, kaj je v 9. stoletji pomenjal izraz „slověnski“. Gledé tega vprašanja niso vsi učenjaki jednakih misli. Jedni trdijo, da so izrazi Slověn in Slovan, slověnski in slovanski, identični, drugi pa pravijo (med temi je v prvi vrsti Miklošič), da so bili Slověni 9. stoletja samó jeden del slovanskega plemena in sicer tisti del, kterega Jornand in Prokopij imenujeta „Sclaveni“ in „Σκλαβηνοί“. Te Slověne delí Miklošič v četiri narečja, v koroško, pannonsko, dakovsko in bolgarsko. Sedanji Slovenci so potomci koroških Slověnov, pannonske Slověne so večinoma Madjari uničili, dakovski Slověni so se izgubili v pretečenem stoletji med Rumuni in Slověni na Balkanskem polotoku so se pomešali s finsko-tatarskimi Bolgari. Ime naštetih Slověnov prenesli so po Miklošičevem mnenji deloma Grki in Rimljanje, deloma pa Slověni sami na sorodne Vinide in Ante, ki so se odslej tudi jeli Slověne imenovati.[271])

Po mojih mislih imajo tisti prav, ki trdijo, da izraza Slověn in Slovan sta identična. Ne samo prebivalci po Karantaniji, Pannoniji, Daciji in po Balkanskem polotoku imenovali so se Slověne in svoj jezik slověnski, temveč tudi drugi slovanski rodovi. Izraza Vinid in Ant sta tuja, pravo domače zaznamovanje je Slověn. Tako so se imenovali iz prva vsi slovanski rodovi in še le pozneje prišla so pri nekterih v rabo krajevna imena. Važne zdé se mi besede Nestorjeve, ki pravi, da Slověni niso samo ob Do-

navi prebivali, temveč so bili tudi Moravci in Čehi slověnskega rodu. K Slověnom so se prištevali Hrvatje, Srbi in Gorotani (Korošci), potem Poljaki, Lutiči (del polabskih Slovanov ob gorenji Havoli), Mazovljani (poljsko pleme ob Visli) in Pomorjani, isto tako Poljani in Drevljani ob Dnepru, Dregoviči med Pripetjo in Dvino, Polovčani pri Poloti in Severci ob Desni. Prebivalci okolu Iljmenskega jezera ohranili so še v 11. stoletji svoje prvotno ime ter se zvali Slověne.[272]) Vsi ti govorili so razna slověnska narečja, ktera so se že v 9. stoletji več ali manj med seboj razločevala.[273])

Kar se tiče vprašanja, v kterem slověnskem ali slovanskem jeziku sta Ciril in Metod pisala liturgične knjige in opravljala božjo službo, niso vsi učenjaki jednih misli. Šafařik in po njem Schleicher dokazujeta, da je bil ta jezik s t a r o b o l g a r s k i.

Šafařik [274]) sklicuje se v svojem dokazovanji na besede bolgarskega meniha Hrabra, ki pravi, da je Ciril (Konstantin) izumil slověnske pismenke za časa grškega cesarja Mihajla, bolgarskega kneza Borisa, moravskega kneza Rastislava in blatenskega kneza Kocela v letu stvarjenja 6363. — Iz tega citata sklepa Šafařik, da je Ciril začel svoje slovstveno delovanje med slovanskimi Bolgari že l. 855. A bilo je že zgoraj dokazano, da je Ciril iznašel slověnsko azbuko še le l. 863.

Šafařik trdi [275]), da je Ciril sestavil slověnsko abecedo na Grškem, prej ko ne v Carigradu. — Nasproti temu mora se reči, da je Ciril res napravil po zgledu grškega alfabeta slověnsko azbuko, vendar pa še ne sledí iz tega, da jo je sestavil ravno na Grškem.

Isti učenjak pravi [276]), da je Ciril, kakor viri pripovedujejo, takoj po sestavi nove azbuke začel pisati slovenske liturgične knjige. — Mi mu radi verjamemo in zató trdimo, da je Ciril od l. 863. naprej, ne pa od l. 855., jako pridno prevajal evangelije in druge knjige na slověnski jezik.

Šafařik, opiraje se na Bolgarsko legendo in na nektere druge poznejše vire, piše v svoji knjigi [277]), da sta Ciril in Metod spreobrnila Bolgare, krstila njih kneza Borisa in spisala v bolgarskem jeziku cerkvene knjige. — Nasproti temu moramo opomniti, da je Bolgarska legenda v nezdružljivem nasprotji z drugimi boljšimi in verjetnejšimi viri 9. in 10. stoletja. Ta legenda ima še le po Metodovi smrti zanesljivše vesti. Tudi drugi viri, ktere navaja Šafařik na dotičnem mestu, niso boljši, kakor Bolgarska legenda.

Ravno ta učenjak pravi [278]), da se staro-cerkveni in sedanji bolgarski jezik nekoliko strinjata, ker imata oba „št“ in „žd“, novoslovenščina pa ima za ta dva glasova „č“ in „j“. — Miklošič pa dokazuje [279]), da so „št“ in „žd“ poznali in izgovarjali

tudi nekdanji pannonski Slovenci, kar zamoremo dokazati iz besed, ktere so od njih sprejeli Madjari. N. pr. mostoha (reci: moštoha), pest (r. pešt), palast (r. palašt), rozsda (r. rožda); ti izrazi nastali so iz staroslovenskih besed „mašteha, peštь, plaštь in rъžda." — Tudi je treba pomisliti, da se bolgarski jezik dan danes bolj razločuje od staroslovenščine, kakor kterikoli drugi slovanski jezik. Zamogel bi pa kdo temu ugovarjati in reči, da se je jezik spremenil še le v zadnjih stoletjih. Vendar bolgarski spomeniki iz 12., 13. in 14. stoletja nam pričujejo, da se je bolgarski jezik že takrat jako razlikoval od staroslovenščine.[280])

Nekoliko let pred svojo smrtjo spremenil je Šafařik svoje misli gledé domovine starocerkvenega jezika ter se poprijel Miklošičevega mnenja, namreč da so imenovani jezik govorili pannonski prebivalci.[281])

Na tem stališči, kakor izprva Šafařik, stal je tudi Schleicher ter v svoji knjigi skušal dokazati: 1. Sličnost srbsko-hrvatskega in slovenskega jezika; 2. Različnost sedanjega slovenskega in starocerkvenega jezika; 3. Različnost starocerkvenega in slovenskega jezika iz 10. stoletja, kakor se nahaja v Freisinških spomenikih.[282])

Nasproti tistim učenjakom, ki mislijo, da je Bolgarija prava domovina staro-cerkvenega jezika, piše Miklošič [283]), da kdor preiskuje starejše spomenike, najde brez truda take, ki so bolgarski, n. pr. Bolognski psalter, drugi so srbski, kakor Nikoljski evangelij, tretji hrvatski, n. pr. missale kneza Novaka, nekteri se kažejo na prvi pogled, da so ruski, kakor homilije Gregorija Nazianskega in Ostromirski evangelij. V imenovanih spomenikih se lahko spozna vpliv domačega narečja dotičnih narodov na slověnski, njim tuji jezik in dežela, v kteri so nastali, ni nikakor dvomljiva. Razven teh nahajajo se pa še drugi spomeniki, ki se ne dajo nobenemu imenovanih narodov prišteti, ker nimajo nobenega dotičnih znakov, n. pr. Zographov evangelij in Glagolita clozianus. Ti spomeniki mogli so nastati le v P a n o n n i j i in zato jih Miklošič imenuje p a n n o n s k e. Kdor primerja te spomenike z drugimi, lahko opazi, da se ti od prvih jako razločujejo, ker jim manjka mnogo starinskih oblik, ktere se nahajajo le pri pannonskih spomenikih. Ako bi bili imeli posamezni jeziki, kakor ruski, bolgarski, srbski in hrvatski v 9. in 10. stoletji lastne in ne od drugod prinesene starinske oblike, bilo bi nerazumljivo, zakaj da nimajo tisti spomeniki, ki so nastali brez tujega vpliva samo na njih tleh, nikakoršnih takih starinskih oblik. Staroslovenske spomenike smemo deliti v dve skupini. V jedni se nahajajo taki, na ktere je vplival ta ali drugi izmed znanih slovanskih jezikov in ktere tedaj smemo odkazati dotičnemu narodu; v drugi pa so oni, kterih ne moremo prištevati nobenemu določenemu slovanskemu razrodu, in ti so

pannonski, ker le v Pannoniji in ne drugod bilo je v 9. stoletji utemeljeno cerkveno slovstvo s slovanskim jezikom.

Miklošič našteva nam še nekaj drugih dokazov za pannonsko domovino staroslověnskega jezika.

V starocerkvenem jeziku nahajajo se tujke, vzete iz latinščine in staronemščine. Te tujke in njih postanek zamoremo si le na ta način razlagati, da stavimo domovino imenovanega jezika v Pannonijo, kjer so pred sv. Cirilom in Metodom učili nemški duhovniki in vladali latinski obredi. Zató te tujke v starocerkvenem jeziku niso navadne vsakdanje besede, temveč predstavljajo razvito cerkveno terminologijo. Take tujke so: bukъ (staronemški buoch), nevrědь (unwert), papežь (pabes), postъ (fasta), popъ (phaph), peklo (od staronemškega pech), srěda (Mittwoch), ocьtъ (acetum), penęzь (phening), trąba (trumba), crъky (chiricha), kaležь (calix), kъmotrъ (compater), križь (crux), mьša (missa), olъtarъ (altare), poganъ (paganus) itd.[284])

Znamenito je, da se je število teh tujk pozneje jako zmanjšalo, ko so Metodovi učenci, zapustivši Pannonijo in Moravsko, prišli v Bolgarijo ter se odtegnili vplivu nemškega in latinskega jezika.[285]) Ako bi bila Ciril in Metod res spisala evangelij in druge knjige že na Grškem [286]) ali pa v Bolgariji, gotovo bi ne bila rabila za cerkveno terminologijo nemških in latinskih izrazov, ki so bili popolnoma neznani okolu Soluna in Carigrada.[287]) Neverjetno zdi se mi mnenje Šafařikovo, [288]) ki pravi, da so prišle dotične nemške besede iz jezika germanskih Gothov, ki so stanovali nekaj časa na Balkanskem polotoku, latinske pa so se ohranile še iz tistih časov, ko so Rimljanje gospodovali po nekdanji Macedoniji, Thraciji in Moesiji.

V staroslovenskem prevodu nove zaveze nahajajo se nektere napake, ki jasno dokazujejo, da dotični prestavljalec ni popolnoma razumel grškega izvirnika.[289]) Te napake se ne morejo pripisovati učenemu Cirilu, temveč jednemu izmed njegovih učencev. Znano pa je, da sta Ciril in Metod še le na Moravskem in v Pannoniji zbirala svoje učence ter jih učila cerkvenih obredov,[290]) ne pa že na Grškem. Prevod dotičnih evangelijev, v kterih se nahajajo napake, vršil se je tedaj na Moravskem ali pa v Pannoniji, ne pa na Grškem ali pa v Bolgariji.[291])

Obredni jezik sv. Cirila in Metoda je bil tedaj posnet po govoru tedanjih pannonskih Slovencev, kterih jezik se je že takrat (t. j. v 9. stoletji) razločeval od jezika karantanskih Slovencev, vendar le malo, kar nam pričujejo Freisinški spomeniki, ki so v 10. stoletji nastali na tleh koroško-slovenskega narečja. Jezik Freisinških spomenikov ali stari koroškoslovenski jezik bil je slovenščini pannonskih spomenikov, tedaj jeziku, v kterem sta Ciril in Metod učila in pisala, bolj podoben, kakor jezik kteregakoli drugega slovanskega spomenika iz 10. ali pa 11. stoletja.[292]) Ne-

ktere razločke med koroško in pannonsko slovenščino naštel je Miklošič v uvodu k svoji, l. 1874. izdani slovnici.[293])

Ker je Pannonija obsegala tudi sedanje vzhodno Štirsko in bližnje Ogersko, smejo se ogerski in vzhodno-štirski Slovenci imenovati potomci pannonskih Slovencev. Sedanji slovenski jezik ni v svoji celoti naslednik staroslovenskega jezika, temveč le vzhodno-štirsko narečje.[294])

Znano je, da sta Ciril in Metod najprej in najdalj časa oznanovala sveto vero po Moravskem in tudi tukaj spisala mnogo knjig. V Pannonijo prišla sta še le pozneje in se tu mudila primeroma le malo časa. Tudi je bilo Moravsko večja in v političnem oziru važnejša dežela, kakor pa Pannonija. Pri vsem tem rabila sta Ciril in Metod pri spisovanji svojih knjig jezik pannonskih, ne pa česko-moravskih Slovenov. Zarad tega mislita Miklošič [295]) in Dümmler [296]), da so Moravci govorili v 9. stoletji isti pannonsko-slovenski jezik, kakor prebivalci okolu Blatnega jezera. Dümmler pravi, da je moravska zemlja izgubila mnogo svojih stanovalcev vsled madjarskih napadov na konci 9. in v začetku 10. stoletja. Po zapuščenih pokrajinah naselili so se potem Čehi in tako se je moral pannonsko-slovenski jezik umakniti českemu. Dümmler tudi dokazuje, da so bile v 9. stoletji državne naprave na Českem in Moravskem nejednake, in iz te nejednakosti sme se sklepati na različnost českega in moravskega jezika.[297])

Ravno tega mnenja je Miklošič, ki pravi, da slovenski narod ni prebival samo na južnem, temveč tudi na severnem pobrežji Donave. Da so govorili Moravci pannonsko-slovensko narečje, pričuje nam izgovarjanje imena njih kneza Svetopolka. Životopisec sv. Klementa (c. 5) imenoval je navedenega kneza „Σφεντοπλήκτος“, papež Ivan VIII. v svojem pismu do jakinskega škofa Pavla *„Suentepulcus“* [298]), v pismu do njega samega *„Sfentupulchus“* [299]) v pismu do Metoda *„Sfentopulchus“* [300]) in v nekem drugem pismu do Svetopolka pa stoji *„Suentopolko regi Sclauorum“*.[301]) Bavarski škofje navedli so l. 900. v svojem pismu do papeža tudi Svetopolkovo ime, zavivši ga nekoliko bolj po nemško v *„Zuentibaldus“*.[302]) Našteti citati nam kažejo, da so Moravci besedo „svętъ“ izgovarjali tako, kakor pannonski Slovenci, namreč „svent“, ne pa „svat“, kakor Čehi. Za pannonsko slovenščino karakteristični nosniki nahajali so se tedaj tudi v jeziku moravskih Slovanov.[303])

Metod je učil in pisal v jeziku, kterega so govorili po Pannoniji in ob jednem tudi po Moravskem. Papež Hadrijan II. je pisal Rastislavu, Svetopolku in Kocelu, da je sklenil v njih pokrajine poslati Metoda, kteri naj bi jih po njih prošnji učil in jim razlagal knjige, spisane v njih jeziku.[304]) Iz zadnjih dveh besed moramo sklepati, da so govorili Moravci isti jezik, kakor Pannonci, kajti papež ne dela nikakoršnega razločka med jezikom,

kterega so govorili Kocel in njegovi podložniki, in jezikom, kterega se je posluževalo moravsko ljudstvo. V istem pismu nahajajo se tudi besede „gadja knigy **jazika vašego**“, ki ravno to dokazujejo.

Šafařik[305]) je nekdaj mislil, da je v 9. stoletji vladalo česko-moravsko narečje ne le po današnjem Moravskem in po Slovaškem na severozapadnem Ogerskem morda do reke Toriše, do mesta Vaca (Waitzen) in do Požuna, temveč tudi na desnem ali južnem pobrežji Donave do Blatnega jezera. On pravi, da je ime Dudlejpske pokrajine češko-moravsko, ker v slovenskem jeziku bi se ta beseda glasila. Dulejpa, brez *d* pred *l*. — Temu nasproti se mora reči, da ste tu v slovenščini mogoči ravno tako obe obliki, kakor n. pr. v besedah „predla“ in „prela“ ali pa „jedla“ in „jela“, itd.

Potem trdi Šafařik, da so imena tistih plemenitašev, ki so bili l. 850. v Blatogradu navzoči pri posvečevanji tamošnje cerkve[306]), češkoslovanska, ker se končujejo na „ic“, ne pa na „ič“ ali pa „ić“, kakor v slovenščini in hrvaščini. — A treba je tu pomisliti, da se nahajajo ta imena v sestavku, spisanem v latinskem jeziku, ki ne pozna niti „č“ niti „ć“. — Ne more se torej trditi, da se je končnica teh imen glasila na „ic“ in ne na „ič“ ali pa na „ec“. Sicer se pa med naštetimi imeni samo dve končujete na „iz“, namreč „Siliz“ in „Trebiz“. Kar se tiče prvega imena, mislimo si lahko, da se je glasilo po Šafařikovem[307]) Silic ali Šilic, ali pa tudi Silič[308]), Žilic[309]), Zilec[310]), Silec itd. S temi imeni ni torej mogoče ničesar dokazati.

Kar se tiče dvojine „Višnji Moravě“, s ktero so zaznamovali deželo na severnem in južnem pobrežji Donave, da se ravno tako lahko porabiti proti Šafařikovemu dokazovanju. — Ravno to velja o Privinu, ki je prišel z Nitranskega najprej v Iztočno marko, potem na Bolgarsko, pozneje k Ratimiru med Dravo in Savo, potem k Salachonu in nazadnje v Dolenjo Pannonijo med Dravo in Rabo.

Tako smemo tedaj trditi, da je bil jezik pannonskih Slovencev v 9. stoletji razširjen tudi po sedanjem Slovaškem in vsaj po jugovzhodnem delu sedanje Moravske.

9. Pannonsko-slovenski spomeniki.

Pannonsko-slovenske spomenike delimo v dva dela, v glagolske in cirilske. Nekteri izmed prvih so jako stari in smemo jih prištevati k najstarejšim, kar jih imajo Slovani.

Glagolski spomeniki so:

1. Evangelij zographskega samostana na gori Athos. Spisan je na 304 listih, izmed kterih je 17 listov (41—57) iz poznejšega časa. Sedaj se nahaja ta spomenik v javni knjižnici v Petrogradu. Nektere evangelije ponatisnil je J. J. Srez-

nevskij (Drevnie glagoličeskie pamjatniki. Sanktpeterburg, 1866, str. 115—157).

2. Glagolita clozianus, ki obsega homilije grških cerkvenih očetov. Dvanajst listov tega spomenika, ktere je izdal l. 1836. Jarnej Kopitar, nahaja se v Tridentu, v Innsbrucku pa sta dva, ktera je dal na svetlo Miklošič (Denkschriften der kais. Akademie, X, 195—214). Vse skupaj je izdal Sreznevskij v prej imenovani knjigi, str. 163—220.

3. Marijin Codex ali Athoški evangelij, kakor ga imenuje Sreznevskij. Ta spomenik, čegar posetnik je V. J. Grigorovič v Odesi (le dva lista, ktera sta bila prej lastnina A. pl. Mihanovića, ima sedaj Miklošič), obstoji iz 171 listov. Nektere dele ponatisnil je Sreznevskij, str. 91—115 in 157—162.

4. Assemanov evangelij, ki obstoji iz 159 listov, kteri se nahajajo v vaticanski knjižnici v Rimu. Izdal je ta spomenik Fr. Rački l. 1865. in nektere odlomke tudi Sreznevskij (op. cit., str. 57—74).

5. Ohridski evangelij, obstoječ iz dveh listov, ktera sta lastnina V. J. Grigorovića. Izdal ju je Sreznevskij, str. 74—87.

6. Macedonski list, na kterem je spisana homilija Efrajmova in še nekaj drugega. Lastnik tega lista je Grigorovič in izdajatelj Sreznevskij (str. 220—234).

7. Sinajska liturgija, obstoječa iz treh listov, je sedaj v privatnih rokah v Petrogradu. Izdal je ta spis Sreznevskij (str. 243—257).

K cirilskim spomenikom se prištevajo:

1. Savina knjiga, ki ima 129 listov in se nahaja v tipografični biblioteki v Petrogradu. Izdal jo je J. J. Sreznevskij (Drevnie slavjanskie pamjatniki jusovago pisma. Sanktpeterburg, 1868, str. 1—154).

2. Codex suprasliensk i, ki obstoji iz 185 listov. Od teh je 118 v ljubljanski licealni knjižnici, drugi pa so večinoma lastnina grofa Zamojskega v Varšovi. Ta spomenik obsega 24 legend in 22 homilij grških cerkvenih očetov ter je bil spisan v 11., ali pa morebiti še celo v 10. stoletji. Izdal ga je l. 1851, Miklošič; nektere dele dal je tudi Sreznevskij natisniti (stran 174—186 in 225—240).

3. Katechesis Cyrilla Jerusalemskega, ki se nahaja na dveh listih. Lastnik in izdajatelj tega spisa je Grigorovič (Izvěstija imp. akademii nauk, I, str. 89—96); tudi ga je dal natisniti Sreznevskij (op. cit., str. 187—191).

4. Evangelij V. M. Undolskega, spisan na dveh listih, sedaj v moskovskem muzeji. Izdal ga je Sreznevskij (stran 194—196).

5. Sluški psalter, deloma natisnen pri Sreznevskem (str. 155—165).

6. Novgorodski evangelij, spisan na dveh listih. Izdal ga je Sreznevskij, str. 166—173.

7. Macedonski list, ki obsega del prologa Ivana, exarha bolgarskega. Natisnen je pri Sreznevskem (str. 192—193).[311])

Izmed naštetih spomenikov niso vsi nastali v Pannoniji, pač pa so vsi spisani v pannonsko-slovenskem jeziku.[312])

Razven pannonsko-slovenskih spomenikov imamo pa še druge ki se prištevajo tistim slovanskim narodom, pri kterih se je opravljala služba božja v starocerkvenem jeziku. V teh spomenikih, ki se delé v bolgarske, srbske, hrvatske in ruske,[313]) spremenil se je vsled vpliva domačega jezika prvotni pannonsko-slovenski jezik in zgubil mnogo starinskih oblik, ktere je nadomestil s takrat navadnimi oblikami dotičnega jezika.

Glavni znak pannonskih spomenikov, ki razločuje te od vseh drugih, leži v rabi in sicer v pravilni rabi nosnikov „ѫ“ in „ѧ“. Oziraje se na nosnike v stanu smo ločiti pannonske spomenike od nepannonskih.[314]) Da so pannonski Slovenci res nosnike poznali in jih izgovarjali, dokazujejo nam madjarske tujke, vzete iz slověnskega jezika, n. pr. korong (krǫgъ), munka (mǫka), péntek (pętьkъ), rend (rędъ) itd.[315])

Razven teh imamo pa še več drugih znakov, po kterih se slovensko-pannonski spomeniki razločujejo od ostalih. V bolgarskih spomenikih nahaja se samo jeden poluglasnik, bodisi „ъ“, ali pa „ь“, v pannonsko-slovenskih pa dobimo oba in sicer pri omehčanih soglasnikih „ь“, drugod pa „ъ“.[316])

III. Slovenska zemlja v devetem stoletji.

1. Ime in obseg.

lovenci so majhen del velikega slovanskega plemena, ktero je bilo že v 9. stolètji po Kristusu jako razširjeno. Vse dežele, po kterih so stanovali Slovani, imele so razven mnogo lokalnih imen tudi jedno skupno zaznamovanje, za ktero so nam razni domači in tuji viri ohranili izraze: Slověnska zemlja,[1]) Slověnske strani,[2]) Sclavinia, Sclavonia, Sclavia, Slavania, Slavanica regio, Σκλαβινία itd.[3]) Ako so pisatelji hoteli zaznamovati slovansko prebivalstvo, rabili so izraze: Slověni,[4]) Slověnski rod,[5]) Sclavini, Sclavi, Slavi, Σκλάβοι, Σκλαβηνοί, Σκλαβινοί, τὰ Σκλαβινικὰ ἔθνη, τὸ τῶν Σθλοβενῶν γένος itd.[6])

Jednake izraze nahajamo v virih na tistih mestih, kjer hočejo dotični pisatelji zaznamovati samo Slovence ali pa njih zemljo. V virih 8. in 9. stoletja nahajajo se med drugimi tile izrazi, ki zaznamujejo slovensko, ne pa slovansko zemljo: Sclavinia,[7]) Sclavorum provincia,[8]) Sclavorum regio,[9]) Sclavorum patria,[10]) partes Sclavorum,[11]) terminus Sclavorum,[12]) in partibus Sclaviniensibus[13]) itd. — Ako pa je hotel pisatelj zaznamovati slovenske prebivalce, posluževal se je izrazov: Sclavus,[14]) gens Sclavorum,[15]) generatio Sclavanorum[16]) itd. Semtertje nahajajo se še drugačni izrazi, ki zaznamujejo slovensko zemljo in njene prebivalce, kakor n. pr, „in Slougenzin marcham,“[17]) „Winades“[18]) itd. Z besedo „Winidi“ zaznamovali so neslovanski pisatelji devetega stoletja bolj pogostoma Čehoslovane, kakor pa Slovence.

Kako je mogel nastati iz domače besede „Slovenija“ pri latinskih pisateljih izraz „Sclavinia“, bilo je že povedano in tudi rečeno, da je Sclavinia = Slovenija. Vsa zemlja, ktero so Slovenci naselili, zvala se je torej Slovenija.

Že v 9. stoletji živeli so Slovenci po raznih deželah več ali manj pomešani z drugimi narodi, posebno na periferiji. Največa njih pokrajina bila je koroška dežela ali Karantanija (Gorotan), za njo pa Pannonija.[19])

Da je Slovenija obsegala v devetem stoletji Koroško in da so tu takrat stanovali Slovenci, potrjujejo nam razni viri. Na Koroškem ležeči kraji bili so v Sloveniji [20]) in tamošnji prebivalci bili so slovenske krvi.[21]) Pa tudi, ako bi viri o tem molčali, govorila bi slovenska imena rek, gora, mest, trgov in vasi o nekdanji razširjenosti slovenskega življa po starem Gorotanu. [22]) Ta dežela bila je najobširnejša in najznamenitejša cele Slovenije. Dostikrat stari pisatelji niso delali posebnega razločka med Slovencem in Korošcem, kajti Korošec jim je bil Slovenec in nasprotno. Te dve imeni zamenjavali so ravno tako, kakor v tem stoletji nekteri ljudje izraza „kranjsko“ in „slovensko.“ Z besedo „Sclavus“ zaznamovali so večkrat ravno koroškega Slovenca, [23]) posebno takrat, ko so jo rabili v zvezi z besedo „Noricus“ ali pa „Baioarius.“ [24]) Iz nekterih prej omenjenih citatov je razvidno, da so nekteri pisatelji združevali izraze za Koroško in Slovenijo, kakor n. pr. „in partibus Carentanie Sclavinieque regionis“, ali pa „de genere Carantania Sclavaniorum“ in tudi „Sclavi Quarantani“.

Slovenija obsegala je v 9. stoletji Pannonijo med Dravo in Donavo, kar dokazujeta dva, že prej omenjena citata. Razven teh dveh naštejemo pa lahko še nektere druge, ki ravno to pričujejo. [25]) Na jugozahodnih tleh nekdanje Pannonije stanujejo še dandanes Slovenci, po drugih pannonskih krajih pa jih je zatrla in uničila madjarska krutost na konci 9. in v začetku 10. stoletja.

Da so Slovenci pred tisoč leti prebivali po Kranjskem, ni mi treba dokazovati. Na tem mestu naj le opomnim, da je že Pavel Dijakon Kranjsko imenoval domovino Slovencev. [26]) V devetem stoletji prebivali so Slovenci po severni Istri in pa po vzhodni Furlaniji.

Slovenija zval se je nekaj časa del sedanje Dolenje Avstrije, namreč zemlja med Anižo, Donavo, Dunajskim lesom in pa štajersko mejo. [27]) Da so po teh krajih stanovali semtertje Slovenci, potrjujejo nam slovenska krajevna imena, ktera so se ohranila do današnjega časa. Vendar Slovenci niso bilí jedini prebivalci te zemlje, stanovali so tu tudi Obri, zato se je zvala ta dežela dostikrat Avaria ali pa Hunia. V 9. stoletji začeli so se po tej zemlji seliti nemški Bavarci in jo imenovati Iztočno marko.

Nekoliko slovenskih naselbin bilo je tudi po sedanji Gorenji Avstriji in po Solnograškem.

2. Karantanija.

a) Ime.

Najimenitnejša slovenska pokrajina devetega stoletja bila je Karantanija ali Gorotan (Koroško). Pri pisateljih tiste dobe nahajamo naslednje izraze, s kterimi so zaznamovali deželo: Carantanum, [28]) Karantana, [29]) Caruntanum, [30]) Carentania, [31]) Carintania, [32]) Carantania Sclavaniorum, [33]) in partibus Carentaniae Sclavinieque regionis, [34]) regnum Carantanum, [35]) regnum Carentanum, [36]) Carantanae partes, [37]) Karantanorum provincia, [38]) Karantana provincia, [39]) Carantanorum provincia, [40]) Carantanorum fines, [41]) Carantanorum regio, [42]) limes Carantanus, [43]) Carinthia, [44]) Carnuntum, [45]) Carnutum, [46]) Charanta, [47]) Carenta, [48]) Charentariche, [49]) Charintariche, [50]) itd.

Prebivalce koroške dežele imenujejo takratni latinski pisatelji: Carantani, [51]) Carentani, [52]) Quarantani, [53]) Karentani, [54]) Quadrantini, [55]) itd.

Navedena imena nam kažejo, kako so latinski pisatelji v 9. veku imenovali koroško deželo in njene prebivalce. Tu vidimo, da se v naštetih izrazih nahaja koren „Carantan" najbolj pogostoma in v najstarejših spisih, kakor pri Pavlu Dijakonu. Ako hočemo izvedeti, kako je nastala slovenska beseda „Koroško" ali pa nemška „Kärnten", ozirati se nam je v prvi vrsti na izraze Carantanum, Karantania itd.

Že Linhart [56]) je trdil, da se mora ime „Carantania" izpeljevati od slovenske besede „gora" in Carantan pomenja tedaj to, kar slovenski izraz „Gorotan", t. j. gorata dežela. Linhartu pritrdil je med drugimi koroški zgodovinar Ankershofen. [57]) Nekteri zgodovinarji, kakor Muchar, [58]) izpeljavali so besedo „Carantanum" od keltskih Karnov, ki so večinoma stanovali po sedanji severni Benečiji. Ako bi bila koroška dežela res dobila svoje ime od nekdanjih Karnov, moral bi biti izraz „Carantanum" znan že v starem veku. A nahaja se prvikrat še le v 8. stoletji pri Pavlu Dijakonu († 799.), tedaj takrat, ko so se po Koroškem že bili naselili Slovenci. [59]) Pisatelji starega veka niso ničesar vedeli o besedi „Carantanum"; tudi Pavlu Dijakonu bila je popolnoma nova, zato jo je hotel zboljšati in nadomestiti z imenom pannonskega mesta „Carnuntum", [60]) ktero je bilo njemu in njegovim prednikom, t. j. pisateljem rimske dobe, pač iz knjig znano, a v 8. stoletji najbrže že po večem razrušeno. Šafařik [61]) razlaga ime Carantanum od keltskih besed „karn" (= kamenje) in „tan" (= zemlja, dežela), tedaj „kamenita zemlja." Kaže se pa, da tudi Šafařik ni pomislil, da bi moralo biti, ako bi bila dežela dobila svoje ime od Keltov, že prej znano, ne pa še le takrat, ko so se po njej naselili Slovenci.

b) Meje.

Koroška dežela bila je pred tisoč leti mnogo veča, kot je danes, ker obsegala je razven sedanjega Koroškega tudi skorej celo Kranjsko in Štajersko, vzhodni del Tirolskega in jugovzhodno stran Dolenje Avstrije. Deželne meje so bile:

Na zahodni strani segal je Gorotan skorej do mesta Innichena, ki leži blizo izvira reke Drave na Tirolskem. Delal je tu zahodno mejo potok, ki je pritekel z Anrasske gore in se izlival v Dravo.[62]) Do tu sem razprostirali so se nekdaj tudi Slovenci, kar nam pričuje listina bavarskega vojvode Tassila od leta 770.,[63]) a tudi krajevna imena po Pustriški dolini.[64]) Od Anrasske gore vlekla se je meja med Koroškim in Bavarskim po gorskem slemenu, ki ima na jedni strani Iselsko in Defereggensko, na drugi pa Pustriško in Ahrensko dolino. Gori Dreiherrnspitz in pa Gross-Venediger bile ste na meji nekdanjega Gorotana. Slovenska Matreja (Windisch Matrei) stala je v 9. stoletji na koroških tleh. Od Dreiherrnspitza šla je meja proti vzhodu po gorskem grebenu Visokih Tur, ki ločijo še danes Koroško od Solnograškega. Sveti Rupert prekoračiti je moral Ture, ko je prišel Slovencem oznanovat sveto vero.[65]) Od gore Ankogla vlekla se je meja proti severo-vzhodu po razvodji med Muro in Salico (Salzach) tako, da je sedanji Lungau spadal h koroški zemlji.

Da je bil Lungau v 9. stoletji del Koroškega, o tem sicer takratni viri molče, vendar imamo za to trditev nekoliko drugih razlogov. Koroški vojvode imeli so po Lungauu mnogo posestev, ktera so dajali drugim osebam v fevd.[66]) Iz tega da se sklepati, da je bil Lungau izprva del koroške zemlje. Tudi v zemljepisnem oziru kaže to pokrajino prej prištevati nekdanjemu Gorotanu, kakor pa Solnograškemu, kajti lungausko vodovje teče proti vzhodu ter se ne združuje s Salico, glavno reko solnograške dežele. Dalje nahajamo v Lungauu še dandanes mnogo krajevnih imen, ktera imajo na prvi pogled slovensko koreniko. Kakor nam pričujejo slovenska krajevna imena po vzhodni Pustriški dolini na Tirolskem, da je ta del pripadal nekdaj h Koroškemu in tedaj k Sloveniji, ravno to smelo bi se trditi gledé Lungaua. Tu naj sledé nektera slovenska imena lungauskih vasi, gorâ in potokov.

V Murski dolini blizo izvira reke Mure je potok Moritzen (t. j. Murica), ki se po kratkem teku izliva v Muro; tik njega je na levi in desni strani Moritzen Alpe. V Murski dolini nahajamo več vasi in tudi posameznih posestnikov s slovenskimi imeni, kakor Lanschitz (prim. Lašiče na Dolenjskem), Krall (slov. Kralj), Göll (slov. Gol), Tratner (od slov. besede trata), Gabreining (slov. Gabrnik), Plölitzer (slov. Poličar), Ollschützen (od besede olša), Stranach (slov. „v Straneh“), Flatschach (v Blačah), Lassaberg (od slov. besede laz), Glanz (Klanec), kraj in potok Mislitz (prim.

vas Misliče pri Sežani), kraj, potok in gora Tschella (od slov. besede čelo). Izmed gorâ naj še navedem Plankovitz Sp., Pleisnitz Kg. (od slov. besede plezati) in Oblitzen (slov. Oblica). — V Zederhauski dolini je na meji med Lungauom in Pongauom gora Windiscsh Scharte (t. j. Slovenska škrbina). Tudi naj omenim gore Gröbnitzen (slov. Grobnica), Steinitzen (slov. Stenica, t. j. mala stena) in Kl. Lanschütz, potem jezero in grapo Pleisnitz ter vasi in posestnike Golle (na dveh mestih), Tratner, Gritscha, (t. j. Gričar), Lanschütz (t. j. Lašiče ali pa Lončice od besede lonec) in Ruden (slov. Rudno). — V dolini Taurach ste gori Golitsch (slov. Golič) in Gurpetschegg (sestavljeno iz besed gora in peč= stena), potem gozda Escha-Wald (Jelšev gozd) in Lass-Wald (od slov. besede laz) ter vasi Begöriach (t. j. v Gorjah) in Stranach (v Straneh). — V dolini Weissbriach (tudi na Koroškem nahaja se kraj jednakega imena, kteremu Slovenci pravijo Višprije) ste jezeri Tscheibitsch (prim. Čepič-sko jezero v Istri) in Wippitsch. — V Ligniški dolini, po kteri teče potok Lignitz, nahajamo gore Lesshöhe (od slov. besede les), Gensgitsch Berg (t. j. Konjski vrh)[67]), Kranitzl (slov. Granica) in vasi Lignitz, Tscharra, Buggen (slov. Buke), Lintsching (slov. Ličnik od besede ličje). — V Gorjanski dolini, po kteri teče potok Göriach, so kraji Vorder-Göriach, Hinter-Göriach (t. j. Gorje, v Gorjah) in Lasa (od slov. besede laz). — V dolini Lessach, po kteri teče potok jednakega imena, ležita kraja Lessach (od slov. besede les) in Zoitzach. — V dolini, po kteri teče potok Leissnitz (slov. Lužnica)[68]) in po bližnjem gorovji nahajamo vasi in posestnike Prodinger (na večih mestih, slov. Prodnikar od besede prod), Planitzer (slov. Planica), Krenn (slov. Hren), Plaschützer (slov. Blažičar), Trattner (slov. Tratar) in Gensgitsch. Na južni strani Lungauskega sta dva posestnika, ki se zoveta Morawitz (t. j. Moravec) in Suppan (t. j. Župan).

Od Lungaua pa do Dachsteina šla je meja prej ko ne po razvodji med Anižo in Salico tako, da je bil sedanji sodnijski okraj Radstadt-ski v Karantaniji. To se da sklepati iz nekterih slovenskih krajevnih imen, ktera se nahajajo blizo Radstadta. Na zahodni strani tega mesta izliva se v Anižo potok Zauch (t. j. Suha), od kterega sta dobila svoje ime tudi dotična dolina in jezero, ki se v njej nahaja. Blizo izvira reke Aniže izliva se v njo potok Pleisling, po kterem se imenuje tudi tamošnja dolina. Vzporedno s Suho (Zauch) teče potok Taurach, v kterega se izliva Schlaning, ki je dobil svoje ime najbrže od slovenske besede „slan“.

Od Dachsteina proti severovzhodu imela je stara Karantanija iste meje, ktere še danes ločijo Štajersko od Gorenje Avstrije. Aussee s svojo okolico spadal je prej ko ne še h Karantaniji. To bi se dalo sklepati iz besed bavarskega vojvode Tassila, ki pravi v listini od l. 777: Tradimus autem silvas et pratasque

vocatur Petinpach (sedaj vas Pettenbach na jugozahodni strani Kremsmünstra), quod ego ipse a die presenti definire decrevi et terminis interposui, quod est a fonte qui vocatur Zuffinprunno, usque ad flumen nuncupante Albina (sedaj reka Alm, ki izvira v Mrtvem gorovji), de illo termino *ad plagam meridianam* infra monte qui dicitur Warminc, et infra flumen qua supra diximus Albina, *usque terminum [nostrum] quod est usque in Alpa . . .*" [69]) — Ta „Alpa" je brez dvoma Mrtvo gorovje (Todtes Gebirge), ki meji danes Štajersko in Gorenjo Avstrijo. Iz tega citata smemo sklepatl, da oblast bavarskega vojvode [„terminum nostrum"] ni segala na južno stran Mrtvega gorovja v okolico trga Ausseea, torej je gospodoval tu koroški vojvoda. — Tudi je bilo okolu rečenega trga mnogo slovenskih naselbin, kar nam pričujejo krajevna imena. Mogoče je, da je kraj Aussee sam dobil svoje ime od slovenske besede „jelša". V njegovi okolici nahajajo se vasi Rödschitz (slov. Rečica), Zauchen (slov. Suha), Kainisch (od besede kanja). Tudi imena Töplitzsee (slov. Toplice), Gössel (slov. Gosje), Stanitzen (slov. Stanica), Treffen (slov. Trebno), Trattenbach (od besede trata), Luppitsch (slov. Ljubiče), Grum (od besede grom ali pa grm) itd. so slovenska. Na meji proti Gorenji Avstriji je Pötschenpass (od slov. besede peč = skala) in že na avstrijski strani je Ziemitzberg (od besede zima).

Severna meja nekdanjega Gorotana vjemala se je od Mrtvega morja pa do gore Raxalpe s sedanjo mejo med Štajerskim in Avstrijskim. Od Raxalpe obrnila se je meja proti severu čez Höllenthal in Schneeberg do izvirov reke Piestinga blizo Guttensteina na Dolenjem Avstrijskem. Odtod šla je poleg Piestinga proti vzhodu do Wöllersdorfa na severozahodni strani Dunajskega Novega Mesta. Pri Wöllersdorfu vlekla se je meja od Piestinga naravnost proti vzhodu do Litave in do sedanje ogerske meje. Severna meja starega Gorotana ločila je ob jednem solnograško nadškofijo in pasovsko škofijo v srednjem in novem veku do druge polovice 18. stoletja.[70])

Jeden del sedanje Dolenje Avstrije, ki je med Dunajskim Novim Mestom in pa Semeringom, spadal je torej pred tisuč leti h koroški deželi. Tega ne potrjujejo samo zgodovinski viri, temveč tudi slovenska krajevna imena, ktera se tod nahajajo. Od Dunajskega Novega Mesta proti jugu je vas Schleinz, ki je dobila svoje ime najbrže od slovenske Slivnice. Blizo Neunkirchena je poleg reke Schwarzau vas Peisching (slov. Pašnik). Pri izlivu potoka Sirning-a (slov. Žirnik), ki teče memo gore Gössing (slov. Gozdnik ali pa Gosnik) in vasi Sieding (slov. Zidnik), stoji vas Ternitz (slov. Trnica). Na južni in jugozahodni strani te vasi so kraji Pottschach (slov. Poče), Landschach (slov. Loče), Göttschach (slov. Koče), Köttlach, (slov. Kotlje), Stuppach (slov. Stope), Danegg

(slov. Danek). Blizo Gloggnitza, ki je dobil ime od slovenske besede „glog“, izliva se v Schwarzau potok Sirn (od besede žir), na zapadni strani je gora Gottscha (slov. Koča). Prej ko ne imajo imena Werning (t. j. Brnik) pri Payerbachu, Prigglitz, Knipflitz, Raglitz, Weibnitz itd. slovenske korenike. Na južni strani Schottwiena je Göstritz, Göstritz-Graben in Göstritz-Berg. — V Pitten izliva se potok Leiding (slov. Lednik), po kterem se tudi vas zove. Po gorovji na zapadni strani Pittenske doline nahajajo se vas Molfritz, selo Leiding (t. j. Lednik), gora in vas Kulm (t. j. Holm) in gora Kulm-Riegel. V Pitten teče potok Feistritz (t. j. Bistrica) in poleg njega stoji vas jednakega imena. Od nje proti jugu je Bernegg (t. j. Brnik), proti zahodu pa sta vas in potok Trattenbach (od besede trata). Pri Aspangu se združujeta potoka Gr. in Kl. Pisching. Od Aspanga proti jugovzhodu je vas Kulma (t. j. Holm) in gora Kulma-Riegel. Na vzhodni strani Pittenske doline ste vasi Edlitz (t. j. Sedlice) in Thernberg (slov. Trnov vrh).

Na vzhodu je segala koroška dežela do Pannonije. Takratna meja med imenovanima deželama vjemala se je večinoma z nekdanjo rimsko mejo med Pannonijo in Norikom. [71]) Vzhodni del sedanjega Štajerja bil je tedaj že v Pannoniji, kar se da nekoliko dokazati iz virov 9. stoletja. Listina kralja Ludovika od 2. oktobra l. 864. nam pravi, da je bila v Pannoniji reka Labnica (Lafnitz), ki dandanes mejí Štajersko in Ogersko. [72]) Tudi mesto Ptuj bilo je v Pannoniji in sicer v Privinovi in Kocelovi deželi. [73]) Ravno to dalo bi se trditi o dolini, po kteri teče Pesnica. [74]) Prej ko ne bil je v Pannoniji potok Gnas, ki se med Cmurekom in Radgono izliva v Muro. [75]) Ker so bili Ptuj in Labnica ter najbrže tudi Pesnica in Gnas v devetem stoletji še v Pannoniji, iskati nam je koroško-pannonsko mejo na zapadni strani rečenih krajev in potokov.

Najbrže je šla vzhodna meja koroške dežele od Dunajskega Novega Mesta proti jugu po sedanji meji med Dolenjim Avstrijskim in Ogerskim do štajerske zemlje, potem po meji med Štajerskim in Dolenjim Avstrijskim proti severozahodu do izvira štajerske Bistrice pri Gr. Pfaffu. Potem se je vlekla meja po Fischbacherskih planinah med Bistrico in Murico in dalje po gorovji med Muro in Rabo do Cmureka na Muri. [76]) Odtod je šla proti jugu čez Slovenske Gorice do Drave med Mariborom in Ptujem in sicer tako, da je bila Pesniška dolina vsaj deloma že v Pannoniji. Potem se je vlekla čez Ptujsko polje do Donaške gore in odtod dalje proti jugu poleg Sotle do Save. Kar se tiče pannonsko-koroške meje po slovenskem Štajerji med Cmurekom in Sotlo, spozna se nekoliko po različnem slovenskem narečji v onih krajih. [77])

Na jugu imela je koroška dežela proti Italiji v devetem stoletji tiste meje, kakor dandanes, namreč Karnske Alpe. Prebivalci zahodne Ziljske doline od Modrinje vasi naprej, ki so morali

v začetku osmega stoletja plačevati Furlanom davek, postali so okolu l.. 740. zôpet svobodni ter se pridružili ostalim koroškim Slovencem.[78]) Ziljska dolina spadala je tedaj v devetem stoletji h Koroškemu, Julium Carnicum (sedaj Zuglio) na južni strani glavnega grebena Karnskih Alp pa je bil v Furlaniji.[79])

Med Kranjskim in Koroškim delale so mejo Karavanke, kakor še dandanes. Kraji na severni strani Karavank bili so na koroški zemlji, n. pr. Rožek,[80]) reka Drava[81]) itd., na južni strani navedenih gora ob Savi pa se je razprostiralo Kranjsko.[82]) Ta dežəla bila je v desetem stoletji združena s Koroškim, kar se razvidi iz listin tistega časa, tako n. pr. iz listine cesarja Otona II. od 30. junija l. 973.,[83]) potem iz listine istega cesarja od 24. novembra l. 973.,[84]) dalje iz listine kralja Otona III. od 1. oktobra l. 989.[85]) in drugih. Brez dvoma bilo je Kranjsko že v devetem stoletji združeno s Koroškim. Vendar se sme ob jednem trditi, da je bila kranjska dežela, akoravno del koroške, nekoliko samostojnejša, kakor druge grofije in marke po Koroškem, ker nekteri viri 9. stoletja ločijo natančno Kranjce od Koroščev.[86])

c. Kranjsko.

Povedali smo, da je bila nekdaj kranjska dežela del Koroškega. Južna, zahodna in vzhodna meja Kranjskega bila je ob jednem meja koroške dežele.

Iz virov devetega stoletja nam ni znano, kako daleč je segala kranjska dežela proti jugu. Vendar smemo trditi, da na jugozahodni strani Kranjskega bila je Istra, na jugovzhodni pa hrvatska Liburnija. Na zapadni strani imeli so Kranjci za sosede slovenske prebivalce, ki so spadali k Furlaniji.[87])

Gledé imena Kranjskega pritrditi moram prof. Rutarju[88]), ki dokazuje, da je beseda slovenska in je nastala iz izraza „krajina“ (pokrajina). Pavel Dijakon, hoteč slovensko ime za koroško deželo, ktero je bilo njemu in drugim pisateljem nerazumljivo, nadomestiti z drugim znanim izrazom „Carnuntum“[89]), premenil je najbrže tudi ime „Krajina“ v „Carniola“, izpeljevaje to besedo od „Carnia“. Einhard napravil je v naslednjem stoletji iz imena Carniola izraz „Carniolenses“, ter ž njim zaznamoval prebivalce kranjske dežele.[90]) Pozneje so pisatelji večkrat rabili od Pavla Dijakona skovano besedo „Carniola“, ako so imeli v mislih kranjsko deželo. Ne zdi se mi čudno, da je Pavel Dijakon hotel pravi ljudski izraz nadomestiti z drugo, pri prejšnjih pisateljih se nahajajočo ali pa na novo skovano besedo, kajti tako so delali tudi drugi pisatelji njegove dobe in tudi pozneje do danes.[91]) — Slovenci, prišedši proti koncu 6. stoletja v sedanjo domačijo, dali so zemlji poleg Save ime „Krajina“. Ta beseda bila je Pavlu Dijakonu nerazumljiva in neznana, zato je napravil novo ime „Carniola“. Ako so tedaj Slovenci že v 6. in 7. stoletji zvali

deželo ob Savi Krajino, potem odpade trditev, da je Krajina le slovenski prevod tuje besede, „marchia“,[92]) kajti marke ustanavljali so po slovenskih pokrajinah še le Franki in Nemci v 9. stoletji in pozneje.

d. Narodnost karantanskih prebivalcev.

Pokrajine, ki so spadale v devetem stoletji h Karantaniji, pretrpele so veliko o ljudskem preseljevanji. Mesta, ktera so utemeljili Rimljanje, razdejali so poganski vojskovodje s svojimi trumami, pomorili prebivalce in opustošili polja. Vendar prav popolnoma ni še bilo uničeno prvotno ljudstvo o prihodu Slovencev, še so se tu in tam nahajali ostanki keltsko-romanskega plemena. To sklepamo lahko iz nekterih ohranjenih imen naših rek, gora in krajev, ktera niso niti slovenska, niti nemška, pač pa je mogoče njih pomen razložiti s pomočjo latinskega ali pa keltskega jezika.

O ljudskem preseljevanji bila so nektera, za časa Rimljanov jako znamenita mesta tako popolnoma uničena, da so se še celo njih imena pozabila, n. pr. Aemona, Virunum, Nauportus itd.; pri nekterih drugih pa je staro ime, akoravno včasi nekoliko spremenjeno, stopilo v rabo pri novodošlih slovenskih prebivalcih. Od rimske Celeje dobilo je svoje ime sedanje mesto Celje, rimski Poetovium zove se danes Ptuj in prej ko ne po rimski Juenni imenuje se Junska dolina na Koroškem. Ako preiskujemo imena naših rek, zapazimo takoj, da imajo manjše rečice in potoki sploh slovenska imena, veče pa dostikrat ne. Gotovo mi slovenski jezikoslovci pritrdijo, da ni težavno razložiti imen naših Bistric, Bel, Koritnic, Miren, Glin,[93]) Jezernic itd. Vse drugače bi se nam pa godilo, ko bi hoteli razjasniti pomen imen Save, Mure, Rabe, Soče, Savine, Sore, Zilje, Kolpe, Krke itd. Po mojih mislih nimajo te besede svoje korenike v slovenskem jeziku in dotične reke zvale so se tako, kakor dandanes, ali pa ne dosti drugače že pred prihodom Slovencev v njih sedanjo domovino. Taka neslovenska krajevna in rečina imena pričujejo, da so se ostanki keltsko-romanskega plemena po Koroškem ohranili do tistega časa, ko so Slovenci posedli deželo. Na konci šestega stoletja živelo je tedaj med Slovenci nekoliko Keltov in Rimljanov. Mogoče je, da so se ohranili do devetega stoletja. Ker jih je pa bilo dosti manj, kot Slovencev, zgubili so sčasoma svoj jezik ter se poslovenili.

Da so se ostanki keltsko-romanskega plemena ohranili do prihoda Slovencev in še nekoliko pozneje, pričujejo nam razven omenjenih tudi nektera druga krajevna imena. Po Slovenskem nahajajo se vasi in trgi Velike in Male Lašče pri Turjaku, Lašče pri Borovnici in Lašče pri Žužemperku, potem Lahovče pri Kamniku, Lahovo pri Blokah na Notranjskem, Laško pri Selcih na Gorenjskem in Lahina pri Črnomlji, dalje Lahonec pri Ormoži, Lahovina pri Celji, Laški Trg ter blizo njega Lašišče, Laška Ves in Lahov Graben. Pač mogoče je, da so to ali uno izmed naštetih vasi postavili ljudje keltskega ali pa romanskega plemena.

Glavno prebivalstvo po Karantaniji bili so v devetem stoletji Slovenci. Med nje naselili so se tudi sorodni Hrvatje. Njih največa naselbina med Slovenci bila je okolu Št. Vida na Koroškem. Bila je tako velika, da je obsegala celo županijo ali „gau" (pagus) [94]. Druga, nekoliko manjša hrvatska naselbina bila je v Murski dolini na sedanjem gorenjem Štajerskem.[95]) V devetem stoletji naselilo se je po Karantaniji tudi mnogo Bavarcev, Frankov in Sasov, kar ni težko dokazati.

e. Topografija Koroškega v devetem stoletji.

Listine in drugi zgodovinski viri devetega stoletja omenjajo nam pogostoma mesta, vasi, cerkve in gradove, ki so stali po raznih krajih stare Karantanije že pred tisoč leti. Njih imena sledé naj tu po abecednem redu:

Admont („in Ademundi valle"). Po tem kraji, ki se danes nahaja na gorenjem Štajerskem, pred tisoč leti pa v Gorotanu, zvala se je v devetem stoletji dolina, po kteri teče del reke Aniže. Listina od 1. oktobra l. 859. nam pravi, da je takrat kralj Ludovik vsled prošnje svojega grofa Papona daroval grofu Witagowi (Vitoglavu?) 12 zemljišč v Admontski dolini.[96]) Sicer bi lahko kdo ugovarjal in trdil, da tu navedena listina omenja samo Admontsko dolino, ne pa kraja samega; a reči se mora, da se dolina navadno imenuje po kakem kraji, ne pa kraj po dolini. Ako se je torej dotična dolina l. 859. zvala Admontska dolina, gotovo se je nahajala takrat v njej tudi vas Admont.

Beljak („Willach"). Viri devetega stoletja nam sicer direktno ne omenjajo tega kraja; da pa je bilo tam, kjer je sedaj imenovano mesto, l. 878. precej veliko naselje, ki se je zvalo Beljak, smemo sklepati iz tega, ker so tamošnji prebivalci napravili pred tisoč leti most čez Dravo ter mu dali ime „Beljaški most".[97]) Tudi iz lege mesta Beljaka dalo bi se sklepati, da sega njegov začetek že v 9. stoletje.

Blatograd („Mosaburch") bilo je jako utrjeno mesto blizu Vrbskega jezera. Okrog mesta bilo je široko močvirje, ktero je varovalo prebivalce sovražnih napadov. [98]) Dne 20. januarja l. 889. mudil se je tu kralj Arnulf, kar nam pričuje listina, s ktero je daroval svojemu kaplanu Elolfu nekaj posestev. [99])

Breže („Friesach") na sedanjem severnem Koroškem so jako staro mesto, kajti omenjene so že v listini od 20. novembra l. 860., ko jih je kralj Ludovik daroval solnograški nadškofiji.[100]) Tudi v nepristni listini od 20. novembra l. 890. nahajamo ime tega kraja.[101]).

Djekše („Diehshe") zove se jedna izmed najsevernejših vasi na slovenskem Koroškem. Mogoče je, da je vas nastala že v 9. stoletji. V listini kralja Arnulfa od 29. septembra l. 895. je pove-

dano, da je ta podelil svojemu fevdniku med drugimi tudi gozd na Dješki gori („in monte Diehshe"). [102])

Dravski dvor („ad Trahove") med Tinjami in Dravo na slovenskem Koroškem bil je v 9. stoletji nekaj časa lastnina frankovskih kraljev, dokler ga niso ti dali v fevd solnograškim nadškofom, kar dokazuje listina kralja Ludovika od 20. novembra l. 860. [103]) Dravski dvor je tudi omenjen v nepristni listini od 20. novembra l. 890. [104]) Da je v listinah imenovani „Trahove" sedanji Dravski dvor (Drauhofen) pri Tinjah, ne pa Drauhofen pri Špitalu na gorenjem Koroškem, razvidno je iz tega, ker so bila tudi nektera druga, v dotičnih listinah navedena mesta, kakor Podkrnos, blizo slovenskega Dravskega dvora.

Grebinj („Crivina"), trg v velikovškem sodnijskem okraji, omenja neka listina od 10. julija l. 822. Takrat je neki Matheri daroval freisinškemu škofu Hittonu svoja posestva med Trušnjami in Grebinjem z vsemi gozdi, polji, travniki, pašami, mlini, vinogradi, podložniki, živino ter z vsem obdelanim in neobdelanim svetom. Od škofa Hittona je Matheri dobil ta posestva zopet v fevd. [105])

Graslupp („ad Crazulpam"). Blizo trga Neumarkta na gorenjem Štajerskem stoji majhena vas Graslupp (Slovenec bi rekel Grosuplje). Iz že večkrat imenovane listine od 20 novembra l. 860. nam je znano, da je kralj Ludovik podelil nekoliko tamošnjih posestev solnograškemu nadškofu Adalvinu. [106]) Tudi nepristna listina od 20. novembra l. 890. omenja ta kraj. [107])

Henigstfeldon. Ta kraj bil je prej ko ne blizo sedanje vasi, ki se zove Hengsberg, na jugozahodni strani trga Wildona na srednjem Štajerskem. V Henigstfeldonu sešel se je kralj Arnulf l. 892. s slovenskim vojvodo Braslavom, da bi se pogovorila o vojski proti Svetopolku. [108])

Ingering („ad Udrimas, ad Undrimam, in loco Undrina"). Tako se zoveta potok in vas na gorenjem Štajerskem blizo Knittelfelda. V devetem stoletji bil je imenovani kraj še na koroški zemlji, kar je razvidno iz listine od 29. septembra l. 895. [109]) V tistem času podelil je kralj Arnulf svojemu fevdniku Waltunu posestvo v Ingeringu, ktero je do takrat užival neki Ottelin. Že v osmem stoletji, ko je vladal vojvoda Hotimir, posvetil je škof Modest v Ingeringu jedno cerkev. [110]). Dne 20. novembra l. 860. podelil je kralj Ludovik nekaj zemlje poleg Ingeringa solnograški cerkvi, [111]) kar potrjuje tudi nepristna listina od 20. novembra leta 890. [112])

Krka („Kurca, Gurca") v Krški dolini na severnem Koroškem. Ta kraj omenja nam listina kralja Ludovika od 6. januarja l. 864. Solnograški nadškofje so dobivali, kadar so prišli na Koroško pridigovat, od ondotnega grofa in ljudstva neko odškodnino. Grof Gundakar pa je prosil, da bi kralj Ludovik jedenkrat za vselej podelil solnograški cerkvi od svojega imetja na Ko-

roškem nektera posestva in koroške grofe tako oprostil tega davka. Ob jednem je naznanil kralju, da so tudi koroški prebivalci pripravljeni od svojega imetja toliko podeliti solnograški cerkvi, da bi bili v bodoče oproščeni rečenega davka. Nato je kralj Ludovik podelil nektera dobra na Krki, kjer je imel nekdaj grof Gundakar svoj dvor in poslopja. Daroval je 6 kmetij, jeden mlin, 5 podložnikov z njihovimi ženami in otroci [imena dotičnih podložnikov so se glasila: Biula (Bela), Zirneu (Črnè), Betaneo, Trebiznez in Nasmus] ter 15 podložnikov z njih kmetijami, ženami in otroci. Tem podložnikom bilo je ime Wolato, Zebedrach (Sebedrag), Etbratonas, Domemus, Tiecosit, Chrotila, Turdazo, Godemus, Razemuzza, Zebemir (Sebemir), Zirna (Črna) in Drasma. [113]) Drugikrat se Krka omenja v listini od 31. avgusta l. 898. Takrat je daroval cesar Arnulf slovenskemu plemenitašu Svetopolku, fevdniku mejnega grofa Liupolda, dvor na Krki z vsem premakljivim in nepremakljivim blagom. [114])

Krnski grad in Gospa Sveta („ad Karantanam ecclesiam sancte Marie, ad curtem Corantanam, Carentanum, Karenta“). — Središče karantanskih Slovencev v devetem stoletji iskati nam je nekako v sredi med Celovcem in Št. Vidom, tam, kjer ste danes vasi Krnski grad (Karnburg) in Gospa Sveta (Maria-Saal). V zadnjem kraji posvetil je že v osmem stoletji za časa vojvode Hotimira, ko so bili Slovenci še večinoma pogani, škof Modest cerkev v čast Materi božji. [115]) Iz listine od 20. novembra l. 860. je razvidno, da je takrat kralj Ludovik vsled prošnje nadškofa Adalvina podelil solnograški nadškofiji med drugim tudi gosposvetsko cerkev in njena posestva. [116]) Nepristna listina od 20. novembra l. 890. nam opisuje to daritev nekoliko natančneje, ko pravi, da je kralj Arnulf potrdil solnograški cerkvi daritve svojih prednikov. Med temi daritvami bila je tudi cerkev Gospe Svete z njeno desetino od kraljevih dvorov, namreč od Krnskega gradu in od drugih, k temu gradu spadajočih dvorov, kakor od Dravskega dvora (blizo Tinjan), od Grafendorfa [117]) in od Podkrnosa, potem dva tlako delajoča podložnika na gori pri Podkrnosu in njuni kmetiji ter pravica sekati na tej gori les in pitati svinje. [118]) V Krnskem gradu mudil se je kralj Arnulf ter tu, prišedši proti koncu l. 888. iz Furlanije, praznoval božič. [119]) Dne 26. decembra istega leta, tedaj na praznik sv. Štefana, dal je zgotoviti na Krnskem gradu dve listini, v kterih je Mildruti, soprogi svojega točaja Heimona, daroval nekaj posestev in nekaj podložnih ljudi, med kterimi sta bila tudi dva Slovenca izpod Krnskega gradu s svojima ženama in otroci. Zvala sta se „Strammir“ (morebiti Strahomir) in „Sitimuzil.“ [120]) Krnski grad in pa Gospa Sveta bila sta tudi v prihodnjih stoletjih srednjega veka za slovensko zgodovino jako važna kraja, ker tu se je vršilo slovesno ustanavljanje koroških vojvod.

Krškv („Gurcheuelt“) poleg Save na Dolenjskem stalo je že l. 895., kar nam pričuje listina kralja Arnulfa od 29. septembra rečenega leta. Takrat je namreč pedelil imenovani kralj svojemu fevdniku Waltunu med drugim tudi jedno posestvo na Krškem poleg Save. [121])

Kobenz („ad Chumpenzam“) blizo Knittelfelda na gorenjem Štajerskem omenjen je v pristni listini od 20. novembra l. 860. [122]) in v nepristni od 20. novembra l. 890. [123])

Labodska dolina („in Labanta valle, in valle Lavente, Laventai, ad Lubantam, ad Lavenatam“) na Koroškem je večkrat omenjena v listinah devetega stoletja. Dne 20. novembra l. 860. podelil je kralj Ludovik, kakor je razvidno iz dotične listine, solnograški cerkvi nektera posestva v Labodski dolini. [124]) Nepristna listina od 20. novembra l. 890. [125]) nam ta posestva nekoliko natančneje opisuje, ko pravi, da je kralj prepustil solnograškemu nadškofu cerkev sv. Andreja poleg Labodnice [126]) in njeno desetino, potem kanonično desetino od svojih dvorov in svinjsko pičo po celi Labodski dolini razven gore Boršta, [127]) kjer ima kralj svoj lov. Tudi je kralj podelil pravico, sekati za potrebo les po celi Labodski dolini, in jeden rudnik na gori „Gamanara.“ [128]) Znane so nam tudi tri listine kralja Arnulfa, v kterih se omenja Labodska dolina. Dne 19. marca l. 888. dal je imenovani kralj Sigiboldu, duhovniku solnograškega nadškofa Theotmara, v popolno last v Labodski dolini jedno kmetijo, ktero je imel do takrat le kót fevd. [129]). Istega leta dne 18. februarja dal je rečeni kralj svojemu duhovniku Adaloldu v popolno last dve kapeli ter desetine od dotičnih dvorov in cerkvenih občin. [130]) Nekaj posestev, ktera je imel v fevdu neki Lorio, dal je kralj Arnulf dne 9. marca l. 891. solnograški cerkvi. [131]) V Labodski dolini bilo je tedaj že v devetem stoletji več cerkva in kapel; tudi so dobili v tej dolini duhovniki mnogo posestev od frankovskih vladarjev.

Liburnija ali Liburna. Ta kraj bil je na Lurnskem polji (Lurnfeld) blizo Špitala na gorenjem Koroškem. V Liburniji postavil in posvetil je škof Modest jedno cerkev za časa, ko je vladal slovenski vojvoda Hotimir. [132]) Dne 21. julija l. 891. podelil je kralj Arnulf vsled prošnje freisinškega škofa Waldona kapelo pri svojem dvoru v Liburni in vse zraven spadajoče reči, kakor dvore, poslopja, podložne ljudi, desetine, njive, travnike, paše, gozde, vodovje, mline itd. freisinški škofiji. [133]) Morebiti je tu omenjena kapela isto poslopje, kot cerkev, ktero je postavil škof Modest.

Malchindorf. Tako se je zvalo ponemčeno ime neke gorotanske vasi, v kteri je imela Slovenka Baaz svojo dedovino, a jo dne 26. junija l. 830. podelila freisinški cerkvi. [134])

Ostrovica („ad Astarwizam“) je vas in grad na Koroškem na vzhodni strani od Št. Vida. Tam so bila neka posestva, ktera je kralj Ludovik v devetem stoletji podelil solnograški cerkvi. [135])

Otok („ad Weride"). Tik Vrbskega jezera stoji danes vas Otok s cerkvijo Marije Device. Tu je stala že v 9. stoletji cerkev na čast sv. Primožu in Felicijanu ter v njej so bile shranjene svetinje teh dveh svetnikov. [136]) Otok in nekaj zemlje v njegovi okolici imeli so pred tisoč leti freisinški škofje v svoji oblasti. Iz neke listine nam je znano, da je freisinški škof Arnold okolu l. 880. dal jedno kmetijo na Otoku nekemu plemenitašu Goteskalku, ta pa je zato škofu prepustil drugo kmetijo v Rožeku. [137]) Otok je obiskal freisinški škof Waldon, Arnoldov naslednik. K njemu je prišel plemenitaš Jurij (Georgius) ter podelil freisinški cerkvi svoja posestva z vsemi pripadajočimi rečmi. Ta posestva, ki so bila nad Vrbskim jezerom, dobil je Jurij po svoji soprogi Tunci [„Tunza"), ta pa po svojem bratu Heimonu, sinu nekega Witagovona (Vitoglava?). Tunca in njen soprog Jurij izrekla sta pri priložnosti, ko sta darovala svojo zemljo freisinški cerkvi, da bi ju po njuni smrti pokopali v cerkvi na Otoku in da bi se ju ondotni duhovniki spominjali v svojih molitvah. [138])

Podkrnos („Gurniz"). Ta kraj, ki leži proti vzhodu od Celovca, je jako star, kajti že l. 860. bil je tu dvor, kterega je kralj Ludovik prepustil solnograški cerkvi in njenemu nadškofu. [139])

Rajhenberk („Richenburch") na slovenskem Štajerskem omenja se prvikrat v zgodovini l. 895. Takrat je kralj Arnulf dne 29. septembra podelil svojemu fevdniku Waltunu med drugim tudi tri kraljeve kmetije v Rajhenberku v Posavski marki. [140])

Rožek („Rasa") v Rožni dolini na Koroškem stal je že pred tisoč leti. Plemenitaš Goteskalk je dal, kakor je bilo že omenjeno, freisinškemu škofu Arnoldu v zameno jedno kmetijo v Rožeku. [141])

Selče („Selitis, Zuiszah, Zedelsach", nem. Zeltschach). Ta kraj, ki se nahaja na severnem Koroškem blizo Brež, omenjen je v listini od 6. januarja l. 864., ko je kralj Ludovik daroval solnograškemu nadškofu Adalvinu jedno kmetijo. [142]) Dne 31. avgusta l. 898. podelil je kralj Arnulf koroškemu plemenitašu Svetopolku vse to, kar je ta v Selčah dobil v fevd od kralja ali pa vsled kraljevega dovoljenja od mejnega grofa Liutpolda. [143]) Ravno to nam potrjuje listina imenovanega kralja od 4. septembra istega leta, v kteri je tudi povedano, da je kralj Arnulf Svotopolku daroval vso državno zemljo med koroško Krko in Muro od planin pri Glodnici pa do izliva Olše v Motnico blizo Brež. [144])

Strassengel (ad Strazinolun") je vas na severozahodni strani Gradca na Štajerskem. Omenja jo prvikrat listina od 20. novembra l. 860., ki pravi, da je kralj Ludovik daroval dva kraja pri Strassengelu solnograški cerkvi. [145]) Ravno to potrjuje nepristna listina od 20. novembra l. 890. [146])

Sulb („ad Sulpam civitatem Ziub") zove se vas v Sulpski dolini blizo St. Martina na srednjem Štajerskem. Listina kralja Ludovika od 20. novembra l. 860. nam pravi, da je solnograška

cerkev dobila nekaj posestev poleg Sulpe (nem. Sulm).[147]) Nepristna listina od 20. novembra l. 890. pa nam pripoveduje, da je kralj Arnulf potrdil imenovani cerkvi prejšnje darítve, med kterimi so bile mesto „Ziub“ poleg Sulpe, potem vsa zemlja med Muro, Sulpo, Laznico, Alpami in jarkom med Laznico in Muro, dalje gozd „Susel“ (danes se zove Sausal in je med Sulpo in Laznico) s pravico nalagati globe, in pa v „Sladkih dolinah“ lov na medvede in mrjasce od 1. septembra pa do sv. Martina.[148])

Trebno („T r e b i n a, a d T r e b i n a m“). Ta vas nahaja se v beljaškem sodnijskem okraji. Dne 20. novembra l. 860. podelil je kralj Ludovik solnograškemu nadškofu nektera posestva v Trebnem.[149]) Nepristna listina od 20. novembra l. 890. nam zatrjuje, da je to daritev potrdil kralj Arnulf.[150]) Dne 9. septembra l. 878. pa je kralj Karlman, kakor je razvidno iz dotične listine, daroval bavarskemu samostanu v Oettingenu svoj dvor v Trebnem, potem vse zraven spadajoče hiše in poslopja, 19 nesvobodnih ljudi obojega spola in 70 kmetij z vsem obdelanim in neobdelanim svetom ter z vsem premakljivim in nepremakljivim blagom. Meja darovanemu zemljišču je segala na zapadu poleg Drave do Bukovja („ad buohun“, nem. Puch), na severu do dveh jezer (najbrže do Zabrdskega in Osojanskega jezera), na vzhodu ob istem (Osojanskem) jezeru do tjekaj, kjer molé iz njega rudeče skale, na jugu pa do potoka „Durinbach“ (prej ko ne je ta potok Jezernica = Seebach, ki priteče iz Osojanskega jezera) in do beljaškega mosta. Razven tega podaril je takrat kralj Karlman omenjenemu samostanu tudi goro „Sicowa“.[151])

Iz tega, kar smo sedaj povedali, je razvidno, da je že l. 878. stala vas B u k o v j e (Puch) poleg Drave od Beljaka proti severozahodu.

Tružnje („T r u h s n a, T h r u s e n t h a l“) so na Koroškem, na severozahodni strani od Velikovca. V Zgornjih, Srednjih in Spodnjih Tružnjah nahajajo se še danes razvaline truženjskih gradov, izmed kterih sta dva stala že l. 895., kajti kralj Arnulf daroval je dne 29. septembra rečenega leta svojemu fevdniku Waltunu nekaj posestev v Truženjski dolini in dva tamošnja gradova[152]) Prvikrat so pa T ružnje omenjene že l. 822., kajti takrat je daroval dne 10. julija. neki Matheri freisinškemu škofu Hittonu svoja posestva med Tružnjami in Grebinjem.[153])

Železno („i n l o c o S e l e z n a d i c t o“) je vas na Koroškem poleg reke Krke, v ktero se ne daleč od Železnega izliva Goričica. Okolu l. 888. podelil je kralj Arnulf dve kmetiji, ki ste bile v Železnem na obeh straneh reke Krke, Reginhardu, fevdniku solnograškega nadškofa Theotmara, ter mu dal pravico, da je smel darovani kmetiji in vse zraven spadajoča poslopja svobodno obdržati, podeliti, prodati, zamenjati in sploh ž njima storiti, kar bi

mu bilo ljubo. [154]) Blizo Železnega, pri izlivu Goričice v Krko, bila je neka kmetija, ktero je dne 19. junija l. 831. podelil kralj Ludovik solnograški cerkvi. [155])

3. Pannonija.

a) Meje.

Na vzhodni strani Karantanije razprostirala se je pred tisoč leti Pannonija. Imela je skorej ravno tako velik obseg, kakor za časa Rimljanov. Kar se tiče njenih mej, nam je zahodna že znana, kajti na tej strani dotikala se je Pannonija koroške zemlje. Mesto Ptuj in pa rečice Pesnica, Gnas in Labnica bile so v Pannoniji, ne pa na Koroškem. Na severozahodu segala je Pannonija do Dunajskega lesa in pa do Tullna poleg Donave. [156]) Odtod proti zahodu razprostirala se je Iztočna marka.

Na severu segala je nekdanja Pannonija do Donave. V tem vjemajo se starejši in novejši zgodovinarji, kakor Plinij, [157]) Jornandes, [158]) Dümmler, [159]) Czoernig [160]) in drugi. Na levi strani Donave razprostiralo se je Moravsko. [161])

Donava delala je tudi vzhodno mejo, ker na drugi strani te reke proti Tisi razprostirala se je Dacija. [162])

Proti jugu segala je Pannonija do Save, ne pa do Drave, kakor nekteri mislijo. Posavski Ljudevit, ki je vladal v začetku 9. stoletja med Dravo in Savo, bil je vojvoda Dolenje Pannonije. [163]) V to deželo poslali so Franki l. 822. svojo vojsko, da bi ukrotili imenovanega Ljudevita. [164]) Ravno tako zval se je Braslav, ki je vladal proti koncu 9. stoletja med Dravo in Savo, vojvoda pannonski. [165]) Na jugozahodni strani segala je Pannonija še celo čez Savo, najbrže do Kolpe, kajti Sisek ob ustji Kolpe v Savo stal je na pannonski zemlji. [166]) Po Pannoniji tekla je tudi rečica Odra, ktera se po kratkem toku izliva v Kolpo. [167])

Pannonija bila je razdeljena v dva nejednaka dela; veča, jugovzhodna polovica zvala se je Dolenja Pannonija (Pannonia inferior), manjša, severozapadna pa Gorenja (Pannonia superior). Oba dela mejili ste reki Rabica (Rabnitz, Repce) in Raba. Prva izvira na sedanjem Dolenjem Avstrijskem blizo ogerske meje pod imenom Spratzbach, teče potem po Šopronjski županiji na Ogerskem ter se na zadnje izliva v Rabo. Odtod naprej delala je mejo reka Raba do svojega izlíva v Donavo. [168])

Glavni prebivalci po Pannoniji bili so v devetem stoletji pannonski Slovenci, kterih jezik se je nekoliko razločeval od jezika karantanskih Slovencev. Da je imela Pannonija takrat večinoma slovenske prebivalce, ni težko dokazati. Povedali smo, da so zgodovinski viri 9. stoletja prištevali Pannonijo k Sloveniji, da se je tu govorilo v slovenskem jeziku, da je Metod vpeljal v tej

deželi slovensko službo božjo, da se je v Pannoniji nahajala Slovenska marka, da so v Privinovi deželi živeli slovenski plemenitaši itd. Slovensko prebivalstvo začelo se je po Pannoniji posebno množiti, odkar so bili Obri premagani ter so deloma zapustili deželo. [169]) Opomniti pa je treba, so bili Slovenci po Pannoniji precej močno razširjeni, vendar ne gosto naseljeni, in mnogo pokrajin je bilo vsled oberskih vojska popolnoma opustošenih. [170])

b) Topografija.

Blatograd je bil glavno mesto pannonsko-slovenskih knezov. Imenoval se je izprva Privinov grad („civitas Privinae“,[171]) ker ga je knez Privina sezidal okolu leta 840. [172]). Še le pozneje za njegovega sina Kocela okolu l. 864. začeli so mesto zvati Blatograd ali Blatengrad[173]) in tamošnjega vladarja kneza Blatenskega[174]) Nemci so rekli mestu „Mosapurc“ [175]) in v latinskem jeziku rabili so izraz „Urbs paludarum“,[176]) kar ni druzega, kot slaba prestava slovenske besede Blatograd ali pa nemške Mosapurc. Ker je v tem mestu stanoval knez Kocel, imenovalo se je tudi Kocelov grad („Castrum Chezilonis“ [177]) Sedaj je tam Zalavar; ta beseda je sestavljena iz dveh izrazov, prvi je Zala (ime zraven tekoče reke) in drugi je var (= mesto), tedaj mesto ob Zali.

Blatograd je bil blizo Blatenskega jezera, ktero je svoje ime dobilo od imenovanega mesta. Nemški izraz za Blatensko jezero je Plattensee, madjarski pa Balaton; tu vidimo, da ima nemško in madjarsko zaznamovanje slovensko koreniko.

Blatograd je stal blizo reke Zale na močvirnatem kraji v sredi gozdov ter je bil dobro utrjen. [178]) V mestu je bilo več cerkva. Prva, ktero je dal sezidati knez Privina, bila je posvečena v čast Mariji Devici Bogorodnici dne 24. januarja l. 850. po solnograškem nadškofu Ljupramu. Nekaj let pozneje postavili so drugo cerkev in v njej shranili ostanke mučenika Adrijana. Tretja cerkev sv. Ivana Krstnika sezidana je bila še pred smrtjo nadškofa Ljuprama, tedaj pred l. 859. Tudi te dve posvetil je imenovani Ljupram.[179])

Ginzel [180]) misli, da je to mesto bilo na Koroškem blizo Celovca, ne pa v Pannoniji, a iz virov je razvidno, da je bilo v 9. stoletji več Blatogradov ali Mosburgov in sicer jeden v Pannoniji, drugi na Koroškem in tretji na Bavarskem. Da je bil Blatograd tedaj tudi v Pannoniji, dokazujejo nam besede fuldskega letopisca (a. 896): „*Pannoniam cum urbe Paludarum*“, potem pa tudi neznani pisatelj o spraobrnenji Bavarcev in Koroščev, ki pravi (c. 11): „. . . *praestavit rex Priwinae aliquam inferioris Pannoniae in beneficium partem circa fluvium qui dicitur Sala. Tunc coepit ibi ille habitare et munimen aedificare in qaodam nemore et palude Salae fluminis.*“

V zgodovinskem oziru bilo je to mesto v devetem stoletji jako znamenito, kajti tu sta imela svoj sedež slovenska kneza Privina in Kocel. Mesto bilo je, kakor smo rekli, sezidano okolu leta 840. Deset let pozneje prišel je v Blatograd solnograški nadškof Ljupram s svojim spremstvom, da bi obiskal kneza Privino. Pri tej priložnosti zbralo se je v mestu tudi mnogo slovenskih plemetašev, da bi bili navzoči pri takratni cerkveni slavnosti. Nekoliko časa pozneje poslal je imenovani Ljupram iz Solnograda v Blatograd zidarje, tesarje in druge rokodelce, da bi postavili cerkev na čast sv. Adrijanu. [181]) Ta cerkev in ž njo zedinjena opatija postale ste pozneje, ako smemo verjeti nepristni listini od 20. novembra l. 890., svojina solnograške cerkve. [182]) Isti vir nam tudi pripoveduje, da so dobili solnograški nadškofje v Blatogradu razven omenjene opatije še devetino od kraljevih dvorov, potem mitnino in jeden ribnik. O božiči l. 864. prišel je v Blatograd solnograški nadškof Adalvin, da bi obiskal kneza Kocela in posvetil več cerkva v njegovi državi. [183]) V drugi polovici l. 867. mudila sta se v Kocelovi državi, prej ko ne v mestu Blatogradu, Ciril in Metod, ko sta potovala z Moravskega v Rim. Kocel ju je z veseljem sprejel in jima dal na pot 50 učencev, da bi jih podučevala v slovenski pisavi in krščanski veri. [184]) Brez dvoma prišel je Metod pozneje še večkrat v Blatograd in tu vpeljal slovensko službo božjo. Po Kocelovi smrti dobil je Pannonijo in mesto Blatograd sin kralja Ludovika, Karlman, [185]) za njim pa njegov sin Arnulf. [186]) Leta 896. izročil je ta varstvo Pannonije in mesta Blatograda svojemu vojvodi Braslavu. [187]) Kmalu potem prigrmeli so Madjari v Pannonijo in razrušili razven drugih mest brez dvoma tudi Blatograd.

Kisek („ad Kensi, ad Keisi, ad Gensi, ad castellum Guntionis“) je mesto v Železni županiji na zapadnem Ogerskem. V začetku 9. stoletja, ko so še trajale obarske vojske, bila je na dotičnem mestu neka trdnjava (castellum). [188]) Za časa kneza Privine okolu l. 853. bila je v Kiseku sezidana cerkev, [189]) ktera je kmalu potem postala svojina solnograških nadškofov, kar nam dokazuje listina od 20. novembra l. 860. [190])

Pečuh („ad Quinque basilicas, ad Quinque aecclesias“), ki je sedaj na jugozahodnem Ogerskem, bil je pred tisoč leti v Privinovi in Kocelovi državi. [191]) V tem mestu bila je okolu l. 853. za časa solnograškega nadškofa Ljuprama postavljena in posvečena jedna cerkev. [192]) Ako smemo verjeti listini od 20. novembra l. 890., dobili so solnograški nadškofje v 9. stoletji od frankovskih vladarjev pečuško mitnino, vinograde, gozde in še nektera druga posestva. [193])

Ptuj („ad Bettobiam, ad Bettowe, ad Pettoviam“) je staro mesto poleg Drave na spodnjem Štajerskem. V devetem stoletji spadalo je k onemu delu Pannonije, kjer sta vladala Pri-

vina in Kocel. Znano nam je, da je bila na Ptujem okolu l. 853., ko je še živel solnograški nadškof Ljupram, sezidana in posvečena jedna cerkev.[194]) Za zgodovino ptujskega mesta bila bi listina kralja Arnulfa od 20. novembra l. 890. jako važna, ako bi bila pristna. Ta listina nam pripoveduje, da je imenovani kralj potrdil solnograški cerkvi vse to, kar so jej podelili njegovi predniki na Ptujem, namreč cerkev z desetino in dva dela mesta z mitnino in mostnino, ter jej še zraven tega daroval tretji del mesta, kterega je prej imel v svoji oblasti neki Karantanec[195]), a zarad veleizdaje ga zopet izgubil. Izvzeta so le ona posestva, ktera je kralj prepustil Karantančevi soprogi zarad njene zvestobe, namreč dvor v vzhodnem ali gorenjem delu mesta, kjer so začeli delati novo cerkev[196]), nekteri dvori v zahodnem ali dolenjem delu mesta ter 100 kmetij in 10 vinogradov v Zistanesfeldu.[197]) Tudi je kralj Arnulf prepustil solnograški cerkvi dve gorski pobočji poleg Drave.[198]) Leta 874. prišel je solnograški nadškof Theotmar k grofu Gozvinu in posvetil na Ptujem jedno cerkev.[199]) Iz rečenega je razvidno, da ste bile v ptujskem mestu proti koncu 9. stoletja najmanj dve cerkvi.

Quartinaha („Quartinaha, Chuartinahu") zvalo se je v 9. stoletji neko mesto poleg Blatnega jezera v Kocelovi državi.[200]) Tu je solnograški nadškof Adalvin posvetil l. 865. jedno cerkev na čast sv. Ivanu Evangelistu.[201]) Jedna cerkev, ktero je kralj Ludovik podelil solnograškim nadškofom, stala je že prej, kar nam dokazuje listina od 20. novembra l. 860.[202]) Okolu l. 880. daroval je neki dijakon Gundbato svojo lastnino z dovoljenjem svojega gospoda, vojvode Arnulfa, kteri mu jo je podaril, regensburškemu škofu Ambrichonu in njegovemu advokatu Gundbertu.[203])

Ruginesfeld („Ruginesvelt"). Ta kraj, čegar lega nam danes ni popolnoma znana, bil je v Dudlebski grofiji na pannonsko-slovenski zemlji.[204]) Dudlebsko grofijo, ki je za časa knezov Privine in Kocela spadala k njuni državi, iskati nam je na sedanji štajersko-ogerski meji v okolici mesta Radgone. Proti zahodu segala je najbrže do potoka Gnasa in morebiti še dalje. Ta potok teče po srednjem Štajerskem ter se med Cmurekom in Radgono izliva v Muro.[205]) Dne 9. marca l. 891. daroval je kralj Arnulf solnograški cerkvi tista posestva v Ruginesfeldu, ktera so bila nekdaj Kocelova lastnina, in ono zemljo poleg Gnasa, ktero je imel prej v fevdu neki Reginger.[206]) Mogoče je, da se je glavno mesto v Dudlebski grofiji zvalo *Dudleb* („Dudleipin, Tudleipin"), v kterem so okolu l. 853. postavili jedno cerkev.[207]) Listina od 20. novembra l. 860. nam pričuje, da so dobili tudi tu solnograški nadškofje posestva od frankovskih kraljev.[208])

Sabaria, sedaj Sarvár blizo Rabe v Vasvarski ali Železni županiji na zapadnem Ogerskem. Tu sem prišel je Karol Veliki l. 791.,

ko je premagal Obre.[209]) Med tem mestom in Karnuntom ob Donavi nahajale so se naselbine Obrov, ki so l. 805. dobili od cesarja Karola tamošnjo zemljo, da bi bili varni pred slovanskimi napadi.[210]) Dne 20. novembra l. 860. daroval je kralj Ludovik mesto Sabario solnograški cerkvi[211]), kar nam tudi potrjuje nepristna listina od 20. novembra l. 890.[212])

Wampaldovo selo („villa Wampaldi") bilo je blizo Blatnega jezera. Slovenski knez Kocel podelil je svojo lastnino, ktero je imel v tem kraji, z vsemi vinogradi, travniki, gozdi in drugimi zraven spadajočimi rečmi freisinški cerkvi.[213])

Wisitindorf. Lega te vasi nam ni natanko znana; samo to vemo, da je bila v Pannoniji poleg reke Labnice, ktera dela danes mejo med štajersko in ogersko zemljo. Listina od 2. oktobra l. 864. nam pravi, da je kralj Ludovik daroval solnograški cerkvi vsled prošnje njenega nadškofa Adalvina osem kmetij v Wisitindorfu.[214]) Iz nekega druzega vira vemo, da je bila v „Ussitin-u" okolu l. 853. cerkev postavljena in posvečena.[215]) Prej ko ne ta Ussitin ni druzega, kot Wisitindorf.

Zalabér („ad Salapiugin") zove se kraj v Zaladski županiji na Ogerskem, kjer se reka Zala obrne proti jugu. Tukaj je posvetil okolu l. 853. solnograški nadškof Ljupram na čast sv. Rupertu cerkev, ktero je knez Privina prepustil solnograškim metropolitom.[216]) Tudi kralj Ludovik podelil je dne 20. novembra l. 860. solnograški cerkvi nekoliko posestev v Zalabéru.[217]) Nepristna listina od 20. novembra l. 890. trdi, da je dobila imenovana cerkev v rečenem kraji 300 zemljišč[218]) in ravno toliko vinogradov.[219]) Mnogo posestev v Zalabéru in njegovi okolici daroval je po dovoljenji kralja Ludovika knez Privina samostanu v Nieder-Alteichu. Ta samostan dobil je namreč, kakor je razvidno iz listine kralja Ludovika od 20. februarja l. 860. Privinovo lastnino v Zalabéru, potem posestva na vzhodni strani Zale do Slovenske marke in do Stresmarna ter zemljo od Zale proti severu do razvodja med Zalo in Rabo.[220])

Razven naštetih mest in vasi nahajali so se v Pannoniji, v deželi Privinovi in Kocelovi, še drugi kraji, kterih lega se vendar ne da natanko določiti. Okolu l. 853. posvetil je solnograški nadškof Ljupram v Privinovi državi razven nekterih že prej omenjenih hiš božjih naslednje cerkve, ktere so se nahajale v krajih „Businiza[221]), Stepiliperc, Lindolveschirichun, Wiedhereschirichun, Isangrimeschirichun in Beatuseschirichun.[222])

O božiči l. 864. prišel je h knezu Kocelu Ljupramov naslednik Adalvin, da bi posvetil po raznih krajih postavljene cerkve,

kar se je tudi zgodilo. Dne 26. decembra omenjenega leta posvetil je cerkev sv. Štefana na Vitemirovi lastnini, dne 1. januarja l. 865. cerkev sv. Mihaela v Ortahu („ad Ortahu"), dne 13. januarja cerkev sv. Pavla apostola v „Weride", naslednji dan cerkev sv. Marjete v Spizzun-u, pozneje cerkev sv. Lavrenca v „Ternberg-u"[223]) in cerkev v „Fizkere". Nekoliko časa pozneje posvetil je nadškof Adalvin cerkev sv. Petra v Celji[224]) na Uncatovi zemlji ter jej dal posebnega duhovnika, dalje cerkev sv. Štefana v „Ztradach" in potem še jedno cerkev v „Weride" na čast sv. apostolu Petru. Tudi je posvetil jedno cerkev v „Muzziliheschirichun-u" in jedno v Jablanici[225]) ter jima preskrbel tudi lastne duhovnike.[226])

Razven naštetih pannonskih cerkva nahajale so se še nektere druge, tako n. pr. jedna v Žabnici,[227]) jedna pa, ktero so zvali Gundoldovo cerkev, v nekem drugem nam neznanem kraji. Obe so dobili solnograški nadškofje v svojo oblast, kakor je razvidno iz listine od 20. novembra l. 860.[228]) V zgodovinskih virih omenjeni so tudi pannonski kraji: Omuntesberch, kjer se je kralj Arnulf l. 890. sešel s knezom Svetopolkom[229]); Chirihstetin, ki je bil nekje med Rabo in Blatnim jezerom[230]) in Nestelbach.[231]) Nekoliko naselbin bilo je ob Rabi[232]), Pinki[233]), Zali[234]) in Veliki.[235])

4. Istra.

V začetku sedmega stoletja naselili so se Slovenci in nekoliko pozneje tudi Hrvatje po Istri, kar se da dokazati iz zgodovinskih virov. Romanski živelj ohranil se je le po mestih, posebno po primorskih, kjer ga je do konca osmega stoletja podpirala grška vlada v Carigradu. Leta 788. ali pa 789. prišla je Istra s primorskimi mesti vred pod oblast frankovskega kralja Karola Velikega.[236])

Meje isterske dežele bile so v devetem stoletji nekoliko drugačnejše, kakor današnje. Na jugu in zapadu segala je Istra do morja, kakor še sedaj. Na severu spadal je k Istri tudi Trst s svojo okolico[237]), torej je bila Istra na tej strani nekoliko veča, kot danes. Proti vzhodu razprostirala se je isterska zemlja samo do Labina. To mesto, kakor tudi Pičen, bili sta še v Istri. Odtod naprej proti severovzhodu spadala je zemlja k hrvatski Liburniji.[238])

Glavno istersko mesto v devetem stoletji bil je Pulj[239]), kjer se je nahajal tudi škofovski sedež. Dalje nam je omeniti še druga isterska mesta in gradove, namreč Rovinj, Poreč, Trst, Labin, Pičen, Motavun, Buzet in Novigrad (Cittanuova). Naštete mesta in gradovi so volili vsega skupaj 172 mož, kteri so potem zastopali deželo. Ta mesta in gradovi plačevali so polovico državnega davka v Istri, drugo polovico pa cerkev.[240]) Razven naštetih mest nahajali so se v Istri pred tisoč leti še drugi

kraji, kakor Koper[241]), potem Rižanj v koperskem okraji, kjer so se med l. 803. in 810. zbrali isterski svetni in duhovski velikaši, da bi se pritožili zoper svojega vojvodo Ivana[242]), dalje Milje[243]) itd.

5. Furlanija.

Precej Slovencev stanovalo je v devetem stoletji po vzhodni Furlaniji.[244]) Ta pokrajina segala je proti zahodu do Timave in do podnožja kraškega gorovja pri Tržiči.[245]) Kraji Oglej[246]), Červinjan[247]) in Kormin[248]) bili so še na furlanski zemlji. Na severovzhodni strani segala je Furlanija nekako tako daleč, kakor se sedaj razprostira Laško kraljestvo, kajti Brišče, Antro in še nekteri drugi kraji v dolini reke Nediže, kjer še sedaj stanujejo beneški Slovenci, bili so okolu l. 883. pod oblastjo Berengarjevo[249]), ki je bil izprva vojvoda furlanski, pozneje pa kralj italijanski.

6. Iztočna marka.

Dežela med Anižo in Rabo, med gorotansko mejo in Donavo ter deloma tudi na severni strani te reke zvala se je v 8. in 9. stoletji Avaria[250]), terra Avarorum[251]), provincia Avarorum[252]) ali pa tudi Hunia[253]), Chunia[254]), terra Hunnorum[255]), regnum Hunnorum[256]), fines Hunnorum[257]), Hunnia plaga[258]) itd. Ta imena nam kažejo, da so bili na konci osmega stoletja glavni prebivalci te dežele Obri ali Avari.

Avarija ali oberska dežela razprostirala se je proti zapadu do Aniže; ta reka je namreč delala mejo med obersko in bavarsko zemljo.[259]) Južna meja segala je do gorovja, ki je ločilo obersko pokrajino od Karantanije. Proti vzhodu razprostirala se je Avarija v devetem stoletji, tedaj takrat, ko so bili Obri po Pannoniji in pa med Donavo in Tiso že uničeni, do Rabe. Karol Veliki dal je l. 805. Obrom zemljo med Sabarijo in Karnuntom[260]), t. j. med Rabo in Donavo okolu Nežiderskega jezera. Iz neke listine od 4. marca l. 833. je razvidno, da je bila zemlja poleg Litave v oberski pokrajini.[261]) Na severni strani spadale so k Avariji tudi nektere pokrajine na levem bregu Donave. Karol Veliki bojeval se je l. 791. z Obri poleg Kampa, ki moči, kakor je znano, zemljo na severni strani Donave: tu je razrušil tudi njih trdnjavo.[262]) Neka listina nam dokazuje, da je spadala zemlja okolu Aggsbach-a na levem bregu Donave k Avariji.[263])

Po vseh oberskih zemljah, kakor po Pannoniji, potem med Donavo in Tiso in tudi po Avariji med Anižo in Rabo stanovalo je že za časa oberske samostojnosti mnogo Slovanov. Ko pa so bili Obri proti koncu 8. stoletja potolčeni, začeli so prej od njih odvisni Slovani prosteje dihati in svoje prejšnje gospode potiskati v kot.[264]) Po Avariji med Anižo in Rabo in tudi po dru-

gih, nekdaj oberskih deželah začeli so se širiti razven Bavarcev tudi Slovenci.[265]) Med Anižo in Rabo moralo jih je biti precejšnje število, kajti zgodovinski viri imenujejo tu in tam to pokrajino Slovenijo, ne pa Avarijo.[266]) Tudi nam pripovedujejo, da so živeli tu svobodni in nesvobodni Slovani (Slovenci)[267]) ter dajali vasem, potokom in goram, kjer so prebivali, slovenska imena.[268])

O razširjenosti slovenskega prebivalstva med Anižo, Donavo, Rabo in gorovjem, ktero je ločilo nekdaj Avarijo od Karantanije, pričujejo nam razna krajevna imena, ktera so še večinoma dandanes pri ondotnih prebivalcih v rabi. Začnimo na severozahodu ravnokar omenjenega prostora.

Tik Donave je na Dolenjem Avstrijskem trg Ardagger, blizo kterega se v imenovano reko izlivata dva potoka, ktera sta se l. 1147. zvala „Trisnich" (t. j. Trstenik). Tam je tudi gora Kollmitzberg (od besede holmec = hrib) z jednakoimenovano vasjo, nekoliko bolj proti vzhodu od nje pa je Frisnegg (t. j. Breznik, od slov. besede breza).

Zraven mesta Ybbsa je gora Tabor. Blizo reke Ipuše (Ybbs) na vzhodni strani Amstettena je Trisenegg (t. j. Trstenik) odtod proti jugovzhodu stoji vas Ferschnitz (v neki listini od l. 1034. zove se Phezniza, t. j. Brežnica), memo nje teče jednakoimenovani potok in blizo tam so tudi vasi Rudling (v listini od l. 1034. se kraj glasi Rudnicha, t. j. Rudnik), Windischendorf in pa Gafring (t. j. Gabrnik). V Ipušo izliva se potok Zauch (v listinah „Zucha", t. j. Suha). Jedna Suha (Zauchabach) teče v potok Url, ki se izliva blizo Amstettena v Ipušo. Blizo te Suhe je drug potok, ki se je prej ko ne zval Bistra, kajti vas poleg njega imenuje se Weistrach (v listinah Wiztrah in Wíztra). Tretji potok, ki teče v Url, je Treffling (t. j. Trebnik). Od potoka Urla nekoliko proti severu je gora Grillenberg (od besede gril). Blizo Aschbacha ob potoku Urlu je mlinar Gobotz (t. j. Gobovec), ne daleč odtod pa je vas Göstling (t. j. Gozdnik). V Ipušo izliva se mala Ipuša, kteri Nemci pravijo Ybbsitz ali Uissitz. Ybbsitz imenuje se tudi kraj, ki leži poleg nje. Končnica „itz" ni tu nikakor nemška, temveč slovanska. Na Ipuši je vas Opponitz, ki je morebiti dobila svoje ime od besede Sopotnica. Bolj proti jugu odtod je Doberau (t. j. Dobrava). V Ipušo se pri Hollensteinu izliva Lassingbach (t. j. potok Laznik), pri Göstlingu pa Göstlingbach (t. j Gozdnik).

Tudi ob Erlafu je več krajevnih imen, ktera dokazujejo, da so nekdaj tudi tu sem ter tje raztreseno živeli Slovenci. Imena rečene reke sicer ne smemo izpeljevati iz slovenske besede „orel", temveč iz starega zaznamovanja „Arlape"; [269]) pač pa je mnogo drugih potokov, gora in rek, ki imajo slovensko koreniko. Blizo tam, kjer se Erlaf izliva v Donavo, je vas Golling (t. j. Golnik),

nekoliko bolj proti vzhodu pa gora Kulmerberg, ki je dobila svoje ime od besede „holm“. Od Gollinga proti jugu je blizo Erlafa vas Kollm (t. j. Holm). Poleg Erlafa od Scheibbsa proti severu je vas Saffen (t. j. Žabnica) in blizo nje je Pöllaberg (t. j. Poljska gora). Med Scheibbsom in Wangom je Robitzboden (t. j. tla, kjer raste robida), Rogatsboden (od besede „rog“ ali pa „rogač“), potem Kulmberg (od besede holm), vas Lonitz (od besede lonec) in Lonitzberg. V Erlaf izliva se potok Jessnitz (t. j. Jesenica od besede jesen), poleg kterega leži Jessnitzhof. Odtod proti jugozahodu je trg Gaming (t. j. Jamnik ali pa Kamnik); tako se zove tudi tamošnji potok. V Erlaf teče potok Trefling (t. j. Trebnik), poleg njega se nahajajo Trefling, Treflich in Treflingmühle. Odtod proti jugovzhodu je vas Gösing (t. j. Gosnik) in še bolj na jugu sta Lassingbach (t. j. potok Laznik) in Lassingfall. Gora Oetscher dobila je svoje ime od slovenske besede „oče“.

Melk ob Donavi zval se je v 9. stoletji „Medelicha“, kar spominja na kranjsko Metliko. Blizo Melka je vas Winden.

Nekoliko gosteje, kakor ob Ipuši in Erlafu bili so Slovenci naseljeni poleg Bele (Pielach). V listini od 26. novembra l. 812. nahaja se za to reko izraz „Bielaha“. [270]) V njo izlivajo se na levi strani Schala (t. j. Skala, v listini od l. 1132 stoji „Scalah“), dalje Sirning (t. j. Žirnik ali pa Sirnik, od besede „žir“ ali pa „sirek“) in Edlitzbach pri Weinburgu (od besede jelica, jedlica = Tännchen), na desni strani pa Kremnitzbach (slov. Kremenica) in Tradigist (od besede Radegost). Od potoka Sirninga dobili ste tudi dve vasi svoje ime. Pri Gr. Sirningu je vas Potschollach, poleg Kremnitzbacha Friesing (t. j Breznik), blizo Hafnerbacha je Korning (t. j. Gornik) in pri Ob. Grafendorfu pa Kotting (t. j. Kotnik). Blizo Rabensteina je gora Siemets (t. j. Zimec) in grapa „In der Wetter-Lucken“ (t. j. Vremenska luknja). Blizo potoka Tradigista je potok, gora in kraj Zögernitz (t. j. Zagornica ali pa Sekirnica od besede sekira).

Na zahodni strani mesta Mauterna je vas Rossatz ob Donavi; mogoče je, da ima njeno ime slovensko koreniko (prim. Rožek ali Rožak na Koroškem). Med Mauternom in St. Pöltenom je potok Flanitz (v listini okolu l. 1050. imenuje se Fladniza, t. j. Blatnica).

Da so živeli v 9. stoletji svobodni in podložni Slovani poleg Traisena, bilo je že rečeno. V to reko izlivata se potoka Gölsen (od besede jelša) in Türnitz (od besede trn), poleg kterega leži jednakoimenovana vas. Blizo Herzogenburga je vas Winden.

Slovenci naselili so se ob rečici Perschling, ktera se v listinah zove „Bersnicha, Bernsnicha“ itd., t. j. Brežnica ali pa

Breznica. Vas Reidling zvala se je v 11. in 12. stoletji Rudniche, Rudnicha, Rudnich itd. (t. j. Rudnik). Mesto Tulln dobilo je svoje ime prej ko ne od besede „dolina“, kajti v listini od 1. maja l. 859. zove se kraj „Tullina“ [271]) in ravno ta izraz nahajamo v nekem drugem viru za rečico, ki teče memo mesta. [272])

Tudi na vzhodni strani Dunajskega lesa tik njegovega podnožja bilo je nekoliko slovenskih naselbin, kar pričujejo imena nekterih krajev in potokov. Blizo Purkersdorfa je vas Gablitz t. j. Jablica) in blizo Dunaja Lainz (t. j. Glinica). Od Dunaja proti jugu so potoki in kraji Liesing (v listinah Liesnikhe, (t. j. Lesnik), Mödling (v listinah Medelich, Medelicha itd., (t. j. Metlika), Triesting (v listinah Triestnicha, Triestnich, t. j. Trstenik) in Piesting (v listinah Pistnicha, Piestnich, t. j. Peščenik). Blizo gorenjega Triestinga nahajajo se vasi Grillenberg (od besede gril), Pöllau (od besede polje), Nöstach (t. j. v Mostah) in Oedlitz (t. j. Jedlica od besede jelka).

Od Liesinga, Triestinga in Piestinga proti vzhodu ni skorej nobenega kraja, ki bi imel slovensko ime. Temu se ni čuditi, ker pokrajino med Donavo in Rabo podelil je Karol Veliki l. 805. Obrom. Pozneje naselili so jo Nemci ter še sedaj tam stanujejo, le po nekterih vaseh prebivajo Hrvatje.

Iz rečenega je razvidno, da je bilo pred tisoč leti mnogo slovenskih naselbin po južni polovici Dolenje Avstrije. Primeroma največ jih je bilo poleg Bele (Pielach), tudi poleg Ipuše, Erlafa in Traisena jih je bilo precej, malo jih je bilo tik Donave, najmanj pa na vzhodnih straneh poleg Litave. [273])

Precej velik del nekdanje oberske dežele imenovali so Franki, ko so jo dobili v svojo oblast, Oriens [274]) ali pa tudi Orientalis plaga, [275]) Orientalis pars Bawarie, [276]) Marchia orientalis, [277]) Marcha contra Sclavos, [278]) Winidorum marca [279]) in tudi samo Marca. [280]) Ta iztočna marka se gledé svojih mej ni popolnoma vjemala z Avarijo, ker segala je na vzhodu le do Dunajskega lesa, na zapadu pa čez Anižo in še celo čez Trauno, vendar ne do Inna. [281]) Da ni iztočna marka segala do Inna, sklepamo lahko iz tega, ker nam je znano, da je Karlman, predstojnik Iztočne marke, vzel svojemu očetu velik kos zemlje do reke Inna, [282]) česar bi mu gotovo ne bilo potreba storiti, ako bi se bila Iztočna marka razprostirala do Inna. Traungau in Uffgau, ki sta bila poleg reke Traune na sedanjem Gorenjem Avstrijskem, spadala sta še k Iztočni marki. [283]) Tudi se ne sme trditi, da je Iztočna marka obsegala Gorenjo Pannonijo, ker fuldski letopisec dobro loči Pannonijo od Iztočne marke. [284])

Rekli smo, da je Iztočna marka obsegala vzhodno stran sedanje Gorenje Avstrije. Zato ne bo odveč, ako na tem mestu opišemo nekoliko narodnostne razmere po Gorenji Avstriji v

devetem stoletji in se posebno oziramo na razne slovenske naselbine, ktere so se nahajale na tej zemlji.

Ko je nehalo ljudsko preseljevanje, ostalo je po sedanji Gorenji Avstriji še nekoliko Latincev in Keltov pri življenji, kar se da dokazati v prvi vrsti iz krajevnih imen, ktera bi se nam gotovo ne bila ohranila, ako bi bili novi naseljenci našli popolnoma opustošeno zemljo. Nahajajo se krajevna imena, akoravno tu in tam jako spremenjena, ki nam pričujejo, da so v navedeni deželi po nekterih krajih še živeli Romani za časa naselitve Bavarcev, t. j. okolu l. 500. in brez dvoma tudi v naslednjih stoletjih. Ti latinski prebivalci morali so bavarskim vojvodam od zemlje, ktero so obdelovali, plačevati davek in zato so jih zvali „Romani tributales. [285]) Izmed krajevnih imen navesti hočem najprej „Lauriacum“, ki je stal blizo izliva reke Aniže v Donavo. To ime nahaja se na mnogih mestih v zgodovinskih virih 9. stoletja. Drugo krajevno ime je Lintza, omenjeno l. 799. [286]) ktero je nastalo iz prejšnjega zaznamovanja „Lentia“. [287]) Tudi ime Ovilava se ni popolnoma pozabilo, temveč spremenilo v Weles in pozneje v Wels. Dalje pričujejo kraji Walchen, Walkering, Seewalchen (vsi trije blizo Atterskega jezera), Walchshausen (pri Riedu), Walchegg (blizo Windisch-Garstena) itd., da je tam živelo nekdaj romansko (vlaško) pleme. Imena nekterih gorenjeavstrijskih jezer nikakor niso nemška, temveč keltska ali pa latinska, n. pr. Attersee, Abersee (v 8. stoletji Abria lacus), Fuschlsee (v 9. stoletji Labusculo lacus in Lacusculus stagnum). Za Ischl nahajamo v 9. stoletji izraz Yscula ali pa Iscola. [288]) Tudi zgodovinski spomeniki nam pričujejo, da so živeli Romani po ljudskem preseljevanji na Gorenjem Avstrijskem in v prvi vrsti v Attergauu. [289])

Med ostanke latinskega in keltskega prebivalstva naselili so se okolu l. 500. nemški Bavarci. Posedli so skorej celo deželo, le nekteri gorati in gozdnati kraji na jugovzhodnih straneh blizo oberske in koroške meje ostali so prazni in neobdelani. V te zapuščene kraje prišli so pozneje Slovenci, posekali gozde, potrebili zemljo ter si napravili stanovališča. Prišli so v deželo deloma iz Karantanije čez Pyrn in druge prelaze, deloma od vzhoda čez Anižo.

Trditi smemo, da je relativno največ Slovencev bivalo v okolici sedanjega Windisch-Garstena. V tem okraji nahaja se še dandanes mnogo slovenskih imen ondotnih vasi, potokov in gora. Da so Slovenci postavili Windisch-Garsten, dokazuje njegovo ime. Blizo rečenega kraja teče potok Teichel, ki se v listini od l. 1125. zove „Tyecha“ (t. j. Tiha, namr. voda). Vanj izliva se potok Piessling (v listini od l. 1190. Piznic in Pieznich imenovan), ki je dobil svoje ime od slovenske besede „pesek“. Pri izviru potoka Piesslinga je gora Präwald (od slov. besede „preval“) in tik nje je malo jezero, Gleinker See imenovano

(od slov. besede „glina“). Na zahodni strani Windisch-Garstena je dolina Stoder, tako se zovejo tudi nektere tamošnje vasi; ta dolina je dobila svoje ime po besedi „studen“ = mrzel. V Stoderski dolini je gora Ostrawitz, od ktere teče Ostrawitzbach (slov. Ostervice). Odtod proti severu blizo gore Priela stoji gora Straneckberg, od ktere teče Straneckbach (beseda Straneck je slovenska). Na južni strani Windisch-Garstena je potok Trattenbach, ki je dobil svoje ime od slovenske besede „trata“, na jugovzhodni pa gora Imitz (t. j. Zimec od besede „zima“), pod ktero stanuje kmet Imitzberger. Blizo tam je tudi naselje Goseritzreith. Od Windisch-Garstena proti severu stanuje posestnik Nemetz, blizo tam nahaja se tudi polje Rading in gora Radling (morebiti od besede „rudnik“). Še bolj proti severu je gora Gamsplan (drugi del te besede je slovenski plan = planina), pod njo prebiva posestnik Krahl (slov. Kralj) in na drugi strani je Krestenberg (t. j. Hrastova gora). Na severozahodni strani Windisch-Garstena ob potoku Teichelu je v ozki soteski naselje Preisegg (t. j. Preseka, ker je tam gorovje nekako presekano).

Precej slovenskih naselbin bilo je okolu mesta Steyer-a. Imeni samostanov Gleink-a na severni in Garsten-a na južni strani rečenega mesta imate slovenske korenike. Gleink (v listini od l. 1111. Glunichi in Glunich, v listini od l. 1128. pa Glůnicke imenovan) dobil je svoje ime od besede „glina“. Blizo Steyera ste vasi Dietach (listina od l. 777. ima „Todicha“) in Sierning (v listinah Sirnicha, Sirnike, Sirnik, slov. Žirnik od besede žir), v kterih so l. 777. stanovali Slovenci in imeli svojega lastnega župana.[290]) Blizo Garstena je Sarning, ki se v listinah imenuje Sapinihca in Sabiniche, t. j. Žabnica. V Aschach-u (od Steyera proti jugozahodu) bival je l. 1110. „Othwin cum Sclavonibus.“ Na severni strani mesta Steyera poleg Aniže je vas Kronstorf, o kteri se čita v listini od l. 834., da leži „in parte Sclavanorum.“[291])

Od Steyera proti jugu poleg Aniže je vas Ternberg (Trnov vrh), blizo nje so tudi vas in potok Trattenbach, gora Grillenberg in pa kmet Grill. V tem kraji izliva se v Anižo potok Laussa (t. j. Luža), ki teče memo jednakozvane vasi. Blizo tam je tudi Krestenberg (t. j. Hrastov vrh). Ako gremo od Reichraminga proti jugu, pridemo do gore Plaissaberg (od besede „pleša“); odtod nekoliko bolj proti jugu je planinska koča Plöschl. Raming zove se v starih listinah „Rubinicha“, t. j. Robidnik od besede robida ali pa Robnik od besede rob. Pri Grossramingu je Ober-Plaissa (t. j. Gorenja Pleša) in potok Radelsbach. Pri Klein-Reiflingu je Pleschenthal in Eschenkogl (bolje Pleschenkogl). Beseda Reifling ima brez dvoma slovensko koreniko (prim. besedo „ribnik“). Odtod proti jugu je kmet Jöser-

ling (t. j. Jezernik). Memo Gaflenz-a (t. j. Jablanica) teče jednakoimenovani potok ter se izliva potem v Anižo. Blizo Gaflenza je naselje Lohnsitz (t. j. Lončice od besede lonec).

Blizo izliva Steierlinga v reko Steyer je vas Molln (t. j. Malin, Mlin), na jugu odtod je gora Zmollinger-Spitz (slov. Smolnik), pod njo pa vas Agonitz.

Od reke Steyera proti severozahodu je le prav malo takih krajevnih imen, ktera bi pričala o nekdanjih slovenskih naselbinah. Blizo mesta Ried-a so Windischhub, Grading (t. j. Gradnik), Zimetsberg (slov. Zimec) in Trattnach (od slov. besede trata, tratina). Nekaj takih imen nahaja se prav na jugu Gorenje Avstrije blizo nekdanje koroške in sedanje štajerske meje. Pri gorenji Trauni teče Slanbach (t. j. Slani potok), tu je tudi prelaz Pötschen (t. j. Pečina) in pri mestu Ischlu je gora Zimitz (t. j. Zimec).

Jasno je torej, da je stanovalo v osmem in devetem stoletji na Gorenjem Avstrijskem razven nekoliko Romanov precej Slovencev. Ti živeli so večinoma na južnem in vzhodnem delu Traungaua, drugod jih je bilo le prav malo. A tudi v Traungauu bili so v manjšini, ker glavni prebivalci po celi deželi bili so nemški Bavarci. To se da lahko dokazati. Kakor sedaj, bilo je tudi pred tisoč leti število nemških krajevnih imen po Gorenji Avstriji mnogo veče, kot slovenskih. V listini od l. 777. našteti so kraji in potoki: Chremsa, Sulzibach (dvakrat), Sihpach, Livpilinspach, Ipfa, Todicha, Sirnicha, Allinchhofa, Petinpach, Eporestal, Ascha in še nekteri drugi. Tu imenovani kraji bili so vsi v Traungauu. Izvestno so stanovali Slovenci samo v dveh izmed omenjenih krajev in sicer 10 slovenskih družin v Dietachu („Todicha“) in 30 Slovencev v Sierningu („Sirnicha“); po drugih tu navedenih krajih prebivali so brez dvoma Nemci, kar pričujejo deloma dotična nemška imena. Primerjaje navedene slovenske in nemške kraje smeli bi trditi, da je bil na konci osmega stoletja le šesti del traungauskega prebivalstva slovenske narodnosti, drugi bili so večinoma Bavarci. Se več odstotkov Bavarcev in manj odstotkov Slovencev bilo je v Attergauu in Mattiggauu. To razmerje, že v 8. stoletji za Slovence neugodno, postalo je sčasoma še neugodnejše, ker je k njim prišlo mnogo Bavarcev od zahodnih, bolj obljudenih krajev ter se naselilo po neobdelanem svetu sedanje Gorenje Avstrije. Tako se je če dalje bolj množilo število Nemcev in prav naravno je, da se je sčasoma med njimi zgubila mala peščica Slovencev. Nazadnje ostala so tu in tam le pokvarjena slovenska krajevna imena, ktera pričujejo še dandanes, da so Slovenci najprej po nekterih krajih Gorenje Avstrije trebili in obdelovali zemljo.

7. Solnograško.

Po slovenskih knjigah se je naglaševalo, da so Slovenci pred več kot tisoč leti posedli večino Solnograškega. Pričujoči odstavek naj to trditev nekoliko zavrne in pomaga resnici na dan. Gledé Lungaua in okolice mesta Radstadta izrekel sem že svoje mnenje, kar tu sledí, velja torej ostalemu delu Solnograškega.

Po sedanjem Solnograškem stanovalo je okolu l. 500., ko so prišli Bavarci v deželo, precej Rimljanov, ki so se ohranili tudi v poznejših stoletjih. Med nje naselili so se Bavarci in večina romanskega plemena postala je od njih odvisna. Krajevna imena in zgodovinski viri dokazujejo nam razširjenost Rimljanov po Solnograškem. Znana so nam iz osmega in devetega stoletja med drugimi naslednja latinska in deloma celó keltska krajevna imena: Walahowis (sedaj Wals blizo Solnograda), v kterem kraji se omenja neki Rimljan „Santulus“; Monticulus (sedaj Muntigl blizo Solnograda); kraj Albina (sedaj Alben ali Alm blizo Solnograda), ki je bil svojina neke rimljanske družine; Fuginas (sedaj Vigaun pri Halleinu). hjer je stanoval Rimljan „Dignolus“; Cucullae (sedaj Kuchl pri Halleinu). Blizo tega kraja bili ste gori Cudicus alpis (sedaj Schmiedenstein) in pa Alpicula Cuculana. Okolu Wals-a, pri Lieferingu, poleg Fische, pri Albenu in Vigaunu omenjajo zgodovinski viri osmega stoletja kar naravnost romanske prebivalce.[292]) Na severovzhodni strani od Solnograda je Wallersee in blizo gornjeavstrijske meje je trg Strasswalchen. Tudi po Pongauu in Pinzgauu je stanovalo romansko pleme. Blizo pinzgauskega Zella nahaja se še danes vas Walchen. Tudi na bližnji bavarski zemlji okolu reke Traune nahajajo se vasi jednakega imena. Med duhovniki, ki so prišli v osmem stoletji s Solnograškega na Slovensko oznanovat sveto vero, znani so nam med drugimi Majoranus, Latinus, Dupliterus in Augustinus, kterih imena so latinska. Majoranov stric Lupo bil je učitelj in krstni boter slovenskemu vojvodi Hotimiru.[293]) Akoravno ni bilo število romanskih prebivalcev po sedanjem Solnograškem ravno majheno, vendar je bilo še več nemških Bavarcev. Ti so tudi po deželi gospodovali in tako se ni čuditi, da je romanski živelj zginil čez nekoliko stoletij.

Kar se tiče slovenskih naselbin po Solnograškem razven Lungaua in okolice Radstadtske, moram reči, da jih je bilo le prav malo in še te so bile raztresene. Zgodovina nam sicer pripoveduje, da so Slovenci v začetku 7. stoletja pridrli v Pongau, razrušili tu samostan sv. Maksimilijana in pregnali tamošnje redovnike, a ne trdi, da bi se bili tudi v navedeni pokrajini naselili.[294]) Iz krajevnih imen je razvidno, po kterih straneh solnograške dežele so se naselili Slovenci. Na gorenjem konci Gasteinske doline tik koroške meje je Kötschachthal in Kötschach-

dorf (od slov. besede „koča“), drugi bolj nizko ležeči kraji te doline imajo nemška imena. Iz tega sledí, da so Slovenci, prišedši čez Visoke Ture v to dolino, našli druge kraje že naseljene, ker drugače bi se ne bili zadovoljili z najslabejšim delom imenovane doline, temveč rajši šli navzdol in posedli gorkejša in rodovitnejša mesta. — Jedna truma Slovencev prišla je v dolino reke Salice, naselila Golling (slov. Golnik) ter dala bližnji gori ime Gol (nem. Göll). Morebiti je bil tudi kraj Werfen (od Gollinga proti jugu) nekdaj slovensko selo in dobil svoje ime od vrb, ki so tam rastle.

IV. Zgodovinske razprave.

1. Začetek frankovske oblasti po Slovenskem.

Leta 768. dne 24. septembra umrl je frankovski kralj Pipin [1]) in sledila sta mu Karol in Karlman; prvi izmed nju dobil je od svojega očeta severne, drugi pa južne pokrajine frankovske države. Po Karlmanovi smrti (771) postal je Karol jedini gospod razprostranega frankovskega kraljestva. A s tem še ni bil zadovoljen, ker hotel je na vse strani raztegniti svojo državo, in tako začel boj sedaj s tem, sedaj zopet z onim sosedom.

Že leta 773. zaplete se v langobardsko vojsko s kraljem Desiderijem. Na prošnjo papeža Hadrijana I. napoti se takoj z dvema vojskama proti Italiji; jedno je sam vodil čez visoki Mont Cenis, druga pa je šla pod poveljstvom njegovega strica čez goro, ktera se po njem imenuje Veliki sv. Bernard. Predno so se nasprotniki nadejali, vsuli so se Franki po gornji Italiji, ktero so kmalu imeli v svoji oblasti. Desiderij se je z glavno vojsko zaprl v močno utrjeno Pavijo, ktero je frankovska vojska sedem mesecev oblegala in še le v juniji l. 774. dobila v svojo oblast. Karol, ki se je že l. 773. začel zvati langobardskim kraljem, poslal je vjetega Desiderija v neki frankovski samostan. Tako je prišlo kraljestvo langobardsko s Furlanijo vred in ž njo tudi kos slovenske zemlje po sedanjem Goriškem v roke Karolu Velikemu, ki je furlansko vojvodino prepustil Langobardu Hrodgaudu. [2])

Ko se je Hrodgaud l. 776. zoper Karola vzdignil, hoteč s pomočjo Grkov postaviti za langobardskega kralja Desiderijevega sina Adelhisa, [3]) napotil se je frankovski kralj v drugič v Italijo in zadušil upor po Furlaniji. Duša temu uporu, vojvoda Hrodgaud, bil je takrat ubit. Karol Veliki prišel je sam na Furlansko in veliko noč, ki je bila tistega leta dne 14. aprila, praznoval v mestu Trevisu. [4]) Od tod šel je naprej v Čedad ter se tu nekoliko časa mudil. [5]) V tem kraji se je vdeležil, kakor nam pripoveduje Št. Gallenski menih, na neki praznik po maši, ko je bilo deževno in mrzlo vreme, s svojim spremstvom nekega lova. Ker je ravno v tistem času umrl oglejski patrijarh Siegwald, postavil

je Karol učenega Pavlina za njegovega naslednika.[6]) Po puntarskih furlanskih mestih naselil je frankovske grofe ter med nje razdelil mnogo furlanske zemlje.[7]) Med njimi bil je najznamenitejši mejni grof v Čedadu. V tem mestu postavil je Karol l. 776 vojvodo Markarija, kterega omenja papež Hadrijan I. v svojem pismu do Pipina, Karolovega sina in kralja langobardskega.[8]) V tem pismu naznanja papež Pipinu, da so Istrijanci in Grki, ki po Istri vladajo, oslepili isterskega škofa Mavricija, ko je pobiral po Istri za rimsko cerkev njene dohodke, da bi jih poslal v Rim. Istrijanci in Grki so namreč imeli Mavricija na sumu, da hoče Istro izdati Frankom. Mavricij je nato iz Istre pobegnil in šel k papežu, ta pa ga je poslal k furlanskemu vojvodi Markariju, ob jednem pa prosil kralja Pipina, da bi ukazal Markariju iti v Istro, kjer bi Mavriciju zopet pripomogel dobiti njegovo škofijo.[9])

Markarij je tedaj gospodoval v imenu Karola Vélikega in njegovega sina Pipina, kralja langobardskega, po furlanski nižini najbrže proti vzhodu do Timava in do kraške planote[10]) ter imel svoj sedež v Čedadu. Za njim je prišel Erik ali Henrik iz Strassburga, kterega omenja njegov prijatelj Alkuin v nekem pismu do njega okolu l. 787. — 788[11]) Bojeval se je l. 796. z Obri[12]) in tri leta pozneje bil je pri Trzatu (blizo Reke) ubit.[13])

Sosednja Istra, posebno pa njena pomorska mesta bila so takrat, ko si je Karol Veliki podvrgel Furlanijo, v oblasti grških cesarjev, ki so vladali v Carigradu. Njim ni bilo nikakor ljubo, da se je frankovska oblast razširila do njih mej.[14]) Preganjali so može, o kterih so sumili, da so v zvezi s frankovskimi vladarji. Povedali smo, kako grozovito so Istrijanci in Grki postopali s škofom Mavricijem, kako so ga oslepili in pregnali iz njegove škofije. Morebiti je ravno zadeva gledé škofa Mavricija dala povod k vojski, ktera se je začela leta 788. med Franki in Grki. V tej vojski bili so zadnji premagani in morali so s Franki skleniti neugoden mir.[15]) Takrat je vladala v Carigradu cesarica Irena (780—802) za svojega nedoraslega sina Konstantina. Morala je leta 788. ali pa 789. Frankom odstopiti več pokrajin ob Jadranskem morji, med kterimi je bila tudi Istra.[16]) To deželo so Franki brez posebnega truda v tistem času posedli, kajti takratni furlanski mejni grof je imel, premagavši leta 788. Obre, ki so pridrli v njegovo pokrajino,[17]) svojo vojsko na razpolaganje. Tudi isterska pomorska mesta dobil je Karol v svojo oblast, kar nam priča neka listina, spisana med l. 803. in 810., v kteri so našteta mesta Pulj, Rovinj Poreč, Trst, Labin, Pičan, Motavun, Buzet in Novo mesto (Cittanuova), ki so morala Frankom plačevati davek.[18]) Isterski prebivalci dobili so od Karola Velikega za vojvodo nekega Ivana,[19]) ki se je l. 791. s kraljem Pipinom brabro boril proti Obrom.[20]) Istrijanci so morali odslej Frankom

ravno toliko davka plačevati, kolikor so ga prej dajali Grkom, namreč 344 mark.[21])

Jako neprijetno moralo je biti bavarskemu vojvodi Tassilu II., da so bili Langobardi v bojih s Franki obakrat nesrečni, kajti bil je Desiderijev zet. Tassilo bi bil rad prišel na Bavarskem do popolne samostojnosti in se za zmerom osvobodil frankovskega jarma, o čemur pa Karol Veliki ni hotel ničesar slišati. L. 781. opomnili so Tassila papeževi in kraljevi poslanci na prisego, ktero je nekdaj dal Karolovemu očetu, kralju Pipinu. Nato je Tassilo obljubil pokorščino in dal poroke (talnike).[22])

Pod vrhovno oblastjo bavarskih vojvod bili so v tistem času slovenski prebivalci stare Karantanije. Vojvoda Borut, ki je vladal po Koroškem že v prvi polovici osmega stoletja, obrnil se je namreč do Bavarcev ter jih prosil pomoči proti Obrom, ki so nadlegovali Slovence. Bavarci so to tudi storili ter pomagali pregnati Obre iz dežele. Za tako nemško postrežljivost morali so Slovenci odslej pripoznavati bavarsko vrhovno oblast in njih vojvoda Borut moral je na Bavarsko poslati v poroštvo zvestobe svojega sina Gorazda, svojega stričnika Hotimira in še nektere druge može. Po Borutovi smrti sledil mu je po dovoljenji Frankov, kajti Bavarci so prišli l. 743. pod frankovsko oblast, njegov sin Gorazd. Ko je ta po triletnem vladanji umrl, postavili so Slovenci za svojega vojvodo prej omenjenega Hotimira, kterega je tudi frankovski kralj Pipin potrdil. Gorazd in Hotimir skrbela sta z jako veliko gorečnostjo za razširjevanje krščanstva med slovenskimi prebivalci. Mnogo se jih je dalo krstiti, a še več jih je ostalo trdovratnih, ki niso hoteli dati slovo stari veri in domačim slovanskim bogovom.[23]) Že pod Hotimirom vnel se je dvakrat upor proti novi veri in tujcem, ki so vreli v deželo; v tretjič uprli so se poganski Slovenci proti krščanstvu po Hotimirovi smrti († 769) in sicer s tako silo, da je bojevanje trajalo tri leta. Katoliški duhovniki morali so zapustiti deželo in tudi krščeni Slovenci iskali so v takih okolnostih pomoči pri Bavarcih. Vojvoda Tassilo II. pomagal je Hotimirovemu nasledniku Valkunu, da je uničil moč poganskih Slovencev l. 772. in krščanstvu zagotovil bodočnost na slovenskih tleh.[24]) Razume se, da je vsled tega postal slovenski vojvoda še bolj odvisen od bavarskega vladarja.

Valkun in Tassilo sta si prizadevala, da bi Slovence prej ko mogoče pokristijanila. Prvi obrnil se je med l. 772. in 784. do solnograškega škofa Virgilija ter ga prosil, da bi mu poslal na Slovensko sposobnih duhovnikov, kar se je tudi zgodilo.[25]) Tassilo pa, ki se ni mogel tako lahko vtikati v notranje zadeve gorotanske dežele, postavil je blizo njenih mej dva samostana z namenom, da bi se odtod širila sveta vera k poganskim Slovencem. Leta 770., tedaj še za upora med Slovenci, daroval je, ko je vr-

nivši se iz Italije prišel v Botzen, Attonu, opatu cerkve sv. Petra v Scharnitzi (na Tirolskem blizo bavarske meje), kraj Indijo ali Innichen v Pusterski dolini blizo izvira reke Drave. Z Innichenom vred podaril mu je tamošnjo okolico, ki je segala od Taistnerbacha pa do slovenske meje pri Mühlbachu, ki izvira na Anrasski gori in se pod vasjo „Anrass“ izliva v Dravo. To zemljo podelil mu je zato, da bi v Innichenu sezidal samostan in skrbel za razširjevanje svete vere med bližnjimi Slovenci.[26] Opat Atton se je tudi ravnal po Tassilovi želji, sezidal v Innichenu samostan in cerkev na čast sv. apostolu Petru in sv. mučeniku Kandidu ter poklical tjekaj nekoliko Benediktincev iz Scharniškega samostana.[27]

Sedem let pozneje (l. 777.) ustanovil je Tassilo samostan v Kremsmünstru na sedanjem Gorenjem Avstrijskem ter mu podaril med drugimi posestvi tudi jedno slovensko dekanijo[28] z davkom vred, kterega so tamošnji Slovenci do takrat plačevali bavarskim vojvodam. Na čelu tej slovenski dekaniji, ktero so nekteri duhovni in posvetni gospodje na vse strani omejili, stal je župan „Physso“ in pa oskrbnika Taljub in Sparuna.[29] Tassilo je imenovanemu samostanu daroval tudi 30 slovenskih družin v Dietachu z davkom vred, kterega so plačevali.[30] Dalje je samostanu podelil zemljo, ktero so ti Slovenci brez Tassilovega dovoljenja začeli obdelovati v gozdu med Dietachom in Sierningom.[31] Tudi je bavarski vojvoda podelil samostanu jedno slovensko družino v Kronawithet-u (?) in davek, kterega je plačevala.[32]

Imenovani listini od l. 770. in 777. ste za slovensko zgodovino jako važni, ker nam kažete, kako daleč so se razprostirali takrat Slovenci. Ta dva samostana bila sta ustanovljena na meji Slovencev, da bi med njimi nemški duhovniki, kakor iz dveh trdnjav delovali in vero širili, ob jednem pa tudi germanizovali.[33]

Povedali smo, da je moral Tassilo l. 781. Karolu Volikemu obljubiti pokorščino in dati poroke. Vkljub temu je Tassilo še zmerom mislil, kako bi dospel do veče samostojnosti. Zato se ni čuditi, da so ostale razmere med Tassilom in Karolom tudi v prihodnje napete. Leta 787., ko je Karol v Rimu praznoval velikonočne praznike, prišla sta k njemu Tassilova poslanca, solnograški škof Arnon in mondseeski opat Hunrich, da bi poravnala razprtije med svojim gospodom in frankovskim kraljem. Papež sam je posredoval, vendar brez vspeha. Poslanca vrnila sta se nazaj na Bavarsko, Karol pa je še tisto leto poslal proti Tassilu tri armade, jedno iz Italije na Tirolsko, drugo od severozahoda do Donave in tretjo, ktero je sam vodil, od večerne strani do Augsburga. Ko Tassilo vidi, koliko sovražnih trum ga obdaja, sklene podati se svojemu nasprotniku, obljubi mu znova pokorščino ter mu da novih porokov, med kterimi je bil tudi njegov sin Theodon.[34]

Ko pa je frankovski kralj zapustil Bavarsko, pozabil je Tassilo danih obljub ter se zavezal z Obri, bivajočimi po sedanji ogerski

nižini ob Tisi in srednji Donavi, da bi mu pomagali bojevati se zoper Franke. Ko je Karol to zvedel, sklical je zbor v Ingelheim, kamor je prišel tudi bavarski vojvoda. Tu so Tassila tožili njegovi velikaši, ker je prelomil prisege in se zavezal s poganskimi Obri. Zarad tega so ga obsodili jednoglasno k smrti; vendar Karol, zadovoljen, če spravi bavarskega vojvodo samo iz njegove dežele, polajšal je obsodbo in mu dovolil iti v samostan. Tudi nekoliko Bavarcev je bilo pregnanih iz dežele, ker so stali na Tassilovi strani. [35]) Karol sam je šel l. 788. na Bavarsko, tu uredil deželno upravo in postavil namesto prejšnjega vojvode več grofov. [36]) Na ta način prišlo je l. 788. Bavarsko pod neposredno oblast Frankov in z Bavarskim tudi večina slovenskih pokrajin, namreč cela Karantanija, obsegajoča sedanje Koroško, Kranjsko, Štajersko razven vzhodnega roba, Pustersko dolino na Tirolskem in jugovzhodni del Avstrije. Pannonski Slovenci bili so takrat še odvisni od Obrov. Karol Veliki ni tedaj v krvavem boji premagal karantanskih Slovencev in jih ni s silo primoral k pokorščini, temveč oni so se prostovoljno podali njegovi vrhovni oblasti ter zamenjali bavarsko gospodstvo s frankovskim. Zato jim je pa tudi pustil njih domače vojvode in njih prejšnjo ustavo.

Ko je Karol Veliki postal gospod na Bavarskem in si pridobil ob jednem velik del slovenske zemlje, hotel je ukrotiti tudi divje Obre ali Avare. Ti so namreč l. 788., kakor so vojvodi Tassilu obljubili, poslali jedno četo na Bavarsko, drugo pa v Furlanijo, a bili ste obe tepeni. Hoté se maševati prišli so Obri še tistega leta v večem številu v drugič na bavarsko mejo, a tudi sedaj so bili poleg Ipuše premagani, mnogo jih je bilo ubitih in precej jih je tudi vtonilo v Donavi. [37])

Meja med obersko in bavarsko oblastjo bila je takrat reka Aniža. [38]) Ravnokar našteti boji so pač Obre nekoliko ponižali, nikakor pa ne po želji frankovskega kralja popolnoma ukrotili in uničili. Zato je hotel Karol vojsko tako dolgo nadaljevati, dokler bi jih ne podvrgel.

Treba se je bilo za vojsko dobro pripraviti, kar se je zgodilo l. 790. Takrat prišli so oberski poslanci h Karolu v Worms in nato je tudi ta poslal svoje k Obrom. [39]) Boji naslednjega leta nam kažejo, da so bili zastonj vsi koraki oberskih in frankovskih poslancev. Karol pričel je torej l. 791. agresivni boj z Obri. V Regensburgu na Bavarskem zbiral je vojake iz vseh svojih pokrajin, med njimi bilo je tudi mnogo Slovencev. [40]) Jeden del armade vodil je sam na južni strani Donave, drugi oddelek pod vodstvom grofov Theodorika in Meginfrieda šel je dalje po njenem severnem bregu, po reki sami pa so plavale ladije, napolnjene z živežem in drugimi potrebnimi rečmi. Prvikrat je postavil kralj svoj tabor pri Aniži, tedaj na meji bavarske in oberske zemlje. Tu ostane Karolova vojska tri dni in prosi božjega blagoslova sreč-

nemu izidu. [41]) Prej ko ne takrat dobil je Karol od svojega sina Pipina, kterega je s posebno vojsko poslal iz Italije skozi slovenske dežele proti Obrom, [42]) pismo, v kterem mu je ta naznanil, da je dne 23. avgusta srečno premagal obersko vojsko, uničil njih tabor in vjel kakih 150 Obrov. Poročil mu je tudi, da so se v tem boji posebno odlikovali patrijarh Pavlin (?), isterki vojvoda (Ivan) in grof (Erik). To pismo je Karola jako razveselilo in ukazal je celi svoji vojski slovesno praznovati sinovo zmago. Po njegovi želji peli so litanije v ponedeljek 5., v torek 6. in v sredo 7. septembra ter prosili Boga nove zmage in srečne vrnitve. Ob jednem hitel je Karol, da bi veselo novico naznanil svoji ženi Fastradi. [43])

Nato se napoti Karol s svojo vojsko dalje proti vzhodu, prežene prednje oberske straže ter razruši njih utrjena mesta ob reki Kampu in pri Kaumbergu. [44]) Potem se pomika brez posebnih zgub dalje in potiska oberske čete nazaj. V kratkem času pride, med potjo pleneč, požigajoč, pokončujoč in moreč, v Pannonijo do izliva Rabe v Donavo ter se tu nekoliko časa mudi. Ostal je vsega skupaj 52 dni v oberski deželi in se vrnil potem z neizmernim plenom, vodeč s seboj neštevilno množico ujetih mož, žen in otrok čez Sarvar (nekdanjo Sabarijo blizo Sobotice) v Regensburg na Bavarsko. Zgubil je Karol v tej vojski jako malo vojakov, le neka živinska bolezen pobrala mu je toliko konj, da jih je komaj deseti del prišlo nazaj. [45])

V naslednjem letu je Karol še zmerom mislil na boj z Obri. Zarad tega je ostal v Regensburgu in delal priprave za novo vojsko, kajti vzel je Obrom l. 791. le jeden del njih dežele, glavna oberska trdnjava med Donavo in Tiso pa je stala še ravno tako, kakor poprej. Dal je napraviti l. 792. premakljiv most čez Donavo na Bavarskem, da bi laglje spravil svoje trume na drugo stran. [46])

Leta 793. hotel je kralj nadaljevati svojo vojsko z Obri in popolnoma podvreči Pannonijo; a med tem se mu je naznanilo, da so se Sasi zopet vzdignili. Ti so namreč komaj čakali, da bi se Karol zapletel v oberske boje. Že l. 792. poslali so svoje poslance k Obrom. [47]) Kmalu potem so se vzdignili, napadli in pobili frankovsko vojsko in njenega poveljnika, grofa Theodorika. A prenaglili so se, kajti Karol takrat še ni pričel vojske z Obri in zato je sklenil, ko se mu je to naznanilo, pustiti Obre še nekoliko časa pri miru in se maščevati najprvo nad Sasi. [48])

Ko so Obri videli, kako se frankovski kralj pripravlja na vojsko zoper nje, začeli so se bati za svoj obstanek. Ker so bili različnih misli, kako da naj bi odvrnili pretečo nevarnost, postali so med seboj nejedini. Jedna stranka, ktero je vodil neki tudun, [49]) menila je, da bi bilo bolje podati se, kakor nadaljevati nesrečno pričeto vojsko. V poletenskem času l. 795. prišli so oberski poslanci h Karolu k Labi blizo Lüneburga ter mu naznanili, da je njih glavar

(tudun) pripravljen podati se in postati kristijan. [50]) Takrat je bila moč oberskih khakanov mnogo manjša, kakor v prejšnjih časih; posamezni velikaši so se le malo brigali za svojega vrhovnega glavarja in dostikrat so delali politiko na svojo roko.

Notranji razpori med oberskimi glavarji se tudi l. 796. niso polegli, akoravno je pretila vojska s Franki. Obri so ubili svojega khakana in jugura ter na njuno mesto postavili nove može. [51]) To priložnost sta porabila slovenski vojvoda Vojmir in furlanski Erik ter udarila s svojimi četami v začetku tega leta na obersko zemljo. [52]) Z združeno močjo vzela sta v kratkem času brez posebnih težav glavno obersko trdnjavo med Tiso in Donavo, ktero so Franki zarad njene zunanje podobe imenovali r i n g. Bila je velikanska ograja, sestavljena iz devet koncentričnih, po 20 komolcev visokih in ravno tako širokih krogov, narejenih iz drevesnih debel, kamna in ilovice, in tako velika, da je obsegala več vasi. V sredi teh krogov nakopičeni so bili neizmerni zakladi, kamor so jih spravljali Obri skozi več kot dvesto let. [53]) — Trdnjavo obersko je razdrla in razrušila furlansko-slovenska vojska, zaklade pa je poslal vojvoda Erik kralju Karolu v Aachen. Nekoliko tega bogastva podaril je kralj rimskemu papežu, nekoliko cerkvam in samostanom, kar pa je še ostalo, razdelil je mej svoje zveste služabnike. [54])

Še tisto leto in sicer v poletenskem času poslal je Karol svojega sina Pipina na čelu Langobardov, Bavarcev in nekterih Švabov nad Obre, da bi si še bolj osvojil pannonske pokrajine. Ko je Pipin prišel onstran Donave blizo Tise na mesto podrtega ringa, obljubili so Obri v drugič zvestobo frankovskemu kralju, kar je Pipin tudi poročil svojemu očetu na Sasko. Potem je šel v Dolenjo Pannonijo med Rabo in Dravo v okolico Blatnega jezera in tu določil, da naj skrbi solnograški škof Arnon za pokristijanjenje tamošnjih Slovencev in Obrov. Potem se je vrnil v Aachen in prinesel s seboj iz Pannonije ostanke nekdanjega velikega zaklada. [55]) S Pipinom prišel je v Aachen tudi tudun, ki je že prejšnje leto poslal svoje poslance h Karolu. Tu se je dal s celim svojim spremstvom krstiti, prisegel je zvestobo in se vrnil potem z bogatimi darili v svojo domovino, kjer pa je kmalu pozabil, kar je bil obljubil. [56])

V naslednjih letih morali so se Franki pogostoma bojevati ne samo z Obri, temveč tudi z južnimi Slovani. V nekem letopisu beremo, da je Pipin l. 797. s pomočjo Bavarcev in Langobardov udaril na Slovane, pustošil njih zemljo in potem, sklenivši ž njimi mir, vrnil se zopet k svojemu očetu; o furlanskem vojvodi Eriku pa se čita, da je s frankovsko in langobardsko vojsko premagal Vandale ter podvrgel njih deželo. [57]) V nekem drugem letopisu stoji, da je poslal Karol l. 797. jedno vojsko nad Obre, drugo pa pod vodstvom Pipinovim proti Venedom. [58]) Ti Slovani (Venedi,

Vandali), o kterih je tu govorjenje, ne morejo biti drugi, kakor Hrvatje med Dravo, Savo in Liburnijskim morjem. Na Slovence ne moremo misliti, ker so bili takrat že pod frankovsko vlado. Znano nam je, da je njih vojvoda Vojmir pomagal frankovski vojski uničiti Obre [59]) Tu omenjenih Venedov pa tudi ne smemo zamenjati z Obri, kajti letopisec loči Venede in Obre, ko pravi, da je kralj poslal jedno vojsko nad Venede, drugo pa nad Obre ali Hune. [60]) Prav mogoče je, da so se Obri, ker so bili sami preslabi, da bi mogli odbiti frankovske navale, združili s Hrvati in tako tudi te zapletli v vojsko s Franki.

Obri, ki so se pod novo izvoljenim khakanom l. 797. zopet vzdignili, bili so vnovič premagani. Zato so meseca novembra istega leta prišli njih poslanci k frankovskemu kralju v njegov tabor v Heristall pri Weseri, prinesli mu bogatih darov in obljubili pokorščino. [61])

Pipin in Erik premagala sta l. 797., kakor je bilo rečeno, del Hrvatov med Dravo in Jadranskim morjem ter jih primorala, da so obljubili priznavati frankovsko oblast. A kmalu so besedo prelomili ter se l. 798. zopet vzdignili. [62]) Nato je vojvoda Erik šel v novič s svojo vojsko proti vzhodu, da bi jih premagal in prisilil k zvestobi. To se mu je tudi deloma pesrečilo, kajti razširil je frankovsko oblast na jedni strani do dalmatinske meje, na drugi pa čez Srem do Drave in Donave. [63]) A ko je l. 799. oblegal Trzat pri Reki, bil je zavratno ubit s pušicami in kameni. [64]) Oglejski patrijarh Pavlin II. zložil je po njegovi smrti lepo pesen, v kteri je izrazil svojo žalost zarad zgube milega prijatelja in poveličal njegova dela. Ta pesen nam pripoveduje, da je bil Erik iz Strassburga ob Renu doma, podpiratelj cerkvam, oče ubogim, pomočnik nesrečnikom, tolažnik vdov in ljubljenec duhovščine. Tudi nam pravi, da se je hrabro in vspešno bojeval v Pannoniji in na meji dalmatinski. [65]) Tako je tedaj končal svoje življenje Erik ali Henrik, vojvoda furlanski. [66])

Ravno tega leta, kakor furlanski vojvoda Erik, zgubil je svoje življenje grof Gerold, kraljev predstojnik na Bavarskem in svak Karola Velikega. Ko je dne 1. septembra l. 799. urejeval v Pannoniji svoje trume in se pripravljal, da bi napadel Obre, bil je z dvema drugima vred umorjen. Ne ve se, kdo je bil morilec, morebiti kak Ober ali pa kak nezadovoljen frankovski vojak. [67])

V naslednjih letih bilo je še nekoliko majhenih bojev z Obri. Leta 802. bili so ubiti Geroldov naslednik, Gotram, potem Kadalok in nekteri drugi pri Kiseku v Pannoniji; najbrže so jih Obri umorili. [68])

Kaže se, da so bili Obri popolnoma podvrženi še le l. 803., ker meseca avgusta tega leta prišli so zopet njih poslanci v Regensburg in obljubili Karolu, ki se je takrat zavolj pannonskih zadev mudil na Bavarskem, zvestobo in pokorščino. Prišli so tjekaj

tudi zastopniki nekterih Slovanov, prej ko ne Slovencev in Hrvatov, ter mu obljubili priznavati frankovsko oblast. [69]) Takrat je Karol Veliki konečno razdelil vso zemljo, po kteri so v večem ali manjem številu prebivali Slovenci, v dve mejni grofiji, v Iztočno in Furlansko. S to razdelitvijo hotel si je zagotoviti vzhodne pokrajine svoje velike države in ob jednem opazovati politične korake sosednih narodov, da bi jim takoj, ako bi se mu zdeli nevarni, napovedal vojsko in jih spravil pod svojo oblast.

Z divjimi Obri bil je tedaj končan boj, v kterem se je prelilo veliko krvi, pomorilo mnogo ljudi in bilo pokončano obersko plemstvo. Cele soseske zgubile so svoje nekdanje prebivalce in kraj, kjer je stala oberska trdnjava, bil je tako razdejan in opustošen, da ni bilo daleč okrog nobenih človeških bivališč. [70]) Ta boj prinesel je posebno Frankom veliko koristi, ker dobili so iz Pannonije neizmernih zakladov in postali tako čez noč bogatini, akoravno se jim ni bilo treba veliko truditi, ker bojevali so se za njih prid Slovenci, Langobardi in Bavarci. [71]) V pokrajinah, kjer so do sedaj prebivali Obri, začeli so se širiti Slovani in potiskati svoje nekdanje tlačitelje zmerom bolj v kot. [72]) Že l. 805. obrnil se je oberski poglavar Kapchan, ki pa je pri krstu dobil novo ime Theodor, do Karola Velikega v Aachen in ga prosil da bi dal njemu in njegovemu ljudstvu novih bivališč pri Nežiderskem jezeru med Sobotico in Donavo v Gorenji Pannoniji, ker v dosedanji domačiji delali so mu Slovani preveč sitnosti in nepokoja. Cesar Karol je Theodora prijazno sprejel in mu spolnil prošnjo. Bogato obdarovan vrnil se je ta k svojemu ljudstvu ter je kmalo potem umrl. Njegov naslednik zval se je Abraham, ki se je dal dne 21. septembra l. 805. krstiti pri reki „Fischach“ blizo Dunaja. [73]) Temu je Karol Veliki celo dovolil, da se je smel posluževati naslova „khakan“. [74])

Ker razprtije med Slovani in Obri po Pannoniji niso nehale, poslal je Karol l. 811. celo vojsko tjekaj, da bi naredila mir. Po želji frankovskih poveljnikov poslali so Obri khakana in tuduna, podonavski Slovani pa svoje kneze k cesarju Karolu v Aachen, da bi poravnal prepire med njimi. [75])

Kakor nam frankovski letopisec pripoveduje, poslali so l. 822. razven nekterih slovanskih rodov tudi Obri iz Pannonije cesarju Ludoviku darila v Frankfurt poleg Mena. [76]) Pozneje se le redkokrat omenja njih ime v zgodovinskih virih. Ostanki nekdaj tako mogočnih Obrov nahajali so se še v drugi polovici devetega stoletja po nekterih krajih sedanje Dolenje Avstrije, kjer so obdelovali zemljo in plačevali davke. [77]) Po njih imenovala se je precej dolgo časa ta pokrajina tudi Avarija. Nekteri Obri niso hoteli postati frankovski podložniki in so rajši pred kraljem Pipinom l. 796. pobegnili čez Tiso. [78]) Te je bolgarski knez Krum pod-

vrgel in prisilil, da so mu pomagali pri njegovih napadih na Carigrad. [79]) Sploh so pa Obri, ko so zgubili svojo samostalnost, kaj hitro zginili in pomrli. [80])

Povedali smo, kako je Karol Veliki premagal in podvrgel divje Obre. Ž njimi vred spravil je pod svojo oblast tudi vse tiste Slovence, ki so živeli pod obersko vlado po Pannoniji. Na ta način postali so vsi Slovenci frankovski podložniki.

2. Domači in tuji knezi po slovenskih deželah v devetem stoletji.

Leta 788. dobil je frankovski kralj Karol Veliki razven Bavarskega tudi **Koroško.** Tamošnjim Slovencem je izprva pustil njih domače kneze in župane, kajti bil je prevelik politikar, da bi jim bil prec v začetku vrival tuje frankovske gospode. [81]) Tudi se mora priznati, da so se Slovenci laglje navadili živeti pod tujo vlado, ko so jim v prvem času njih odvisnosti zapovedovali domači knezi namesto tujih grofov. Krščanstvo se je gotovo hitreje razširjevalo in utrjevalo med slovenskim narodom, dokler so ga spodbujali k novi veri domači glavarji, ne pa tuji zapovedovalci.

Mogoče je, da je l. 788., ko je koroška zemlja prišla pod oblast Karola Velikega, vladal ondotnim Slovencem še vojvoda Valkun, [82]) kajti čas njegove smrti nam ni znan. Za Valkunom zapovedovalo je pod Karolom in njegovimi nasledniki več slovenskih vojvod, kakor Ingo, [83]) Vojmir, ki se je l. 796. bojeval z Obri, [84]) Pribislav, Cemika, Stojmir in Etgar. [85]) Za temi vladali so po Karantaniji vojvode bavarskega rodu, namreč Helmwin, Albgarij in Pabon. [86]) Zadnji izmed teh omenja se že v listini od 15. septembra l. 844., [87]) potem dne 12. oktobra l. 847. [88]) in v listini od 1. oktobra l. 859. [89]) Leta 861. pa ga je kraljev sin Karlman pregnal s Koroškega ter se sam polastil dežele. [90])

Našteti vojvode gospodovali so po Karantaniji med l. 788., ko je dobil zemljo Karol Veliki, in 861., ko je bil Pabon pregnan. Zadnji izmed slovenskih vojvod bil je Etgar, za njim prišel je že tujec Helmwin. Kedaj? Najbrže so Slovenci zgubili svoje domače gospode kmalu po vstaji pannoskega Ljudevita, ker so mu pomagali bojevati se s Franki. Mogoče je, da se je to zgodilo l. 828. V tem letu vzel je kralj Ludovik Pobožni furlanskemu mejnemu grofu Balderiku vse dežele, ktere je imel v svoji oblasti in jih razdelil med četiri druge grofe. [91]) Verjetno je, da so ravno takrat morali občutiti tudi Slovenci po Gorotanu jezo frankovskega kralja.

Skorej v istem času, kakor Koroško, dobil je Karol Veliki **Istro** od grške cesarice Irene. V tej deželi postavil je za vojvodo Ivana, [92]) ki je pomagal Frankom v vojski proti Obrom. Ko se je pa pozneje njegovo ljudstvo pritožilo zoper njega, vzel mu je

cesar Karol njegovo častno mesto, isterskim prebivalcem pa dovolil, da so smeli sami voliti svoje škofe, opate in posvetne glavarje. [93])

Čez vse dežele, ktere si je Karol pridobil na jugovzhodu svoje države, namreč čez Koroško, Iztočno marko, Pannonijo, Furlanijo, Istro, Liburnijo in Dalmacijo postavil je dva mejna grofa, da sta nadzorovala vojvode in grofe po posameznih deželah. Mogoče je, da je reka Drava mejila pokrajine, ki so spadale pod delokrog furlanskega mejnega grofa od onih, ki so bile odvisne od mejnega grofa v Iztočni marki. Le kar se tiče koroške dežele, niso vsi zgodovinarji jedini. Nekteri [94]) mislijo, da je Karantanija stala pod nadzorstvom furlanskega grofa, opiraje se na neke Einhardove besede. [95]) Drugi menijo, da so furlanski mejni grofje nadzorovali le južni del Koroškega do Drave, severni del pa iztočni mejni grofje, [96]) opiraje se tudi na besede Einhardove, ki pravi, da je cesar poslal palatinskega grofa Bertrika k Balderiku in Geroldu na Koroško. [97]) Felicetti [98]) pa misli, da je furlanski mejni grof razven dežel na južni strani Drave nadzoroval do l. 828. tudi celo Koroško in severni del Dolenje Pannonije med Dravo in Rabo, opiraje se na Einhardove besede, da je bil mejni grof Balderik odstavljen, ker so Bolgari pustošili meje Gorenje Pannonije. [99]) Po besedah Felicettijevih bi Balderik ne mogel kriv biti bolgarskih napadov na meji Gorenje Pannonije, ako bi se bila raztegala njegova oblast le na južni strani Drave. Ne njega, temveč Gerolda, mejnega grofa v Iztočni marki, morala bi tedaj zadeti kazen, kar pa se ni zgodilo.

Oba, Balderik in Gerold, bila sta varuha oberske ali pannonske meje. [100]) Znano pa je, da se je Pannonija delila v Dolenjo in Gorenjo. Trditev Felicettijeva, da je mejni grof v Iztočni marki nadzoroval Gorenjo, mejni grof furlanski pa Dolenjo Pannonijo, ni verjetna. Da je bila Dolenja Pannonija med Rabo in Savo izročena furlanskemu mejnemu grofu, sklepati smemo iz tega, ker je ravno furlanski vojvoda Erik l. 796. mnogo pripomogel, da so to pokrajino vzeli Obrom.

Kar se tiče koroške dežele, nadzorovali so jo morebiti izprva furlanski mejni grofje, potem pa od l. 828. naprej najbrže mejni grofje v Iztočni marki. Od l. 862., ko je Koroško dobil Ludovikov sin Karlman, ni bila dežela odvisna niti od teh niti od unih mejnih grofov. Trditev, da je Drava delila Balderikov del Koroškega od Geroldovega, ne zdi se mi posebno verjetna. Drava je od l. 811. delala mejo med oglejsko patrijarhijo in solnograško nadškofijo. Politična meja se tu ni mogla vjemati s cerkveno, ker je bila prva starejša. Karol Veliki je najbrže l. 803. določil meje med severno in južno mejno grofijo. [101]) Takrat še gotovo ni vedel, da

bo moral osem let pozneje razsoditi prepir med oglejskim patrijarhom in solnograškim nadškofom ter za cerkveno mejo določiti reko Dravo.

V severni mejni grofiji postavil je Karol Veliki za svojega namestnika najprej grofa Gerolda, prefekta Bavarskega, ki je bil l. 799. umorjen.[102]) Za njim sledili so Gotram, kterega so l. 802. pri Kiseku ubili[103]), potem Werinhar[104]), Alberik, Gottfried[105]) in Gerold II.[106]) Zadnji izmed navedenih mejnih grofov nastopil je svoje vladanje že l. 811.,[107]) ako ne prej, in l. 831. ga še nahajamo v zgodovini. Cesar Ludovik je vsled njegove prošnje podelil l. 828. samostanu v Kremsmünstru neki okraj v Grunzwitigau-u, na kterem so prebivali Slovani.[108]) Njegov naslednik bil je Ratbod, ki se nam v zgodovini prvič pokaže l. 833., potem l. 836., 844, 847. in 849. Najbrže je bil leta 855. odstavljen.[109])

V južni mejni grofiji nadzoroval je kot kraljev namestnik posamezne kneze in njih dežele po smrti grofa Erika († 799.) grof Kadolaj do l. 819.,[110]) potem pa Balderik, kterega je cesar Ludovik l. 828. odstavil in razdelil njegove pokrajine v četiri grofije.[111])

Ker nam viri ne povedo, v ktere grofije je cesar razdelil Balderikove pokrajine, prizadevali so si novejši pisatelji, da bi to dognali. Korošec Hansiz (Hanžič) misli, da so bile te grofije Karantanija, Dolenja Pannonija, Furlansko z Istro in Kranjsko z Liburnijo.[112]) Njemu sledili so nekteri poznejši pisatelji. Da se pa Hansizu ta razdelitev ni zdela popolnoma zanesljiva in verjetna, razvidi se iz njegovega, nekaj let pozneje (l. 1793.) izdanega dela „Analecta seu collectanea pro historia Charinthiae“ (str. 303.), kjer pravi, da prvi početek poznejše furlanske, isterske, slovenske in kranjske marke iskati nam je že l. 828., ko je bila razdeljena Balderikova mejna grofija. Tem besedam sledí Ankershofen[113]) in misli, da so Balderikovo zemljo razdelili v furlansko, istersko, koroško in kranjsko marko. Chabert[114]) razločuje Furlansko, Istro, gorenje Podravje (Ziljsko dolino in Gorenjsko) in Dolenjo pokrajino med Dravo in Savo (dolenje Štajersko in Dolenjsko). Chabertova razdelitev zdi se mi jako samovoljna in nima skorej nikakoršne zgodovinske podlage. Tudi moram reči, da pri zadnjih dveh hipotezah, po kterih se ravnata Ankershofen in Chabert, pozabilo se je popolnoma na Dolenjo Pannonijo, akoravno je bila tudi ta, morebiti vsa ali pa samo zemlja med Dravo in Savo, pod Balderikovim nadzorništvom. Po mojih mislih razdelila se je Balderikova mejna grofija v Koroško s Kranjskim, Furlansko, Istro in Dolenjo Pannonijo.[115])

Kar se tiče *Dolenje Pannonije med Dravo in Savo,* vladal je tu pod nadzorstvom mejnega grofa Kadolaja vojvoda Ljudevit, ki se je zarad njegovega prestrogega postopanja l. 818. pritožil po svojih poslancih pri cesarji Ludoviku v Heristallu.[116]) Pozneje začel se je vojskovati s Franki in nazadnje bil je umorjen l. 823., ako ne že l. 822.[117]) Njegov naslednik bil je najbrže vojvoda Ratimir, ki se je l. 838. vojskoval s Franki.[118]) V zadnji četrtini devetega stoletja nahajamo v tej deželi vojvodo Braslava, ki se je l. 884. blizo Tullna sešel s cesarjem Karolom Debelim[119]) in dobil od cesarja Arnulfa l. 896. v fevd jugozahodni del Pannonije med Blatnim jezerom in koroško mejo z mestom Blatogradom.[120])

Dolenjo Pannonijo med Dravo in Rabo pri Blatnem jezeru dobil je okolu l. 840. Privina od kralja Ludovika v fevd.[121]) Leta 847. dal mu je ta kralj omenjeno zemljo v popolno last.[122]) Najbrže l. 861. so Moravci Privino ubili;[123]) njegov naslednik bil je Kocel, ki je vladal do l. 874. Za njim dobil je vrhovno oblast čez Pannonijo Karlman, sin kralja Ludovika.[124]) Jugozahodni del Pannonije, namreč mesto Ptuj ž njegovo okolico dobil je grof Gozvin v fevd prej ko ne od Karlmana.[125]) Ko je po smrti kralja Ludovika († 876) postal Karlman kralj na Bavarskem, prepustil je Pannonijo svojemu sinu Arnulfu.[126]) L. 884. dobil je Pannonijo med Dravo in Donavo razven jugozahodnega kota, ki je še Arnulfu ostal, moravski knez Svetopolk in jo imenoval „Veliko Moravsko.“[127]) Svoj del Pannonije med karantansko mejo in Blatnim jezerom dal je Arnulf l. 896. v fevd Braslavu, vojvodi Dolenje Pannonije med Dravo in Savo.[128])

Gledé *Koroškega* nam je znano, da je l. 861. Karlman, sin kralja Ludovika, pregnal tamošnjega vojvodo Pabona. Kmalu potem (l. 862.), ko se je Karlman s svojim očetom zopet sprijaznil, prepustil mu je ta Koroško[129]), a l. 863. zgubil je to deželo, kajti njegov oče dal jo je grofu Gundakarju.[130]) Naslednje leto dobil jo je Karlman v drugič.[131]) Ko je dne 28. avgusta l. 876. umrl Ludovik, njegov oče, sledil mu je kot kralj na Bavarskem in v slovenskih pokrajinah.[132]) Koroški vojvoda postal je sedaj Karlmanov sin Arnulf. Ko pa je ta l. 887. prišel do kraljeve časti[133]), treba je bilo v njegovih dosedanjih pokrajinah postaviti nekoliko namestnikov. Grofijo v Krški dolini na Koroškem dobil je Ruodpert, kterega omenja neka listina, spisana okolu l. 888.[134]) Svoje življenje je končal l. 893., ko je iskajoč zavetja pribežal v Svetopolkovo deželo.[135]) V listinah od l. 895. in 898. omenjen je mejni grof Liupold, ki je gospodoval po Karantaniji.[136])

Koroški vojvode oddajali so posamezne grofije po Karantaniji v fevd zasluženim možem. Tak grof bil je l. 859. v Admontski dolini Vitoglav (Witagowa), kteremu je vsled prošnje

grofa (vojvode) Pabona kralj Ludovik daroval nekoliko posestev.[137]) Tudi Gundakar, preden je postal kraljev namestnik na Koroškem, bil je grof v Krški dolini [138]) in kot tak bi bil moral pomagati deželnemu gospodu v vojski.[139]) Blizo Save, najbrže na sedanjem spodnjem Štajerskem, gospodoval je l. 838. grof Salachon, h kteremu je za malo časa pribežal Privina.[140]) V Krški dolini na Koroškem živel je slovenski plemenitaš Svetopolk, kteremu je cesar Arnulf dne 4. septembra l. 898. daroval zemljo med Krko in Muro, potem od planin pri Glodnici pa do izliva Olše v Motnico blizo Brež.[141]) Dne 31. avgusta istega leta pa mu je podelil dvor na Krki in potrdil nektere fevde v Selčah.[142])

V *Iztočni marki* bil je, kakor je bilo rečeno, okolu l. 855. odstavljen ondotni mejni grof Ratbod. Na njegovo mesto prišel je l. 856. Karlman, najstarejši sin kralja Ludovika.[143]) Nekaj let pozneje (861.) razširil je s pomočjo moravskega Rastislava svojo oblast do reke Inna ter pregnal s Koroškega in iz Pannonije vse tiste vojvode, ki se niso hoteli izneveriti njegovemu očetu.[144]) Med pregnanimi bil je koroški vojvoda Pabon [145]) in morebiti tudi Privinov sin Kocel.[146]) Karlman je vsled svojega postopanja zgubil Iztočno marko, a oče izročil mu je l. 862., ko se je zopet ž njim spoprijaznil, vladarstvo na Koroškem.[147]) Za Karlmanom dobila sta Iztočno marko dva brata, grofa Wilhelm in Engilskalk, ki sta l. 871. padla v boji proti moravskemu knezu Svetopolku. Po njuni smrti vladal je v rečeni marki pod Karlmanovo vrhovno oblastjo grof Aribon.[148]) Tega so l. 882. Engilskalkovi in Wilhelmovi sinovi pregnali iz dežele, a kmalu potem mu je dal cesar Karol Debeli Iztočno marko nazaj.[149]) Potem je Aribon tu mnogo let gospodoval, kar nam pričujejo razne listine od l. 876., 888, 889., 892. in še l. 898. omenja ga fuldski letopisec.[150])

V verdunski pogodbi od l. 843. dobil je cesar Lotar z Italijo vred tudi Furlansko in Istro. Okolu l. 852. postavil je on ali pa njegov sin Ludovik zarad slovenskih napadov za furlanskega vojvodo grofa Eberharda[151]), ki je omenjen v listini od l. 855.[152]) Za njim je nastopil vlado l. 869., ako ne prej, Eberhardov sin Unroch ali Henrik,[153]) potem pa tega brat Berengar. Ta je že l. 878.[154]) in 879.[155]) gospodoval po Furlaniji, kar je razvidno iz pisem papeža Ivana VIII. do njega; l. 888. pa je postal kralj v Italiji.

V pokrajinah, ki so bile na meji velike frankovske države, vladali so pod Karolom Velikim in njegovimi nasledniki mejni grofje, ktere viri imenujejo: „marchiones, marcenses, comites marchae, praefecti marcae, finium praefecti, finium principes, limitis custodes, limitis praefecti, duces, comites“ itd.[156]) Njih na-

loga je bila, varovati državno mejo proti zunanjemu sovražniku, in zato so imeli večo oblast, kakor drugi grofje. Da bi laglje odbijali sovražne napade, potrebovali so prvič precejšnje število vojakov, ktere so lahko sami vodili v boj, in drugič tudi mnogo dohodkov, da so lahko vzdrževali svojo vojsko. Zato so dobili včasi po več grofij v svoje roke.[157]) Večkrat bil je mejni grof kake mejne grofije ob jednem vojvoda sosedne vojvodine. Tako je bil bavarski vojvoda Liupold tudi mejni grof v vzhodnih pokrajinah.[158]) V nevarnih časih postavili so frankovski vladarji v jedni mejni grofiji po dva mejna grofa.[159]) Od svojih podložnih ljudi pobirali so mejni grofje davke in razsojevali prepire.[160]) Ker jim pa tega dostikrat ni bilo mogoče storiti, posebno v vojskinih časih ne, prepuščali so sodstvo svojim vikarjem ali podgrofom.

Karol Veliki in nekoliko tudi že njegovi predniki odstranili so v različnih pokrajinah frankovske države prejšnje deželne vojvode, napravili iz vojvodin po več grofij ter v teh nastavili grofe. Pri Slovencih na Koroškem bila je v tem oziru izjema, kajti njim so vladali tudi v devetem stoletji v o j v o d e, ki so bili izprva slovenskega, potem pa bavarskega rodu. Že v drugi polovici sedmega stoletja gospodovali so po Gorotanu vojvode Borut, Hotimir, Gorazd in Valkun.[161]) V začetku devetega stoletja vladali so koroškim Slovencem najprej domačini Pribislav, Cemika, Stójmir in Etgar, potem pa vojvode bavarskega rodu Helmwin, Albgarij in Pábon[162]), ki pa so bili nekoliko odvisni od bližnjih mejnih grofov. Ko je bil vojvoda Pabon l. 861. pregnan, prišel je l. 862. na njegovo mesto Karlman, potem Gundakar (863—864) in za tem zopet Karlman (864—876). O teh dveh beremo v virih, da sta bila kraljeva p r e f e k t a ali predstojnika na Koroškem.[163]) Gotovo pa Karlmanovo in Gundakarjevo predstojništvo ni imelo manjše veljave in manjše oblasti, kot vojvodstvo Pabonovo, Helmwinovo ali pa kakega druzega. Za Karlmanom sledil je njegov sin Arnulf, kterega viri imenujejo vojvodo.[164]) Samostojnost koroških vojvod v drugi polovici devetega stoletja in tudi pozneje bila je tako velika, da so vladali v svoji vojvodini, kakor kaki kralji.[165]) Dokaz temu so listine, ki govoré o koroškem k r a l j e s t v u, ne pa o koroški v o j v o d i n i.[166])

Vojvode bili so poveljniki svojim trumam proti zunanjemu sovražniku. Znano nam je, da se je vojvoda Vojmir vojskoval z Obri [167]). Vojvoda Privina [168]) boril se je z Moravci [169]), ravno tako tudi Karlman, vojvoda Arnulf peljal je svojo vojsko nad Normance in proti Svetopolku. — Vojvode zapovedovali so grofom, ki so živeli v njih vojvodini po posameznih grofijah in svojemu vojvodi pomagali v vojski. Po Karlmanovem načrtu moral bi se bil ravnati njegov grof Gundakar, ki je dobil od njega precej velik del vojskinih trum.[170]) — Vojvode skrbeli so tudi za notranje potrebe svoje dežele. Sklicovali so deželne zbore, kjer so se posvetovali

o raznih deželnih zadevah in razsojevali prepire.[171]) Vojvoda postati je mogel le tak svoboden človek, o kterem se je vedelo, da bode dober vladar, pravičen sodnik in branitelj krščanske vere.

Za ustanavljanje slovenskih vojvod služil je poseben obred, po kterem so se postavljali še v poznejših časih na Koroškem. O volitvi slovenskih vojvod na Koroškem piše Babnik[172]) tako-le: „Na očetov stol, ki je stal pod Krnsko goro, vsedel se je kmet ter je nogi navskriž pričakoval kneza, ki se je z velikaši v kmečki obleki bližal ter držal z jedno roko lisastega vola, z drugo lisastega konja. Ko pride knez s svojimi spremljevalci blizo kmeta, ta vpraša, kdo da je ta, ki se mu bliža. Spremljevalci odgovoré, da je to knez, ter kmetu, ki še dalje izprašuje, zagotové, da je svoboden človek, da bode dober vladar, pravičen sodnik ter branitelj krščanske vere. Konečno še kmetu za stol, kterega on prepusti knezu, obljubijo 60 beličev, zgoraj omenjeni živali, kmečko obleko, ktero je nosil knez, ter oproščenje od vsega davka. Kmet nato kneza rahlo udari na lice, opomni ga, da naj bode zmerom zvest sodnik, ter se z živalima vred odmakne. Potem stopi knez na stol, ponovi obljube, ktere so zanj že njegovi spremljevalci storili, mahne z mečem na vse strani ter konečno iz svojega kmečkega klobuka pije malo vode. Za tem je sledila maša v cerkvi Gospe Svete in popoludne je delil knez na vojvodskem stolu na gospesvetskem polji najeme ali fevde.“

Vsa svečanost vršila se je v slovenskem jeziku. Slovenski kmet je v narodovem imenu dal le tistemu možu kneževsko oblast, ki je prišel slovenski govoreč in v obleki slovenskega kmeta pred njega. Način tega ustanavljanja nam kaže, da je vojvodo do njegove časti povzdignila le volja narodova, ne pa dedno pravo in tudi ne imenovanje po rimskem cesarji. Ne plemenitaš, ampak kmet intervenira pri obredu ter izroči knezu oblast še le, ko je ta storil razne obljube. Narod ima tudi pravico kneza odstraniti, ako ni ž njim zadovoljen. Moč slovenskih vojvod ni se mogla pod temi pogoji nikdar razviti tako, da bi vladali absolutno čez svoj narod.

Chabert [173]) in za njim Babnik [174]) dokazujeta, da je ta običaj ustanavljanja slovenskih knezov jako star, da so Slovenci na ta način že v osmem stoletji postavili za vojvodo Gorazda in potem Hotimira, da ima ta običaj svoj izvor v slovenskem pravu, ker nahajamo jednake navade tudi pri drugih slovanskih plemenih, in da se je k prvotnemu slovenskemu obredu pridružilo v teku časa nekoliko tujega, kakor zagotovilo, da bode vojvoda branitelj krščanske vere, potem podeljevanje fevdov in maša v cerkvi Gospe Svete.

Karol Veliki pustil je Slovencem njih stari obred, po kterem so si postavljali svoje vojvode, vendar so vplivali, kadar je bilo treba izbrati si novega vojvodo, odslej tudi frankovski kralji in

rimski cesarji. Po tem starem običaji izvolili so si najbrže za vojvode Pribislava, Cemiko, Stojmira, Etgarja, Vojmira in pozneje vsled pritiska od zgorej Bavarce Helmwina, Albgarija in Pabona. Morebiti Karlmana in Gundakarja zato nobeden vir ne imenuje vojvod, ker ju ni na povedani način izvolil narod, temveč le kralj imenoval. Ako je ta hipoteza istinita, sledilo bi, da so koroški Slovenci povzdignili tudi Arnulfa, sina Karlmanovega, po starem običaji za vojvodo, kar je tem bolj verjetno, ker je Arnulf dolgo časa živel na Koroškem.

3. Moravska država v devetem stoletji.

(Pregled).

Poleg reke Morave nahajamo v devetem stoletji dobro uravnano Moravsko državo, ki ni obsegala samo sedanjega Moravskega, temveč se je razprostirala tudi čez severno Ogersko do reke Donave in gore Matre na jugu, do Toriše na vzhodu in na severozapadu nekaj časa čez Česko skorej do Devina poleg Labe. Prvi znamenitejši knez, ki je tu vladal, bil je Mojmir. Živel je v prvi polovici devetega stoletja. Prizadeval si je čedalje bolj utrditi svojo državo in spraviti manjše moravske kneze pod svojo oblast. Pregnal je iz Nitranske pokrajine vojvodo Privino, ki je iskaje zavetja šel najprej k Ratbodu v Iztočno marko.[175]) Mojmir, hoteč postati popolnoma neodvisen od tujih vladarjev, moral se je vojskovati z Ludovikom Nemškim. Ta pride s svojo vojsko okolu srede avgusta l. 846. na Moravsko, odstavi Mojmira in na njegovo mesto povzdigne za kneza njegovega nečaka Rastislava.[176]) Toda novi vladar, ki je pod vrhovno oblastjo nemškega kralja zasedel kneževski prestol, tudi ni bil prijatelj Nemcem in je čakal le ugodne prilike, da bi se otresel tujega jarma. Zidal je v svoji državi trdne gradove, sprejemal in varoval tiste, kteri so pribežali iz dežele Ludovika Nemškega, ter se zavezal z Bolgari in drugimi sovražniki nemškega kralja [177]) Prej ko ne bili so njegovi oni poslanci, ki so prišli l. 852. h kralju Ludoviku [178]), a kaže se, da je bilo pogajanje med Ludovikom na jedni strani, med bolgarskimi in moravskimi poslanci pa na drugi strani brez vspeha, ker že prihodnje leto (853) vnela se je zopet vojska med Nemci in Slovani, v kteri so zmagovali prvi.[179]) Dve leti pozneje (855) šel je kralj Ludovik s svojo vojno proti Rastislavu, a vrnil se je čez nekoliko časa brez posebnega vspeha, kajti Rastislav se je hrabro branil v svojih utrjenih gradovih. Nemška vojska je nekaj časa pustošila Rastislavovo zemljo ter požigala hiše in vasi; tudi je odbila napad jednega oddelka moravske armade na svoj tabor. Ko so pa Nemci odšli, prestopil je Rastislav meje svoje dežele, šel za njimi čez Donavo in pustošil njih zemljo.[180]) Iz neke listine od l. 859. smemo sklepati, da je bil z Rastislavom

v zvezi Ratbod, grof v Iztočni marki.[181]) Kralj je nato prej ko ne l. 855. Ratboda odstavil, ker mu je postal nezvest, na njegovo mesto pa imenoval l. 856. svojega najstarejšega sina Karlmana.[182])

Ker je Ludovik, kralj Vzhodnih Frankov[183]), l. 855. tako malo opravil proti Rastislavu, zbiral je torej nove trume in l. 858. postavil na noge tri armade; prva, kteri je ukazoval prej omenjeni Karlman, imela bi iti na Moravsko proti Rastislavu, druga pod Ludovikovim jednakoimenovanim sinom proti Bodricem in tretja pod Tachulfom proti lužiškim Srbom. Ker so pa med tem prišli iz zapadne frankovske države poslanci in kralja prosili pomoči, odložil je boj s Slovani na poznejši čas ter se napotil med Zapadne Franke.[184])

Kralj Ludovik imel je tri sinove, ki so ravno tako hrepeneli po vladarstvu in samostojnosti, kakor on sam in njegovi bratje v tisti dobi, ko je še zapovedoval njih oče, cesar Ludovik Pobožni. Najstarejši sin dobil je od svojega očeta že l. 856. Iztočno marko. Ker pa slavohlepnemu Karlmanu ni bilo všeč, da se je moral v važnejših rečeh podvreči očetovim ukazom, želel je postati popolnoma samostojen. Zavezal se je z moravskim knezom Rastislavom proti svojemu očetu, vzel temu s pomočjo Moravcev mnogo pokrajin ter razširil svojo oblast na zapadu do Inna. Storil je tedaj ravno nasprotno od tega, kar je Ludovik želel, kajti ta ga je poslal v Iztočno marko z namenom, da bi jo branil pred moravskim knezom. Karlman je Iztočno marko po svoji volji uredil, s Koroškega in iz Pannonije pa je pregnal vse tiste vojvode, kteri so ostali Ludoviku zvesti, ter jih nadomestil s svojimi pristaši.[185]) Med pregnanimi bil je tudi vojvoda Pabon, ki je, primoran zapustiti Koroško, šel v Solnograd,[186]) in morebiti pannonski knez Kocel, kterega nahajamo dne 21. marca l. 861. v Regensburgu.[187]) Njegov oče Privina padel je najbrže ravno tega leta v boji s Karlmanovimi zavezniki.[188])

Karlmanov upor bil je njegovemu očetu jako nevaren, ker prvi si je znal pridobiti mnogo veljavnih mož na Ludovikovem dvoru. Karlman je živel v nezakonski zvezi z Ljutsvindo, hčerjo plemenitaša Ernesta. Ž njo imel je sina Arnulfa, ki je pozneje postal celo rimski cesar. Omenjeni Ernest postal je Karlmanov zaveznik; tudi so stopili na njegovo stran trije Ernestovi nečaki, bratje Uto, Berengar in Waldo, potem grofa Siegihart in Gerolt ter še mnogo drugih plemenitašev. Kralj Ludovik, spoznavši nevarnost te zarote, sklical je tretji teden po veliki noči, t. j. konec aprila[189]) l. 861. zbor v Regensburg, kjer je zaslišal in obsodil nektere nezveste velikaše. Ernestu je vzel vsa njegova dostojanstva, njegovih nečakov ni mogel prijeti, ker so zbežali v zapadno frankovsko državo, ostale zarotnike pa je pomilostil, ker so spoznali svojo pregreho.[190]) Tudi njegov sin Karlman, prišedši l. 862. v Regensburg in obljubivši zvestobo, zadobil je odpuščenje in še

celo vladarstvo na Koroškem. Ankershofen misli, da je Karlman dobil od svojega očeta l. 862. razven omenjene dežele tudi Pannonsko marko in pa četiri marke, ktere so nastale l. 828. iz Furlanske grofije. [191]) Vendar, ako v vire nekoliko natančneje pogledamo, moramo reči, da je dobil samo Koroško. [192])

Karlman, zadobivši od svojega očeta odpuščanje, zapustil je Regensburg ter šel v svojo novo pokrajino. Ako ne prej, nastalo je takrat med Slovenci marsiktero utrjeno mesto, ktero je bilo prava zaslomba v deželo došlim tujcem, tako n. pr. močno utrjeni Blatograd, potem Krnski grad itd. Živel je Karlman večinoma na Koroškem in tukaj se je tudi bojeval s svojim očetom Ludovikom. [193])

Med tem so si Karlmanovi sovražniki prizadevali, da bi ga zarad njegovega prijateljstva z moravskim Rastislavom očrnili pri očetu. Ta je njihovim besedam vrjel in, zapustivši kraje onstran Rena, šel je na Bavarsko, da bi bil bliže svojega sina in laglje opazoval njegovo početje. [194]) O veliki noči dne 11. aprila 863. bil je kralj Ludovik v Solnogradu [195]) in ostal v jugovzhodnem delu svojega kraljestva celo prvo polovico tega leta. Vsled mnogih pritožb proti Karlmanu izrekel je Ludovik v pričo velike množice, da, dokler je on vladar in pri življenji, Karlman ne dobi nobene javne častne službe. Ta je bil takrat ravno na poti, da bi šel k očetu in se opravičil, a ko je slišal njegovo ostro določbo, vrnil se je na Koroško, hoteč najprvo tu pri svojih fevdnikih počakati, da se očetu jeza ohladi, in mu potem poslati zanesljive može, kteri naj bi zopet med njima napravili spravo. Med tem je nabral kralj Ludovik precej veliko vojsko, na videz, kakor da bi mislil z bolgarsko pomočjo napasti slovanske Moravce in njih kneza Rastislava, v resnici pa je bilo to oboroženje namerjeno proti njegovemu sinu na Koroškem. Tudi je poslal Ludovik nekega Blitgarija k svojemu bratu Karolu, kralju Zapadnih Frankov, in ga prosil, da bi Karlmana, ako bi k njemu pribežal, ne vzel v svoje varstvo. Vse jedno bi se bil morebiti Karlman ubranil svojega očeta v goratih krajih Koroškega, ako bi ne bil zaupal nadpolovice svoje vojske grofu Gundakarju, kteri je imel braniti zemljo poleg reke Schwarzaue. [196]) Kralj Ludovik se je bil z Gundakarjem pogovoril in mu obljubil, da ga postavi za namestnika na Koroškem, ako pristopi na njegovo stran in mu tako pripomore k zmagi. Gundakar se je tedaj Karlmanu izneveril, a tudi pomoč, ktero je ta pričakoval od Rastislava, je izostala. Karlmanu tedaj ni druzega kazalo, kakor podati se svojemu očetu, kteri je odslej ravnal ž njim kot s svojim ujetnikom. [197])

G u n d a k a r, ki je tedaj l. 863. postal kraljevi namestnik na Koroškem, [198]) bil je, kakor je razvidno iz listine od 6. januarja l. 864., jeden izmed koroških grofov ter imel svoja posestva v Krški dolini na Koroškem. Vsled njegove prošnje podelil je kralj

Ludovik solnograškemu nadškofu Adalvinu nektera posestva na Koroškem, da ga je na ta način oprostil davka, kterega je moral vsakikrat dati, kadar je prišel nadškof na Koroško pridigovat. Iz dotične listine je tudi razvidno, da je imel grof Gundakar nekdaj svoj dvor na Krki v Krški dolini, vendar v začetku l. 864. ne več, ker takrat imel je kot kraljev namestnik svoj sedež v kakem kraljevem gradu. [199])

Gundakar je le malo časa zapovedoval po Koroškem, ker je moral l. 864. vladarstvo prepustiti kraljeviču Karlmanu. V tem letu meseca avgusta šel je Ludovik z veliko vojsko čez Donavo in začel oblegati Rastislava v mestu Devinu. [200]) Ker je imel moravski knez premalo vojakov pri sebi, ni mogel uiti iz mesta, še manj pa sovražnikov odgnati, zato je moral nemškemu kralju obljubiti zvestobo in dati toliko talnikov, kolikor jih je Ludovik zahteval. [201]) Mogoče je, da je takrat Karlman spremljal svojega očeta na vojsko.

Karlman je imel na Koroškem mnogo privržencev in še celo tisti grofje, ki so ga bili pred jednim letom izdali, zvezali so se zopet ž njim in ga povabili, da bi prišel nazaj. Ker pa je bil še zmerom ujetnik svojega očeta, poslužiti se je moral zvijače, da mu je ušel. Z izgovorom, da pojde na lov, popihal jo je čez mejo in kmalu je bil na Koroškem. Oče je šel za njim, in ko mu je sin obljubil pokorščino, dovolil mu je vladarstvo po Karantaniji. [202])

Kralj Ludovik je ljubil svoje sinove in jim rad odpuščal njih prestopke, kar nam dokazuje njegovo postopanje proti sinu Karlmanu. Akoravno mu je ta postal večkrat nezvest, odpustil mu je vsakikrat. Leta 865., kmalu po veliki noči, pokazal je še očitnejše svojo ljubezen do sinov, ker takrat je razdelil med nje svoje kraljestvo in jim prepustil reševanje manj važnih zadev. Najstarejši in najbojaželjnejši sin Karlman dobil je Bavarsko in marke na meji slovanski in langobardski, tedaj tudi slovenske pokrajine na Koroškem, drugi sin Ludovik dobil je Vzhodnje Frankovsko in Sasko, najmlajši Karol pa Alemannijo; oče sam si je obdržal vrhovno oblast čez svoje sinove, potem pravice do državnega imetja in pri nastavljanji škofov, opatov in grofov. [203])

Jako se je motil predobri oče, ker je mislil, da bo na ta način zadovoljil sinove. Njegovemu drugemu sinu Ludoviku bilo je jako nevšečno, da mu je oče vzel nektera posestva ter jih dal starejšemu bratu Karlmanu. Začel je nabirati vojsko po Saskem in Thuringiji, da bi šel nad očeta. Nekdanja Karlmanova zaveznika, grofa Uto in Berengar, ki sta se bila l. 861. udeležila upora, postala sta sedaj svetovalca Ludoviku in ta jima je obljubil, da ju povzdigne do nekdanje moči in slave. [204]) Najbrže po prizadevanji imenovanega sina jelo je vreti po Iztočni marki in mnogo velikašev zavezalo se je z bližnjimi Slovani. O pravem času je prišel tjekaj kralj sam in upor zadušil. [205]) Ludovik se je tudi

zavezal z grofom Werinharjem, kterega so l. 865. pri kralji tožili, da je spodbujal Rastislava k vojski zoper Nemce, in ki je vsled tega zgubil vse svoje častne službe. [206]) Ludovikov pomočnik bil je najbrže grof Gundakar, ki je tedaj postal nezvest svojemu kralju in njegovemu sinu Karlmanu. Prej ko ne moral je Gundakar že takrat (866) ali pa ne dosti pozneje zapustiti Koroško in bežati k Moravcem, kajti l. 869.padel je v vojski, bojujé se na strani Rastislavovi proti Nemcem.[207]) Uporni sin poslal je tudi svojega vojskovodjo Henrika k moravskemu knezu in ga ponižno prosil, da bi mu pomagal. Ko je kralj Ludovik vse to izvedel, izročil je varstvo Bavarske dežele svojemu sinu Karlmanu, sam pa je šel v Frankfurt, kjer je bila zbrana velika množica kralju zvestih velikašev. Ko sin vidi, da je upor brezvspešen, pomiri se z očetom meseca novembra (866) v Wormsu. Manj previden kot kraljev sin bil je jeden izmed Karlmanovega spremstva in prej ko ne Ludovikov zaveznik, namreč Guntbold, ker tudi ta se je vzdignil proti svojemu gospodu, pa bil je premagan in moral je bežati. [208])

Omenili smo, da je od l. 864. zapovedoval po Koroškem kraljevič Karlman. Leto pozneje dobil je še bavarsko deželo ter jo branil l. 866. pred napadom kneza Rastislava.

Leta 868. pričela se je večletna vojska med Nemci in Moravci. [209]) Nemški strankarski letopisci trdijo, da so v teh bojih zmagovali Nemci, kar pa ni vselej verjetno. Na Rastislavovi strani bojeval se je tudi grof Gundakar, nekdanji kraljevi namestnik na Koroškem. Kako nevaren je bil ta mož Nemcem, razvidi se iz tega, ker je kralj Ludovik, dobivši novico o njegovi smrti, tako se razveselil, da je ukazal v Regensburgu, kjer je ravno bival, po cerkvah zvoniti z vsemi zvonovi. [210]) Ravno tega leta, ko je padel Gundakar (869), meseca avgusta sklenil je kralj Ludovik iznova vojsko proti Slovanom. Svojega starejšega sina Karlmana poslal je proti Svetopolku, nečaku kneza Rastislava, proti temu pa mlajšega sina Karola. Fuldski letopisec trdi, da so v teh bojih zmagovali Nemci, [211]) kar pa ni verjetno. Hinkmar, nadškof v Rheimsu, nam pripoveduje, da so Nemci le malo ali pa nič opravili, pač pa veliko škodo trpeli. („.. aut nihil aut parum utilitatis egerunt, sed damnum maximum retulerunt.“) Ravno ta pisatelj pravi, da je Ludovik prvi čutil potrebo, skleniti mir, ne pa Rastislav. Ludovik poslal je na Moravsko svoje sinove in pa nektere mejne grofe, da bi zopet napravili mir. [212])

Kmalu potem (l. 870.) nastal je prepir med Rastislavom in Svetopolkom. Zadnji, hrepeneč le po lastnem dobičku, začel je iz politike pripoznavati vrhovno oblast Karlmanovo. S tem se je za nekaj časa tako sprijaznil, da sta ga Karlman in njegov sin Arnulf izvolila za krstnega botra prvorojenemu vnuku, oziroma sinčeku, kteremu so tudi dali botrovo, vendar nekoliko popačeno ime „Zwentibold“. [213]) Rastislav se zarad ozke zveze med Nemci

in Svetopolkom razsrdi ter sklene zadnjega kot izdajalca domovine umoriti. Ta ubeži o pravem času. Rastislav gre za njim, da bi ga vjel, a zgodilo se je ravno nasprotno. Rastislav je prišel v Svetopolkove roke in ta ga je prepustil Karlmanu, ki ga je poslal na Bavarsko, kjer so ga meseca novembra oslepili. V zapuščeno Rastislavovo državo šel je še tisto leto Karlman, polastil se tamošnjih mest in gradov ter razdelil zemljo po svoji volji. [214])

Namesto Rastislava vladal je odslej na Moravskem Svetopolk, ki pa je Nemcem postal še nevarnejši, kot prvi. L. 871. dolžili so ga Nemci nezvestobe in ga tudi imeli nekaj časa vjetega. Med tem so moravski Slovani, mené, da so Nemci njih kneza umorili, povzdignili na kneževski sedež Svetopolkovega sorodnika Slavomira, ki se je začel bojevati s Karlmanovima vojvodama Engilskalkom in Wilhelmom. Nato Karlman izpusti Svetopolka, ker mu ni mogel dokazati nobenega prestopka, ter mu celó zaupa vojsko, da bi ž njo pregnal Slavomira. Svetopolk pa, prišedši v svojo domovino, sklene se rajši maščevati nad Nemci, ki so mu napravili tako sramoto, kot pa nad Slavomirom. Posrečilo se mu je popolnoma uničiti nemško vojsko. Karlman mu je moral prepustiti vse moravske talnike, ktere je imel po svoji državi, in biti zraven še zadovoljen, da mu je Svetopolk dal nazaj nekega Ratboda. [215]) Tudi je takrat Karlman zgubil velik del zemlje, ktero je dobil Svetopolk. V tej vojski padla sta tudi Karlmanova mejna grofa v Iztočni marki, namreč Engilskalk in Wilhelm. [216]) Ker so bili njuni sinovi še premladi, postal je Aribon mejni grof v Iztočni marki. [217])

V prihodnjem letu (872) šli so Nemci zopet nad Moravce, a ti so jih kmalu premagali in zagnali nazaj. [218]) Nato je Svetopolk napadel Karlmana v njegovi lastni pokrajini in ga skorej vjel. Ta nemudoma pošlje svojemu očetu poročilo, da naj mu hiti pomagat, ker drugače ga ne bo videl nikdar več živega. Kralj Ludovik se na to takoj napoti iz Metza v Regensburg in tu sklene l. 873. s Slovani premirje pod pogoji, ki za Nemce niso bili posebno ugodni. [219]) V naslednjem letu (874) meseca maja ali pa junija sklenili so v Forchheimu na Bavarskem mir med Nemci in Svetopolkom, kterega je zastopal duhovnik Ivan iz Benetek. [220]) Odslej je bilo Moravsko faktično samostojno.

Ker so se tedaj Slovani in Nemci nehali bojevati, bilo je Karlmanu mogoče obrniti svojo pozornost drugam. Dne 12. avgusta l. 875. umrl je cesar Ludovik II., sin cesarja Lotarja in nečak Ludovika, kralja Bavarskega. [221]) Zapustil ni nobenega moškega dediča, le jedno hčer Hermengardo. Njegova strica Ludovik in Karol Plešoglavec, kralj zapadnih Frankov, imela sta največo pravico do zemlje umrlega cesarja. Jedna stranka v Italiji in ž njo rimski papež odločila sta se za kralja Karola, ki se je tudi prec tjekaj napotil, druga stranka pa si je želela Ludovika

za svojega gospodarja. K zadnji stranki moramo prištevati tudi Berengarja, mejnega grofa furlanskega, sina mejnega grofa Eberharda in Gizele, hčere Ludovika Pobožnega. Kralj Ludovik poslal je v Italijo izprva svojega najmlajšega sina Karola Debelega, pozneje pa Karlmana, da bi se polastila zemlje in krone umrlega cesarja. Oba sta se morala bojevati s svojim stricem, kraljem Karolom Plešoglavcem. Naposled pogodita se Karlman in njegov stric Karol poleg reke Brente; Karlman je šel čez Alpe domov, Karol pa v Rim, kjer mu je papež Ivan VIII. dal na glavo cesarsko krono. [222])

Dne 28. avgusta l. 876. umrl je v Frankfurtu Ludovik, kralj Bavarski. [223]) Njegovi trije sinovi, Karlman, Ludovik in Karol razdelili so si očetovo zemljo meseca novembra istega leta. Najstarejši sin, ki je že prej vladal pod vrhovno oblastjo svojega očeta po Koroškem in Bavarskem, dobil je k temu sedaj še vrhovno oblast čez Pannonijo, Česko in Moravsko. [224]) Vendar, kar se zadnjih dveh dežel tiče, bila je vrhovna oblast le navidezna, ker Čehi in Moravci bili so takrat faktično samostojni. Prej ko ne takrat prepustil je Karlman svojemu sinu Arnulfu Koroško, [225]) v Iztočni marki pa je gospodoval pod Karlmanovim nadzorstvom grof Aribon. [226])

Karlman pa s tem še ni bil zadovoljen, temveč hrepenel je po veči moči in slavi. Prihodnje leto (877) nabral je precej veliko vojsko po Bavarskem in po slovenskih pokrajinah ter jo peljal v Italijo proti svojemu stricu Karolu Plešoglavcu. [227]) Ta je bežal pred njim proti zapadu čez Mont Cenis, kjer je dobil mrzlico in umrl v neki planinski koči dne 6. oktobra l. 877. [228]) V decembru istega leta šel je Karlman, pridobivši si kraljevo krono italsko, zopet na Bavarsko. [229]) Pot v Italijo bila je zanj jako osodepolna, kajti nakopal si je tu bolezen, ki je trajala do njegove smrti v spomladi l. 880. [230])

Po Karlmanovi smrti prišel je njegov brat Ludovik v Regensburg, kjer so se mu poklonili velikaši. Karlmanovemu nezakonskemu sinu Arnulfu prepustil je še v bodoče Koroško. [231]) Prej ko ne je Arnulf po smrti svojega očeta navadno živel v tej deželi ter imel svoj sedež v jako utrjenem in z močvirjem obdanem Blatogradu. [232]) Ko so l. 882. Normani pustošili nemško zemljo v trierskem okraji na Nemškem, šel je med drugimi nad nje tudi Arnulf, da bi pomagal svojemu stricu, cesarju Karolu Debelemu. Ta pa je Normane odpravil s zlatom in srebrom, namesto z mečem v roki. [233]) Omeniti moramo, da je Karol Debeli po smrti svojega brata Ludovika († 20. januarja l. 882. [234]) združil za nekaj časa vse vzhodnje fankovske dežele. [235])

Od l. 874., odkar sta Svetopolk in kralj Ludovik v Forchheimu sklenila mir, ni bilo bojev med Nemci in Moravci. Tem

bolj skrbel je Svetopolk med tem časom za notranje razmere svoje države.

Povedali smo že, da sta do l. 871. v Iztočni marki gospodovala grofa Engilskalk in Wilhelm. Ko sta padla v boji, bili so njuni sinovi še premladi za vladarstvo. Zato podeli kralj Ludovik mejno grofijo grofu Aribonu. Ko so pa Engilskalkovi in Wilhelmovi sinovi postali polnoletni, žugali so grofu Aribonu, da ga umoré, ako jim ne prepusti vlade v deželi, kjer sta gospodovala njihova očeta. Nato se Aribon zaveže s Svetopolkom ter mu da za poroka svojega lastnega sina Isanrika. [236]) Kmalu potem dobé Engilskalkovi in Wilhelmovi sinovi zase nektere bavarske velikaše in ž njih pomočjo preženó grofa Aribona iz njegove dežele. Vse to se je godilo l. 882. Vkljub temu pa da cesar Karol Debeli Iztočno marko grofu Aribonu nazaj. Tega je podpiral tudi Svetopolk, ker je s svojo vojsko prijel njegove nasprotnike, pustošil njih zemljo in vjel na severnem bregu reke Donave Werinharija, druzega izmed treh Engilskalkovih sinov, in njegovega sorodnika, grofa Vezzilona. V tej stiski obrnejo se sinovi omenjenih mejnih grofov do Karlmanovega sina Arnulfa, ki je gospodoval po Koroškem in po Pannoniji, ter ga prosijo pomoči, kajti od cesarja Karola samega pričakovali niso nič dobrega. Ko Svetopolk izve, da so imenovani sinovi dobili zavetje pri Arnulfu, pošlje k temu l. 883. poslance ter mu očita, da je sprejel v svoje varstvo njegove sovražnike in se zavezal z Bolgari, ki so pretečeno leto napadli Moravsko. Preti mu z vojsko, ako ne neha podpirati njegovih nasprotnikov. Ker pa Arnulf ni hotel izpolniti Svetopolkovih zahtevanj, šel je ta s svojo v različnih slovanskih pokrajinah nabrano vojsko v Pannonijo ter jo pustošil. Sovražne trume so se povsod pred njim umikale in iskale zavetja v utrjenih gradovih. Tudi v naslednjem letu (884) šel je Svetopolk čez Donavo v Pannonijo in vzel seboj še več vojakov. Toliko jih je bilo, da bi jih bil videl opazovalec cel dan ob cesti memo marširati. Pustošil je 12 dni Pannonijo, posebno pa pokrajine med Rabo in Iztočno marko, a naletel ni na nobeden sovražen oddelek, ker so se vsi pred njim poskrili. Domov vrnivši se pusti Svetopolk jeden del svojih vojakov poleg Donave. Ko to slišita najstarejša Engilskalkova in Wilhelmova sinova, Megingoz in Pabo, napotita se s svojo vojsko proti Donavi, da bi omenjeni oddelek napadla. A bila sta popolnoma pobita. Megingoz in Pabo utonila sta v Rabi, brat grofa Berchtolda in mnogo drugih pa je bilo vjetih. Ko je vojska trajala že poltretje leto, prišel je v jeseni l. 884 cesar Karol Debeli sam v Iztočno marko in sklenil blizo Tullna mir s Svetopolkom. Ta je prisegel cesarju zvestobo in mu obljubil, da ne bo več napadal njegovih dežel, dokler bo on živ. [237]) Takrat je dobil Svetopolk pod svojo oblast Pannonijo med Donavo in Dravo ter postal tako tudi vladar nekterim pannonskim Slovencem. [238]) Vendar

jugozahodni del Pannonije med Blatnim jezerom in koroško mejo z mestom Blatogradom obdržal si je Arnulf in ga dal l. 896. v fevd vojvodi Braslavu. [239]) Tudi ta se je prišel l. 884. poklonit cesarju Karolu, ko se je mudil pri Tullnu. Cesar je potem šel čez Koroško v Italijo in novo leto praznoval v Paviji. [240]) Svetopolk in Arnulf pomirila sta se še le naslednje leto (885.)[241]) Mogoče je, da je Arnulfa k temu pregovoril njegov stric, cesar sam, ko je šel skozi Koroško.

Akoravno je cesar Karol Debeli vladal v Nemčiji in Italiji ter postal l. 885. tudi kralj Zapadnih Frankov, vendar ni bil v stanu pregnati roparskih Normanov. Bil je slaboten na duhu in telesu. Mnogo velikašev ga je zapustilo in si želelo Arnulfa, vojvodo koroškega, za svojega vladarja. Karlov prvi kancelar Liutward šel je l. 887. na Bavarsko, da bi se z Arnulfom dogovoril, kako naj bi vzeli Karolu vladarstvo. [242]) Mnogo nemških plemenitnikov je pozvalo Arnulfa, polastiti se kraljevega prestola. Meseca novembra sklical je cesar državni zbor v Tribur, kamor so prišli nekteri njegovi privrženci. Pa tudi ti so ga zapustili, ko je tjekaj dospel Arnulf in pripeljal seboj precej veliko vojsko, obstoječo iz Slovencev in Bavarcev. [243]) Karol, od vseh zapuščen, moral je svoje dežele prepustiti Arnulfu in biti zadovoljen, da mu je ta podelil dohodke nekterih posestev na Švabskem. [244]) A tudi teh ni dolgo užival, ker je že meseca januarja l. 888. umrl. [245])

Kakor vojvoda Arnulf, ki je odstranil cesarja Karola Debelega in se sam polastil kraljevega prestola na Nemškem, storila sta tudi Odon, grof pariški, ki je postal kralj Zapadnim Frankom, in pa furlanski vojvoda Berengar, ki se je dal kronati za italskega kralja l. 888.

Ko je koroški in pannonski vojvoda Arnulf prišel l. 887. do kraljeve oblasti, treba je bilo v njegovih dosedanjih pokrajinah postaviti nekoliko namestnikov. Ruodpert, prej ko ne sin Wilhelmov in brat Megingozov, o kterih dveh smo že govorili, dobil je grofijo v Krški dolini na Koroškem. Iz neke listine je razvidno, da je kralj Arnulf dal Reginhardu, fevdniku solnograškega nadškofa Theotmara v Ruodpertovi grofiji na Koroškem dve kmetiji, ležeči v Železnem na obeh straneh reke Krke. [246]) Svoje življenje končal je grof Ruodpert — ako imamo povsod z jedno in isto osebo opraviti — l. 893., ko je pribežal v Svetopolkovo deželo, iskajoč tu zavetja. [247])

L. 887 ali pa nekoliko pozneje nastavil je kralj Arnulf Engilskalka, sina jednakoimenovanega očeta, o kterem smo že govorili. Dobil je prej ko ne Gorenjo Pannonijo med Rabo in Dunajskim lesom. [248]) Imenovan je v listini od l. 889., ktero je na njegovo priprošnjo podpisal kralj Arnulf. [249]) Pozneje si je nakopal jezo tega kralja, ker mu je ugrabil njegovo nezakonsko hčer, in moral je bežati k Svetopolku. Čez nekaj časa mu je Ar-

nulf zopet odpustil ter ga postavil za mejnega grofa v Iztočni marki (ako ne v Gorenji Pannoniji). S svojim samovoljnim postopanjem razžalil je bavarske velikaše in ti so ga l. 893. v Regensburgu vjeli, obsodili in oslepili. [250])

V jeseni l. 888. napotil se je kralj Arnulf v Italijo, sešel se v Tridentu z Berengarjem, kteremu je dal v fevd rečeno deželo. Odtod vrnil se je čez Furlansko na Koroško in praznoval v Krnskem gradu božične praznike. [251]) V tem kraji podpisal je dne 26. decembra dve listini ter podelil Mildruti, soprogi svojega točaja Heimona, več posestev in podložnih ljudi. [252]) Dne 20. januarja l. 889. bil je v Blatogradu na Koroškem, kakor nam pričuje dotična listina. [253])

V sredi posta l. 890. napotil se je kralj Arnulf v Pannonijo in se sešel v Omuntesbergu s Svetopolkom. [254]) Najbrže je bilo treba takrat poravnati kake prepire, ki so nastali med njima. V naslednjem letu poslal je Arnulf k Moravcem svoje poslance, da bi utrdili mir med njim in Svetopolkom, [255]) kar pa ni nič pomagalo, ker l. 892. vnela se je vnovič vojska.

V začetku tega leta prišel je Arnulf v Iztočno marko, da bi se še jedenkrat začel pogajati s Svetopolkom, česar pa ta ni hotel storiti. Oba sta se pripravljala na vojsko. Arnulf sešel se je pri Hengstfeldu (blizo Wildona na sedanjih štajerskih tleh) z vojvodo Braslavom, kterega je pregovoril, da mu je obljubil pomoč v vojski zoper Svetopolka. Napravila sta tu načrt cele vojske ter sklenila s tremi četami udariti na Moravsko. Nato je Arnulf, pridobivši si tudi Madjare na svojo stran, zbral svojo vojsko, peljal jo meseca julija proti Moravskemu in pustošil deželo četiri tedne. Meseca septembra poslal je poslance k bolgarskemu kralju Vladimiru, kterega je bogato obdaroval ter ga prosil, da naj bi Bolgari ne prodajali Moravcem soli. Arnulfovi poslanci, idoči k Bolgarom, naredili so velik ovinek skozi Braslavovo deželo, ker so se bali, da ne bi prišli Svetopolku v roke. Potovali so poleg Odre, potem poleg Kolpe in dalje po Savi ; po ravno tej poti prišli so tudi nazaj.

Svetopolk zavezal se je l. 893. z mnogimi nezadovoljneži v Arnulfovi državi, tako n. pr. z mejnim grofom Engilskalkom, kteri je iz bojazni pred svojim kraljem tudi za nekaj časa pribežal na Moravsko in tu dobil varno zavetje. S Svetopolkom bil je v zvezi Engilskalkov bratranec Wilhelm, kar pa je Arnulf kmalu zvedel in ga vsled tega dal kot veleizdajnika umoriti. Wilhelmov brat, koroški grof Ruodpert, ubežal je o pravem času pred kraljem na Moravsko, vendar ne v svojo srečo, kajti tu ga je doletela smrt, ktere ni pričakoval. [256]) Da bi se Arnulf znosil nad Svetopolkom, šel je sam v njegovo deželo. Ker so ga pa Moravci povsod zalezovali in njegovo vojsko v zasedah napadali, moral se je, premagavši na poti veliko težav in nevarnosti, brez vspeha vrniti nazaj na Bavarsko. [257])

Z velikim veseljem sprejel je kralj Arnulf novico o smrti Svetopolkovi l. 894. Kako so se vsled njegove smrti radovali Nemci, kažejo nam Fuldski letopisi, ki imajo za umrlega moža samo grde psovke. [258]) Akoravno ja moravski knez pred smrtjo spodbujal svoja sinova, Mojmira in Svetopolka, da bi boj nadaljevala, vendar tega nista storila, temveč sklenila v jeseni navedenega leta mir z Nemci. [259]) Takrat začeli so se za Moravce in tudi za Slovence jako žalostni časi, kajti divji Madjari, ktere je bil Arnulf poklical na pomoč proti Svetopolku, [260]) prihrumeli so na Ogersko in si najprej osvojili zemljo med Tiso in Donavo. Potem so šli naprej, razsuli se po moravskem delu Pannonije ter tu ropali, požigali, morili možake, otroke in stare ženice, mlade pa odpeljavali seboj, da bi služile njih pohotnosti. [261]) Napade v Pannonijo so večkrat ponavljali in jo nazadnje tako opustošili, da ni bilo l. 900. v celi deželi nobene cerkve. [262]) Da bi bil kralj Arnulf laglje rešil svoj jugozahodni del Pannonije pred madjarsko silo, dal je to pokrajino l. 896. v fevd vojvodi Braslavu. [263])

Arnulf je sicer v jeseni l. 894. sklenil mir z Moravci, a to je bilo le na videz, kajti za hrbtom porabil je vsako priložnost, da bi vničil moravsko samostojnost. Posluževal se je treh pripomočkov, da bi dosegel svoj namen; prvič je netil notranji nemir na Moravskem in šuntal jednega Svetopolkovega sina proti drugemu, drugič je tako dolgo pregovarjal česke kneze, dokler se niso Moravcem izneverili ter se z Nemci zavezali, in tretjič poklical je Madjare proti moravskim Slovanom. [264])

Nekteri novejši nemški zgodovinarji si prizadevajo Arnulfa pred svetom oprati, rekši, da ni on poklical Madjarov proti Slovanom, temveč da je na konci devetega stoletja nastala le taka govorica med ljudstvom. Temu nasproti je treba opomniti, da jako zanesljivi viri imenujejo naravnost Arnulfa, ki je pozval Madjare na pomoč proti Moravcem. [265]) Tudi je to jako verjetno, ker Svetopolk je v mnogih bojih premagal Nemce. Gotovo je Arnulfa jako razveselilo, ker so ga Madjari tako hitro ubogali in mu pomagali proti njegovemu najhujšemu sovražniku. Da bodo Madjari kedaj Arnulfovim naslednikom nevarni, tega takrat še slutiti ni mogel. Sploh se je pa večkrat zgodilo, da se je ta ali uni vladar, ako je bil sam v zadregi, obrnil s prošnjo do tujega naroda. Tako n. pr. je l. 893. prosil grški cesar Leon Madjare, da bi mu pomagali proti Bolgarom. [266]) Tudi nam je znano, da se je kralj Arnulf sam parkrat zavezal z Bolgari proti Svetopolku. [267])

Ko je v sredi meseca julija l. 895. Arnulf zboroval v Regensburgu, prišli so tjekaj vsi česki knezi, med njimi Spitihněv in Vratislav. Bili so še pred kratkim časom moravski zavezniki, a sedaj stopili so pod nemško vrhovno oblast. [268]) Ker se je to

zgodilo vsled Arnulfovega prizadevanja, pritožili so se pri njem zarad tacega postopanja moravski poslanci l. 897., kar pa ni nič pomagalo. [269])

Ko je Arnulf pridobil Čehe na svojo stran in Madjare poklical na Ogersko, začeli so njegovi namestniki, posebno pa grof Aribon in njegov sin Isanrik brez dvoma, ker je Arnulf to želel, netiti sovraštvo in razprtijo med Svetopolkovima sinovoma. Tudi tu je Arnulf dosegel kmalu svoj namen, kajti brata Mojmir in Svetopolk začela sta se med seboj vojskovati. Ker pa je bil Mojmir močneji, poslal je Arnulf mlajšemu izmed bratov, Svetopolku, pomočno vojsko pod poveljem Liupolda in Aribona, ki sta nato dalj časa po Moravskem požigala in morila. Ko je prišlo na dan, da so nemire med Mojmirom in Svetopolkom prouzročili le Nemci, hotel je Arnulf sebe omiti na ta način, da je na videz kaznoval grofa Aribona in njegovega sina Isanrika ter jima za malo časa vzel Iztočno marko, ktero sta pa kmalu dobila zopet nazaj. [270])

Z Moravci bil je v zvezi neki Bavarec Erimpert, kterega pa je Braslav dobil v svoje roke, prepustil grofu Liupoldu in ta ga je izročil Arnulfu. [271]) Po zimi med l. 898. in 899. poslal je Arnulf v drugič na Moravsko svojo vojsko, ktera je po stari navadi po deželi ropala, požigala in pustošila. [272]) Nekoliko pozneje l. 899. napadli so Bavarci na jednaki način v tretjič moravsko zemljo. Osvobodili so Svetopolka, kterega je njegov brat oblegal v nekem gradu, ter pripeljali njega in njegove privržence seboj na Bavarsko. [273]) Kmalu potem umrl je Arnulf († 8. decembra l. 899.) in zapustil državo svojemu šestletnemu sinu Ludoviku, ki je prevzel vladarstvo dne 21. januarja l. 900. [274]) Tudi v tem letu ponovili so Bavarci še jedenkrat svoj napad na Moravsko. [275]) Še le l. 901. nehali so boji med Nemci in Moravci; Mojmir poslal je najprej svoje poslance v Regensburg, kmalu nato sta šla v imenu nemškega kralja pasovski škof Richar in pa grof Udalrik na Moravsko, da bi podpisala mirovne pogodbe. [276]) A dolgo se Svetopolkova država ni veselila blagodejnega miru, kajti nekaj let pozneje uničili so jo divji Madjari.

Opazke k tekstu.

K I. delu:

Viri. (Str. 1—24.)

¹) Da je ta razprava spisana l. 873., povedal nam je (c. 14) dotični pisatelj z besedami: *„A tempore igitur quo dato et praecepto domni Karoli imperatoris orientalis Pannoniae populus a Juvavensibus regi coepit praesulibus usque in praesens tempus sunt anni 75.“* — Vprašanje je, kedaj je začel neznani pisatelj ta leta šteti. Na nekem drugem mestu (c. 8) nam pravi, da l. 798, ko piše: *„. . anno videlicet nativitatis Domini 798 . . . ipse imperator* (Karol Veliki) *praecepit Arnoni archiepiscopo pergere in partes Sclavorum et providere omnem illam regionem et ecclesiasticum officium more episcopali colere, populosque in fide et christianitate praedicando confortare. Sicuti ille fecit illuc veniendo . . .“* Nekteri pisatelji, kakor Wattenbach (Mon. Germ. Script. XI, p. 2), mislijo, da se mora namesto l. 798 začeti šteti l. 796., ko je kralj Pipin izročil Pannonijo solnograškemu škofu. (Prim. c. 6). Vendar besede prvega citata *„praecepto domni* ***Karóli*** *imperatoris“* nam kažejo, da bi bilo to napačno. Leta 798. dobil je toraj solnograški nadškof Arnon od kralja Karola ukaz, iti v slovenske pokrajine, in 75 let pozneje, t. j. l. 873. in sicer pred smrtjo nadškofa Adalvina (prim. c. 9) sestavil je neznani pisatelj ta spis. Ker je Adalvin umrl dne 14. maja l. 873. (Auctar. Garsten. a. 873, Mon. Germ. Script. IX, p. 565. — Necrolog. Salisburg. [Monum. Boica, XIV, p. 365 squ.]), nastal je ta spis že v prvih četirih mesecih tega leta.

²) E. Dümmler, Die pannonische Legende vom hl. Methodius. (Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquellen, Wien 1854, XIII. Bd., str. 151 i. d.)

³) Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, Zagreb 1859, str. 222, op. 1.

⁴) Gesch. d. Slawenapostel, str. 14.

⁵) Pogl. 2.: *„Po sihъ že vьsěhъ bogъ milostivyi . . .* ***vъ naša lěta jazyka radi našego,*** *o njemьže sja ne bě nikъtože nikoliže popeklъ, na dobryi činъ vъzdviže* ***našego učitelja,*** *blaženago Methodija.“*

⁶) Žitje sv. Metoda, pogl. 17: *„Ty* (Metod) *že sъ vyše, svjataja i čьstьnaja glavo, molitvami svoimi priziraj na ny, želajuštaja tebe, izbavljaj otъ vьsjakoja napasti* ***učeniky svoja,*** *i učenije prostranjaja . . .“*

⁷) Denkschriften der kais. Akademie d. Wissenschaften, Phil.-hist. Classe, Wien, 1870, XIX. Bd. str. 203—204.

⁸) Památky dřevn. písemn. Jihoslov.

⁹) Denkschriften, op. cit., str. 214 i. d.

¹⁰) Cyrill und Method, der Slawen Apostel, Prag 1823, str. 15.

¹¹) Cyrill und Method, op. cit. str. 17. — Mährische Legende von Cyrill und Method. Prag 1826, str. 7.

¹²) Dobrowsky, Cyrill und Method, str. 17 i. d.

¹³) Kritische Versuche, Prag 1803, str. 16 i. d.

¹⁴) Mährische Legende, op. cit. str. 121—123.

¹⁵) Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu., XIII, str. 154.

¹⁶) Tu podajam čitateljem v podobi regestov vsebino tistih pisem, ktera nam pojasnujejo delovanje slovanskih apostolov in zgodovino pannonsko-

moravske nadškofije v devetem stoletji. Zamogel bi pa kdo ugovarjati in reči, da bi bilo bolje, ako bi bil dal pisma natisniti od besede do besede v izvirnem jeziku; drugi pa bi morebiti nasprotno želeli kratkih regestov v slovenskem jeziku. Vendar, ako bi bil storil prvo, marsikdo ne bi razumel pisem, ktera so deloma že večkrat drugod natisnena v izvirnem jeziku; v drugem slučaji pa bi čitatelji premalo spoznali važnost nekterih daljših pisem. Kjer se nahajajo v pismih važnejša mesta, vvrstil sem med slovenske stavke citate v izvirnem jeziku.

[17]) Napačno je, kar trdi to pismo, da je tudi Kocel prosil grškega cesarja Mihajla krščanskih učiteljev. Morebiti je Kocelovo ime prišlo v pismo zarad nenatančnosti pri prepisovanji ali pa je bil papež slabo podučen, ko je pisal to pismo.

[18]) Iz vsebine tega pisma je razvidno, da je bilo spisano po Cirilovi smrti (+ 14. febr. 869) in pred Rastislavovo nesrečo l. 870., ko so ga Nemci vrgli v ječo in oslepili (Ann. Fuld. a. 870; Hincmari ann. Bertin. a. 870). — Ginzel, imajoč pred seboj namesto izvirnika Miklošičevo latinsko prestavo, ktero je dal na svetlo Dümmler (Archiv, op. cit., XIII, str. 159) in jo potem sam ponatisnil v svoji knjigi „Geschichte der Slawenapostel Cyrill u. Method, Anhang, str. 26 in 44“, trdi (str. 8), da je to pismo nepristno. Vendar razlogi, s kterimi hoče dókazati svojo trditev, so ničevi. Pristnost tega pisma je prav dobro dokazal Rački (Arkiv za jugoslav. povjestnicu, knj. IV., str. 281—298). Tudi Miklošič (v svojih predavanjih) in Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Gesch., XIII, str. 182) mislita, da to pismo ni ponarejeno. Zadnji pravi na imenovanem mestu: „To pismo je po svoji obliki in vsebini tako, da ni nobenega uzroka dvomíti o njegovi pristnosti. V tem pismu, ktero se nahaja v 8. poglavji Žitja sv. Metoda, omenjeno je, da sta Konstantin in Metod prinesla ostanke sv. Klementa v Rim in da ju je tu sprejel papež Hadrijan. Nasproti temu pa pisatelj Žitja sv. Metoda v ostalih poglavjih popolnoma molči o prenosu Klementovih kosti, o Cirilu in Metodu pa pripoveduje v 6. poglavji svojega spisa, da ju je sprejel papež Nikolaj. Iz tega nasprotja sklepamo, da pisatelj Žitja sv. Metoda ni sam sestavil tega pisma.

[19]) Iz vsebine tega spomenika je razvidno, da je nastal prej ko ne v prvi četrtini l. 873., namreč po izvolitvi papeža Ivana VIII., kar se je zgodilo okolu 14. dec. 872. (Jaffé, Reg. pont. Rom. p. 261.) in pred smrtjo nadškofa Adalvina († 14. maja 873. — [Auctar. Garstense, a. 873; Necrolog. Salisburg. (Mon. Boica XIV, p. 365 sq.)], tedáj v istem času, kakor spis „De convers. Bagoar. et Carantan.“

[20]) Gledé datuma glej opazko št. 19.

[21]) Razvidno je iz vsebine tega pisma, da je bilo spisano po izvolitvi papeža Ivana VIII., t. j. po 14. decembru 872. in pred septembrom l. 873.

[22]) Iz vsebine tega pisma je razvidno, da je bilo spisano ravno takrat, kakor pismo pod št. 4.

[23]) Ako primerjamo vsebino tega pisma in instrukcije, ktere je dal papež Ivan VIII. jakinskemu škofu Pavlu (gl. spredaj št. 2, a. b. c.), moramo reči, da je bilo pismo na kralja Ludovika v istem času na Nemško odposlano, kakor škof Pavel.

[24]) Mesto Ptuj, ktero je bilo nekdaj Privinovo in Kocelovo (gl. Conv. Bag. et Carant. c. 11.), bilo je l. 874. v oblasti grofa Gozwina, h kteremu se je napotil solnograški nadškof Theotmar, da bi mu posvetil v imenovanem mestu jedno cerkev. (Auctar. Garstense, a. 874: *„Dietmarus archiepiscopus ecclesiam ad Bettowe, Gozwini comitis consecravit.“* — Annal. s. Rudberti Salisb.). — Iz navedenega smemo sklepati, da ni bil knez Kocel takrat več med živimi in je najbrže umrl v začetku l. 874. — Boczek (op. cit.), Erben (op. cit.) in Ginzel (op. cit.) mislijo, da je Kocel l. 877. še živel in da mu je v tem letu papež pisal pismo o zakonskih zadevah. Wattenbach (op. cit.) in Rački (op. cit.) pa sta dokazala, da je letnica „877.“ napačna. Imeno-

vano pismo toraj ni bilo spisano l. 877., temveč l. 873. ali pa vsaj v začetku l. 874. Prej, kakor l. 873., pa tudi ni moglo biti sestavljeno, ker je bil pisatelj tega pisma, kakor nam je znano, še le v decembru l. 872. izizvoljen za papeža.

[25]) Erben datira po Palacky-jevem prepisu v vatikanskem arkivu „*XIII. Kalendas Julii*", namesto *XVIII. Kalendas Julii*". Zadnji datum je pravi. Prim. Rački, Viek i djelovanje, str. 322, op.

[26]) Dolgo časa se je mislilo, da je to pismo podvrženo in da ga je sestavil neznačajni Wiching. (Prim. Ginzel, op. cit. str. 9—11.). Odkar pa so se našle v britanskem muzeji v Londonu med drugimi pismi rimskih papežev tudi instrukcije Štefana VI. do njegovih na slovansko zemljo poslanih legatov, ktere se po svoji vsebini deloma vjemajo z vsebino tega pisma, moramo je smatrati za pristno. (Prim. Kres, I, str. 352.). Ako bi trdili, da je to pismo podvrženo, morali bi ravno to reči o imenovanih instrukcijah. — To pismo bilo je spisano kmalu po izvolitvi papeža Štefana VI. (bil je izvoljen okolu septembra 885.; gl. Jaffé, Reg. pont. Rom. p. 294.), ko še ni prišlo naznanilo o Metodovi smrti v Rim in pred iztiranjem slovanskih duhovnikov z Moravskega, kar zamoremo sklepati posebno iz zadnjega stavka tega pisma. Ker so slovanski duhovniki morali l. 886. zapustiti moravsko zemljo, smemo sklepati, da je bilo pismo spisano najbrže proti koncu l. 885.

[27]) Kar se tiče datuma, gl opazko 26.

[28]) Ta poslanica bila je spisana l. 900. in sicer po 21. januarji, ko je začel vladati Ludovik, sin kralja Arnulfa, ter pred mesecem julijem, ko je umrl papež Ivan IX. (Jaffé, Reg. pont. Rom. p. 305.).

[29]) Gledé časa gl. opazko 28.

[30]) Gl. spredaj št. 17.

K II. delu:

(**Životopis sv. Cirila in Metoda**. Str. 25—68.)

[1]) Žitje sv. Metoda, pogl. 5: „. . . *Selunjane vьsi čisto slověnьsky besědujutь.*" — Prim. Dümmler, Die pannonische Legende vom hl. Methodius (Archiv f. Kunde österr. Gesch., XIII, str. 164..

[2]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 2: „*Vь solunьscě gradě bě mužь jeterь dobrorodьnь i bogatь, imenemь Lьvь, prědrьže sanь drugarьskyi podь stratigomь.*" — Nestor. Kron. pogl. 20: „. . . *jestь mužь vъ Seluni, imenemь Lьvь. . . .*" — Žitje sv. Metoda, pogl. 2. — Translatio s. Clementis, c 1. — Legenda Moravica, c. 1.

[3]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 2: „. . . *živy že sь podružijemь svoimь, rodi 7 (.* **3** *.) otročetь, otь nihьže běše mladěišii, sedmyi Konьstanьtinь filosofь, nastavьnikъ i učitelь našь.*" — Prim. tudi Žitje sv. Metoda, pogl. 4: „. . *nъ šьdъ služi jako rabъ mьnьšu bratu.*" Ginzel (Gesch. der Slawenapostel, str. 21, op. 2) trdi, da je bil Konstantin starejši, kakor Metod; a ker ni navedel nikakoršnih dokazov, nima njegova trditev nobene veljave. Zgodovinski viri navajajo večinoma najprej Konstantina ali Cirila in potem še le Metoda, vendar iz tega še ne smemo sklepati, da je bil prvi starejši, kot pa zadnji. Cirilovo ime stoji najbrže zató pred Metodovim, ker je uni prej umrl, kot ta.

[4]) Translatio s. Clement. c. 1: „. . . *fuit quidam vir nobili genere, civitate Thessalonica ortus, vocabulo Constantinus, qui ob mirabile ingenium, quo ab ineunte infantia mirabiliter claruit, veraci agnomine* ***Philosophus*** *est appellatus.*" — Ravno tako pripoveduje Leg. Moravica, c. 1. — Da so Konstantina zvali Filozofa, dokazuje nam bibliotekar Anastasij v svojem predgovoru k carigraškemu cerkvenemu zboru l. 869 z besedami: „*a Constantino* ***Philosopho,*** *magnae sanctitatis viro.*" (Mansi, Conc. coll., tom. XVI, p. 6. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 43.). Ravno ta pravi v svojem pismu, ktero je pisal l. 875. kralju Karolu: „*Denique vir magnus et apostolicae sedis praeceptor Constantinus* ***Philosophus.***" (Gl. Dodatek k virom, št. 8.). — Papež Hadrijan II. piše v svojem pismu do Rastislava, Svetopolka in Kocela: „*da poslъa vamъ blaženago* ***filosofa*** *Kostjantina*" in potem „*jakože jestъ* ***filosofъ*** *načalъ Kostjantinъ*" (Žitje sv. Metoda, pogl. 8). — V 5. poglavji Žitja sv. Metoda čitamo: „*tъgda cěsarь Mihailъ reče kъ* ***filosofu*** *Kostjantinu*", nekoliko niže „*tu javi bogъ* ***filosofu*** *slověnьsky knigy*" in potem „*služiti* ***filosofu.***" V 15. poglavji istega spisa se nahajajo besede: „*sъ* ***filosofъmь*** *prěložilъ pьrьvěje.*" — Papež Ivan VIII. pisal je l. 880. knezu Svetopolku: „*Litteras denique sclaviniscas a Constantino quandam* ***philosopho*** *repertas.*" (Gl. Dodatek k virom, št. 13). Tudi životopisec sv. Konstantina zove ga skoraj v vsakem poglavji Filozofa. Ravno to nahajamo tudi v druzih vìrih. Le v spisu „Convers. Bag. et Carant. c. 14" stoji napačno: „. . . . *usque dum nova orta est doctrina* ***Methodii philosophi.***

[5]) Konstantin je umrl l. 869. v 42. letu svoje starosti. Gl. Žitje sv. Konstantina, pogl. 18.

[6]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 3.

[7]) Ravno tam, pogl. 2.

[8]) Ravno tam, pogl. 4.

[9]) To trdi bibliotekar Anastasij v svojem pismu do kralja Karola l. 875. (Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anhang, str. 44, št. 2).

[10]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 3: „. . . *uče se izъ ustъ knigamъ svetago Grigorija bogoslova.*“

[11]) Mansi, Concil. coll., XVI, p. 6: „. . . *Qui (Photius) quum a Constantino Philosopho, magnae sanctitatis viro,* ***fortissimo eius amico,*** *increpatus fuisset. . .*“

[12]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 4.

[13]) Denkschriften der k. Akademie. Phil.-hist. Classe, XIX, str. 208.

[14]) Prim. besede, ktere ima Leg. Bohem., c. 1: „. . . *sanctus Cyrillus,* ***graecis*** *et* ***latinis*** *apicibus sufficientissime instructus.*“

[15]) Translatio s. Clementis, c. 2.

[16]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 8. in 13. — Ravno ta vir nam pripoveduje, da je Konstantin, potujoč h Kozarjem, našel na Krimskem polotoku evangelij in psalterij. pisan v r u s k e m(?) jeziku in se potem naučil od nekega človeka tudi ta jezik (pogl. 8: „*obrětъ že tu jevaggelije i psaltyrъ* ***rosъsky*** *pismeny pisano i člověka obrětъ glagoljušta toju besědoju i besědovavъ sъ nimъ i silu rěči prijemъ, svojej besědě prikladaje, razluči pismena, glasъnaja i sъglasъnaja, i kъ bogu molitvu drъže vъ skorě načetъ čisti i skazati.*“ Prej ko ne bila sta evaegelij in psalterij, o kterih je tu govorjenje, spisana v gothskem jeziku, v kterega je prestavil škof Vulfila celo sveto pismo. V devetem stoletji bilo je prav lahko zamenjati „Rhose“, ki so govorili normanski, ne pa slovanski jezik, z Gothi, kajti oboji bili so Germani. (Prim. Denkschriften der k. Akademie, op. cit., XIX, str. 210.)

[17]) Prim. Nestorjevo Kroniko (pogl. 20.): „. . . *jestъ mužъ vъ Seluni, imenemъ Lъvъ, i sutъ u nego synove* ***razumivi jazyku slověnъsku.***“

[18]) Žitje sv. Metoda, pogl. 2: „. . . *cěsarъ, uvěděvъ bystrostъ jego, knjaženije jemu dastъ dъržati slověnъsko.*“ Iz teh besed ne smemo sklepati, da ga je cesar povzdignil za kneza, temveč postavil ga je samó za svojega upravitelja ali namestnika.

[19]) Žitje sv. Metoda, pogl. 3. — Prim. tudi besede v Žitji sv. Konstantina, pogl. 7. — Translatio s. Clem., c. 11.

[20]) Da Metod ni bil samó menih, temveč tudi mašník, dokazuje nam Translatio (c. 9.), ki pravi, da sta bila oba, Konstántín in Metod, v Rimu posvečena za škofa. Bila sta torej pred svojím dohodom v Rim duhovnika. — Ravno ta legenda nam pripoveduje (c. 7.), da sta Konstantin in Metod, prišedši na Moravsko, začela mladenče pripravljati za duhovski stan („*Coeperunt . . ., officia ecclesiastica instruere*“). Tega bí gotovo ne bila storila, ako bi ne bila sama duhovnika. Da sta bila o b a mašnika, razvidno je iz glagolove množine „*coeperunt*“. — Tudi iz Bolgarske legende (Vita s. Clementis, c. 3.) smemo sklepati, da je bil Metod že pred svojim dohodom v Rim mašnik. Dalje bi bilo jako nenavadno, ako bi bil grški cesar poslal za misijonarja na Moravsko kakega neduhovnika. Napačno je torej, kar čitamo v Žitji sv. Metoda (pogl. 6.), da ga je še le papež Nikolaj posvetil za mašnika. Imenovani papež tega nikakor ni mogel storiti, ker je bil že mrtev, ko sta prišla solunska brata v Rim. Tudi se dotične besede 6. poglavja slabo vjemajo s tem, kar čitamo v 4. pogl. navedenega spisa, namreč, da sta hotela že grški cesar in pa njegov patrijarh Metoda povzdigniti za nadškofa.

[21] Rački, Viek i djelovanje, str. 88. — Starè, Občna zgodovina, III, str. 428. i. drugod.

[22]) Žitje sv. Konstant., pogl. 5.

[23]) Ravno tam, pogl. 3.

[24]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 4.

[25]) Translatio s. Clementis, c. 1: „. . . *honorem quoque sacerdotii ibidem* (v Carigradu), *ordinante Domino, est adeptus.*“ — Leg. Morav., c. 1. — Prim. tudi Žitje sv. Konst., pogl. 4.

[26]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 6.

[27]) Ravno tam, pogl. 7.

[28]) Mansi, Concil. coll., XVI, p. 6: „. . . *Photius idem duarum unumquemque hominem animarum consistere praedicabat. Qui quum a Constantino Philosopho, magnae sanctitatis viro, fortissimo eius amico, increpatus fuisset, dicente: cur tantum errorem in populum spargens, tot animas interfecisti? Respondit: non studio quemquam laedendi, talia, inquit, dicta proposui; sed probandi, quid patriarcha Ignatius ageret. . .*"

[29]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 7.

[30]) Ravno tam, pogl. 8. in dalje. — Translatio, c. 1. — Leg. Moravica, c. 1.

[31]) Prim. Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, str. 25, op. 3.

[32]) Žitje sv. Konstant., pogl. 10. in 12. — Žitje sv. Metoda, pogl. 4.

[33]) Rački, Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, str. 102.

[34]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 8–12. — Žitje sv. Metoda, pogl. 4. — Translatio s. Clementis, c. 2—6. — Leg. Moravica, c. 2—3.

[35]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 13.

[36]) Žitje sv. Metoda, pogl. 4: „. . . *vъ monastyri, iže naricjajetъ sja Polihronъ.*"

[37]) Ann. Fuld. a. 863. (Mon. Germ. Script. I, p. 374).

[38]) Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, str. 33, op. 3. — Rački, Viek i djelovanje, str. 136.

[39]) Žitje sv. Konstantina (pogl. 14.), Translatio s. Clem. (c. 7.) in pa Moravska legenda pripovedujejo samó o Rastislavu, da se je obrnil s svojo prošnjo v Carigrad; Žitje sv. Metoda (pogl. 5.) imenuje Rastislava in Svetopolka; ruski kronist Nestor (pogl. 20.) pa omenja Rastislava, Svetopolka in Kocela. Izmed teh treh Kocel takrat gotovo ni prosil v Carigradu duhovnih pomočnikov, ker živel je v tistem času v prijateljskih razmerah z nemškim kraljem in nemškimi duhovniki. O božiči l. 864. prišel je solnograški nadškof Adalvin sam v Kocelovo glavno mesto Blatograd in posvetil v naslednjih dneh več cerkva v njegovi deželi (Conv. Bag. et Carant. c. 3). Tudi je treba pomisliti, da so Moravci nekoliko prej (okolu 861) ubili Kocelovega očeta Privino. — Verjetno pa je, da se je z Rastislavom vred obrnil do carigraškega cesarja njegov nečak Svetopolk. Žitje sv. Konstantina (pogl. 14.) pravi, da se je Rastislav prej s svojimi knezi posvetoval. („. . . *sъvětъ sъtvori sъ knezi svoimi Moravljani.*") Gotovo je bil med temi knezi tudi Svetopolk.

[40]) Translatio s. Clemnnt., c. 7. — Prim. tudi Žitje sv. Konst., pogl. 14.

[41]) Pogl. 20.

[42]) Ann. Fuld. a. 874. omenjajo nam Benečana Ivana.

[43]) Žitje sv. Metoda, pogl. 5.

[44]) Prim. Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, str. 38, op. 1.

[45]) Translatio, c. 7: „*Imperator. . . Philosophum in terram Sclavorum simul cum Methodio germano suo transmisit copiosis valde illi de palatio suo datis expendiis.*" — Prim. tudi Moravsko legendo (c. 4) in Žitje sv. Konstantina (pogl. 14).

[46]) Bolgarska legenda (c. 2), Moravska leg. (c. 4) in Česka leg. (c. 1).

[47]) Translatio, c. 7: „*Exeuntes igitur extra civitatem obviam honorifice et cum ingenti laetitia receperunt eos.*" Ktero mesto je to bilo, ni nam znano. Šafařik (Slov. starož., nemška prestava, str. 474) misli, da je bilo mesto Velehrad na Moravskem.

[48]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 15. — Žitje sv. Metoda, pogl. 5. — Translatio c. 7. — Leg. Moravica, c. 5. et 6. — Nestorjeva kronika, pogl. 20.

[49]) Translatio, c. 7: „*Coeperunt itaque ad id quod venerant peragendum studiose insistere, et parvulos eorum litteras edocere, officia ecclesiastica instruere.*"

[50]) O tem piše menih Hraber (Šafařik, Památky dřevn. pisemn. Jihoslov., str. 89): *„Prěžde ubo Slověne neiměhǫ knigъ, nǫ črъtami i rězami čьtěhǫ, pogani sǫšte. Krъstivše že sę, rimьskami i grъčьskymi pismeny nǫždaahǫ sę pisati slověnьskǫ rěčь bezъ ustroenia.“* — Z latinskimi črkami písal je prej ko ne slovenski vojvoda Ingo, ki je živel okolu l. 800., akoravno so se mu najbrže zdele jako nepraktične pri pisanji slovenskega jezika. Zatô je razglasil svoje ukaze dostikrat na nepopisanih listih (Conv. Bag. et Carant. c. 7).

[51]) To nam potrjuje papež Ivan VIII. v svojem pismu do Svetopolka: *„Litteras denique sclaviniscas a Constantino quondam philosopho repertas, . . . iure laudamus.“* (Gl. Dodatek k virom, št. 13). Ravno to dokazujejo tudi drugi viri, kakor Žitje sv. Metoda, pogl. 5; Bolgarska legenda, pogl. 2; menih Hraber (op. cit. str. 91); Žitje sv. Konstantina, pogl. 14. — Tudi spis „Conversio Bag. et Carant. c. 12“ omenja novo slovansko abecedo z besedami: *„quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis sclavinis litteris linguam latinam doctrinamque romanam atque litteras auctorales latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum qui hoc latine celebraverunt.“* Tu navedeni stavek nikakor ne trdi, da je Metod iznašel novo abecedo. Napačne pa so besede, ktere ima „Excerptum e libello de conversione Carantanorum“ in ki se glasé: *„quidam Sclavus ab Hystrie et Dalmatie partibus nomine Methodius qui adinvenit sclavicas literas.“* Ta napaka je nastala prej ko ne vsled nevednosti in nenatančnosti dotičnega pisatelja.

[52]) Nestor. kron. pogl. 20: *„. . . i posla ja vъ slověnьskuju zemlju kъ Rastislavu i Svjatopolku i Kocelovi. sima že prišьdъšema načasta sъstavljati pismena azъbukovьnaja slověnьsky.“* — Pisatelj Pannonske legende (Žitje sv. Metoda, pogl. 5.) pravi, da sta sestavila slovanska pismena že pred svojim odhodom na Moravsko, kar se mi pa ne zdi verjetno, ker solunska brata morala sta se najprej prepričati, da je sestava nove abecede jako potrebna, in to prepričanje dobila sta gotovo še le med slovanskim narodom, ne pa o zidji carigraškega mesta ali pa na gori Olympu.

[53]) Šafařik, Památky, op. cit. str. 91: *„. . . jako vъ vrěmena Mihaila cьsarě grъčьska i Borisa knęza blъgarьska, i Rastica knęza moravьska, i Kocelě knęza blatьnьska. vъ lět že otъ sъzdania vьsego mira ST3.S“* (t. j. 6363). — Grški letopisci računajo od stvarjenja sveta pa do Kristusovega rojstva včasi 5508, včasi pa le 5500 let. Po prvem računu (6363—5508 = 855) bi dobili leto 855. po Kristusu, po drugem (6363—5500 = 863) pa l. 863., v kterem je sestavil Konstantin staroslovensko azbuko. Da je zadnje leto pravo, razvidi se iz besed meniha Hrabra samega, ki pravi, da se je to zgodilo za časa blatenskega kneza Kocela, ki je nastopil vladarstvo, kakor nam je znano, še le okolu l. 861.

[54] Žitje sv. Konstantina, pogl. 14: *„. . . i abije sьloži pismena, i načetь besědu pisati jevangelьsku: isprьva bě slovo, i slovo bě u boga, i bogъ bě slovo i pročeje.“* — Translatio s Clem., c. 7: *„et evangelium in eorum linguam a philosopho praedicto translatum.“*

[55]) Kniževan rad sv Cir. i Meth. (Tisućnica slovjenskih apostolah sv. Cirila i Metoda, Zagreb, 1863, str. 5.)

[56]) Primerjaj zgorej opazko 52.

[57]) Translatio, c. 7: *„. . . et scripta ibi reliquerunt omnia, quae* ***ad ecclesiae ministerium*** *videbantur esse necesaria.“* Žitje sv. Konst., pogl. 15.

[58]) Žitje sv. Konst., pogl. 15: *„. . . vь skorě že vьsь crьkovьnyi činь prěložь, nauči je utrьnici, časovomь, večerьni, pavečerьnici i tajněj službě.* — Prim. tudi Moravsko legendo (c. 5): *„plura de graeco et latino transferentes, in sclavonica lingua canonicas horas et missas in ecclesia Dei publice statuerunt decantare.“* — Ravno tam, c. 6: *„Cyrillus et Methudius, horas canonicas in sclavonico psallendo statuere idiomate.“* — Ravno tam, c. 7: *„cur ausus fuerit (Cyrillus) canonicas horas in sclavonica lingua statuere.“* — Legenda

Bohem., c. 2: „. . . *missas ceterasque canonicas horas resonare sclavonica voce in ecclesia statuendo.*"

[59]) Žitje sv. Metoda, pogl. 15: „. . *pьsaltyrь bo bě tъkъmo i evangelije sъ apostolъmь i izbъranyimi služьbami cьrkvьnyimi sъ filosofъmь prěložilъ pьrъvěje.*"

[60]) Gl. spredaj „Dodatek", št. 13: „. . . *sive* ***missas*** *in eadem sclavinica lingua canere, sive sacrum* ***evangelium*** *vel* ***lectiones*** *divinas* ***novi*** *et* ***veteris testamenti*** *bene translatas et interpretatas legere aut alia* ***horarum officia*** *omnia psallere.*" — Prim. Nestor. kron., pogl. 20: „*i prěložista apostolъ i jevangelije*"

[61]) Nestor. kron., pogl. 20: „*po semь že prěložista psaltyrь i ohtoikъ i pročaja knigy.*" — Žitje sv. Metoda, pogl. 8: „. . . *sъkazaja kъnigy vъ jazykъ vašь, po vьsemu cьrkvьnomu činu ispъlъnь, i sъ svjatoju mъšeju, rekъše sъ službъju, i krьštenijemь, jakože jestь filosofъ načalъ Kostjantinъ.*"

[62]) Leg. Morav., c. 5. — Leg. Bohemica, c. 2.

[63]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 17.

[64]) Rački v Tisućnici slov. apost., op. cit., str. 12.

[65]) Prim. Žitje sv. Konstant., pogl. 15.

[66]) Ginzel, Gesch d. Slawenapastel, str. 43—44. — Bilý, Zgodovina svetih apostolov slovanskih Cirila in Metoda, posl. J. Majciger, str. 21.

[67]) Translatio, c. 8: „*His* ***omnibus auditis,*** *papa gloriosissimus Nicolaus valde laetus super his* ***quae sibi ex hoc relata*** *fuerunt redditus,* ***mandavit et ad se venire illos lit eris apostolicis*** *invitavit.*" — Žitje sv. Metoda, pogl. 6. — Žitje sv. Konstantina, pogl. 17.

[68]) Translatio, c. 8.

[69]) Translatio s. Clement, c. 7. — Legenda Moravica, c. 6. — Manj resnične zde se mi besede Pannonske legende (c. 5): „. . . *i trьmъ lětomъ išьdъšemъ vъzvratista sja iz Moravy, učeniky naučьša.*" — Žitje sv. Konstan. tina (pogl 15) pravi, da se je Konstantin mudil na Moravskem 40 mesecev.

[70]) Conv. Bag. et Carant., c. 13.

[71]) Žitje sv. Konst., pogl. 15: „. . . *prějetь že i iduštь Kocьlь, knezь panonьskyi, i vъzljublь velьmi slověnьsky knigy, naučiti se imь, vьda do .N. (50) učenikь se imь. i veliju čъstь jemu sьtvorь mimo provodi i. ne vъzetь že ni otь Rastislava ni otь Kocьlja ni zlata ni srebra ni inoje vešti, položivь jevangelьskoje slovo i bezъ pište, nь tьčiju plěnьnikъ isprošь otь oboju .Θ. (9) sьtь otьpusti ih.ъ*".

[72]) Rački (Viek i djelovanje. op. cit, str. 212) meni, da sta v Rim gredé Konstantin in Metod potovala skozi gorenjo posavsko Hrvatsko, ne pa po starem Noriku, ter pravi, da je bila pot skozi Hrvatsko najkrajša in najvarnejša. Životopisec sv. Konstantina (pogl. 16.) trdi, da sta prišla tudi v Benetke. Ako bi bila potovala skozi Hrvatsko, narediti bi bila morala po morji precej velik ovinek memo Istre, da bi bila prišla v Benetke, in taka pot bi gotovo ne bila najkrajša. Ako bi si bila Konstantin in Metod res takrat izvolila svojo pot čez Hrvatsko in potem po morji, stopila bi bila na suho rajše v Jakinu, ne pa v Benetkah. Bolj gotovo šla sta skozi slovenske dežele, ležeče na južni strani Drave in spadajoče v cerkvenem oziru pod vrhovno oblast oglejskega patrijarha, pred kterim se jima ni bilo treba bati ničesar. Pot čez slovenske pokrajine bila je tedaj dovolj varna, ob jednem pa tudi najkrajša, da sta prišla najprej v Benetke, potem pa v Rim. Po mnenji J. Lavrenčiča (Novice, XXXIX, str. 177.) pričujejo nam sv. Klementu posvečene cerkve in kapelice, nahajajoče se po slovenskih deželah, da sta Konstantin in Metod, ko sta nesla Klementove svetinje v Rim, prehodila Kranjsko in Primorsko ter v posameznih krajih kot misijonarja oznanovala pod oglejsko patrijarhijo spadajočim Slovencem božji nauk in pripovedovala o gorečnosti sv. Klementa. — Ker je bil Metod trikrat v Rimu in tedaj šestkrat prehodil pot med Rimom in Pannonijo, smemo trditi, da se je nazaj gredé l. 869.

ali pa pozneje kterikrat mudil na hrvatski zemlji in se seznanil tudi z ondotnim narodom.

[73]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 16.

[74]) Napačne so besede Žitja sv. Metoda (pogl. 6.), kjer je rečeno, da sta prišla solunska brata v Rim že za papeža Nikolaja in da je ta potrdil njun nauk, položil slovenski evangelij na oltar sv. Petra ter posvetil Metoda „*na popovstvo*". Drugi viri trdijo, da sta prišla v Rim, ko je že vladal papež Hadrijan. Žitje sv. Konstant. pogl. 17: „*i došьdьšu jemu vъ Rimъ izide samъ apostolikъ Andrijanъ protivu jemu sъ vьsěmi graždany.*" — Translatio, c. 9: „*Sed cum ante non multos dies supradictus papa Nicolaus transiisset ad Dominum, secundus Adrianus, qui illi in Romano pontificatu successerat, audiens quod praefatus Philosophus. . .*" — Ravno to dokazuje tudi pismo bibliotekarja Anastasija kralju Karolu: „. . . *Constantinus Philosophus, qui Romam sub venerabilis memoriae Adriano juniori papa veniens, s. Clementis corpus sedi suae restituit. . .*" (Gl. Dodatek, št. 8.)

[75]) Jaffé, Reg. pont. Rom., p. 254.

[76]) Ravno tam.

[77]) Translatio s. Clement., c. 9. — Vita s. Clement., c. 3 — Žitje sv. Konstantina, pogl. 17. — Moravska leg., pogl. 6. — Dodatek, št. 8.

[78]) Žitje sv. Metoda, pogl. 6 — Nestorjeva kron., pogl. 20. — Moravska leg, pogl. 17. — Legenda Bohemica (c. 4) pravi, da so se zató prepirali v Rimu s Konstantinom, ker je bral mašo v slovenskem jeziku.

[79]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 17: „*prijemъ že papa knigy slověnьskyje osveti i položi je vъ crъkvi svetyje Marije, jaže naricajetъ se Fatanъ.*" — Žitje sv. Metoda (pogl. 6.) pravi, da je papež položil slovenske knjige na oltar sv. Petra apostola. Morebiti je bil v cerkvi sv. Marije pri Jaslicah tudi oltar sv. Petra, na kterega je papež položil slovenske knjige. Životopisca bi se ne vjemala, ako bi mislili pri besedah Žitja sv. Metoda „*na oltari svjatago Petra apostola*" na c e r k e v sv. Petra v Rimu. — Cerkev sv. Marije pri Jaslicah (ad Praesepe, Фатань = φάτνη), v kteri se nahajajo betlehemske jasli, zove se tudi „ad Nives", „S. Maria maggiore" ali pa „Liberiana" in je jedna izmed četirih patrijarhalskih rimskih cerkva. V njej bil je Hadrijan II. izbran za papeža, v njej je rad izvrševal svoje cerkvene dolžnosti in v palači blizo nje je rad prebival. (Rački, Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda, str. 226, op. 1.).

[80]) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: „*my* (papež) *že . . . . ispytavъše*". — Prim. Ginzel, Gesch. der Slawenapostel, str 46, op. 5.

[81]) Translatio s. Clementis, c. 9: „*Multis itaque gratiarum actionibus praefato Philosopho pro tanto beneficio redditis, consecraverunt* ***ipsum*** *et* ***Methodium*** *in* ***episcopos.*** — Rački (Viek i djelovanje, str. 222.) misli da je papež posvetil Metoda za škofa še le po Cirilovi smrti, kar pa se jako slabo vjema z besedami, ktere ima navedena Translatio (c. 11), da je papež dovolil Metodu odpotovati čez sedem dni po Cirilovi smrti. — Da sta bila oba povzdignena za škofa, dokazuje med drugimi Ginzel (Geschichte der Slawenapostel, str. 47, op. 7.). — Glej tudi Dobrowsky (Cyrill und Method, str. 70). — Napačno je, kar trdijo nekteri, med njimi tudi Jaromir Volkov (Delo sv. Cirila i Metoda, str. 13.), da je bil Konstantin ali Ciril že prej škof.

[82]) Translatio, c. 9(„ . . . *consecraverunt . . . et ceteros eorum discipulos in presbyteros et diaconos.*" — Vita s. Clementis, c. 3.

[83]) Žitje sv. Metoda, pogl. 6: „*i povelě* (papež) *jedinomu episkupu . . . i svjati otъ učenikъ slověnьskъ tri popy a .b. (2) anagnosta.*" — V Žitji sv. Konstantina (pogl. 17.) čitamo, da sta vsled papeževega povelja posvetila slovenske učence F o r m o s , ki je bil takrat škof v Porti ter pozneje postal rimski papež, in pa G a u d e r i c h ali Gondrik, škof v Velletru, ki je najbrže, prvi popisal življenje slovenskih apostolov v znani, „Translatio s. Clementis" imenovani legendi.

84) Vita s. Clementis, c. 2.

85) Ravno tam, c. 3: „. . . ὅσοι καὶ Σθλοβενικῶν γφαμμάτων ἱκανὴν πεῖραν ἔχειν καὶ βίῳ σεμνῷ κοσμηθῆναι παφὰ τῶν διδασκάλων ἐμαρτυροῦντο.“

86) Rački, Viek i djelovanje, str. 227 i. d.

87) Translatio, c. 10. — Leg. Moravica, c. 1. — Napačna je trditev (gl. Žitje sv. Konstant., pogl. 18.), da je Konstantin postal menih še le v Rimu in pri tej priložnosti spremenil svoje ime v Ciril. Menih bil je že prej, ko je bil še na Grškem. Prej ko ne preživel je Konstantin zadnje dni svojega življenja med zidovjem kakega rimskega samostana; zató in pa ker je spremenil svoje ime, sklepal je životopisec sv. Konstantina, da je postal takrat menih.

88) Dodatek k virom, št. 1.

89) Žitje sv. Konstant., pogl. 17: „*po semъ povelě papa dvěma jepiskupoma, Furъmosu i Gondrihu, svetiti slověnъskyje učeniky, i jakože svetiše se, abije pěše liturъgiju vъ crъkvi svetago apostola Petra slověnъskyimъ jezikomъ, i vъ drugyi dъnъ pěše vъ crъkvi svetyje Petronily, i vъ tretii dъnъ pěše vъ crъkvi svetago Andreje, i otъ tudu vъ velikaago učitel,a vъseljenъskago Pavla apostola crъkvi, i vъsu noštъ pěše, slavoslovešte slověnъsky, i na utrěj paky liturъgiju nadъ svetymъ grobomъ jego, imušte na pomoštъ Arsenija episkupa, jedinogo sušta otъ sedmi episkupъ, i Anastasija biblotikara.*“ — Popolnoma napačna je trditev Ginzel-ova (Gesch. d. Slawenapostel, str. 56 i d.) o začetku slovenske službe božje, namreč, da je Metod svojevoljno in torej brez papeževega dovoljenja vvedel v svoji nadškofiji slovensko službo božjo. Ta trditev nasprotuje jasnim besedam zgodovinskih virov in se ne strinja z Metodovim značajem. Papež Hadrijan II. piše v svojem pismu, da nista Ciril in Metod nič protipostavnega storila. (Gl Dodatek, št. 1: „. . *kromě kanona ne stvoriste ničъsože.*“) Kako bi bil mogel Metod kaj tacega brez papeževega dovoljenja storiti!

90) Dümmler, Ueber die südöstlichen Marken. (Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu., 10. Bd., str. 80 i. d.).

91) Rački, Viek i djelovanje, str. 173 i. d. — Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu., XIII, str. 183.).

92) Žitje sv. Metoda, pogl. 7.

93) Žitje sv. Konstantina, pogl. 18.

94) Rački, Viek i djelovanje, str. 227 i. d. — Žitje sv. Konstantina, pogl. 18: „*I tako poči o gospodi syi .Mъ. lětoma, meseca Ferrara vъ .ΔI. dъnъ, indikta vtorago, otъ sъtvorenia že sego mira ·STO3. lěto.*“ (6377—5508 = 869). — Translatio, c. 10: „*(Cyrillus) post quadraginta dies dormitionem accepit in Domino sexto decimo Kalendas Martias.*“ — Verjetnejše so besede Žitja sv. Konstant., da je Ciril umrl 50 dni po svojem posvečenji, kakor pa Italske legende, ki trdi, da je bil Ciril le 40 dni škof. Oba navedena vira poročata soglasno, da je umrl 14. februarja 869. Za škofa ni bil posvečen v torek 5. januarja 869., temveč v nedeljo 26. decembra 868., na dan sv. Štefana, ker takrat vršila so se taka posvečevanja le ob nedeljah. (Prim. Rački, Viek i djelovanje, str. 230, op. 3.).

95) Žitje sv. Konstant., pogl. 18. — Translatio, c. 10.

96) Žitje sv. Konstant., pogl. 18. — Translatio, c. 11—12. — Vita s. Clementis, c. 3. — Nekoliko manj resnično je, kar pripoveduje Moravska legenda, pogl. 8—12.

97) Rački, Viek i djelovanje, str. 235.

98) Ann. Bertin., a. 869 (Mon. Germ. Script. I., p. 482): „*cum quibus praesenti* (869) *et praeterito* (868) *anno saepe cominus sui congredientes. . .*“

99) Ann. Fuldens. a. 869 (Mon. Germ. Script. I. p. 381.).

100) Ann. Bertin., a. 869 (op. cit. p. 482): „. . . *aut nihil aut parum utilitatis egerunt, sed damnum maximum retulerunt.*“

101) Ann. Bertin., a. 869. (l. c. p. 485): „*Hludowicus autem . . . pacem sub quadam conditione apud Winidos obtinere procuravit, ad quam confirmandam filios suos cum marchionibus terrae ipsius direxerat*“

[102]) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: *Posъlavъ že Kocelь kъ apostoliku prosi, Methodija, blaženago učitelja našego, da by jemu otъpustilъ.*"

[103]) Prim. Nestorj. Kroniko, pogl. 20: „. . . *radi byša Slověne, jako slyšaša veličija božija svojimь jazykomь.*"

[104]) Glej spredaj Dodatek, št. 1. — Prim. tudi Nestor. Kroniko, pogl. 20.

[105]) Dodatek, št. 1, opazka. — Prim. Translatio. c. 11: „. . . *post septem dies dat ei licentiam recedendi.*"

[106]) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: „. . . *prijatъ že i Kocьlъ sъ velikoju čьstьju.*"

[107]) Conv. Bag. et Carant., c. 12. — Žitje sv. Metoda (pogl. 8) pravi nam dovolj določno, da je Metod prišel iz Rima v Pannonijo. Ker je Richbald zarad Metoda zapustil Pannonijo, sklepamo tedaj lahko tudi iz tega, da je prišel takrat Metod v Pannonijo, ne pa na Moravsko, kakor trdi Ginzel (Gesch. d. Slawenapostel, str. 57.).

[108]) Kres, I, str. 346.

[109]) Rački (Viek i djelovanje, str. 259), Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Gesch., XIII, str. 184), Volkov (Delo sv. Cirila i Metoda, str. 19) in nekteri drugi mislijo, da je šel Metod še le l. 870. v drugič v Rim, čemur pa ne morem pritrditi, ker že v prvi polovici navedenega leta vtaknili so ga bavarski škofje v ječo ter ga imeli tri leta zaprtega.

[110]) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: „. . . *i paky posъla* (Kocel) *i kъ apostoliku i* .к. *mužь, čьstьny čadi, da i emu svjatitь na episkupьstvo vъ Panonii na stolъ svjatago Anьdronika, apostola otъ* .о., *ježe i bystь.*"

[111]) Izmed mnogih dokazov, ki pričujejo, da je bil Metod nadškof, navesti hočem le važneje. Papež Ivan VIII. pisal je 14. junija 879. knezu Svetopolku: „*Methodius vester* ***archiepiscópus*** *ab antecessore nostro* ***Adrianó*** *scilicet papa ordinatus.*" (Gl. Dodatek, št 11.) — V pismu istega papeža do freisinškega škofa Annona stoji: „*Methodium* ***archiepiscópum,*** *legatione apostolice sedis ad gentes fungentem.*" (Gl. Dodatek, št. 4.) — Žitje sv. Konstantina, pogl. 10: „. . . . *učitelь našь,* ***arьhijepiskupъ*** *Methodije.*"

Da se je Metodova nadškofija razprostirala čez Moravsko, dokazuje prej imenovani papež v pismu do Svetopolka z besedami: „*Methodio reverentissimo* ***archiepiscópó sancte ecclesie Marahensis.***" (Gl. Dodatek, št. 13.) —

Tudi čez Pannonijo razprostirala se je Metodova nadškofija, kar pričuje pismo papeža Ivana VIII., ki je pisal: „*Reverentissimo Methodio* ***archiepiscópo Pannóniensis ecclesiae.***" (Gl. Dodatek, št. 10.) — Žitje sv. Metoda, pogl. 8: „. . . *da i emu svjatitь na episkupьstvo vъ* ***Panónii.***" — Žitje sv. Konstantina, pogl. 19. (Šafařik, Památky, op. cit., str. 25.): „*Potomъ že esvęštьe* (papež Hadrijan) *prěčestnago i bogonosnago Methodija na* ***archiepiskopstvó,*** *. . . vo* ***Panonijí.***" — Nestor. Kronika, pogl. 20: „. . . *postavi Methodija episkupa vъ* ***Panonii.***" Vita s. Clementis, c. 2: „Μεθόδιος, ὃς τὴν Πανόνων ἐπαρχίαν ἐκόσμησεν ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου γενόμενος." — Ravno tam, c. 3: „τὸν μέγαν Μεθόδιον . . . ἐπίσκοπον Μοράβον τῆσ Παννονίας (papež) χειροτονεῖ." itd.

[112]) Vita Gebehardi, a. 1060 (Mon. Germ. Script., XI, p. 25): „*Hic primus decimas constrinxit reddere iustas Sclavorum gentem sub se rectore manentem.*" — Prim. Kres, I. (1881), str. 346.

[113]) Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu., XIII, str. 185 i. d.). — Rački, Viek i djelovanje, str. 259.

[114]) Rački, Viek i djelovanje, str. 260 in 298. — Papež Ivan VIII. spodbujal je srbsko-slovenskega kneza Montimira, da bi se ravnal po zgledu svojih prednikov, povrnil se zopet k pannonski škofiji in se podvrgel vrhovnemu oskrbništvu onega škofa, kterega je tam postavil rimski papež. („*Joannes episcopus Montemero duci Sclauinicae. Admonamus te, ut progenitorum tuorum secutus morem, quantum potes, ad pannoniensium reverti studeas dioe-*

cesim. Et quia iam illic, Deo gratias, a sede beati Petri apostoli episcopus ordinatus est, ad ipsius pastoralem recurras sollicitudinem.") Monnmenta spect. hist. Slav. merid., vol. VII, p. 367, nr. 183.

[115]) Ta dežela ni bila do Metodove dobe pod nobenim škofom, tedaj tudi ne pod pasovskimi. Prim. Dümmler (Archiv f Kunde österr. Geschichtsqu., XIII, str. 188).

[116]) Dolenja Pannonija med Dravo in Savo spadala je od 6. stoletja naprej izprva pod solinsko (Salona), pozneje pa pod spletsko cerkev. (Rački, Viek i djelovanje, str. 51 in 260).

[117]) Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Gesch., XIII, str. 188.).

[118]) Iz besed *„tandem (Methodius) fugatus a Karentanis partibus intravit Moraviam ibique quiescit"*, nahajajočih se v Excerptu, kterega je nekdo napravil iz spisa „De conversione Bagoar. et Carantanorum", ne smemo sklepati, da je Metod deloval kot nadškof tudi po Koroškem ter bil potem od tod pregnan. Misliti imamo tu na Pannonijo, ktero je Metod zapustil, ko je šel na Moravsko.

[119]) Prim. Archiv f. Kunde österr. Gesch., XIII, str. 188.

[120]) Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Gesch., XIII, str. 188—189.). — Rački, Viek i djelovanje, str. 262—263. — Znano je, da so oskrbovali cerkvene zadeve po Koroškem v 9. stoletji tudi pokrajinski škofje (episcopi regionarii).

[121]) Ginzel (Gesch. d. Slawenapostel, str. 57) misli, da se je Metod napotil iz Rima naravnost na Moravsko in da je prišel le po smrti Rastislavovi v Pannonijo, kar pa je neresnično. — Ta in še nektere druge Ginzelove napake, ktere se nahajajo v njegovi knjigi, izvirajo od tod, ker se je premalo oziral na staroslovenske spomenike ali pa jih še poznal ni, in vendar je v njih mnogo pojasnil, kterih bi zastonj iskal v latinskih in grških virih.

[122]) Conv. Bag. et Carant., c. 14: *„A tempore igitur quo dato et praecepto domni Karoli imperatoris orientalis Pannoniae pupulus a Juvavensibus regi coepit praesulibus usque in praesens tempus sunt anni 75, quod nullus episcopus alicubi veniens potestatem habuit ecclesiasticam in illo confinio nisi Salzburgenses rectores."*

[123]) Ravno tam, c. 12: *„. . . usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis Sclavinis litteris linguam Latinam doctrinamque Romanam atque litteras auctorales Latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum qui hoc latine celebraverunt.*

[124]) Gl. Dodatek, št. 6.

[125]) Gl. Dodatek, št. 2.

[126]) Ann. Fuld. a. 870 (Mon. Germ. Script., I, p. 383).

[127]) Ann. Fuld. a. 874.

[128]) Iz papeževih pisem zamore se dokazati, da so bavarski škofje zaprli Metoda že v prvi polovici l. 870. Papež Ivan VIII. pisal je pred 14. majem l. 873. svojemu legatu, jakinskemu škofu Pavlu, da naj ukaže solnograškemu nadškofu Adalvinu in pasovskemu škofu Hermanrichu izpustiti Metoda, ki trpi že tri leta pred njuno silo (*„qui per* ***tres*** *vim pertulit annos")* in kterega imata že tri leta zaprtega (*„a sacro ministerio separantes et a sede* ***tribus annis*** *pellentes.")* Gl. Dodatek k virom, št. 2. — Metod je tedaj prišel v roke bavarskim škofom že v začetku l. 870.

[129]) Papež Ivan VIII. pravi v svojem pismu do škofa Hermanricha: *„. . . fratrem et coepiscopum nostrum Methodium . . . in episcoporum consilium* ***tractum.***" (Dodatek k virom, št. 5.) in v pismu do škofa Annona: *„. . . fratrem tuum Methodium archiepiscopum . . .* ***tyrannice*** *magis quam canonice* ***tractans.***" (Dodatek, št. 4.)

[130]) Gl. pismo papeža Ivana VIII. do Annona: *„Usurpasti enim tibi vices apostolice sedis et quasi patriarcha de archiepiscopo tibi iudicium vindicasti."* (Dodatek, št. 4.)

[131]) Žitje sv. Metoda, pogl. 9: „. . . *jako na našej oblasti učiši.*“

[132]) Žitje sv. Metoda, pogl. 9.

[133]) Papež Ivan VIII. pisal je škofu Annonu: „*Quin etiam petente illo (Methodio), sacris canonibus edocentibus, ipsius sancte (Romane) sedis iudicium concedi minime permisisti.*“ (Gl. Dodatek k virom, št. 4.)

[134]) Glej pismo papeža Ivana VIII. do škofa Hermanricha, kteremu je pisal: „. . . *et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum consilium tractum (Methodium) equino flagello percuteres, nisi prohiberetur ab aliis.*“ (Dodatek, št. 5.).

[135]) Žitje sv. Metoda, pogl. 9.

[136]) V pismu papeža Ivana VIII do jakinskega škofa Pavla stojé naslednje besede: „*Vos* (škofa Adalvin in Hermanrich) *sine canonica sententia dampnastis episcopum ab apostolica sede missum carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacro ministerio separantes et a sede tribus annis pellentes.*“ (Dodatek, št. 2.) — V pismu istega papeža do škofa Hermanricha čitamo: „. . . *fratrem et coepiscopum nostrum Methodium carceralibus penis afficiens et sub divo diutius acerrima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesiae sibi commisse regimine subtrahens.*“ (Dodatek, št. 5.) — Životopisec sv. Metoda (pogl. 9.) pravi, da je bil Metod le dve leti in pol na Švabskem zaprt („*a onogo* [Metoda] *zasšlavzše vz Szvaby dьržaša polz tretьja lěta*“), vendar tu nam je slediti besedam papeževega pisma, ki so bolj verjetne, kot legenda.

[137]) Dodatek k virom, št. 3: „. . . *dignum est,* ***ut tu, qui fuisti eius*** *(Methodii)* ***auctor deiecetionis,*** *sis officii commissi causa receptionis.*“

[138]) Kres, I. str. 348.

[139]) Ginzel, ki je premalo cenil vrednost staroslovenskih legend, ni hotel verjeti (gl. Gesch. d. Slawenapostel, str. 56 in drugod), da so nemški škofje imeli Metoda v tem času tri leta zaprtega.

[140]) V pismu papeža Ivana VIII. do jakinskega škofa Pavla čitamo naslednje besede: „. . . *apostolicam sedem per ipsum triennium plurimis missis et epistolis proclamantes* (namreč Adalvin in Hermanrich).“ [Dodatek, št. 2.] — V pismu papeža Ivana VIII do freisinškega škofa Annona pa stoji: „. . . *istius fratris et coepiscopi (Methodii), quin potius et missi nostri, de quo nobis maiore cura debebatur, vincula et insecutiones non solum ut fidelis minime nunciasti.*“ (Dodatek, št. 4.)

[141]) V pismu papeža Ivana VIII. do škofa Annona nahajajo se besede: „. . . *sed Rome, (cum) super eo interogareris a nostris, te illum nosse mentiendo negasti.*“ (Dodatek, št. 4.)

[142]) Jaffé, Regesta pont. Rom., p. 260.

[143]) Ravno tam, p. 261.

[144]) Papež Ivan VIII. pravi v svojem pismu do jakinskega škofa: „. . . *non ad iudicium super diocesim (Pannonicam) destinatus sum subeundum. . . . Porro si Aluinus* (Adalvin) *cum Hermerico* (Hermanrich) *iudicium cum episcopo nostro Methodio inire voluerit, dic ad eos: . . . Non estis ad iudicium convenire dignati, quod profecto semper subterfugere curastis et nunc sine sede apostolica iudicium vos querere simulastis.*“ (Gl. Dodatek k virom št. 2.)

[145]) Gl. Dodatek, št. 4.

[146]) Ravno tam, št. 5.

[147]) Dodatek k virom, št. 3.

[148]) Ravno tam, št. 6.

[149]) Dodatek k virom št. 2.

[150]) Dodatek k virom št. 2.

[151]) Prim. tudi Žitje sv. Metoda, pogl. 10: „*Doide kz apostoliku, i uvěděvz poszla kljatvu na nja, da ne pojutь mzša, rekzše služby, vьsi korolјevi episkupi, do nьde i dьrьžatь. i tako i pustiša.*“

[152]) To smemo sklepati iz stavka, ki se nahaja v papeževem pismu do škofa Annona: „*De quibus omnibus, nisi adeo fuerit eiusdem venerandi episcopi conditio sana effecta, ut ipse possit omnem suam oblivioni propter deum iniuriam tradere.*“

[153]) Auctarium Garstense (Mon. Germ. Script., IX, 565). — Necrologium Salisb. (Monum. Boica, XIV, 365).

[154]) Ann. Alaman., a. 874 (Mon. Germ. Script., I, 53).

[155]) Prim. Meichelbeck, Histor. Frising., I/I, 136.

[156]) Žitje sv. Metoda, pogl. 10: „. . . *nъ oni ne izbyša svjatago petrova suda,* .Δ. *bo otъ nihъ episkupi umъroša.*“

[157]) Dodatek k virom, št. 2, e.

[158]) Žitje sv. Metoda, pogl. 10: „. . . *rekъše* (bavarski škofje) *Kocъlu: ašte sego imaši u sebe, ne izbudeši nasъ dobrě.*“

[159]) Dodatek k virom, št 7.

[160]) Dümmler (Die südöstl. Marken, op. cit., str. 42.) in Rački (Viek i djelovanje, str. 296.) pravita, da je Kocel umrl l. 873. ali pa v začetku 874. Meni se zadnja letnica zdi bolj prava, kajti pomisliti je treba, da je bil Metod do spomladi l. 873. v ječi, potem je šel s škofom Pavlom k Svetopolku na Moravsko in odtod h Kocelu, pri kterem je ostal dalj časa. H Kocelu poslali so bavarski škofje svoje poslance ter zahtevali od njega, da bi pregnal Metoda iz svoje pokrajine. — Trditev, da je Kocela smrt dohitela še le l. 877. ali pa 878., je napačna. (Glej str. 128, op. 24.)

[161]) Ann. Fuld. a. 874.

[162]) Dudlebska grofija bila je na severni strani Drave ob sedanji štajersko-ogerski meji.

[163]) Auctar. Garstense, a. 874: „*Dietmarus archiepiscopus ecclesiam ad Bettowe, Gozvini comitis consecravit.*“ — Annal. s. Rudberti Salisb.

[164]) Dodatek k virom, št. 9.

[165]) Ginzel (Gesch. d. Slawenapostel, str. 61) trdi, da je papež že l. 873. po jakinskem škofu Pavlu Metodu prepovedal opravljati božjo službo v slovenskem jeziku; Dobrowsky (Mährische Legende, str. 59.) in Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Gesch., XIII, str. 193, op. 7.) pa mislita, da se je to zgodilo še le l. 878, ko je škof Pavel, potujoč kot papežev poslanec v Carigrad, prinesel Metodu dotično papeževo prepoved. Ginzelu zdi se neverjetno, da bi bili Metodovi nasprotniki čakali do l. 878. in ga še le takrat tožili zarad slovenske službe božje. — Meni se zdi to prav naravno. Metodovi sovražniki so dobro vedeli, da mu je papež Hadrijan II. dovolil brati mašo v slovenskem jeziku Gotovo se torej niso nadejali, da bo hotel Ivan VIII. kaj tacega prepovedati, kar je dovolil njegov prednik. Tudi jim ni bilo veliko na tem ležeče, v kterem jeziku mašuje Metod, kajti prizadevali so si v prvi vrsti, da bi zopet dobili na kaki način Pannonijo v svojo oblast. Ako bi bili pri papeži l. 873. dosegli svoj namen in imenovano deželo zedinili s solnograško nadškofijo, bil bi Metod gotovo primoran umakniti se iz Pannonije. Ko pa so videli, da je ni mogoče kar naravnost dobiti, a na drugi strani med tem časom zvedeli, da je papež Ivan VIII. drugih misli gledé slovenske službe božje, kakor pa je bil njegov prednik Hadrijan II., hoteli so še jedenkrat poskusiti svojo srečo na ta način, da so ga l. 878. tožili zarad slovenske službe božje. — Papež Ivan VIII. ni l. 873. prepovedal Metodu maševati v slovenskem jeziku; to nam indirektno dokazujejo njegova pisma, ktera je istega leta poslal raznim osebam. Papeževo pismo do jakinskega škofa Pavla ne omenja kar nič dotične prepovedi, pač pa pričujejo nekteri stavki ravno nasprotno, tako n. pr. stavek, v kterem Ivan VIII. zahteva, da je treba Metodu povrniti njegovo škofovsko oblast („*eum reinvestiri convenit ministerio episcopi*“), in v kterem Adalvinu in Hermanrichu naslednje očita: „*Vos sine canonica sententia dampnastis episcopum ab apostolica sede missum . . . a sacro ministerio separantes*“ in pa „*vos eundem venerabilem virum a ministerio sacro cessare coegistis.*“ — Ginzel (str. 62.)

pravi, da je Metod tudi v prihodnje, t. j. od leta 873. naprej pri vseh cerkvenih opravilih rabil slovenski jezik. Meni zdi se popolnoma neverjetno, da bi Metod storil kaj tacega, kar bi mu bil papež odločno prepovedal. Ginzel torej dolži Metoda nepokorščine proti rimski stolici, a na drugem mestu (str. 41, op. 8.) pa pravi, da sta se Ciril in Metod strogo ravnala po cerkvenih postavah in da nista nič prepovedanega storila („contra canonum nihil fecerunt"). Iz tega protislovja lahko sklepamo, da je Ginzelova letnica napačna. — Nazadnje hočem opozoriti še na neko (morebiti tiskarsko?) napako, ki na videz podpira Ginzelovo trditev in ki se nahaja v njegovi knjigi. (2. Ausgabe, Wien, 1861, str. 61, št. 28: „Der vom Papste selbst angegebene Inhalt seines Briefes vom J. 873 lehrt, dass die deutschen Bischöfe . . .") — Namesto letnice 873 imelo bi tu stati 879.

[166]) Dotično pismo se je zgubilo, pač pa nam je vsebina znana iz nekega drugega pisma istega papeža od 14. junija 879., v kterem se nahaja stavek: „*Unde iam litteris nostris, per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solempnia celebrares, sed vel in latina, vel greca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa, et in omnibus gentibus dilatata cantat; praedicare vero, aut sermonem in populo facere tibi licet. . .*" (Gl. Dodatek k virom, št. 10.)

[167]) Dodatek k virom, št. 10: „ . . . *quod non ea, quae sancta Romana ecclesia ab ipso apostolorum principe didicit, et cottidie praedicat, tu docendo doceas, et ipsum populum in errorem mittas.*"

[168]) Dodatek k virom. št. 11: *Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram sedem apostolica se credere et verbis et litteris professus est,* ***valde miramur.***"

[169]) Dodatek, št. 10: „*Audivimus et iam, quod missas cantes in barbara, hoc est in sclavina lingua. Unde iam litteris nostris, per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus, ne in ea lingua sacra missarum solempnia celebrares.*" — Iz teh besed je razvidno, da so se Metodovi sovražniki dvakrat pritožili pri papeži zarad slovenske službe božje, jedenkrat l. 879., jedenkrat pa že prej.

[170]) Bolgarska legenda pripoveduje, da se je Svetopolk obnašal proti Metodu kakor proti kakemu sovražniku.

[171]) Leg. Morav., c. 10: „ . . . *doctrinam viri Dei vanam fore asserebant. . .*"

[172]) Dodatek k virom, št. 11.

[173]) Ravno tam, št. 10.

[174]) Dodatek k virom, št. 11.

[175]) Ravno tam, št. 13.

[176]) Ravno tam, št. 13: „ . . . *coram positis fratribus vestris episcopis.*"

[177]) Dodatek k virom, št. 12.

[178]) Prim. Rački, Viek i djelovanje, str. 330 i. d. — Ginzel, Gesch. der Slawenapostel, str. 72.

[179]) Dodatek k virom, št. 13: „*Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse reperientes.*"

[180]) Dodatek k virom, št. 13.

[181]) Ravno tam.

[182]) Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, str. 77, op. 5.

[183]) Dodatek k virom, št. 13.

[184]) Ravno tam.

[185]) Dodatek k virom, št. 13.

[186]) Nikakor ne morem pritrditi Ginzelu (op. cit., str. 79), ki trdi, da je Dolenja Pannonija postala po smrti Kocelovi Metodu popolnoma nepristopna. Da temu ni tako, smemo sklepati iz pisma papeža Ivana VIII., ki priporoča Metoda, pannonskega vladiko, kralju Karlmanu. (Dodatek, št. 9.) Neverjetno je, da bi bil ta vkljub papeževim besedam Metoda izgnal iz Pan-

nonije. — Ravno tako napačna zdi se mi Ginzelova trditev (op. cit.), da je Wichingova škofija obsegala razven Nitranskega tudi Pannonijo. Viri o tem ničesar ne vedó. Ako bi bil Wiching res oskrboval cerkvene zadeve tudi po Pannoniji, obsegala bi njegova škofija nekako polovico Metodove nadškofije, kar pa je neverjetno, ker potem bi ne bilo mogoče ustanoviti še dveh ali pa treh novih škofij v pannonsko-moravski nadškofiji.

[187]) Prim. Lavrenčič v Novicah. XXXIX, str. 133.

[188]) Dodatek k virom, št. 13. — Nasprotniki slovenske službe božje so trdili, da se sme maševati le v hebrejskem, grškem in pa latinskem jeziku, v kterih je Poncij Pilat dal napraviti napis na Kristusovem križi. (Žitje sv. Metoda, pogl. 6. — Kronika Nestorjeva, pogl. 20.) Metodu ni bilo težko zavreči njih mnenja in jim dokazati, da se opravlja služba božja v nekterih vzhodnih deželah tudi v drugih jezikih, n. pr. v armenskem. Pilat napravil je zato hebrejski, grški in latinski napis, ker so bili ti jeziki takrat v Jerusalemu naj bolj v rabi.

[189]) Dodatek k virom, št. 13.

[190]) Ravno tam.

[191]) Dodatek k virom, št. 14: „..... *nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sfentopulcho, quas ei asseris fuisse delatas.*“

[192]) Ravno tam: „.... *et neque* ***alie littere*** *nostre ad eum directe sunt.*“ — Iz teh besed zamoremo sklepati, da Svetopolk ni dobil samo jednega pisma iz Metodove roke, temveč še neko drugo. — Gl. Žitje sv. Metoda, pogl. 12: „... *namъ jestь papežь vlastь dalъ, a sego velitь vъnъ izgъnati i učenije jego. Sъbъravъše že vъsja ljudi moravьskyja veljahu pročisti prědъ nimi epistoliju, da byša slyšali izgъnanije jego.*“

[193]) Žitje sv. Metoda, pogl. 12.: „.... *ljudije že, jakože jestь obyčaj člověkomъ, vъsi pečalovahu sja i žaljaahu si, lišajemi pastyrja takogo i učitelja, razvě slabyihъ, jaže lьstь dvizaše.*“

[194]) Prim. Dodatek k virom, št. 14: „.... *auditis per tuas litteras variis casibus vel event·bus tuis.*“

[195]) Namreč pismo od meseca junija l. 880. Gl. dodatek, št 13.

[196]) Dodatek k virom, št. 14.

[197]) Regesta pont. Rom., ed. Jaffé, p. 292.

[198]) Dodatek k virom, št. 15: „*Anathema vero .... qui indixit.*“

[199]) Pogl. 7.

[200]) Kopitar, Glagol. Cloz., p. LXXI. — Ginzel, Gesch. d. Slawenap., str. 89.

[201]) Cosmae Prag. Chron. Bohem. (Scriptores rer. Bohem., Tom. I., p. 23 et 35). — Leg. Moravica, c. 14.

[202]) Žitje sv. Metoda, pogl. 15. — Rački, Književan rád sv. Cirila i Methoda (Tisućnica slovjenskih apostolah, Zagreb, 1863, str. 13—16). — Kratka bolgarska legenda (Dobrowsky, Mährische Legende, str. 122.)

[203]) Žitje sv. Metoda, pogl. 15.

[204]) Ravno tam, pogl. 17. — Vita s. Clementis, c. 6: „Γοράσδος, ὃς καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου παρ' αὐτοῦ τοῦ 'Αγίου τὰ τελευταῖα γνόντος ἀνακεκήρυκτο.“

[205]) Žitje sv. Metoda, pogl. 17. — Vita s. Clementis, c. 6: „Μεθόδιος τῷ ἄρχοντι προεῖπε τὴν οἰκείαν τελευτὴν μετὰ τρεῖς ἐσομένην ἡμέρας.“

[206]) Žitje sv. Metoda, pogl. 17. — Metod ni umrl v Rimu, kakor so nekteri pisatelji trdili, temveč na Moravskem. (Gl. Ginzel, op. cit., str. 90, op. 3.) — Gledé dneva in leta njegove smrti glej Žitje sv. Metoda, pogl. 17: „*na rukahъ ijerěiskahъ poči vъ .Z. dьnь měsjaca aprilja, vъ. .Γ. indiktъ, vъ. .S. i .T. i .Ч. i .Γ. lěto otъ tvari vьsego mira.*“ — Metod je tedaj umrl v letu 6393 po stvarjenji sveta, t. j. l. 885. po Kristusu. (6393 – 5508 = 885). Tretja indikcija bila je l. 885. V tem letu bila je velika noč dne 11. aprila, cvetna nedelja torej 4. aprila. Tri dni pozneje (inklusivno s 4. aprilom), namreč 6. aprila umrl je Metod.

[207]) Žitje sv. Metoda, pogl. 17. — Tu omenjena cerkev bila je brez

dvoma na Velehradu na Moravskem. Ker ste nam pa znani dve mesti tega imena, nastane vprašanje, ktero izmed nju bilo je glavno mesto stare moravske države in kje je bilo pokopališče Metodovo. Českí učenjak Brandl (Prim Parlamentär, VI, št. 2) je dokazal, da je stal nekdanji Velehrad poleg Morave. Jeden del mesta, g r a d, g o r o d i š t e ali h r a d i š t e, bil je sezidan na majhenem otoku reke Morave. Leta 1670. spremenil se je prejšnji otok v polotok in nekdanji grad ali hradište se je razširil v mesto, ktero se sedaj imenuje Uhersko Hradište (Ogersko Gradišče). Drugi del, ki je bil res mesto v pravem pomenu besede, stal je na desnem bregu reke Morave in bil od Hradišta oddaljen le jeden četrt ure. Sedaj je tam Staro Mesto, ktero pa se je še v 13. in 14. stoletji imenovalo Stari Velehrad, kar nam dokazujejo listine iz tistih časov. V tem Velehradu bila je glavna Metodova cerkev in tu je bil sedež moravskih knezov. Razven tega Velehrada, ki se pa danes, kakor rečeno, imenuje Staro Mesto, nahaja se od tu jedno uro hoda proti zahodu še jeden Velehrad, ki pa za nas ni tolike važnosti, kot prvi. — Kopitar (Glag. Cloz. LXXII.) misli, da je Metod morebiti v Blatogradu ali pa v Mariboru umrl kar pa je popolnoma neverjętno.

208) Žitje sv. Metoda, pogl. 17.

209) Vita s. Clementis, c. 7: „ἀλλὰ δεῦτε, εἰπόντες, Γοράσδον καταδυναςεύσωμέν τε καὶ ἐνεδρεύσωμεν . . . . καὶ εἰ ζῆν οὗτος ἐαθείη, ἀναβιῴη ἂν ἡμῖν ὁ Μεθόδιος.

210) Jaffé, Reg. pont. Rom, p. 292—294.

211) Dodatek k virom, št. 15.

212) Dodatek k virom, št. 15: „*Contumaces autem et inobedientes, contencioni et scandalo insistentes, post primam et secundam admonicionem si se minime correxerit, quasi zizaniorum seminatores ab aecclesie gremio abici sancimus, et neuna ovis morvida totum gregem contaminet nostro vigore refrenari et a vestris finibus procul excludi precipimus.*“

213) Pismo kakor tudi instrukcije papeža Štefana VI. bile so spisane po njegovi izvolitvi in pred izgnanjem slovanskih duhovnikov z Moravskega, tedaj prej ko ne v zadnjih treh mesecih l. 885. (Prim. Dodatek virom, št. 15, op.)

214) Dodatek k virom, št. 16: „*Missas et sacratissima illa ministeria, que Sclavorum lingua idem Methodius celebrare presumpsit, quamvis decessoris sui temporibus, domni videlicet Johannis sanctissimi pape, iuraverit, se ea ulterius non presumere, apostolica auctoritate, ne aliquo modo presumatur, penitus interdicit.*“

215) Ravno tam: „*Successorem, quem Methodius sibimet contra omnium sanctorum patrum statuta constituere presumpsit, ne ministret, nostra apostolica auctoritate interdicite, donec suam nobis presentiam exhibeat, et causam suam viva voce exponat.*“

216) Prim. Dodatek k virom, št. 13.

217) Dr. Krek v Kresu, I, str. 353.

218) Dodatek k virom, št. 13: „*ut . . . praefatus archiepiscopus vester (Methodius), iuxta decretum apostolicum, per alia loca, in quibus episcopi honorifice debent et possunt exsistere, postmodum valeat* **ordinare.**“

219) Žitje sv. Metoda, pogl. 17.

220) V osmem letu po dohodu Metodovih učencev na Bolgarsko začel je v tej deželi vladati Simeon, ki je postavil Klementa za škofa. Znano pa je, da je l. 892. vladal še njegov prednik Vladimír, a l. 893. omenja se že Simeon. Ako od zadnjega leta računamo za sedem let nazaj, pridemo do letnice 886. (Dümmler, Archiv f. Kunde österr. Geschtchtsqu., XIII, 199.)

221) Vita s. Clementis, c. 11 et squ.

222) Ravno tam, c. 2.

223) Prim. Rački, Viek i djelovanje, str. 371.

224) Monumenta Boica, XI, 436.

225) Ann. Fuld., a 899: „*Wichingus, Alamannus quidam, contra instituta patrum, prius Maravensis ab apostolico destinatus episcopus, rege concedente (Engilmaro) successit. Sed non multo post a Deotmaro archiepiscopo, cae-*

terisque suffraganeis suis contra voluntatem regis canonicali iudicio abiectus, ac Rihharius ad eandem sedem ordinatus est.“

[226]) Ann. Fuld., a. 894.

[227]) Ravno tam.

[228]) Dodatek k virom, št. 17.

[229]) Prim. Ginzel, op. cit., str. 98.

[230]) Jaffé, Reg. pont. Rom., p. 304, 305.

[231]) Dodatek k virom, št. 17. — Ginzel (str. 99, op. 10) misli, da je dobil novoposvečení nadškof samo Moravsko, ne pa Pannonije, ker je bila vsa opustošena. A zdi se mi verjetneje, kar trdi Rački (Viek, str. 391), da je smatrala rimska stolica Pannonijo za bistven del imenovane nadškofije in jo torej, akoravno je bila opustošena, jemala v poštev.

[232]) Dodatek k virom, št. 17: *„. . . . sive velint, sive nolint, regno nostro subacti erunt.“* Te besede pač dovolj opisujejo takratne nemške škofe, razširjevalce vojske, tlake in robstva, ne pa mírú, vere in ljubezni.

[233]) Ann. Fuld. a. 894: *„Ungari . . . . totam Pannoniam usque ad internicionem deleverunt.“*

[234]) Ann. Fuld. a. 900: *„Avari, qui dicuntur Ungari . . . . Pannoniam ex maxima parte devastantes.“*

[235]) Dne 24. junija l. 899. potolkli so Madjari vercellskega škofa Liutwarda, 29. junija bojevali so se z Benečani in 24. septembra premagali so kralja Berengarja poleg Brente. (Dümmler, Südöstl. Marken, Archiv, op. cit. X, 63.)

[236]) Ann. Fuld a. 899: *„Dein non post multum temporis Baioarii terminos Maravorum confidenter* ***iterato*** *intrantes, et quaecumque poterant diripiendo populati sunt.“*

[237]) Ann. Fuld. a. 900: *„Baioarii per Boemaniam, ipsis secum assumptis, regnum Maravorum, cuncta incendio* ***per tres ebdomadas*** *devastantes, inruperunt; tandem cum omni prosperitate domum reversi sunt.“*

[238]) Prim. Dodatek k virom, št. 17.

[239]) Dodatek k virom, št. 18: *„Quodsi vestra admonitio illos non correxerit,* ***velint, nolint, Francorum principibus colla submittent.“*** — Nadškof Hatton imel je, kakor vidimo, iste nazore, kakor bavarski škofje, ki pišejo: *„. . . sive velint sive nolint, regno nostro subacti erunt.“*

[240]) Jaffé, Reg. pont. Rom. p. 305, 306.

[241]) Ann. Fuld. a 900. (Mon. Germ. Script., I, p. 415.)

[242]) Ravno tam.

[243]) Ann. Fuld. a. 901.

[244]) Ravno tam: *„Interdum vero Ungari australem partem regni illorum Caruntanum devastando invaserunt.“*

[245]) Nestor. Kronika, pogl. 20: „(Ciril in Metod) *načasta sъstavljati pismena azъbukovъnaja* ***slovênъsky.“*** — Menih Hraber (Šafařík, Památky dřevniho písemnictví Jihoslovanův): *„Se že sotъ pismena* ***slovênъskaa*** *. . . .“*

[246]) Menih Hraber (op. cit.): *„Prěžde ubo* ***Slověne*** *neiměhǫ knigъ.“*

[247]) Menih Hraber: *„. . . rimъskami i grъčъskymi pismeny nǫždaahǫ sę pisati* ***slověnъskǫ*** *rěčъ bezъ ustroenia.“*

[248]) Nestor. Kron., pogl. 20: *„. . . razumivi* ***jazyku slověnъsku.“***

[249]) Žitje sv. Metoda, pogl. 15: *„. . . prěloži* (Metod) *vъ bъrzě vъsja knigy ispъlnъ, razvě makaběj, otъ grъčъska jazyka vъ* ***slověnъskъ.“*** — Nestor. Kron., pogl. 20: „(Metod) *prěloži vъsja knigy ispolnъ otъ grečъska jazyka vъ* ***slověnъskъ.“***

[250]) Žitje sv. Metoda, pogl. 5: *„. . . da tu javi bogъ filosofu* ***slověnъsky knigy.“*** — Menih Hraber (op. cit.): *„Česomu že sotъ* ***slověnъsky knigy?“***

[251]) Žitje sv. Metoda, pogl. 6: *„. . . gužahu* ***slověnъskyja knigy.“*** — Nestor. Kron., pogl. 20: *„něcii že načaša huliti* ***slověnъskyja knigy.“*** — Ravno tam: *„. . . iže rъpъštjutъ na* ***knigy slověnъskyja*** *. . .“*

[252]) Nestor. Kron., pogl. 20: „. . . *da ašte kъto hulitъ* ***slověnъskuju gramatu.*** *da budetъ otъlučenъ otъ cerkъve, donъde sja ispravitъ.*"

[253]) Žitje sv. Konstant., pogl. 15: „*Kocьlъ, knezъ panonъskyi, i vъzljublъ velъmi* ***slověnъsky knigy,*** *naučiti se imъ, vъda. . .*"

[254]) Žitje sv. Konstant., pogl. 17: „*prijemъ že papa* ***knigy slověnъskyje*** *osveti i položi je vъ crъkvi svetyje Marije, jaže naricajetъ se Fatanъ.*"

[255]) Žitje sv. Metoda, pogl. 6: „. . . *položъ* ***slověnъskoje evangelije*** *na oltari svjatago Petra apostola.*"

[256]) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: „. . . *da na mъši pъrvěje čъtutъ apostolъ i evangelije rimъsky, tače* ***slověnъsky.***" — Žitje sv. Konst., pogl. 17: „. . . . *abije pěše liturъgiju vъ crъkvi svetago apostola Petra* ***slověnъskyimъ jezykomъ.***"

[257]) Žitje sv. Konstant., pogl. 17: „. . . *slavoslovešte* ***slověnъsky.***"

[258]) Žitje sv. Metoda, pogl. 17: „. . . . *i službu cъrkvъnuju latinъsky i grъčьsky i* ***slověnъsky*** *sъtrěbiša.*"

[259]) Žitje sv. Metoda, pogl. 6: „. . . . *i svjati otъ* ***učenikъ slověnъskъ*** *tri popy a 2 [·b·] anagnosta.*" — Žitje sv. Konst., pogl. 17: „. . . . *svetiti* ***slověnъskyie učeniky.***"

[260]) Žitje sv. Konstant., pogl. 16: „*člověče, sъkaži namъ, kako ty jesi sъtvorilъ nynja* ***Slověnomъ*** *knigy i učiši je . . .?*

[261]) Meních Hraber (op. cit.): „(Bog) *pomilovavъ* ***rodъ slověnъskъ,*** *posla imъ svetago Kostantina filosofa.*"

[262]) Nestor. Kron., pogl. 20: „*i radi byša* ***Slověni,*** *jako slyšaša veličija božija svoimъ jazykomъ.*"

[263]) Nestor. Kron, pogl. 20: „***Slověnomъ*** *živuštemъ kreštenomъ, knjazi ihъ, Rastislavъ i Svjatopolkъ i Kocelъ.*"

[264]) Nestor. Kron., pogl. 20: „. . . . . *i sъkaza imъ rěči vъsja* ***slověnъskyhъ knjazъ.***"

[265]) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: „*i reče apostolikъ: ne tebě jedinomu tъkъmo, no i vъsěmъ* ***stranamъ*** *těmъ* ***slověnъskyimъ*** *sъlju i učitelja.*"

[266]) Nestor. Kron., pogl. 20: „*se prislala sja kъ mъně* ***slověnъskaja zemlja,*** *prosjašti učitelja sebě.*"

[267]) Žitje sv. Metoda, pogl. 12: „. . . *i vъ ruku jego* (Metoda) *sutъ otъ boga i otъ apostolъskago stola vъsja* ***slověnъskyja strany.***"

[268]) Dodatek k virom, št. 13: „*Litteras denique* ***sclaviniscas*** *a Constantino quondam philosopho repertas.*" — Conv. Bag. et Carant., c. 12: „. . . *noviter inventis* ***sclavinis*** *litteris.*" — Vita s. Clementis, c, 2: „. . . τὰ σθλοβενικὰ γράμματα."

[269]) Dodatek k virom, št. 10: „. . . *quod missas cantes in barbara, hoc est in* ***sclavina*** *lingua.*" — Ravno tam, št. 13: „. . . *sive missas in eadem* ***sclavinica*** *lingua canere. . . . evangelium latine legatur et postmodum* ***sclavinica*** *lingua translatum. . . adnuncietur.*" — Leg. Moravica, c. 6: „. . . *horas canonicas in* ***sclavonicó*** *psallendo statuere idiomate.* — Ravno tam, c. 7: „. . . . *canonicas horas in* ***sclavonica*** *lingua statuere.*" — Leg. Bohemica, c. 2: „. . . *iu* ***sclavonicum*** *transtulit idioma, missas ceterasque canonicas horas resonare* ***sclavónica*** *voce in ecclesia statuendo.*" — Ravno tam, c. 4: „. . . . *in* ***sclávónico*** *idiomate. . .*"

[270]) Šafařik, Slov. starož., II, str. 35 i. d. — Poženčan v Letopisu Matice slov. za 1869, str. 25 i. dr.

[271]) Miklosich, Altslov. Formenlehre in Paradigmen, Einleitung, str. X i. d. — Šuman v Letopisu Matice slov. za 1881, str. 79 i. d.

[272]) Nestor. Kron., pogl. 3: „*Po mnozěhъ že vrěmenehъ sěli sutъ Slověne po Dunajevi, kъde jestъ nyně ugorъska zemlja i bolgarъska. i otъ těhъ Slověnъ razidoša sja po zemli, i prozvaša sja imeny svoimi, kъde sědъše na kotorěmъ městě, jako prišъdъše sědoša na rěcě imenemъ Morava, i prozvaša sja Morava, a druzii Česi narekoša sja, a se ti že Slověni: Horvate Bělii i Serbъ i Horutane. Vlahomъ bo našъdъšemъ na Slověny na dunajskyja, i sědъšemъ vъ nihъ*

i nasiljajuštemъ imъ, Slověni že ovi prišьdъše sědoša na Vislě, i prozvaša sja Ljahove, a ini otъ těhъ Ljahovъ prozvaša sja Poljane, a Ljahove druzii Lutiči, ini Mazovšane, ini Pomorjane. tako že i ti Slověne prišьdъše sědoša po Dněpru, i narekoša sja Poljane, a druzii Drěvljane, za ne sědoša vъ lěsěhъ; a druzii sědoša meždu Pripetiju i Dvinoju, i narekoša sja Dregoviči. ini sědoša na Dvině, i narekoša sja Poločane, rěčьky radi, jaže tečetь vъ Dvinu, imenemь Polota, otъ seja prozvaša sja Poločane. Slověni že sědoša okolo jezera Ilьmerja, i prozvaša sja svoimь imenemь, i sъdělaša gradъ, i narekoša i Novъ Gradъ. a druzii sědoša po Desně i po Semi i po Sulě, i narekoša sja Sěverъ. i tako razide sja **slověnьskyj** *jazykъ. těmьže i gramata prozva sja* **slovenьskaja**. — Miklošič (Altslov. Formenl. in Parad. Einl., str. VII.) pravi, da sta bila staroslovenščina (jezik pannonskih Slovencev) in starobolgarščina v 9. stoletji dva različna jezika. Iz virov nam je znano, da se je v Bolgariji govorilo slověnski [prim. Žitje sv. Metoda, pogl. 5: *da Selunjane* **vьsi čisto slověnьsky besědujutь**"], da so tu vladali slověnski običaji (Žitje sv. Metoda, pogl. 2) in da so bili Bolgari tudi Slověni [Vita s. Clementis, c, 2: „Τὸ τῶν Σθλοβενῶν εἴτουν Βουλγαρῶν γένος. . ."] Oboji, Bolgari in Pannonci, akoravno so jim bili različni jeziki, zvali so se Slověne in svoj jezik slověnski Iz tega smemo sklepati, da ime Slověn v 9. stoletji ni bilo lastno samo jednemu slovanskemu razrodu in da slověnski jezik ni zaznamoval samo jednega slovanskega narečja. Tudi dan danes se slovenski jezik ogerskih Slovakov razločuje od slovenskega jezika med Muro in Adrijo in hrvatsko-srbski jezik od jezika lužiških Srbov.

[273]) Miklosich, Altslov. Formenl. in Parad., Einl., str. VI.

[274]) Slov. starož., II, str. 477 (nemška izdaja).

[275]) Ravno tam, str. 479.

[276]) Ravno tam, str. 480.

[277]) Ravno tam str. 481—483.

[278]) Šafařik, Slov. starož., II, str. 484.

[279]) Miklosich, Altslov. Formenl. in Parad., str. VI. — Šuman v Letopisu Matice slov. za 1881, str. 83.

[280]) Miklosich, ravno tam. — Šuman, ravno tam.

[281]) Miklosich, Altslov. Formenl. in Paradig., Einleit, str. XXXII.

[282]) Prim. Letopis Matice slov. za 1881, str. 75 i. dr.

[283]) Altslov. Formenl., op. cit., str. II. i. d. — Letopis Matice slov. za l. 1881, str. 81 i. d.

[284]) Šuman v Letopisu Matice slov. za l. 1881., str. 82—83. — Kopitar, Glagol. Clozianus, p. IX et XXXII.

[285]) Miklosich, Altslov. Formenl. in Parad., Einl., str XII.

[286]) Prim. Translatio, c. 7.

[287]) Prim. Dümmler, die pannonische Legende vom hl. Methodius (Archiv f. Kunde österr, Geschichtsqu., XIII, str. 171).

[288]) Slov. starož, II, str. 484.

[289]) Prim. Miklosich, Altslov. Formenl. in Parad., Einl., XII.

[290]) Prim. Žitje sv. Konstantina, pogl. 15. in druge vire.

[291]) Dümmler, op. cit. (Archiv, XIII, str. 171).

[292]) Miklosich, Altslov. Formenl., op. cit., str. VII. — Letopis Matice slov. za l. 1881., str. 83.

[293]) Altslov. Formenlehre, op. cit., str. VIII i. d.

[294]) Letopis Matice slov. za l. 1881, str. 84.

[295]) Altslov. Formenlehre, op. cit., str. III. i. d.

[296]) Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu, XIII, str. 169 i. d.

[297]) Ravno tam, str. 174 i. d.

[298]) Dodatek k virom, št. 2.

[299]) Ravno tam, št. 13.

[300]) Ravno tam, št. 14.

[301]) Ravno tam, št. 15.

302) Ravno tam, št. 17.

303) Iz navedenega je razvidno, da je bolje in slovenskemu jeziku prikladneje pisati „Svetopolk“, kakor pa „Svatopluk“.

304) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: *poslati Methodija, ... da vy učitъ, jakože jeste prosili, sъkazaja kъnigy vъ* **jazykъ vašь.**“ Jednina „*jazykъ*“ kaže, da so govorili Pannonci isti jezik, kakor Moravci.

305) Slov. starož., II, str. 451 i. d.

306) Conv. Bag. et Carant., c. 11.

307) Slov. starož., II, str. 453.

308) Znan priimek med Slovenci, posebno po Goriškem.

309) Prim. Monumenta spect. histor. Slavor. merid., VII, str. 385, štev. 47.

310) To ime bi značilo prebivalca Ziljske doline.

311) Miklosich, Altslov. Formenl. in Parad., Wien, 1874, Einleitung, str. XIII—XV.

312) Miklosich, Altslov. Formenl. in Parad., str. 84.

313) Ravno tam, Einleit., str. XXII i. d.

314) Ravno tam, str. XVII.

315) Ravno tam, str. VI. — Šuman v Letopisu Matice slov. za l. 1881, str. 83.

316) Miklosich, op. cit., str. XXIV.

K III. delu:

(Slovenska zemlja v devetem stoletji.) (Str. 25—68.)

[1]) Nestor. Kron., pogl· 20: *„. . . se, prislala sja kъ mъnĕ slovĕnьskaja zemlja, prosjašti učitelja sebĕ.“.*

[2]) Žitje sv. Metoda, pogl. 8: *„. . . no i vьsĕmъ* ***stranamъ*** *temъ* ***slóvĕnьskyimъ*** *sъlju i učitelja.“* — Ravno tam, pogl. 12: *„. . . i vъ ruku jego* (Metoda) *sutь otъ boga i otъ apostolьskago stola vьsja* ***slóvĕnьskyja strany.*** *“*

[3]) Gl. Šafařik, Slov. starož., II, str. 26 i. d.

[4]) Nestor. Kron., pogl. 2, 3, 20 in drugod.

[5]) Menih Hraber (gl. Janežičevo slovnico od l. 1854, str. 175); *„. . . bogъ. . . . pomilovavъ* ***rodъ slovĕnьskъ.*** *“*

[6]) Šafarik, op. cit., str. 26 i. d.

[7]) Conv. Bag. et Carant., c. 7: *„. . . . in* ***Sclaviniam,*** *in partes videlicet Quarantanas atque inferioris Pannoniae. . . .“* — Ravno tam, c. 8: *„. . . in* ***Sclaviniam*** *. . . . regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis, usque dum Dravus fluit in amnem Danubii. . .“* — V listini kralja Karlmana od 9. septembra l. 878. nahajajo se besede: *„. . . in partibus Carentanie* ***Sclavinieque*** *regionis. . .“* (Gl. Monum. Boica, XXXI/I, p. 109, Nr. 50. Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d H. Kärnten, II, Reg. u. Urk., str. 42.) — V neki listini kralja Arnulfa od 21. julija l. 891. čitamo besede: *„. . . in* ***Sclavinie*** *partibus ad curtem nostram que Liburna vocatur.“* (Meichelbeck, Hist Fris., I/II, p. 403, Nr. 902 — Mon. Boica, XXXI/I, p. 137. Nr. 66. — Zahn, Cod. dipl. Austr. Fris., I, p. 23, Nr. 25.) — V listini kralja Ludovika od 23. septembra l. 837. stoji: *„. . . territorium in* ***Sclavinia*** *in loco nuncupante Ipusa. . .“* (Juvavia, Anhang, p. 88, Nr. 32) — V bamberški bibliji je slika cesarja Karola Debelega († 888), ki kaže kako se mu poklanjajo četiri ženske, predstavljajoče čvetere glavne podložne mu narode, z napisom *„Roma, Gallia, Germania,* ***Sclavinia.*** *“* — Zadnja beseda zaznamuje slovensko zemljo, ker drugi Slovani bili so večinoma takrat še samostojni. (Šafařik, Slov. starož., II, str. 330, op. 1.)

[8]) Paul. Diacon., De gest Langob., IV, c. 7.

[9]) Ravno tam, c. 40.

[10]) Ravno tam, VI, c. 52.

[11]) Conv. Bag. et Carant. c. 8 (dvakrat)

[12]) List. od. l. 770. (Meichelbeck, Hist. Fris., I/II, p. 38, Nr. 22. — Reschius, Ann. Sabion., I, p. 669. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, p. 3, Nr. 2.)

[13]) Listina kralja Arnulfa od 9. marca l. 891. (Juvavia, Anh., p. 116, Nr. 56. — Zahn, Urkb., f. Steierm., I, p. 14, Nr. 10.)

[14]) Conv. Bag. et Carant., c. 3; c. 6; c. 9; c. 10. — Ann. Tiliani a. 796 (797). — Ann. Lauriss. a. 796. — Ann. Fuld. a. 887. — Razne listine, kakor listina od 21. marca l. 861. (Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, p. 19, Nr. 18.) in druge.

[15]) Conv. Bag. et Carant. c. 9. (op. cit. str. 11.) — Paul. Diac., De gestis Langob., V, c. 22.

[16]) Listina od l. 770. (Meichelbeck, op. cit. — Reschius, op. cit. — Zahn, op. cit.)

[17]) Schumi, Archiv f. Heimatskunde, II, str. 4.

[18]) List. kralja Ludovika od 6. oktobra l. 832. (Mon. boica, XXVIII/I, p. 21, Nr. 14.)

[19]) Conv. Bag. et Carant. c. 7. (op. cit. str. 9): *„. . . in* ***Sclaviniam****, in partes videlicet* ***Quarantanas*** *atque* ***inferioris Pannóniae.****"* Iz tega citata je razvidno, da je Slovenija obsegala stari Gorotan in Dolenjo Pannonijo. — Conv. Bag. et Carant., c. 8, (p. 10): *„(Theodoricum episcopum) Arn et Geroldus comes perducentes in* ***Sclaviniam****, ... commendantes illi episcopo* ***regionem Carantanórum*** *et* ***confines eorum occidentali parte Dravi fluminis****, usque dum Dravus fluit in amnem Danubii."* Tudi ta citat nam dokazuje ravno to, kar prej omenjeni, namreč da je Slovenija obsegala Koroško in pa pokrajine na severnem bregu reke Drave do njenega izliva v Donavo, t. j. Pannonijo.

[20]) Iz listine kralja Karlmana od 9. septembra l. 878. je razvidno, da sta bila kraj Trebno nad Beljakom in njegova okolica v koroški Sloveniji, *„in partibus Carentanie Sclavinieque regionis."* (Mon. Boica, XXXI/I. p. 109, Nr. 50. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch d. H. Kärnten, II, Reg. u. Urk., str. 42.) — Tudi listina kralja Arnulfa od 21. julija l 891. pravi, da je bil neki dvor v Liburni (blizo Spitala na zapadnem Koroškem) v Sloveniji, *„in Sclavinie partibus."* (Mon. Boica, XXXI/I, p. 137, Nr. 66. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, p. 23, Nr. 25.)

[21]) Primerjaj razna mesta v spisu „Conv. Bag. et Carant." — Neka koroška Slovenka, z imenom Baaz (*„Baaz de genere Carantania Sclavaniorum"*) podelila je, kakor nam pričuje listina od 26. junija l. 830, svoje imetje freisinški cerkvi. (Reschius, Annal. Sabion., III, p. 96.

[22]) Prim. Kaemmel, Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, str. 145 i. d.

[23]) V spisu „Conv. Bag. et Carant." (c. 3) nahajajo se besede: *„Sclavi qui dicuntur Quarantani."* Vojvoda Henrik, ki je živel v 10. stoletji, zval se je *„dux Slavorum seu Karentanorum"*. (Šafařik, Slov. starož., II, str. 333.,

[24]) Prim. Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Geschichtsqu., X. Bd., str. 18, op. 5.) — Ann. Bertin. a. 832: *„ . . . cum omnibus Baioariis. . . et Sclavis."* — Ann. Fuld. a. 877: *„. . . cum manu valida Noricorum diversorumque Sclavorum"* in na drugem mestu *„cum manu valida Noricorum et Sclavorum."*

[25]) V Pannoniji med Rabo in Zalo bila je Slovenska marka (*„Slougenzin marcha"*), kakor je razvidno iz listine kralja Ludovika od 20. febr. l 860. (Schumi, Archiv f. Heimatskunde, II. str. 4.) — Dudlebska grofija, po kteri je vladal knez Kocel, bila je v Sloveniji (*„in partibus Sclaviniensibus"*), kar trdi listina kralja Arnulfa od 9. marca l. 891. (Juvavia. Anh., p. 116, Nr. 56.) — Omenjeni Kocel bil je slovenski vladar. V listini od 21. marca l. 861. stojé besede: *„. . . comes de Sclavis nomine Chezul."* (Meichelbeck, Hist. Fris., I/II, 353. Nr. 710. — Zahn, Cod dipl. Austr. Fris., p. 19, Nr. 18.) — Po Pannoniji vpeljal je sv. Metod slovensko službo božjo.

[26]) De gest. Langob., VI, c. 52: *„ . . . in Carniolam, Sclavorum patriam.*

[27]) Gl. listino od 23. sept. l. 837: *„ . . , territorium in* ***Sclavinia*** *iu loco nuncupante Ipusa iuxta Ipusa flumen . . ."* (Juvavia, Anh. p. 88, Nr. 32.)

[28]) Paul. Diacon., De gestis Langob. V, c. 22. — Reginon. Chron. a. 876. — Ibid. a. 880. (Mon. Germ. Script. I, p. 589 et 591.)

[29]) List. od 6. januar. l. 864. (Juvavia Anh. p. 96, Nr. 39.)

[30]) Ann. Fuld. a. 901,

[31]) Echhardi Chron. Wirzib. a. 900 (Mon. Germ. Scr. VI, p. 28.)
[32]) Listina okolu l. 860. (Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, p. 18, Nr. 17.)
[33]) Listina od 26. junija l. 830. (Reschius, Ann. Sabion. III, p. 96.)
[34]) Listina od 9. sept. l. 878. (Mon. Boica, XXXI/I, p. 109, Nr. 50.)
[35]) Listina okolu l. 887. (Juvavia, Anh. p. 110, Nr. 52.)
[36]) List. od 19. marca l. 888. (Juvavia, Anh. p. 106, Nr. 48.)
[37]) Vita Hludov. imp. c. 32.
[38]) List. od 14. junija l. 811. (Schumi, Archiv f. Heimatk., I, str. 58.)
[39]) List. od 14. junija l. 811. (Schumi, Archiv f. Heimatk., I, str. 58, št. 23) — List. od 27. decembra l. 819. (Schumi, Urkundenbuch, I, str, 3, št 4.) — Listina od 19. junija l. 831. (Juvavia, Anh. p. 80, Nr. 26.)
[40]) Ann. Einh. a. 820. — Ibid. a. 826. — Ann. Fuld. a. 820.
[41]) Regin. Chron. a. 889.
[42]) Ann. Einh. a. 819.
[43]) Ann. Fuld. a. 861.
[44]) Ibid a. 863.
[45]) Paul. Diacon. De gestis Langob. V, c. 22.
[46]) Regin. Chron. a. 876.
[47]) Listína od 29. sept. l. 895. (Schumi, Archiv I, str. 74, št. 31.)
[48]) Ann. Fuld. a. 884.
[49]) List. od 31. avg. l 898. (Ankershofen, Handb. d. Gesch. d. H. Kärnten II, Reg. u. Urk. str. 38.)
[50]) List. od 4. sept. l. 898. (Ankershofen, op. cit., str. 39.)
[51]) Ann. Einh. a. 820. — Ann. Fuld. a. 863. — Vita Hludov. imp. c. 33. — Conv. Bag. et Carant. c. 5 (op. cit. p. 7.)
[52]) Dokum. cesarja Ludovika od julija l. 817. (Schumi, Urkb. I, str. 2.)
[53]) Conv. Bag. et Carant. c. 3 (p. 6.); c. 3 (p. 7); c. 4 (p. 7).
[54]) Listina od l. 880. (Ankershofen, op. cit. II, str. 325. op. e.)
[55]) V dveh dokumentih papeža Nikolaja I. (Corpus juris Canon. edit. Pithoei, I, p. 64 et 69.)
[56]) Versuch einer Geschichte von Krain, II, str. 136.
[57]) Archiv f. vaterländ. Geschichte u. Topographie. Herausgegeben vom hist. Vereine f. Kärnten, I. Jahrg., str. 129 — 136. — Handbuch der Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 336.
[58]) Geschichte d. Steiermark, II, str, 6.
[59]) Po mojih mislih prišli so Slovenci v svojo sedanjo domovino proti koncu 6. stoletja; za časa Rimljanov jih še ni bilo po Noriku in Pannoniji.
[60]) Paul. Diac., De gest. Langob. V, c. 22: „*Warnefridus . . . . fugit ad Sclavorum gentem in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum.*“ Ta stavek je poznejše porabil Reginon v svoji Kroniki (a. 876, Mon. Germ. Script. I, p. 589.)
[61]) Slov. starož., II, str. 334.
[62]) V neki listini od l. 770. čitamo, da je bavarski vojvoda Tassilo daroval opatu Attonu zemljo od potoka „Tesido“ pa do slovenske meje, t. j. do potoka, ki teče z gore Anrass imenovane. („*usque ad terminos Sclavorum, id est ad rivolum montis Anarasi.*“) Ta gora je v Pustriški dolini na Tirolskem nekako v sredi med Innichenom in Lienzom na severni strani reke Drave Od zapadne strani te gore priteče potok Mühlbach, ki se pod vasjo Anrass izliva v Dravo. (Gl. zemljevid generalnega štaba od l. 1880, Z. 18, Col. VII.) — Sinnacher (Gesch. d. bischöfl. Kirhe von Säben u. Brixen, 1821, I, str. 329) in Ankershofen (Handbuch d. Gesch. d H. Kärnten, II, Reg. u. Urk, str. 9, št. 5) mislita tu na potok Erlbach, ki teče vzporedno z Mühlbachom nekoliko bolj na zahodu. Tudi jaz sem bil nekaj časa teh misli. (Gl. Ljublj. Zvon, 1882, II, str. 462.) — Da je zahodna meja Koroškega segala skorej do Dravinega izvira, pričuje nam tudi listina cesarja Ludovika od 5. februarja l. 816. Iz te listine je razvidno, da je bilo mesto Hinticha ali Innichen na meji Tiburnske pokrajine, ktera pa je bila že del

Koroškega. [„ . . . *in confinio* . . . *Tiburniensi ubi Draus fluvius oritur.*“ Meichelbeck, Hist. Fris., I/2, p. 252, Nr. 479. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, p. 11, Nr. 9.)

[63]) Meichelbeck, op. cit., p. 38, Nr. 22. — Reschius, Ann. Sabion., I, p. 669. — Zahn, op. cit., p. 3, Nr. 2.

[64]) Mitterrutzner, Slovani v iztočni Pustriški dolini, poslovenil Malovrh. — Kaemmel, op. cit. str. 149 i. d. — Od Mühlbacha proti zahodu nahajamo primeroma prav malo slovenskih krajevnih imen.

[65]) „*Pertransiens omnem Alpiarum regionem ad Carentanorum regem (ducem) pervenit* . . . . *transcensoque monte altissimo,* **Mons durus** *appellato, praedicavit Vandalis (Winidis)* . . .“ (Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain, II, str. 146, op.)

[66]) Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen, IX. Jahrg., str. 52.

[67]) Glej listino od l. 1207., v kteri se gora zove „*alpis Konskize.*“ (Zahn, Urkundenb. d. H. Steierm., II, str. 130, št. 85.)

[68]) Glej list. od l. 1207., kjer stoji „ad Lusnich“. (Zahn, op. cit. str. 129.)

[69]) Schumi, Archiv f. Heimatkunde, I, str. 4.

[70]) Meiller, Ueber die Diöcesan-Grenzregulirung K. Ludwig's im J. 829 zwischen Salzburg und Passau. (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe d. kais. Akad., 47. Bd., str. 460 i. d.) — Beiträge zur Kunde steierm. Gesch., IX. Jahrg. str. 29. i. d.

[71]) Dümmler, Ueber die südöstl. Marken. (Archiv. f. Kunde österr. Geschichtsqu., 10. Bd., str. 11.)

[72]) Zahn, Urkundenbuch d. H. Steierm., I, str. 12, št. 8: „ . . . *in Pannonia, id est ad Labenza.*“

[73]) Conv. Bag. et Carant., l. c. c. 11. — Prim. Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 358 i. d.

[74]) Conv. Bag. et Carant., op. cit.: „ . . . *ad Businiza.*“

[75]) Gl. listino kralja Arnulfa od 9. marca l. 891. (Juvavia, Anh., p. 116, Nr. 56. — Zahn, Urkb. f. Steierm., I, str. 14, št. 10.)

[76]) Felicetti, op. cit.

[77]) Rutar v Ljublj. Zvonu, II. str. 95.

[78]) Paul. Diac. IV. c. 40: „*Hi (Taso et Caco) suo tempore Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur, usque ad locum, qui dicitur Medaria, possederunt, unde usque ad tempora Ratchis ducis iidem Slavi pensionem Forojulianis ducibus persolverunt.*“ — Vojvoda Ratchis vladal je l. 738—744. — Linhart (Versuch einer Gesch. v. Krain, II, 127), Ankershofen (Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, 39), Hitzinger (Mitth. d. hist. Vereins f. Krain, 1856, str, 31) in drugi, kterim se tudi jaz pridružujem, mislijo, da je Zellia = Zilja in Medaria = Modrinja Ves v Ziljski dolini.

[79]) Prim. Paul. Diac., VI, c. 50.

[80]) Listina freisinškega škofa Arnolda okolu l. 880. (Meichelbeck, Hist. Fris., I/2, p. 396. Nr. 875. — Zahn, Cod. dipl. Austr-Fris., I, p. 22, Nr. 24.)

[81]) Listina kralja Karlmana od 9. septembra l. 878: „ . . . *in partibus Carentaniae Sclaviniaeque* . . . . *per fluvium Traam* . . . *ad pontem Willach.*“ (Mon. Boica, XXXI/I, p. 109, Nr. 50.)

[82]) Ann. Einhardi a. 820: „*Carniolenses qui circa Savum fluvium habitant.*“

[83]) Meichelbeck, Hist. Fris., I/I, p. 180.—Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, p. 36. — Schumi, Urkb. f. Krain, I, str. 10.

[84]) Meichelbeck, op. cit. — Zahn, op. cit. p. 38. — Schumi, op. cit. str. 12. — Mon. Boica, XXVIII/2, p. 210.

[85]) Meichelbeck, op.. cit. p. 185. — Zahn, op. cit. p. 43. Schumi, str. 14.

[86]) Ann. Einhardi, a. 820 (Mon. Germ. Script., I, p. 207): „*Carniolenses* . . . *et pars Carantanorum.*“ — Vita Hludow. imp., c. 33 (Mon. Germ. Script., II, p. 625): „*Carniolenses et quidam Carantanorum.*“

[87]) Ann. Einhardi, a. 820: *„Carniolenses qui circa Savum fluvium habitant et Foroiuliensibus paene contingui sunt.“*

[88]) Ljubljanski Zvon, IV. str. 46.

[89]) Paul. Diac. V, c. 22: *„Warnefridus ... fugit ad Sclavorum gentem in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum.“*

[90]) Ann. Einh. a. 820.

[91]) N. pr. italijanski zgodovinarji na Primorskem, kakor Kandler, ki je izpeljaval ime Nabrežine od besede „Auresina“ itd.

[92]) Schumi, Archiv, I, str. 51, op. 7. — Ljublj. Zvon, IV, str. 121.

[93]) Kar se tiče reke Gline pri Celovci, treba je opomniti, da je njeno ime slovensko, ne pa keltsko. kakor misli Kaemmel (Anfänge deutshen Lebens in Oesterreich, str. 139, op. 1) ter zaznamuje počasi tekočo vodo. Nemci so spremenili slovensko ime v „Glan“ najbrže zato, ker jih je ta izraz spominjal na jednakoimenovano bavarsko reko.

[94]) Kralj Oton I. podaril je dne 31. avgusta l. 954. duhovniku Dietprechtu dve kmetiji *„in loco Zuric ac in* ***pago Crouuati****“.* (Zahn, Urkb., I, str. 27, št. 23.) Istemu duhovniku podelil je imenovani kralj dne 13. februarja l. 961. svojo lastnino *„inter duos montes Curoztou et Coziae, a uertice montis Zuuedlobrudo usque ad uillam Bulcsisc.... **in pago Crouuati.**“* (Zahn, Urkb. I, str. 28, št. 24.) Cesar Oton II. daroval je dne 9. oktobra l. 979. Aribonu tri kmetije *„in uilla Lebeniah et Glanadorf et Malmosic ac Buissindorf et Bodpechah in regimine uualdpodonis Hartuuici* ***in pago Chrouuat.****“* (Zahn, Urkb. I, str. 34, št. 28.) — Iz naštetih citatov je razvidno, da so bili v hrvatski županiji na Koroškem kraji „Zuric (sedaj Zorica, nem. Sörg na zapadni strani Št. Vida na Koroškem), mons Curoztou (t. j. Hrastova gora, kjer se danes nahaja soseska Hrastnik, nem. Rasting, na zapadni strani Št. Vida), mons Coziae (t. j. Kozja gora, sedaj Göseberg), mons Zuuedlobrudo (morebiti Svetlo Brdo (?) nad Zwettendorfom), Lebeniah (sedaj Lebmach), Glanadorf (sedaj Glandorf), Malmosic (najbrže Mühlbach, slov. Mlinice ali Malnice), Buissindorf (sedaj Beissendorf) in Bodpechah (sedaj Podpeč, nem. Puppitsch). Vsi kraji so blizo mesta Št Vida. — Tu naj še omenim, da je na južni strani Zwettendorfa soseska Krabathen (slov. Gravace). Ravno tako zove se vas na južni strani Št Lipša poleg Krke.

[95]) V Murski dolini med Ljubnom in Knittelfeldom nahaja se vas Kraubath, ki se zove v listinah 11. in 12. stoletja „Chrowata“ in „Chrowath“. (Prim. Zahn, Urkb. I, str. 66, št. 58; str. 91, št. 77; str. 509, štev. 543 in drugod.) — Jedna vas Kraubath je tudi na srednjem Štajerskem med Ščavniško in Lazniško dolino.

[96]) Juvavia, Anhang, p. 94, Nr. 37. — Zahn, Urkb. f. Steierm., I, p. 9, Nr. 6.

[97]) Glej listino kralja Karlmana od 9. septembra l 878, v kteri je rečeno, da je nekemu samostanu darovana zemlja segala do beljaškega mosta *(„.. usque ad pontem Willach“).* Mon. Boica, XXXI/I, p. 109, Nr. 50. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, Reg. u. Urk., str. 42.

[98]) Reginon. Chron. a. 880 (Mon. Germ. Script., I, p. 591): *„... castrum munitissimum, quod Mosaburch nuncupatur, eo quod palude impenetrabili locus vallatus, difficillimum adeuntibus praebeat accessum.“*

[99]) Mon. Boica, XXVIII/I, p. 84, Nr. 62.

[100]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[101]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[102]) Archiv f. Kunde österr. Gesch., I. Jahrg., 3 Heft, p. 13, Nr. 25.

[103]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[104]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[105]) Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 228, Nr. 430. — Reschius Ann. Sab. II, p. 75. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 12, Nr. 10.

[106]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[107]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[108]) Ann. Fuld. a. 892.

[109]) Zahn. Urkb. d. H. Steierm., I, p. 15, Nr. 11: „. . . *in loco Undrina in comitatu Livpoldi, in orientalibus partibus Charanta nominatis.*“

[110]) Conv. Bag. et Carant. c. 5. (Mon. Germ. Script. XI, p. 8.)

[111]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38. — Zahn, Urkb. f. Steierm., I, p. 10, Nr. 7.

[112]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54. — Zahn, op. cit. p. 12, Nr. 9.

[113]) Juvavia, Anh. p. 96, Nr. 39. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, Reg. und Urk., str. 26.

[114]) Ankershofen, op. cit. str. 38.

[115]) Conv. Bag. et Carant. c. 5.

[116]) Juvavia, Anhang, p. 95, Nr. 38.

[117]) Ta Grafendorf je morebiti sedanja vas Grabštanj (Grafenstein), ki leži med Podkrnosom in Dravskim dvorom.

[118]) Juvavia Anh. p. 112, Nr. 54: „. . . id est Trahof, Gravindorf, Curnuz . . .“

[119]) Ann. Fuld. a. 888.

[120]) Juvavia, Anh. p. 107, Nr. 49. — p. 108, Nr. 50.

[121]) Schumi, Archiv, I, str. 74, št, 31. — Zahn, Urkb. I. str. 15, št. 11.

[122]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[123]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[124]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[125]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[126]) Prej ko ne sedanje mesto Št. Andrej v Labodski dolini.

[127]) Gora Boršt („Forest“) ali Forst-Alpe nahaja se na severozahodni strani od mesta Wolfsberga.

[128]) Tako se je zvala gora blizo štajersko-koroške meje pri Predelu (Prethal) na jugovzhodni strani Obdacha.

[129]) Juvavia, Anh. p. 106, Nr. 48.

[130]) Juvavia, Anh. p. 105, Nr. 47.

[131]) Juvavia, Anh p. 116, Nr. 56.

[132]) Conv. Bag. et Carant. c. 5.

[133]) „. . . *capellam in Sclavinie partibus ad curtem nostram que Liburna vocatur.*“ (Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 403, Nr. 902. — Mon. Boica XXXI/I, p. 137, Nr. 66. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 23. Nr. 25.)

[134]) Reschius, Ann. Sab. III, p. 96.

[135]) Gl. listino od 20. nov. l. 860. (Juvavia, Anh. p. 95. Nr. 38.) in nepristno listino od 20, nov l. 890. (Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.)

[136]) Prim. listino kralja Arnulfa op 21. julija l. 891. (Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 403, Nr. 902. — Mon. Boica, XXXI/I, p. 137, Nr. 66. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 23, Nr. 25) in pa listino nekega plemenitaša Jurija, spisano med l. 883—906. (Meichelbeck, op. cit. p. 428, Nr. 980. — Reschius, Ann. Sab. II, p. 236. — Zahn, od. cit. p. 25, Nr. 26.)

[137]) Dotično listino so dali natisniti Meichelbeck, op. cit. p. 396, Nr. 875. — Reschius, op. cit. p. 227. — Zahn, op. cit. p. 22, Nr. 24.

[138]) Meichelbeck, p. 428, Nr. 980. — Reschius, p. 236. — Zahn, op. cit p. 25, Nr. 26.

[139]) Gl. pristno listino od 20. novembra l. 860. (Juvavia, op. cit.) in nepristno od 20. novembra l. 890 (Juvavia, op. cit.)

[140]) Schumi, Archiv f. Heimatk., I, str. 74, št. 31: „. . . . *in Marchia iuxta Sowam tres regales mansos quod Richenburch dicitur.*“

[141]) Meichelbeck, Hist. Fris. I 2, p. 396, Nr. 875. — Reschius, Ann. Sab. II, p. 227. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 22, Nr. 24.

[142]) Juvavia, Anh. p. 96, Nr. 39. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten. II, Reg. u. Urk. str. 26.

[143]) Ankershofen, op. cit. str. 38.

[144]) Ankershofen, op. cit. str. 39.

[87]) Ann. Einhardi, a. 820: *„Carniolenses qui circa Savum fluvium habitant et Foroiuliensibus paene contingui sunt.“*

[88]) Ljubljanski Zvon, IV. str. 46.

[89]) Paul. Diac. V, c. 22: *„Warnefridus ... fugit ad Sclavorum gentem in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum.“*

[90]) Ann. Einh. a. 820.

[91]) N. pr. italijanski zgodovinarji na Primorskem, kakor Kandler, ki je izpeljaval ime Nabrežine od besede „Auresina“ itd.

[92]) Schumi, Archiv, I, str. 51, op. 7. — Ljublj. Zvon, IV, str. 121.

[93]) Kar se tiče reke Gline pri Celovci, treba je opomniti, da je njeno ime slovensko, ne pa keltsko. kakor misli Kaemmel (Anfänge deutshen Lebens in Oesterreich, str. 139, op. 1) ter zaznamuje počasi tekočo vodo. Nemci so spremenili slovensko ime v „Glan“ najbrže zato, ker jih je ta izraz spominjal na jednakoimenovano bavarsko reko.

[94]) Kralj Oton I. podaril je dne 31. avgusta l. 954. duhovniku Dietprechtu dve kmetiji *„in loco Zuric ac in* ***pago Crouuati***“. (Zahn, Urkb., I, str. 27, št. 23.) Istemu duhovniku podelil je imenovani kralj dne 13. februarja l. 961. svojo lastnino *„inter duos montes Curoztou et Coziae, a uertice montis Zuuedlobrudo usque ad uillam Bulcsisc....* ***in pago Crouuati.***“ (Zahn, Urkb. I, str. 28, št. 24.) Cesar Oton II. daroval je dne 9. oktobra l. 979. Aribonu tri kmetije *„in uilla Lebeniah et Glanadorf et Malmosic ac Buissindorf et Bodpechah in regimine uualdpodonis Hartuuici* ***in pago Chrouuat.***“ (Zahn, Urkb. I, str. 34, št. 28.) — Iz naštetih citatov je razvidno, da so bili v hrvatski županiji na Koroškem kraji „Zuric (sedaj Zorica, nem. Sörg na zapadni strani Št. Vida na Koroškem), mons Curoztou (t. j. Hrastova gora, kjer se danes nahaja soseska Hrastnik, nem. Rasting, na zapadni strani Št. Vida), mons Coziae (t. j. Kozja gora, sedaj Göseberg), mons Zuuedlobrudo (morebiti Svetlo Brdo (?) nad Zwettendorfom), Lebeniah (sedaj Lebmach), Glanadorf (sedaj Glandorf), Malmosic (najbrže Mühlbach, slov. Mlinice ali Malnice), Buissindorf (sedaj Beissendorf) in Bodpechah (sedaj Podpeč, nem. Puppitsch). Vsi kraji so blizo mesta Št Vida. — Tu naj še omenim, da je na južni strani Zwettendorfa soseska Krabathen (slov. Gravace). Ravno tako zove se vas na južni strani Št Lipša poleg Krke.

[95]) V Murski dolini med Ljubnom in Knittelfeldom nahaja se vas Kraubath, ki se zove v listinah 11. in 12. stoletja „Chrowata“ in „Chrowath“. (Prim. Zahn, Urkb. I, str. 66, št. 58; str. 91, št. 77; str. 509, štev. 543 in drugod.) — Jedna vas Kraubath je tudi na srednjem Štajerskem med Ščavniško in Lazniško dolino.

[96]) Juvavia, Anhang, p. 94, Nr. 37. — Zahn, Urkb. f. Steierm., I, p. 9, Nr. 6.

[97]) Glej listino kralja Karlmana od 9. septembra 1 878, v kteri je rečeno, da je nekemu samostanu darovana zemlja segala do beljaškega mosta *(„. usque ad pontem Willach“).* Mon. Boica, XXXI/I, p. 109, Nr. 50. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, Reg. u. Urk., str. 42.

[98]) Reginon. Chron. a. 880 (Mon. Germ. Script.. I, p. 591): *„. . . castrum munitissimum, quod Mosaburch nuncupatur, eo quod palude impenetrabili locus vallatus, difficillimum adeuntibus praebeat accessum.“*

[99]) Mon. Boica, XXVIII/I, p. 84, Nr. 62.

[100]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[101]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[102]) Archiv f. Kunde österr. Gesch., I. Jahrg., 3 Heft, p. 13, Nr. 25.

[103]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[104]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[105]) Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 228, Nr. 430. — Reschius Ann. Sab. II, p. 75. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 12, Nr. 10.

[106]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[107]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

108) Ann. Fuld. a. 892.

109) Zahn. Urkb. d. H. Steierm., I, p. 15, Nr. 11: „. . . *in loco Undrina in comitatu Livpoldi, in orientalibus partibus Charanta nominatis.*"

110) Conv. Bag. et Carant. c. 5. (Mon. Germ. Script. XI, p. 8.)

111) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38. — Zahn, Urkb. f. Steierm., I, p. 10, Nr. 7.

112) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54. — Zahn, op. cit. p. 12, Nr. 9.

113) Juvavia, Anh. p. 96, Nr. 39. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, Reg. und Urk., str. 26.

114) Ankershofen, op. cit. str. 38.

115) Conv. Bag. et Carant. c. 5.

116) Juvavia, Anhang, p. 95, Nr. 38.

117) Ta Grafendorf je morebiti sedanja vas Grabštanj (Grafenstein), ki leži med Podkrnosom in Dravskim dvorom.

118) Juvavia Anh. p. 112, Nr. 54: „. . . id est Trahof, Gravindorf, Curnuz . . ."

119) Ann. Fuld. a. 888.

120) Juvavia, Anh. p. 107, Nr. 49. — p. 108, Nr. 50.

121) Schumi, Archiv, I, str. 74, št, 31. — Zahn, Urkb. I. str. 15, št. 11.

122) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

123) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

124) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

125) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

126) Prej ko ne sedanje mesto Št. Andrej v Labodski dolini.

127) Gora Boršt („Forest") ali Forst-Alpe nahaja se na severozahodni strani od mesta Wolfsberga.

128) Tako se je zvala gora blizo štajersko-koroške meje pri Predelu (Prethal) na jugovzhodni strani Obdacha.

129) Juvavia, Anh. p. 106, Nr. 48.

130) Juvavia, Anh. p. 105, Nr. 47.

131) Juvavia, Anh p. 116, Nr. 56.

132) Conv. Bag. et Carant. c. 5.

133) „. . . *capellam in Sclavinie partibus ad curtem nostram que Liburna vocatur.*" (Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 403, Nr. 902. — Mon. Boica XXXI/I, p. 137, Nr. 66. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 23. Nr. 25.)

134) Reschius, Ann. Sab. III, p. 96.

135) Gl. listino od 20. nov. l. 860. (Juvavia, Anh. p. 95. Nr. 38.) in nepristno listino od 20, nov l. 890. (Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.)

136) Prim. listino kralja Arnulfa op 21. julija l. 891. (Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 403, Nr. 902. — Mon. Boica, XXXI/I, p. 137, Nr. 66. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 23, Nr. 25) in pa listino nekega plemenitaša Jurija, spisano med l. 883—906. (Meichelbeck, op. cit. p. 428, Nr. 980. — Reschius, Ann. Sab. II, p. 236. — Zahn, od. cit. p. 25, Nr. 26.)

137) Dotično listino so dali natisniti Meichelbeck, op. cit. p. 396, Nr. 875. — Reschius, op. cit. p. 227. — Zahn, op. cit. p. 22, Nr. 24.

138) Meichelbeck, p. 428, Nr. 980. — Reschius, p. 236. — Zahn, op. cit p. 25, Nr. 26.

139) Gl. pristno listino od 20. novembra l. 860. (Juvavia, op. cit.) in nepristno od 20. novembra l. 890 (Juvavia, op. cit.)

140) Schumi, Archiv f. Heimatk., I, str. 74, št. 31: „. . . . *in Marchia iuxta Souam tres regales mansos quod Richenburch dicitur.*"

141) Meichelbeck, Hist. Fris. I 2, p. 396, Nr. 875. — Reschius, Ann. Sab. II, p. 227. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, p. 22, Nr. 24.

142) Juvavia, Anh. p. 96, Nr. 39. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten. II, Reg. u. Urk. str. 26.

143) Ankershofen, op. cit. str. 38.

144) Ankershofen, op. cit. str. 39.

[145]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[146]) Ravno tam, p. 112, Nr. 54.

[147]) Ravno tam, p. 95. Nr. 38.

[148]) Ravno tam, p. 112, Nr. 54.

[149]) Ravno tam, p. 95, Nr. 38.

[150]) Ravno tam, p. 112, Nr. 54.

[151]) Mon. Boica, XXXI/I, p. 109, Nr. 50. — Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, Reg. u. Urk. str. 42.

[152]) Archiv f. Kunde österr. Gesch.. I, 3. Heft, str. 13, št. 25.

[153]) Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 228, Nr. 430. — Reschius, Ann. Sab II, p. 75. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris. I, str. 12, št. 10.

[154]) Juvavia, Anh. p. 110, Nr. 52.

[155]) Juvavia, Anh. p. 80, Nr. 26.

[156]) V neki listini od 1. maja l. 839. čitamo, da je bil Tulln tudi v Pannoniji „*Tullina . . . in regione Pannonia.*" (Mon. Boica, XXVIII/I, p. 50, Nr. 36.) — Verjetno je, da je bila blizo Tullna tudi meja med bavarsko in moravsko zemljo. Kar je bilo na severovzhodni strani Donave, spadalo je prej ko ne pod Svetopolkovo oblast, po jugozahodni strani rečene reke, t. j. po Iztočni marki, ukazovali pa so bavarski kralji. To je razvidno iz dveh citatov fuldskega letopisca. Ann Fuld. a. 884, Pars IV: „*Imperaator* ***in terminis Noricorum et Sclavorum*** *cum Zuentibaldo colloquium habuit.*" — Op. cit. Pars V: „***prope flumen Tullinam, Monte Comiano*** *colloquium habuit.*"

[157]) Plinius, III, c. 28: „ . . . *ad septentriones Pannonia vergit finitur inde Danubio.*"

[158]) Jornandes, De reb. Get. c. 50.

[159]) Ueber die südöstl. Marken. (Archiv f. Kunde österr. Gesch., X. Bd. str. 11.) — Die pannonische Legende (Archiv, op. cit. XIII, str. 173.)

[160]) Ethnographie, II, str. 37 i. d.

[161]) Prim. Conversio Bag. et Carant. p. 11. (Mon. Germ. Script. XI): „*quidam Priwina exulatus a Moimaro duce Maravorum supra Danubium.*"

[162]) Einhardi Vita Karoli M. c. 15. (Mon. Germ. Script. II, p. 451): „. . . *utramque Pannoniam, et adpositam in altera Danubii ripa Datiam.*" — Ann. Einh. a. 824. (Mon. Germ. Script. I): „ . . . *Daciam Danubio adiacentem incolunt.*"

[163]) Ann. Einh. a. 818. : „. . . *Liudewiti, ducis Pannoniae inferioris.*" — Vita Hludow. imp. c. 31: „ . . . *Liudeviti rectoris inferioris Pannoniae.*"

[164]) Ann. Einh. a. 822: „*Exercitus de Italia propter Liudewiticum bellum conficiendum in Pannoniam missus est.*"

[165]) Ann. Fuld. a. 884 (Mon. Germ. Script. I, p. 401): „ . . . *veniente Brazlowoni duce, qui in id tempus regnum inter Dravum et Savum flumine tenuit.*" — Herimani Augiens. Chron. a. 884 (Mon. Germ. Script. VII, p. 108): „*Itemque Braslavonem ducem, qui inter Dravum et Savum fluvios Pannoniae praefuit.*" — Ravno tam, a. 892 (p. 110): „*Arnolfus rex . . . colloquio cum Braslavone, duce Pannoniae ulterioris habito.*" — Prim. razpravo Mije Brašnića (Rad jugoslavenske akademije, XVI, str. 7.)

[166]) Ann. Einh. a. 822: „*Exercitus de Italia propter Liudewiticum bellum conficiendum in Pannoniam missus est, ad cuius adventum Liudewitus,* ***Siscia civitate*** *relicta, ad Sorabos . . . . se contulit.*"

[167]) Ann. Fuld. a. 892 (op. cit. p. 408.): „*Missi autem propter insidias Zuentibaldi ducis terrestre iter non valentes habere, de regno Brazlavonis per fluvium Odagra usque ad Gulpam, dein per fuente Save fluminis navigio in Bulgaria perducti.*" — Reki Odra in Kolpa bili ste v deželi vojvode Braslava, tedaj v Pannoniji.

[168]) Felicetti, Steiermark im Zeitraume vom 8. bis 12. Jahrhundert. (Beiträge zur Kunde steiermärk. Gesch., IX, str. 7 i. d.)

[169]) Conv. Bag. et Carant. c. 6 (p. 9): „*Sed nunc qualiter Huni inde expulsi sunt, et* **Sclavi inhabitare coeperunt,** *et illa pars Pannoniae ad diocesim uvavensem conversa est, edicendum putamus.*“

[170]) Einhardi Vita Karoli M c. 13 (Mon. Germ. Script. II, p. 499): *Quod proelia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia, et locus in quo regia Kagani erat, ita desertus, ut nec vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat*“

[171]) Conv. Bag. et Carant. c. 11: „. . . *infra civitatem Privinae.*“

[172]) Ravno tam.

[173]) Ravno tam, c. 13.

[174]) Tako ga zove menih Hraber (Šafařik, Pamatky, str. 91.): „. . . *Kocelě kneza blatьnska.*“

[175]) Conv. Bag. et Carant. c. 13: „*Anno igitur* 865 (864) *venerabilis archiepiscopus Juvavensium Adalwinus nativitatem Christi celebravit in castro Chezilonis noviter Mosapurc vocato.*“

[176]) Ann. Fuld. a. 896.

[177]) Conv. Bag. et Carant. c. 13.

[178]) Conv. Bag. et Carant. c. 11: *Tunc coepit ibi ille habitare et* **munimen** *aedificare in quodam* **nemore** *et* **palude Salae fluminis.**“

[179]) Conv. Bag. et Carant c. 11.

[180]) Geschichte der Slawenapostel, str. 79, op. 11.

[181]) Conv Bag. et Carant. c. 11. (Mon. Germ Script. XI, p. 12.)

[182]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[183]) Conv. Bag. et Carant. c. 13. (p. 14).

[184]) Žitje sv. Konstantina, pogl. 15.

[185]) Prim. pismo papeža Ivana VIII. do Karlmana, str. 13, št. 9.

[186]) Prim. Ann. Fuld a. 884. (Mon. Germ. Script. I, p 400): „. . . *Arnulfi, Karlmanni regis filii, qui tunc Pannoniam tenuit.*“

[187]) Ann. Fuld a. 896 (Mon. Germ. Script. I, p. 413): „. . . *imperator Pannoniam cum urbe Paludarum tuendam Brazlowoni, duci suo, in id tempus commendavit.*“

[188]) Ann. St. Emmerammi Ratisp. maj. a. 802. (Mon. Germ. Scr. I.)

[189]) Conv. Bag. et Carant c. 11. (p. 12.)

[190]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[191]) Prim. Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 360.

[192]) Conv. Bag. et Carant. c 11. (p. 12.)

[193]) Juvavia. Anh. p. 112. Nr. 54.

[194]) Conv. Bag. et Carant. c. 11. (p. 12.)

[195]) Karantanec = koroški Slovenec. Na Ptujem prebivali so v devetem stoletji sploh pannonski Slovenci.

[196]) Ta cerkev je po mislih Dav. Trstenjaka cerkev sv. Ožbolta. (Novice, XXXIX, str. 383.)

[197]) Zistanesfeld se je zvalo polje med Ptujem in Središčem na levem bregu Drave. (Prim. Novice, op. cit.)

[198]) Juvavia, Anhang, p. 112, Nr. 54.

[199]) Auctar. Garst. a. 874: „*Dietmarus archiepiscopus ecclesiam ad Bettowe, Gozvini comitis consecravit*“

[200]) Reschius, Ann. Sabion. III, p. 219, Not. 462: „. . . *ad Quartinaha iuxta Bilisaseo.*“ — Meiller (Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe d. kais. Akad., 47. Bd., str. 483) in Felicetti (Beiträge zur Kunde steierm. Gesch., IX. Jahrg., str. 17.) mislita, da je Quartinaha sedanji Schwarzenbach na Dolenjem Avstrijskem, kar je pa napačno.

[201]) Conv. Bag. et Carant c. 13. (Mon. Germ. Script. XI, p. 14)

[202]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[203]) Reschius, Ann. Sab. III, p. 219, Not. 462.

[204]) Gl. listino kralja Arnulfa od 9. marca l. 891. (Juvavia, Anh. p. 116, Nr. 56. — Zahn, Urkb. f. Steierm. I., str. 14, št. 10): . . . *in partibus Sclaviniensibus . . . in comitatu Dudleipa vocato in loco Ruginesvelt.*"

[205]) Ravno tam: „. . . *in eodem comitatu iuxta aquam que dicitur Knesaha.*"

[206]) Juvavia, Anh. p. 116, Nr. 56. Zahn, Urkb. f. Steierm., I. str. 14, št. 10.

[207]) Conv. Bag. et Carant. c. 11, (p. 12.)

[208]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[209]) Ann. Einh. a. 791.

[210]) Ann. Einh. a. 805. — Ann. Tiliani, a. 805. — Ann. Fuld. a. 805.

[211]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[212]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[213]) Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 353, Nr. 710. — Zahn, Cod dipl. Aust.-Fris., I, p. 19, Nr. 18.

[214]) Juvavia, Anh. p. 99, Nr. 41. — Zahn, Urkb. f. Steierm. I, p. 11, Nr. 8.

[215]) Conv. Bag. et Carant. c. 11 (Mon. Germ. Script. XI, p. 12.)

[216]) Ravno tam.

[217]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[218]) Jedno zemljišče („mansus") obsegalo je kakih 12 oralov. Prim. Du Cange, Glossar. med. et in. latin., v. mansus.

[219]) Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.

[220]) Mon. Boica, XI, p. 119, Nr. 13. — Schumi, Archiv, II, str. 4.

[221]) Prej ko ne kaka cerkev ob Pesnici na južnem Štajerskem.

[222]) Conv. Bag. et Carant., c. 11 (p. 12.)

[223]) Jedna cerkev bila je v Ternbergu že nekaj let prej postavljena, kajti listina od 20. novembra l. 860. omenja, da je kralj Ludovik podelil jedno cerkev v tem kraji solnograški nadškofiji. (Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.) — Listina od 20. novembra l. 890. ne navaja Ternberga, pač pa Trnovo („*ad Durnawa*") ter pravi, da je stala tu cerkev sv. Ruperta, ktero so frankovski kralji podelili solnograškim nadškofom. (Juvavia, Anh. p. 112, Nr. 54.) — Po mojih mislih je Trnovo isti kraj, kot Ternberg, samo da je prvo ime slovensko, drugo pa ponemčeno. — Kar se tiče lege tega kraja, ne smemo ga zamenjati s Thernberg-om na Dolenjem Avstrijskem, kajti tu omenjeno Trnovo (Ternberg) bilo je v Kocelovi državi, tedaj med Dravo in Rabo.

[224]) Conv. Bag. et Carant. c. 13: „. . . *in locum qui dicitur Cella.*" Tu ne smemo misliti na Celje, ktero je na spodnjem Štajerskem. Prim. Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 359, op. 8.

[225]) „. . . *ad Ablanza*". Prim. Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 360, op. 1.

[226]) Conv. Bag. et Carant. c. 13. (p. 14.)

[227]) „. . . *ad Sabnizam*". Ta kraj je bil na sedanjem severovzhodnem Štajerskem poleg potoka Žabnice (Safenbach) ne daleč od Hartberga, kjer so danes vasi Safenau, Ober-Safen, Unter-Safen in Safenberg.

[228]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38.

[229]) Ann. Fuld. a. 890. — Ni nam znano, v kterem delu Pannonije je bil ta kraj.

[230]) Schumi, Archiv, II, str. 4. — Da bi bil ta Chirihstetin sedanji Keszthely, ki je blizo Blatnega jezera, zdi se mi dvomljivo.

[231]) Juvavia, Anh. p. 95, Nr. 38: „. . . . *ad Nezilinpah*". Ta kraj je sedaj na vzhodnem Štajerskem, v sod. okr. Fürstenfeld.

[232]) Prim. listino od 20. novembra l. 860. (Juvavia, Anh. p. 95. Nr. 38.

[233]) Ravno tam: „. . . *Peinihhaa*" in „*ad Peinicahu*".

[234]) Listina od 20. februarja l. 860. (Schumi, Archiv, II, str. 4.) — Listina darovalnica dijakona Gundbata okolu l. 880. (Reschius, Ann. Sab. III, p. 219, Not. 462.)

[235]) Reschius, op. cit.: „. . . *Weligam*". Kje je tekla ta reka, ne vemo.

[236]) Prim. listino, spisano med l. 803. in 810. (Ughelli, Italia sacra, V, p. 1097.

[237]) Glej listino od l. 803—810. (Ughelli, op. cit.), v kteri je med drugimi isterskimi mesti tudi Trst omenjen.

[238]) Glej citirano listino od l. 803—810. — Prim. tudi Constantini Porphyr. De admin. imp. c. 30: „. . . ἀπὸ δὲ τῆς Ζεντίνας τοῦ ποταμοῦ ἄρχεται ἡ χώρα τῆς Χροβατίας, καὶ παρεκτείνεται πρὸς μὲν τὴν παραθαλασσίαν μέχρι τῶν συνόρων Ἰστρίας ἤγουν τοῦ κάστρου Ἀλβούνου.“ (Monumenta spect. hist. Slav. merid., vol. VII, p. 406.)

[239]) *„Sed et populi Polensis, quae civitas caput est Istriae.“* (Rubeis, Monum. eccl. Aquil., c. 46, p. 417. — Mansi, Concil. coll. XIV, p. 496.)

[240]) Listina od l. 803—810. (Ughelli, op. cit)

[241]) Prim. list. od 12. marca l. 933. (Schumi, Urkb. f. Krain, I, str. 7, št. 6. — Ughelli, op. cit. V, p. 229.)

[242]) Listina od l. 803—810. (Ughelli, op cit.): *„. . . in territorio Caprense, loco qui dicitur Riziano.“*

[243]) Prim. listino od 12. marca l. 933. (op. cit.)

[244]) Gl. Rutarjev spis „Slovenske naselbine po Furlanskem“ v Ljublj. Zvonu, III, str. 53 i d.

[245]) Chabert, Bruchstück. (Denkschriften d. kais. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Classe, III. Bd., 2. Abth., str. 124.)

[246]) Prim. listino od 21. decembra l. 811. (Rubeis, Mon. eccl. Aquil., p 401. — Cappelletti, Le chiese d'Italia, VIII, p. 107.)

[247]) Prim. listino od l. 912., v kteri je kralj Berengar potrdil Abonu, opatu samostana sv. Mihaela Arhangela v Červinjanu na Furlanskem (*„in finibus Foroiuliensibus“*) vsa samostanska posestva. (Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsqu., IX, str. 88.

[248]) V tem mestu imeli so v 7. in 8. stoletji do l. 737. oglejski ali furlanski patrijarhi svoj sedež. (Rubeis, Mon. eccl. Aquil. — Czoernig, Das Land Görz u. Gradisca, str. 203—205)

[249]) Beiträge zur Kunde steierm. Gesch., IX, str. 88: *„Berengarius rex concedit cuidam Felici diacono ecclesiam s. Joannis in* ***Antro*** *cum eodem Antro et arboribus ibi per eum plantatis, et pratum quod presbiter Laurentius fertilem fecit per circuitum montis Olose, et aream in ipsius montis superficie, tigurium etiam ipsius ecclesie et campos in fines* ***Braxias*** *et casale Pungulinos et in Raynaldinum, concedit etiam Broxianis pascua in montibus sita et plana in fluminum ripis.“*

[250]) Listina od 26. novembra l. 812: *„. . . in Avaria ubi Bielaha fluvius Danubium ingreditur.* (Mon. Boica, XXXI/I, p. 26, Nr. 11.)

[251]) Listina od 6. oktobra 830. l. (Mon. Boica, XI, p. 104, Nr. 5. — XXXI/I, p. 58, Nr. 24.)

[252]) Listina od 6. oktobra l. 832. (Mon. Boica, XXVIII I, p. 21, Nr. 14.) — Listina od 4. marca l. 833. (Mon. Boica, XXXI/I, p. 70, Nr. 31.) — Listina od 16. februarja l. 836. (Mon. Boica, XXVIII/I, p. 29, Nr. 19.) — Hansiz, Germ. sacra, I, p. 156.)

[253]) Ann. st. Emmerammi Ratisp. maj. a. 791. — Ann. Petav. a. 791.

[254]) Ann. st. Amandi, a. 791.

[255]) Monachi Sangall. de gestis Karoli M. lib. II, c. 1. (Mon. Germ Scrp. II, p. 748.)

[256]) Ann. Alamann. a. 791. — Ann. Augiens. a. 791.

[257]) Ann. Lauresham. a. 791.

[258]) Ann. Petaviani, a 791.

[259]) Ann. Einh. a 791: *„Nam is fluvius (Anesus) inter Baioariorum atque Hunorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur.“* — Poeta Saxo, a. 791, III, v. 64—65: *„Sic ad fluvium rex venit Anesum, qui medius Baioarios seiungit et Hunos.“*

[260]) Ann. Einh. a. 805. — Ann. Fuld. a. 805. — Ann. Tiliani, a. 805 (806). — Annalista Saxo, a. 805.

[261]) Mon. Boica, XXXI/I, p. 70, Nr. 31.

[262]) Ann. Einhardi, a. 791: *„Pulsis igitur Hunorum praesidiis, ac distructis munitionibus, quarum una super Cambum fluvium. . . . erat exstructa, ferro et igni cuncta vastantur.“*

[263]) Listina od 6. oktobra l. 830. (Mon. Boica, XI, p. 104, Nr. 5. — XXXI/I, p. 58, Nr. 24.)

[264]) Prim. Ann. Einh. a. 805: *„Non multo post Capcanus, princeps Hunorum, propter necessitatem populi sui imperatorem adiit, postulans sibi locum dari ad habitandum inter Sabariam et Carnuntum, quia* ***propter infestationem Sclavorum in pristinis sedibus esse non poterat.“***

[265]) Prim. Conv. Bag. et Carant. c. 6. (Mon. Germ. Script. XI, p. 9): *Tunc vero Sclavi post Hunos inde expulsos venientes coeperunt istis partibus Danubii diversas regiones habitare.“* — Ravno tam, c. 10. (p. 11): *„. . . coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii inhabitare terram, unde illi expulsi sunt Huni, et mutliplicari.“*

[266]) Gl. listino kralja Ludovika od 23. septembra l. 837: *„territorium in* ***Sclavinia*** *in loco nuncupante Ipusa iuxta Ipusa flumen* („Ybbs“).“ (Juvavia, Anh. p. 88, Nr. 32.) — V listini istega kralja od 21. decembra l. 834. stoji: *„. . . Granesdorf prope fluvium Enisum in* ***parte Sclavanorum.“*** (Mon. Boica, XI, p. 106.) — Tu omenjena vas Granesdorf zove se danes Kronsdorf in leži na zapadni strani reke Aniže.

[267]) Poleg reke Traiseua živeli so v 9. stoletjí svobodni in podložni Slovani, kar je razvidno íz listine od 22. marca l. 828. (Mon. Boica, XXXI/I, p. 54, Nr. 22): *„. . . . Sclavi eiusdem manasterii ad censum tenuerunt“* — *„salvis tamen proprietatibus liberorum Sclavorum.“* — Tudi ob Erlafu prebivali so Slovani, kar dokazuje listina od 6. oktobra l. 832. (Mon. Boica, XXVIII/I, p. 21, Nr. 14): *„montem qui apud* ***Winades*** *Colomezza vocatur.“. . . „res cum* ***Sclavis*** *ibidem commanentibus.“* — Tudi na severni strani Donave med Aistom in Naarnom živeli so svobodni in podložni Slovani (morebiti češkega rodu) med nemškimi Bavarci (*„tam Baioarii quamque* ***Sclavi*** *liberi et servi.“*) Gl. listino od 18. januarja l. 853. (Mon. Boica, XXVIII/I, p. 45, Nr. 31.)

[268]) Prim. listino od 6. oktobra l. 832: *„montem qui apud Winades* ***Colomezza*** (t. j. Holmec) *vocatur.“* —. V listini kralja Ludovika od 6. oktobra l. 830. čitamo, da se je zval potok v Wachawi na levem bregu Donave *„Mvstrica“* (t. j. Bistrica), bližnja gora pa *„Ahornico“* (t. j. Javornik, danes se zove Jauerling). (Mon. Boica, XXXI/I, p. 58, Nr. 24.) — V listini cesarja Otona II. od 14. oktobra l. 979. stoji, da se je zval neki potok blizo reke Erlafa *„Zucha“* (t. j. Suha) in neka gora *„qui dicitur sclavanice Rvznic* (t. j. Rudnik). (Mon. Boica, XXVIII/I, p. 227, Nr. 153.)

[269]) Kaemmel, Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, str. 131, op. 1.

[270]) Mon. Boica, XI, p. 100, Nr. 1. — XXXI/I, p. 26, Nr. 11.

[271]) Mon. Boica, XXVIII/I, p. 50, Nr. 36.

[272]) Ann. Fuld. a. 884: *„. . . . prope flumen Tullinam.“*

[273]) Kaemmel, Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, str. 162 i. d.

[274]) Ann. Fuld. a. 884. (Mon. Germ. Script. I, p. 399; p. 401); ibid. a. 892 (p. 408); ibid. a. 893 (p. 409). — Ann. Xantens. a. 869. (Mon. Germ. Script. II.)

[275]) Conv. Bag. et Carant. p. 11.

[276]) Ravno tam, p. 15.

[277]) Auctar Garsteuse, a. 856. (Mon. Germ. Script. IX, p. 565.)

[278]) Francorum reg. hist.

[279]) Ann. Bertin. a. 864. (Mon. Germ. Script. I.)

[280]) Ann. Fuld. a. 861.

[281]) Dümmler, Südöstl. Marken. (Archiv, op. cit., str. 13.)

[282]) Ann. Bertin. a. 861: „. . . . *magnam sibi partem usque ad Hin fluvium paterni regni praesumit.*“

[283]) Dümmler, op. cit. str. 13.

[284]) Ann. Fuld. a. 884: „*Pannonia de Hraba flumine ad Orientem.*“

[285]) Juvavia, Anh. p. 31.

[286]) Mon. Boica, XXVIII/2, p. 36.

[287]) Kaemmel, die Anfänge d. deutschen Lebens in Oesterr., str. 127.

[288]) Ravno tam, str. 129.

[289]) Juvavia, Anh. p. 31: „*In pago dicto Atergau dedit dux (Theodo)* ***Romanos*** *tributales super Fechilaha (Vöckla) manentes.*“

[290]) Schumi, Archiv I, str. 3.

[291]) Mon. Boica, XI, p. 106.

[292]) Kaemmel, Anfänge d. deutschen Lebens in Oesterreich, str. 129. — Da je v nekdanjem Salzburggauu in Attergauu stanovalo romansko pleme, razvidno je iz slednjih citatov. Juvavia, Anhang, p. 21: „*Dux tradidit* ***Romanos*** *et eorum tributales mansos LXXX. . . . commanentes. . . in pago Salzburgoense per diversa loca. . . . simul etiam in pago Atragaoe secus torrentem Fechilesaha (Vöckla)* ***Romanos*** *et eorum mansos tributales V.*“ — Ravno tam, p. 23: „*Tradidit dux in pago Salzburcgaoe villula nuncupante Campus* (sedaj Feldkirchen pri Mattighofenu na Gorenjem Avstrijskem) ***Romanos*** *cum mansos tributales XXX.*“ — Ravno tam, p. 28: „*Dux tradidit in ipso pago (Salzburgaoe). . . tributarios* ***Romanos*** *CXVI, inter vesitos et apsos per diversa loca.*“ — Ravno tam, p. 29: „*In ipso pago* (Chimingaoe = Chiemgau) *iuxta feuenta Druna* (reka Trauna med Chiemskim jezerom in Solnogradom) ***Romanos*** *et eorum mansos tributales LXXX. . . necnon in pago Adragaoe* (Attergau) ***Romanos*** *et eorum mansos tributales III, . . . in pago Drunense* (Traungau) *tributarios XX, apsos mansos eorum* ***(Romanorum).***

[293]) Conv. Bag. et Carant c. 4 et 5. (op. cit. p. 7 et 8.)

[294]) Juvavia, Anh. p. 33. (Breves notit. c. 2): „*Interea contigit, ut a vicinis Sclavis illi fratres, qui ad Pongov de Salzburgensi sede ibidem destinati erant, inde expellebantur, et ita multis temporibus erat devasta eadem cella propter imminentes Sclavos et crudeles paganos.*“ — Na drugem mestu (c. 6, p. 35) pa stoji: „. . . *Theodebertus dux tradidit dicto vel sancto Maximiliano ad Pongo, quando dominus Rudpertus episcopus illam ibi ecclesiam dedicavit, et quorum propter Sclavos crudelissimos paganos eadem cella, multis erat temporibus desolata. . . .*“ — Iz teh dveh citatov je razvidno, da takrat niso Slovenci stanovali v Pongauu, ker je neverjetno, da bi bili sami napadali svoje rojake, pač pa blizo Pongaua in sicer v Lungauu.

K IV. delu:

(Zgodovinske razprave.) (Str. 99—126.)

[1]) Ann. Fuld. a. 768. Ann. Lauriss. a. 768

[2]) Ann. Einh. a 776: „. . . *Hrodgaudum Langobardum, quem ipse Foroiuliensibus ducem dederat.*“

[3]) Gl. pismo, ktero je pisal papež Hadrijan I. frankovskemu kralju Karolu l. 776. (Mansi, Concil. coll. XII, p. 824.)

[4]) Ann. Laurissens. a. 776: „*Tunc domnus Carolus rex Italiam ingressus est partibus Foroiulensium petens. Hrodgaudus occisus est, et supradictus domnus Carolus rex ad Tarvisium civitatem pascha celebravit.*“

[5]) Meseca junija bil je že zopet v Lorchu na Nemškem. (Rubeis, Monum. eccl. Aquil. p. 356.)

[6]) Monachi Sangallensis de gestis Karoli M., l. II, c. 17 (27). (Mon. Germ. Script. II. p. 760.): „*Exin ad ulteriora progressus, venit religiosissimus Karolus ad urbem Furiolanam, quam qui sibi scioli videntur, Forum Juliensem nuncupant. Contigit autem, ut eodem tempore episcopus civitatis illius, aut, ut modernorum loquar consuetudine, patriarcha, occasui vitae propinquaret. Ad quem cum religiosissimus Karolus visitandi gratia properaret, ut successorem suum ex nomine designare deberet, ille religiose admodum ex imis praecordiis suspiria trahens:... Cum autem in eadem regione aliquantisper demoratus fuisset.,.. Karolus, donec episcopo decedente dignum ei successorem substitueret, quadam festiva die post missarum celebrationem dixit ad suos: . . .*“

[7]) Ann. Lauriss. a. 776: „. . . . *captas civitates Foroiulem, Taravisium cum reliquis civitatibus quae rebellatae fuerant: et disposuit eas omnes per Francos.*“ — Ann. Einh. a. 776: „. . . . *in eis* (v puntarskih mestih) *Francorum comitibus constitutis.*“

[8]) To pismo je bilo spisano med l. 781. in 789., kajti dne 15. aprila l. 781. je papež še le mazilil Pipina za kralja langobardskega in l. 789. bila je Istra združena s frankovsko državo.

[9]) Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 332.

[10]) Dümmler. Ueber die älteste Gesch. d. Slawen in Dalmatien (Sizzungsberichte der phil.-hist. Classe der k. Akad., 20. Bd., str. 382). — Chabert, Bruchstück einer Staats- und Rechtsgeschichte (Denkschriften d. k. Akad., Phil.-hist. Classe, III. Bd., 2. Abth. str. 124.) — Trst je že spadal pod Istro in Kranjsko bilo je tesno združeno s Koroškim.

[11]) Prim. Dümmler, op. cit. str. 384, op. 1.

[12]) Ann. Einhardi, a. 796; Ann. Tiliani a. 796 (797); Annalista Saxo, a. 796; Ann. Fuld. a. 796.

[13]) Einhardi Vita Karoli M. c. 13 (Mon. Germ. Script. II, p. 450). — Ann. Fuld. a. 796.

[14]) Einhardi Vita Karoli M. c, 16: „*Erat enim semper* Romanis *et Graecis Fvancorum* ***suspecta*** *potentia.*“

[15]) Annalista Saxo, a. 788. (Eccard, Corp. hist. med. aevi, I, p. 157): „*Eodem anno commissum est bellum inter Graecos et Longobardos . . . cum Francis, et fugati sunt Graeci, viceruntque Franci et Langobardi.*

[16]) Einhardi Vita Karoli M. c. 15. (Mon. Germ. Script. II, p. 451): „. . . **Histriam** *quoque et Liburniam atque Dalmatiam exceptis maritimis civitatibus, quas . . . Constantinopolitanum imperatorem habere permisit . . . perdomuit.*“ — Annalista Saxo, a. 810. — Tu navedena izjema gledé pomorskih mest velja le za dalmatinska, ne pa za isterska mesta.

[17]) Ann. St. Emmerammi Ratisp. maj. a. 788. (Mon. Germ. Script. I, p. 92): „*Huni ad Furgali*“ (= in Friuli). — Ann. Lauriss. maj. a. 788. — Alcuini Epist. ad Colcum lectorem. (ed Frobenius, I, 6.)

[18]) Ughelli, Italia sacra, V, p. 1097 et sequ. — Rubeis, Mon. eccl. Aquil. c. 38, p. 330.

[19]) Andreae Danduli Chron. (Muratori Script. rer. Italic. XII, col. 155) l. VIII, c. 15: „*Provinciae quoque Istriae ab imperio Constantinopolitano subtractae Joannes per Carolum dux ordinatus est.*“

[20]) Prim. Karolovo pismo, ktero je pisal svoji ženi Fastradi, pohvalivši hrabrost isterskega vojvode z besedami: „. . . *Dux de Histria* (namreč Ivan), *ut dictum est nobis, ibidem* (v vojski proti Obrom) *bene fecit cum suis hominibus.*“ (Mansi, Concil. coll., XIII, Append. 3, p. 185.)

[21]) Dümmler, Ueber die älteste Gesch. d. Slawen in Dalm. (Sitzungsberichte, op. cit. str, 383.) — 344 takratnih mark bi bilo po sedanji vrednosti srebra kakih 170.000 gld.

[22]) Ann. Lauriss. a. 781. — Annalista Saxo, a. 781. — Ann. Einhardi, a. 781.

[23]) Večina Slovencev bila je še takrat udana poganski veri, kar smemo sklepati iz tega, ker niso mogli krščeni Slovenci sami premagati svojih poganskih sobratov, temveč le s tujo pomočjo. To nam tudi pričujejo besede, ktere se nahajajo v neki listini vojvode Tassila od l. 770. in se glasé: „. . . *propter incredulam generationem Sclavanorum ad tramitem veritatis deducendam. . .*“ (Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 38, Nr. 22. — Reschius, Ann. Sabion., I, p. 669.)

[24]) Ljubljanski Zvon, 1882, letnik II., str. 460 i. d.

[25]) Ljubljanski Zvon, letnik II, str. 463.

[26]) Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 38, Nr. 22. — Reschius, Ann. Sabion. I, p. 669. — Zahn, Cod. dipl Austr.-Fris. I, str. 3, št 2.

[27]) Primerjaj listino cesarja Ludovika od 5. februarja l. 816. (Meichelbeck, op. cit. I/2, p. 252, Nr. 479. — Mon. Boica, XXXI/I, p. 32, Nr. 13. — Reschius. op. cit. I, p. 670, Nr. 343. — Zahn, op. cit. I, str. 11, št. 9.

[28]) Schumi, Archiv f. Heimatkunde, I, str. 4: „*Tradimus autem et* **decaniam Sclavorum**. . . .“ — Du Cange (Gloss. ad script. med. et inf. latin. v. decania) pravi, da je bila dekanija „*pars centuriae, constans decem familiis, cui praeerat decanus.*“ — Vendar dekanija, kakoršno si moramo tu misliti ni imela samo deset družin navadne velikosti, temveč deset zadrug, kajti stari Slovenci živeli so v zadrugah. (Babnik v Letopisu Matice slov. za 1882 in 1883, str. 70 i. d.) Da je temu res tako, razvidno je iz tega, ker je imela ta dekanija dva državna oskrbnika in pa svojega župana.

[29]) Schumi, op. cit.: „. . . *hos omnes predictos Sclavos quos sub illos* **actores** *sunt qui vocantur* **Talivb** *et* **Sparuna**, *quos infra terminum manent que coniuravit ille* **iopan** *qui vocatur* **Physso**.“ — „Physso“ je prvo ime slovenskega župana, ktero nam je ohranila zgodovina. — Oskrbnika (actores) Taljub in Sparuna bila sta postavljena, da bi bila nadzorovala Tassilovo lastnino, pobirala davke in jih izročevala vojvodovi blagajnici. (Prim. Du Cange, Gloss ad script. med. et inf. latin. v. actores.)

[30]) Schumi, op. cit.: „. . . . *ad eum tradimus locum, et XXXa Sclavos ad Todicha cum opere fiscali seu tributo iusto.*“ — Dietach (Todicha) je sedaj vas na Gorenjem Avstrijskem od mesta Steyera nekoliko proti severu.

K IV. delu:

(Zgodovinske razprave.) (Str. 99—126.)

[1]) Ann. Fuld. a. 768. Ann. Lauriss. a. 768

[2]) Ann. Einh. a 776: „. . . *Hrodgaudum Langobardum, quem ipse Foroiuliensibus ducem dederat.*"

[3]) Gl. pismo, ktero je pisal papež Hadrijan I. frankovskemu kralju Karolu l. 776. (Mansi, Concil. coll. XII, p. 824.)

[4]) Ann. Laurissens. a. 776: „*Tunc domnus Carolus rex Italiam ingressus est partibus Foroiulensium petens. Hrodgaudus occisus est, et supradictus domnus Carolus rex ad Tarvisium civitatem pascha celebravit.*"

[5]) Meseca junija bil je že zopet v Lorchu na Nemškem. (Rubeis, Monum. eccl. Aquil. p. 356.)

[6]) Monachi Sangallensis de gestis Karoli M., l. II, c. 17 (27). (Mon. Germ. Script. II. p. 760.): „*Exin ad ulteriora progressus, venit religiosissimus Karolus ad urbem Furiolanam, quam qui sibi scioli videntur, Forum Juliensem nuncupant. Contigit autem, ut eodem tempore episcopus civitatis illius, aut, ut modernorum loquar consuetudine, patriarcha, occasui vitae propinquaret. Ad quem cum religiosissimus Karolus visitandi gratia properaret, ut successorem suum ex nomine designare deberet, ille religiose admodum ex imis praecordiis suspiria trahens: . . . Cum autem in eadem regione aliquantisper demoratus fuisset . , . . Karolus, donec episcopo decedente dignum ei successorem substitueret, quadam festiva die post missarum celebrationem dixit ad suos: . . .*"

[7]) Ann. Lauriss. a. 776: „. . . . *captas civitates Foroiulem, Taravisium cum reliquis civitatibus quae rebellatae fuerant: et disposuit eas omnes per Francos.*" — Ann. Einh. a. 776: „. . . . *in eis* (v puntarskih mestih) *Francorum comitibus constitutis.*"

[8]) To pismo je bilo spisano med l. 781. in 789., kajti dne 15. aprila l. 781. je papež še le mazilil Pipina za kralja langobardskega in l. 789. bila je Istra združena s frankovsko državo.

[9]) Rubeis, Mon. eccl. Aquil. p. 332.

[10]) Dümmler. Ueber die älteste Gesch. d. Slawen in Dalmatien (Sizzungsberichte der phil.-hist. Classe der k. Akad., 20. Bd., str. 382). — Chabert, Bruchstück einer Staats- und Rechtsgeschichte (Denkschriften d. k. Akad., Phil.-hist. Classe, III. Bd., 2. Abth. str. 124.) — Trst je že spadal pod Istro in Kranjsko bilo je tesno združeno s Koroškim.

[11]) Prim. Dümmler, op. cit. str. 384, op. 1.

[12]) Ann. Einhardi, a. 796; Ann. Tiliani a. 796 (797); Annalista Saxo, a. 796; Ann. Fuld. a. 796.

[13]) Einhardi Vita Karoli M. c. 13 (Mon. Germ. Script. II, p. 450). — Ann. Fuld. a. 796.

[14]) Einhardi Vita Karoli M. c, 16: „*Erat enim semper* Romanis *et Graecis Fvancorum* **suspecta** *potentia.*"

[15]) Annalista Saxo, a. 788. (Eccard, Corp. hist. med. aevi, I, p. 157): „*Eodem anno commissum est bellum inter Graecos et Longobardos . . . cum Francis, et fugati sunt Graeci, viceruntque Franci et Langobardi.*

[16]) Einhardi Vita Karoli M. c. 15. (Mon. Germ. Script. II, p. 451): „. . . **Histriam** *quoque et Liburniam atque Dalmatiam exceptis maritimis civitatibus, quas . . . Constantinopolitanum imperatorem habere permisit . . . perdomuit.*" — Annalista Saxo, a. 810. — Tu navedena izjema gledé pomorskih mest velja le za dalmatinska, ne pa za isterska mesta.

[17]) Ann. St. Emmerammi Ratisp. maj. a. 788. (Mon. Germ. Script. I, p. 92): „*Huni ad Furgali*" (= in Friuli). — Ann. Lauriss. maj. a. 788. — Alcuini Epist. ad Colcum lectorem. (ed Frobenius, I, 6.)

[18]) Ughelli, Italia sacra, V, p. 1097 et sequ. — Rubeis, Mon. eccl. Aquil. c. 38, p. 330.

[19]) Andreae Danduli Chron. (Muratori Script. rer. Italic. XII, col. 155) l. VIII, c. 15: „*Provinciae quoque Istriae ab imperio Constantinopolitano subtractae Joannes per Carolum dux ordinatus est.*"

[20]) Prim. Karolovo pismo, ktero je pisal svoji ženi Fastradi, pohvalivši hrabrost isterskega vojvode z besedami: „. . . *Dux de Histria* (namreč Ivan), *ut dictum est nobis, ibidem* (v vojski proti Obrom) *bene fecit cum suis hominibus.*" (Mansi, Concil. coll., XIII, Append. 3, p. 185.)

[21]) Dümmler, Ueber die älteste Gesch. d. Slawen in Dalm. (Sitzungsberichte, op. cit. str, 383.) — 344 takratnih mark bi bilo po sedanji vrednosti srebra kakih 170.000 gld.

[22]) Ann. Lauriss. a. 781. — Annalista Saxo, a. 781. — Ann. Einhardi, a. 781.

[23]) Večina Slovencev bila je še takrat udana poganski veri, kar smemo sklepati iz tega, ker niso mogli krščeni Slovenci sami premagati svojih poganskih sobratov, temveč le s tujo pomočjo. To nam tudi pričujejo besede, ktere se nahajajo v neki listini vojvode Tassila od l. 770. in se glasé: „. . . *propter incredulam generationem Sclavanorum ad tramitem veritatis deducendam. . .*" (Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 38, Nr. 22. — Reschius, Ann. Sabion., I, p. 669.)

[24]) Ljubljanski Zvon, 1882, letnik II., str. 460 i. d.

[25]) Ljubljanski Zvon, letnik II, str. 463.

[26]) Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 38, Nr. 22. — Reschius, Ann. Sabion. I, p. 669. — Zahn, Cod. dipl Austr.-Fris. I, str. 3, št 2.

[27]) Primerjaj listino cesarja Ludovika od 5. februarja l. 816. (Meichelbeck, op. cit. I/2, p. 252, Nr. 479. — Mon. Boica, XXXI/I, p. 32, Nr. 13. — Reschius. op. cit. I, p. 670, Nr. 343. — Zahn, op. cit. I, str. 11, št. 9.

[28]) Schumi, Archiv f. Heimatkunde, I, str. 4: „*Tradimus autem et* **decaniam Sclavorum**. . . ." — Du Cange (Gloss. ad script. med. et inf. latin. v. decania) pravi, da je bila dekanija „*pars centuriae, constans decem familiis, cui praeerat decanus.*" — Vendar dekanija, kakoršno si moramo tu misliti ni imela samo deset družin navadne velikosti, temveč deset zadrug, kajti stari Slovenci živeli so v zadrugah. (Babnik v Letopisu Matice slov. za 1882 in 1883, str. 70 i. d.) Da je temu res tako, razvidno je iz tega, ker je imela ta dekanija dva državna oskrbnika in pa svojega župana.

[29]) Schumi, op. cit.: „. . . *hos omnes predictos Sclavos quos sub illos* **actores** *sunt qui vocantur* **Taliub** *et* **Sparuna**, *quos infra terminum manent que coniuravit ille* **iopan** *qui vocatur* **Physso**." — „Physso" je prvo ime slovenskega župana, ktero nam je ohranila zgodovina. — Oskrbnika (actores) Taljub in Sparuna bila sta postavljena, da bi bila nadzorovala Tassilovo lastnino, pobirala davke in jih izročevala vojvodovi blagajnici. (Prim. Du Cange, Gloss ad script med. et inf. latin. v. actores.)

[30]) Schumi, op. cit.: „. . . . *ad eum tradimus locum, et XXXa Sclavos ad Todicha cum opere fiscali seu tributo iusto.*" — Dietach (Todicha) je sedaj vas na Gorenjem Avstrijskem od mesta Steyera nekoliko proti severu.

[31]) Schumi, op. cit.: *„Tradimus antem et terram quam illi Sclavi cultam fecerunt sine consensu nostro, infra qui vocatur forst, ad Todicha et Sirnicha."* — Iz tega stavka smemo sklepati, da so se drugi Slovenci, ki so živeli na zemlji bavarskega vojvode, naselili le z njegovim dovoljenjem. — Sierning (Sirnicha) je od mesta Steyera proti zahodu. Med Sierningom in Dietachom je še dandanes nekoliko gozdov.

[32]) Schumi, op. cit.: *„. . . ad Crvnzinwiten Sclavum unum cum iusto tributo."* — Crvnzinwiten je najbrže sedanja vas Kronawithet, ki leži od Linza proti severu. Napačno bi bilo, ako bi iskali Crvnzinwiten na zapadni strani Dunajskega lesa (Wienerwald), kjer je bil v 9. stoletji Grunzwitigau, kajti l. 777. bila je ta pokrajina še v oberski oblasti.

[33]) Kopitarjeva Spomenica, uredil J. Marn, str. 152.

[34]) Ann. Einh. a. 787. — Ann. Lauriss. a. 787. — Poeta Saxo, lib. II, a. 787. — Annalista Saxo, a. 787.

[35]) Ann. Lauriss. a. 788. — Ann. Nazariani, a. 788. (Mon. Germ. Script. I, p. 43.) — Dne 6. julija l. 788, bil je Tassilo v St. Goarskem samostanu ostrižen. (Ann. Laulesham. a. 788. Mon. Germ. Script. I, p. 33.)

[36]) Ann. Einh a. 788: *„Rex (Carolus) autem in Baioariam profectus, eandem provinciam cum suis terminis ordinavit atque disposuit."* — Ann. Lauresham. a. 788: *„Carlus rex in Bagoariam perrexit et omnes fines Bagoariorum in sua propria ditione recepit."* — Ann. Lauriss. a. 788: *„Post haec omnia domnus rex Carolus per semetipsum ad Regnnesburg pervenit, et ibi fines vel marcas Baioariorum disposuit, quomodo salvas, Domino protegente, contra iamdictos Avaros esse potuissent."* — Annalista Saxo, a. 788.

[37]) Ann. Einh. a. 788: *„Huni vero, sicut Tassiloni promiserunt, duobus exercitibus comparatis, uno marcam Foroiuliensem, altero Baioariam adgressi sunt; sed frustra. Nam in utroque loco victi fugatique sunt, et multis suorum amissis, cum magno damno ad loca sua se receperunt. Quam iniuriam velut vindicaturi, iterum Baioariam moioribus copiis petierunt, sed in prima congressione pulsi a Baioariis et innumera multitudo eorum caesa, multi etiam ex eis, qui per fugam evadere conati, Danubium tranare voluerunt, gurgitibus fluminis absorbti sunt."* — Ann. Lauriss. a. 788. — Ann. Fuld. a. 788.

[38]) Ann. Einh. a. 791: *„Nam is fluvius (Anesus) inter Baioariorum atque* Hunorum *terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur."* — Poeta Saxo, lib. III, v. 65. (Mon. Germ., Script. I, p. 248): *„Sic ad fluvium rex venit Anesum, Qui medios Baioarios sejungit et Hunos."*

[39]) Annalista Saxo, a 790.

[40]) Ann. Alamann. a. 790: *Karolus rex, commoto exercitu magno Francorum et Saxonum atque* ***Sclavorum*** *perrexit in regionem Wandalorum."*

[41]) Ann. Einh. a. 791. — Ann. Lauresham. a. 791. — Ann. Tilian. a. 791. — Poeta Saxo, l. III, v. 50 et sequ.

[42]) Ann. Lauresham. a. 791 (Mon. Germ. Script. I, p. 34): *„Sed et ille tunc eius exercitus quem Pippinus filius eius de Italia transmisit, ipse introivit in* ***Illyricum*** *et inde in Pannonia et fecerunt ibi similiter, vastantes et incendentes terram illam, sicut rex fecit cum exercitu suo ubi ipse erat."* — Beseda „Illyricum" zaznamuje tu južne slovenske pokrajine, ne pa Hrvatskega, ker del Hrvatov prišel je nekaj let pozneje pod frankovsko oblast. (Prim. Dümmler, Sitzungsberichte, XX, str, 384, op.)

[43]) Mansi, Concil. coll. XIII, Append. 3, p. 185.)

[44]) Ann. Einh. a. 791: *„Pulsis igitur Hunorum praesidiis, ac distructis munitionibus, quarum una super Cambum fluvium, altera iuxta Comagenos civitatem in monte Cumeoberg vallo firmissimo erat exstructa, ferro et igni cuncta vastantur."* — Ann. Tiliani, a. 791: *„. . . et (Carolus) inde promovens venit ad Anisam, inde ad Comisberg . . "* Poeta Saxo, lib. III, v. 75 et

sequ. „. . . *munimina statim pulsis praesidiis destruxerat, ex quibus unum non operis parvi Cambus praeterfluit amnis, atque superdictum Cumberg munitio montem altera pregrandi fuerat circumdata vallo.*“ — Kamp je reka, ki teče po Dolenjem Avstrijskem in se blizo Kremsa izliva v Donavo, Cumeoberg (Comisberg, Cumberg) je pa današnji Kaumberg pri Königsstättenu blizo Tullna (Prim. Mon. Germ. Script. I, p. 176, Not.)

[45]) Ann. Einh. a. 791: „*Cumque rex cum eo quem ducebat exercitu usque ad Arrabonis fluenta venisset, transmisso eodem fluvio, per ripam eius usque ad locum in quo is Danubio miscetur accessit, ibique per aliquot dies stativis habitis per Sabariam reverti statuit . . .*“ — Ann. Lauresham a. 791. — — Chron. Moissiac. a. 791. — Ann. Alamann. a 790, ki pravijo da je šel Karol, „*in regionem Wandalorum.*“ — Poeta Saxo, l. III, a 791. — Ann. Fuld. a 791. — Ann Tiliani, a. 791 (792). — Ann. St. Amandi, a. 791. — Ann. Petaviani, a. 791. — Ann Guelferbytani. a. 791. — Ann. Augiens. a. 791. — Ann. St. Emmerammi Ratisp. maj. a. 791. — Ann Xantens. a. 791.

[46]) Ann. Einh. a. 792. — Ann. Lauriss. a. 792. — Poeta Saxo, a. 792, v. 43—46. — Ann. Moissiac. a. 792. (Mon. Germ. Script. I, p. 299.)

[47]) Ann. Moissiac. a. 792. — Ann. Lauresham. a. 792.

[48]) Ann. Einh. a. 793. (Mon. Germ. Script. I, p. 179.) — Poeta Saxo, a. 793, v. 1—9 (l. c. p. 249).

[49]) Ime „tudun“ ne zaznamenuje kake osebe, temveč neko dostojanstvo. Najviši glavar pri Obrih bil je k h a g a n ali k h a k a n, potem j u g u r in varuhi posameznim krajem zvali so se t u d u n i — „Τούδουνοι οἱ τοποτηρηταὶ παρὰ Τούρκοις.“ (Dümmler, Südöstl. Marken, Archiv f. Kunde österr. Gesch., X. str. 5.)

[50]) Ann. Einh. a. 795. (Mon. Germ. Script. I, p, 181). — Ann. Tiliani a. 795 (l. c. p. 222). — Ann. Lauriss. a. 795 (l. c. p. 180). — Ann. Lauriss. min. a. 795 (l. c. p. 119). — Ann. Guelferbytani a. 795 (l. c. p. 45). — Ann. Fuld. a. 795 (l. c p. 351).

[51]) Ann. Fuld. a. 796: „*Cagan et Jugurro principibus Hunorum civili bello et intestina clade a suis occisis . . .*“

[52]) Ann. Lauriss. a. 796 (Mon. Germ. Script. I, p. 182): „*Sed et Heinrichus dux Foroiulensis, missis hominibus suis cum* **Wonomyro Sclavo** *in Pannonias, hringum gentis Avarorum longis retro temporibus quietum, civili bello fatigatis inter se principibus, spoliavit.*“ — Ann. Tiliani, a. 796 (797) l. c. p. 222.) — Annalista Saxo, a. 796 (Eccardi Corp. hist. I, p. 161). — Conv. Bag. et Carant. c. 6 (Mon. Germ. Script. XI, p. 9.)

[53]) Monachi Sangall. de gestis Karoli M. lib. II, c. 1. (Mon. Germ. Script. II, p. 748.)

[54]) Ann. Einh. a. 796 (l. c. p. 183). — Ann. Tiliani a. 796 (797) (l. c. p. 222). — Ann. Lauriss. a. 796 (l c. p. 182). — Poeta Saxo (l c. p. 252) Annalista Saxo, a. 796 (l. c.). — Ann. Fuld. a. 796. (l. c. p. 351) — Conv. Bag. et Carant. c. 6 (l. c. p. 9.)

[55]) Ann. Einh. a. 796 (p. 183). — Ann. Lauresham. a. 796 (p. 37.) — Ann. Moissiac. a. 796 (p. 302). — Conv. Bag. et Carant. c 6 (p. 9). — Ann. Tiliani, a. 796 (797) — Poeta Saxo, l. III, a. 796. — Ann. Fuld. a. 796. — Ann. Lauriss a. 796. — Le „Ann. Alamann.“ (a. 796) pravijo, da je Pipin šel „*in regionem Wandalorum*“ in da so mu „Wandali“ prišli nasproti ter se mu podali.

[56]) Poeta Saxo (p. 252 et 253). Ann. Einh. a. 796. — Ann. Lauriss. a. 796. — Ann. Tiliani, a. 796 (797). — Ann. Fuld. a. 796. — Annalista Saxo, a. 796. — Ann. Juvav. maj. a. 796 (Mon. Germ. Script. I, p. 87). — Ann. Salisb. a. 796 (l. c. p. 89.)

[57]) Ann. Alamann. a. 797: „*Pipinus cum Baguariis et quosdam de Langobardis super* **Sclavós,** *terram devastavit, et cum pace reversus est ad patrem suum domnum regem Karlum . . . . . Ericus cum quibusdam Francis et Langobardis in* **Wandalis** *prelium commisit, victoriam cepit, terram ipsam cum dominatione domni regis Karoli conquisivit.*“

[58]) Ann. Guelferbytani, a. 797: „. . . *et (rex) transmisit Pippinum cum hoste in Wenedum, et aliam hostem in Hunia.*"

[59]) Vojmir ni bil ban posavskih Hrvatov, kakor misli Smičiklas (Poviest hrvatska, I, str. 164.), ker ti še niso bili l. 796. odvisni od Frankov. Da je bil Vojmir vojvoda slovenski, ne pa hrvatski, pričuje nam citat iz Conv. Bag. et Carant. c. 3. (p. 7), kjer je rečeno, do so Hune (bolje Obre) premagali Franki, Bavarci in Gorotani („. . . *quousque Franci ac Bagoarii cum* **Quarantanis** *continuis affligendo bellis eos superaverunt.*") — Tudi nam viri pripovedujejo, da je furlanski vojvoda Erik l 799. moral oblegati Trzat pri Reki. Iz tega lahko sklepamo, da Hrvatska še tega leta ni bila popolnoma Frankom pokorna, še manj pa l. 796.

[60]) Prim. Ann. Guelferbytani, a. 797.

[61]) Ann. Einh. a. 797. — Ann. Tiliani, a. 797 (798). — Ann. Lauriss. a. 797.

[62]) Ann. Alamann. a. 798: „*Wandali mentiti sunt.*"

[63]) Prim. „Versus Paulini de Herico duce", tiskan v Einhardi Vita Karoli M., ed. Pertz, drugo izdanje, str. 37—39, kjer se med drugimi nahajajo naslednje vrstice: „. . . *Hericum mihi dulce nomen plangite* **Sirmium** . . ." — „*Barbaras gentes domuit sevissimas,* || *Cingit quas* **Drauva**, *recludit* **Danubius**, || *Celant quas iunco paludes Meotides,* || *Ponti coartat quas unda salsiflui,* || **Dalmatiarum** *quibus obstat* **terminus**. . ."

[64]) Ann. Einhardi, a. 799. — Ann. Lauriss. a. 799. — Poeta Saxo, l. c. p. 256, v. 97 squ. — Einhardi Vita Karoli M. c. 13. — Ann. Fuld. a. 799. — Annalista Saxo, a. 799. — Ann. Tiliani, a. 799. — Ann. Guelferbytani, a. 799.

[65]) Versus Paulini, op. cit.

[66]) „*Ericus dux Foroiuliensis*" (Ann. Einh. a. 796; Ann. Tiliani, a. 796.) — „*Ericus dux Foroiulensis*" (Ann. Lauriss. a. 799) — „*Aericus dux Foroiulanus*" (Einh. Vita Karoli M. c. 13) — „*Heinrichus dux Foroiulensis*" (Ann. Lauriss. a. 796) — „*Hericus dux*" (Versus Paulini, op. cit.) — *Ehericus dux Foroiuliensis*" (Ann. Fuld. a. 796 et 799) — *Aericus comes*" (Conv. Bag. et Carant. c. 10, l. c. p. 11.)

[67]) Einhardi Vita Karoli M. c. 13. (Mon. Germ. Script. II, p. 450): „*Geroldus Baioariae praefectus, in Pannonia, cum contra Hunos proeliaturus aciem instrueret, incertum a quo, cum duobus tantum qui eum obequitantem ac singulos hortantem comitabantur, interfectus est.*" — Ann. Einh. a. 799. — Ann Augiens. a. 799. — Ann. Tiliani, a. 799 (800). — Poeta Saxo, l. c. p. 256. — Ann. Fuld. a. 799. — Ann. Lauriss. a. 799.

[68]) Ann St. Emmerammi Ratisp. maj. a. 802. (Mon. Germ. Script. I, p. 93): „*Cadaloc et Goterhammus seu ceteri multi interfecti fuerunt ad castellum Guntionis.*"

[69]) Ann. Einh. a. 803 (Mon. Germ. Script. I, p. 181): *(Carolus) ad Reganesburch veniens dispositis his quae utilia videbantur esse, adventum exercitus de Pannonia redeuntis praestolabatur. Quibus reversis obviam illis ad Reganesburch venit. Ibi etiam cum illis Zodan princeps Pannoniae veniens, imperatori se tradidit Multi quoque* **Sclavi** *et Huni in eodem conventu fuerunt et se cum omnibus quae possidebant imperatoris dominio subdiderunt. Constitutisque omnibus utilitatibus, quae in illis partibus necessaria erant, per Alemanniam et per Wormatiam hiemis tempore ad Aquis palatium venit.*" — Ann. Lobiens. a. 803 (l. c. II, p. 195): „*Eo anno Pannonia cum finitimis regnis sub ditione imperatoris redacta est.* — Ann. Lauriss. min. c. 35. (l. c. I, p. 120): „*Imperator autem pergit Baioariam, ibi venit legatio Avarorum, omnem terram imperii sui sub dicione imperatoris Karoli subdunt.*" — Ann. Juvav. maj. a. 803 (l. c. I, p. 87): „*Carolus in Baioaria mense Augusto.*"

[70]) Einhardi Vita Karoli M. c. 13. — Monachi Sangall. de gest. Karoli M. lib II, c. 1. (l. c. p. 748.)

[71]) Conv. Bag et Carant c. 3 (l. c. p. 7): „. . . . *quousque Franci ac Bagoarii cum* **Quarantanis** *continuis affligendo bellis eos (Hunos) superaverunt.*

[72]) Conv. Bag. et Carant. c. 6 (p. 9): „*Tunc vero Sclavi post Hunos inde expulsos venientes coeperunt istis partibus Danubii diversas regiones habitare. Sed nunc qualiter Huni inde expulsi sunt, et Sclavi inhabitare coeperunt, et illa pars Pannoniae ad diocesim Juvavensem conversa est, edicendum putamus.*“

[73]) Ann. St. Emmerammi Ratisp. maj. a. 805. — Ann. Juvav. maj. a. 805: „. . . *hoc anno baptizatus est paganus (sc. caganus), vocatus Abraham, 11. Kal. Octobr.*“

[74]) Ann. Einh. a. 805. — Ann. Tiliani, a. 805 (806). — Ann. Fuld. a. 805.

[75]) Ann. Einh. a. 811. — Ann Fuld. a. 811.

[76]) Ann. Einh. a. 822.

[77]) Conv. Bag. et Carant. c. 3 (p. 7): „*Eos (Avaros) autem qui obediebant fidei et baptismum sunt consecuti, tributarios fecerunt regum, et terram quam possident residui, adhuc pro tributo retinent regis usque in hodiernum diem.*“ (t. j. do l. 873.)

[78]) Ann. Einh. a. 796: „*Hunis trans Tizam fluvium fugatis.*“

[79]) Prim. Dümmler (Archiv f. Kunde österr. Gesch., X Bd, str. 9.)

[80]) Kron. Nestor. pogl. 8: „. . *i Bogъ potrěbi ja, i pomroša vьsi, i ne osta sja ni jedinъ Obrinъ.*“

[81]) Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 80.

[82]) „Waltunc dux“. (Conv. Bag. et Carant. c. 5, p. 8.)

[83]) Conv. Bag. et Carant. c. 7, p. 9.

[84]) Ann. Lauriss. a. 796. — Ann. Tiliani, a. 796 (797.) — Annalista Saxo, a. 796.

[85]) Conv. Bag. et Carant. c 10 (p. 11); Excerpt. (p. 15): „*Item sub Karolo et eius successoribus Priwizlauga, Cemicas, Ztoimar, Etgar.*“

[86]) Conv. Bag. et Carant. c. 10 (p. 11): „*Post istos vero duces Bagoarii coeperunt praedictam terram dato regum habere in comitatum, nomine Helmwinus, Albgarius et Pabo.*“

[87]) Juvavia, Anh. p. 89, Nr. 33.

[88]) Conv. Bag. et Carant. c. 12, (p. 13.)

[89]) Zahn, Urkb. f. Steierm. I, str. 9, št. 6.

[90]) Chron. Salisb. a. 861 (Mon. Germ. Script. IX, p. 870). — Auctar. Garst. a. 861. (ibid. p. 565.)

[91]) Ann. Einh. a. 828. — Vita Hludow. imp. c 42, p. 631.

[92]) „*Provinciae quoque Istriae ab imperio Constantinopolitano subtractae Joannes per Carolum dux ordinatus est.*“ (Rubeis, Mon eccl. Aquil. c. 38, p. 330.)

[93]) Dümmler, Über die südöstl. Marken. (Archiv, op. cit. X, str. 18.)

[94]) Dümmler (ravno tam, str. 16.), kteremu sem tudi jaz sledil. Glej Kres, II, str. 334. — Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 352.

[95]) Ann. Einh. a. 819 (Mon. Germ. Script. I, p. 205): „. . . *in Carantanorum regionem, quae ad ipsius (Baldrici) curam pertinebat.*“ Ta citat priča. da je mejni grof furlanski nadzoroval vsaj jeden del Koroškega, ako ne cele dežele.

[96]) Ankershofen, Handbuch d Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 318, op. — Chabert, Bruchstück (Denkschriften, op. cit. III 2. Abth., §. 22, str. 100.)

[97]) Ann. Einh. a. 826 (l. c. p. 214): „ . . *Bertricum palatii comitem ad Baldricum et Geroldum comites et Avarici limitis custodes in Carantanorum provinciam misit.*“ — Vender iz teh besed še ne sledi, da je del Koroškega imel v svoji oblasti Balderik, drugo pa Gerold, temveč da sta takrat oba, Balderik in Gerold, bila slučajno na Koroškem.

[98]) Steiermark im Zeitraume vom 8. bis 12. Jahrhundert. (Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen, IX. Jahrg., str. 13 in 28.)

[99]) Ann. Einh. a. 828 (p. 215): „*Baldricus, dux Foroiuliensis, cum propter eius ignaviam Bulgarorum exercitus terminos Pannoniae superioris inpune vastasset, honoribus quos habebat privatus, et marca quam solus tenebat, inter quatuor comites divisa est.*"

[100]) Ann. Einh. a. 826 (op. cit. p. 214): „. . . *ad Baldricum et Geroldum comites et Avarici limitis custodes. . .*" — Ravno tam: „. . . *Baldricus vero et Geroldus, comites ac Pannonici limitis praefecti.*"

[101]) Ann. Einh. a. 803 (l. c. p. 181). — Ann. Lauriss. min. c. 35 (l. c. p. 120). — Ann. Lobiens a. 803. (l. c. p. 195.)

[102]) Einhardi Vita Karoli M. c. 13. — Ann. Einh. a. 799. — Ann. Augiens. a. 799.

[103]) Ann. St. Emmerammi Ratisp. maj. a. 802: „*Cadaloc et Goterhammus seu ceteri multi interfecti fuerunt ad castellum Guntionis.*"

[104]) Grofa Wernerja omenjata l. 805. Chron. Moissiacense (Mon. Germ. Script. II, p. 258) in pa Capitulare in Theodonis villa promulg. a. 805. (Mon. Germ. Leg. I, p. 133.)

[105]) Mejnega grofa Gottfrieda omenja tudi listina od 28. junija l. 823., ki pa je nepristna. (Hansiz, Germ. sacra, I, p. 155.)

[106]) Conv. Bag. et Carant. c. 10. (Mon. Germ. Script. XI, p. 11): „*Tunc primus ab imperatore constitutus est confinii comes Goterammus, secundus Werinharius, tertius Albricus, quartus Gotafridus, quintus Geroldus.*" — Gl. op. cit. Excerpt. (p. 15): „*In orientali etiam parte Bawarie expulsis Hunis hii comites ab imperatore Karolo et eius successoribus sunt constituti: Geroldus, Goterammus secundus, Wereharius tertius, Albricus quartus, Gotfridus quintus, Geroldus. . .*"

[107]) V testamentu, kterega je Karol Veliki napravil l. 811., naveden je tudi grof Gerold. (Mansi, Concil. coll. XIV, App. p. 333.)

[108]) Glej listino od 22. marca l. 828. (Mon. Boica, XXXI/I, p. 54, Nr. 22.)

[109]) Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 355—356.

[110]) Ann. Einh. a 819. — Vita Hludow. imp. c. 32.

[111]) Ann. Einh. a. 828: „*Baldricus, dux Foroiuliensis . . . honoribus quos habebat privatus, et marca quam solus tenebat, inter quatuor comites divisa est.* — Vita Hludow. imp. c. 42.

[112]) Germania sacra, II, p. 128.

[113]) Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 150 in 321, op. b.

[114]) Bruchstück einer Staats- u. Rechtsgesch. (Denkschriften, op. cit. III, 2. Abth., §. 22, str. 102.)

[115]) Prim. Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 355 i. d. — Gl tudi Rački, Viek i djelovanje, str. 41 in 130.

[116]) Ann. Einh. a. 818: „ . . . *Liudewiti, ducis Pannoniae inferioris, qui res novas moliens, Cadolaum comitem et marcae Foroiuliensis praefectum crudelitatis atque insolentiae accusare conabatur.*" — Vita Hludow. imp. c. 31.

[117]) Kres II, str. 338.

[118]) Conv. Bag. et Carant. c. 10 (l. c. p. 11). — Prim. tudi Auctar. Garst. a. 838.

[119]) Ann. Fuld. a. 884. (l. c. p. 401.)

[120]) Ann. Fuld. a. 896. (l. c. p. 413.)

[121]) Conv. Bag. et Carant. c. 11. (p. 12.)

[122]) Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 357.

[123]) Conv. Bag. et Carant. c. 13. (p. 14.)

[124]) Prim. pismo papeža Ivana VIII. do Karlmana. Gl. spredaj, str. 13. št. 9.

[125]) Auctar. Garstense, a. 874.

[126]) Prim. Ann. Fuld. a. 884. (l. c. p. 400.)

[127]) Dümmler, Ueber die südöstl. Marken. (Archiv, op. cit., X, str. 48 in 49.)

[128]) Ann. Fuld. a. 896. (l. c. p. 413.)

[129]) Ann. Bertin. a. 862. (Mon. Germ. Script. I, p. 457. — Prim. tudi Ann Fuld. a. 863. (l. c. p. 374.)

[130]) Ann. Fuld. a. 863: „. . . *praelatus est Carantanis.*"

[131]) Ann. Fuld. a. 864.

[132]) Reginon. Chronic. a. 876 (Mon. Germ. Script. I, p. 589): „. . . . *Carlomannus sortitus est Baioariam, Pannoniam et Carnutum, quod corrupte Carantanum dicitur.*" — Ann. Fuld. a. 876 (l. c. p, 391.) — Annalista Saxo, a. 876.

[133]) Ann. Fuld. a. 887. (p. 405). — Reginon. Chron. a. 887 (p. 596) — Ann. Vedast. a. 887 (p. 524).

[134]) Juvavia, Anh. p. 110, Nr. 52.

[135]) Ann. Fuld. a. 893. — Ann. Alamann. a. 893.

[136]) Listina od 29. septembra l. 895. (Zahn, Urkb. f. Steierm. I, str. 15, Nr. 11.) — Listini od 31. avgusta in 4. septembra l. 898. (Ankershofen, Handbuch d Gesch. d. H. Kärnten II, Reg. und Urk. str. 38 in 39.)

[137]) Listina od 1. oktobra l. 859. (Juvavia, Anh. p. 94, Nr. 37.)

[138]) Gl. listino od 6. januarja l. 864. (Juvavia, Anh. p. 96, Nr 39. — Ankershofen, op, cit. II, Reg. nnd Urk. str. 26.)

[139]) Prim. Ann. Fuld. a. 863.

[140]) Conv. Bag. et Carant. c. 10. (p. 11.)

[141]) Gl. dotično listino pri Ankershofen-u (op. cit. str. 39): „. . . . *cuidam viro progenie bonae nobilitatis exorto Zuentibolch nominato Liutbaldi carissimi propinqui ac illustris nostri marchionis vassalo.*"

[142]) Ankershofen, op. cit. str. 38.

[143]) Auctar. Garst. a. 856. (Mon. Germ. Script. IX, p. 565): *Karlmanno* ***marchia orientalis*** *est commendata.*"

[144]) Ann. Fuld. a. 861. (l. c. p. 374): „*Carlmannus . . . expulit enim duces, quibus custodia commissa erat Pannonici limitis et Carantani . . .*" — Ann. Bertin. a. 861. (l. c. p. 455.)

[145]) Chron. Salisb. a. 861. (l. c. IX. p. 870). — Auctar. Garstense, a. 861. (l. c. p. 565.)

[146]) Dne 21. marca l. 861. bil je Kocel v Regensburgu, ne pa v Pannoniji. (Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 353. Nr. 710. — Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, p. 19, Nr. 18.)

[147]) Ann. Bertin. a. 862. (l. c. I, p. 457): „*Carlomannus, Hludowici regis Germaniae filius, concessa sibi a patre* ***regni portione quam pridem invaserat.***" Med dotičnimi pokrajinami bilo je tudi Koroško. — Prim. tudi Ann. Fuld. a. 863 (p. 374) „*Carlmannus filius regis, qui* ***praelatus erat Carantanis.***"

[148]) Ann. Bertin. a. 871 (p. 492); gl. tudi Ann. Fuld. a. 884. (p. 399): „*Igitur duo fratres, Willihelmus et Engilscalcus, cum terminum regni Baioariorum in Oriente a rege, id est seniore Hludowico, concessum contra Maravonos tenuerunt, multaque pro patria tuenda conflictando sudasse feruntur, tandem diem ultimum huius aeris in eadem voluntate finiere permanentes, non vero esset honor illorum filiis redditus, Erbo (Arbo) in comitatum, domno rege concedente, successit.*"

[149]) Ann. Fuld. a. 884. (p. 399—401.)

[150]) Ann. Fuld. a. 898. (p. 413.)

[151]) Andreae Presbyt. Chron. (Mon. Germ. Script. V, p. 235); „*Multa fatigatio Langobardi et oppressio a Slavorum gens sustinuit, usque dum imperator Foroiulanorum Ebherardo principem constituit: eo defuncto Unhroch filio suo principatum suscepit.*"

[152]) Rubeis, Mon. eccl. Aquil. c. 49, p. 438—440.

[153]) Gledé letnice gl. Rubeis, l. c. c. 48, p. 428.

[154]) Jaffé, Reg. pont. Rom. p. 271, Nr. 2355.

[155]) Ravno tam, p. 279, Nr. 2455. — Mansi, Conc. coll. XVII, p. 114.

[156]) Tako n. pr. imenujejo viri mejnega grofa Kadolaja: *„Cadolaum comitem et marcae Foroiuliensis praefectum“* (Ann. Einh. a. 818); *„Cadolah, dux Foroiuliensis.“* (Ann. Einh. a. 819. — Vita Hludow. imp. c. 27); *„Chadalo finium praefectus“* Vita Hludow. imp. c. 25); *„cum Chadalo . . . finium principe“* (ravno tam). — Mejna grofa Balderik in Gerold imenujeta se: *„comites et Avarici limitis custodes“* (Ann. Einh. a 826); *„comites ac Pannonici limitis praefecti“* (ravno tam); *„custodes finium“* (Vita Hludow. imp. c. 40.) — Engilskalk bil je *„marcensis in Oriente“* (Ann. Fuld. a. 893) itd.

[157]) Monach. Sangall. (Mon. Germ. Script. II, p. 736): *„Providentissimus Carolus nulli comitum, nisi his qui in confiniis. . . . constituti erant, plus quam unum comitatum aliquando concessit.“* — Balderikova mejna grofija bila je tako velika, da so iz nje naredili l. 828. četiri grofije. Še veča bila je Liutpoldova.

[158]) Listina od 31. avgusta l. 898: „. . . *„Liutbaldi carissimi propinqui ac illustris nostri* ***marchionis.***“ (Ankershofen, op. cit. str. 38.)

[159]) Wilhelm in Engilskalk bila sta v istem času mejna grofa v Iztočni marki. (Ann Fuld. a. 884, p. 399.)

[160]) Glej pismo bavarskih škofov rimskemu papežu Ivanu leta 900: *„. . . Etiam et nostri comites illi terrae (Maravorum) confinės* ***placita*** *saecularia illic continuaverunt, et quae corrigenda sunt, correxerunt,* ***tributa*** *tulerunt.“* (Hansiz, Germ. sacra, I, p. 176. — Juvavia, Anh. p. 283. — Ginzel, Gesch. d. Slawenapostel, Anh. str. 69.)

[161]) Conv. Bag. et Carant. c. 4: *„Fuitque tunc* ***dux*** *eorum Boruth.“ „Cacatium. . .* ***ducem*** *fecerunt.“ — „Quem (Hotimirum) suscipientes idem populi* (koroški Slovenci) ***ducatum*** *illi dederunt.* — (l. c. c. 5)) *„. . . praenominatus* (Hotimir) ***dux*** *Carantanorum petiit.“ — „. . . postulavit iterum idem Cheitmar* ***dux*** *Virgilium episcopum.“ — „Waltunc* ***dux*** *eorum. . .“*

[162]) Conv. Bag. et Carant. c. 10: *„. . . Post istos vero* ***duces*** *Bagoarii. . . . . Helmwinus, Albgarius et Pabo.“*

[163]) Ann. Fuld. a. 863. (l. c. p. 374): *„Carlmannus filius regis, qui* ***praelatus*** *erat Carantanis.“* — (Ravno tam): *„(Gundacarus)* ***praelatus*** *est Carantanis.“*

[164]) Listina okolu l. 880: *„. . . in praesentia igitur Arnulfi* ***ducis.***“ (Reschius, Annal. Sab. III, p. 219, Not. 462.) — Ann. Fuld. a. 884: *„Arnulfus* ***dux.***“

[165]) Chabert, Bruchstück. (Denkschriften, op. cit. III, 2. Abth., §. 29, str. 108.)

[166]) Listina okolu l. 888: *„. . . in* ***regno*** *Carantano iuxta flumen Gurca.“* (Juvavia, Anh. p. 110, Nr. 52.) — Listina od 19. marca l. 888: *„. . . in* ***regno*** *Karentano in valle Lavente.“* (Juvavia, Anh. p. 106, Nr. 48.) — Listina od 31. avgusta l. 898: „. . . *„in Charentariche.“* (Ankershofen, op. cit. str. 38.) — Listina od 4. septembra l. 898: „. . . *in Charintariche.“* (Ankershofen, op. cit. str. 39.)

[167]) Ann. Lauriss. a. 796. — Ann. Tiliani, a. 796 (797). — Annalista Saxo, a. 796.

[168]) Listina od 20. februarja l. 860: *„Briwinus fidelis* ***dux*** *noster. . . in suo* ***ducatu.***“ (Mon. Boica, XI, p. 119.)

[169]) Conv. Bag. et Carant. c. 13. (p. 14.)

[170]) Ann. Fuld. a. 863. (p. 374.)

[171]) Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 405.

[172]) Sledovi slovenskega prava (Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 76 i. d.)

[173]) Bruchstück einer Staats- u. Rechtsgeschichte. (Denkschriften, op. cit. III, 2. Abth, § 31, str. 111.)

[174]) Sledovi slovenskega prava. (Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 77—78.

[175]) Conv. Bag. et Carant. c. 10. (p. 11.): *„Priwina exulatus a Moimaro duce Maravorum supra Danubium venit ad Ratbodum.“*

[176]) Ann. Fuld. a. 846. (l. c. p. 564). — Lamb. Hersfeld Ann. a. 846. — Ann. Altah. maj. a. 846.

[177]) Šafarik, op. cit. II, str. 460.

[178]) Ann. Fuld. a. 852: „*(Hludowicus) legationes Bulgarorum Sclavorumque audivit et absolvit.*"

[179]) Ann. Bertin. a. 853. (l. c. pag. 448.)

[180]) Ann. Fuld. a. 855. (p. 396.) — Ann. Altah. maj. a. 855. — Annalista Saxo, a. 855. — Ann. Lamb. Hersfeld. a. 855. — Ann. Hildesheim. a. 855. (Mon. Germ. Script. III, p. 46.)

[181]) Kralj Ludovik podari dne 1. maja l. 859. samostanu sv. Emerama v Regensburgu polovico državne, Tullina imenovane zemlje v Pannoniji, podelivši jo prej plemenitašu Ratbodu pod pogojem zvestobe, ktero je pa ta prelomil. („. . . *Sed quia ipse* (namreč Ratbod) *a nobis totis viribus se alienavit et fidem atque iusiurandum omni infidelitate fraudavit. . . .*") (Mon. Boica, XXVIII/I, p. 50. Nr. 36.) — Na Ratbodovo zvezo s Slovani nanašajo se najbrže besede „*Bulgari, sociatis sibi Sclavis, et, ut fertur* ***a nostris muneribus invitati****, adversus Hludowicum Germaniae regem, acriter promoventur. . .*" (Ann. Bertin. a. 853.)

[182]) Auctar. Garst. a. 856. (l. c. p. 565.)

[183]) Ludovika Nemškega začeli so še le v poznejših stoletjih tako imenovati. On sam tega priimka ni poznal ter se je posluževal naslovov: *Rex in orientali Francia, rex Baioariorum* (pogostokrat), *rex orientalis, rex orientalium Francorum, rex Germanorum, rex Germaniae* (redkokrat.)

[184]) Ann. Fuld. a. 858. (p. 371.)

[185]) Ann. Fuld. a. 861. (p. 374.) — Ann. Bertin. a. 861. (p. 455.)

[186]) Auctar. Garst. a. 861. (Mon. Germ. Script. IX, p. 565): „*Papo a Karlomanno expulsus a Karentana Salzburch sedere cepit.*" — Chron. Salisb. a. 861. (l. c. p. 870): „*Pabo quidam a Karinthia per Carolomannum eiectus Salzburgam consedit.*"

[187]) Meichelbeck, Hist. Fris. I/2, p. 353, Nr. 710. — Zahn, Cod. dipl Austr.-Fris., I, p. 19, Nr. 18.

[188]) Conv. Bag. et Carant. c. 13. (p. 14.)

[189]) Velika noč bila je tistega leta dne 6. aprila.

[190]) Ann. Fuld. a. 861. (p. 374.) — Ann. Bertin. a. 861. (p. 455.)

[191]) Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 322 in 339.

[192]) Fuldski letopisec trdi, da je bila Karlmanu izročena koroška dežela. (Ann. Fuld. a. 863, l. c. p. 374: „*Carlmannus filius regis, qui praelatus erat* ***Carantanis.***") — Nekoliko nedoločneje stoji v Ann. Bertin. a. 862. (l. c. p. 457.): „*Carlomannus, Hludowici regis Germaniae filius, concessa sibi a patre* ***regni portione*** *quam pridem invaserat.*" — Karlman dobil je tedaj del one zemlje, ktere se je bil pred jednim letom polastil Osvojil si je bil namreč Koroško, Pannonijo in zemljo na vzhodni strani reke Inna. (Ann. Fuld. a. 861, l. c. p. 374: „*Carlmannus. . . . expulit enim duces, quibus custodia commissa erat Pannonici limitis et Carantani, atque per suos marcam* (namreč Iztočno marko) *ordinavit.*" — Ann. Bertin. a. 861, l. c. p. 455: „*Carolomannus. . . . magnam sibi partem usque ad Hin fluvium paterni regni praesumit.*" — Besede „*Pannonici limitis et Carantani*" pomenjajo tu Pannonijo in Koroško. (Prim. tudi Dümmler, Über die südöstl. Marken, Archiv f. Kunde österr. Gesch., X, str. 12 in 35.) — Pannonske marke, o kteri govori Ankershofen, sploh nikdar bilo ni. Znano je, da je Karlman Pabona pregnal s Koroškega, ne pa iz kake marke. (Chron. Salisb. a. 861: „*Pabo quidam a* ***Karinthia*** *per Carolomannum eiectus.*" — Auctar. Garst. a. 861: „*Papo a Karlomanno expulsus a* ***Karentana.***") Prej ko ne moral je zarad Karlmana tudi Kocel zapustiti Pannonijo. Vendar ta se je vrnil zopet v svojo deželo, Pabon pa ne na Koroško, ker na njegovo mesto prišel je Karlman. Kar se tiče Furlanije, gospodoval je tu okolu l. 862. Eberhard ali pa njegov sin Unroch, ne pa Karlman.

193) Ann. Fuld. a. 863: „. . . *in Carinthiam se recepit.*“

194) Ann. Bertin. a. 862.

195) Ann. St. Rudberti Salisb. a. 863. (Mon. Germ. Script. IX, p. 770.) — Auctar. Garstense, a. 863. (l. c. p. 565.)

196) Zemlja, po kteri teče reka Schwarzau, bila je v 9. stoletji del Karantanije, danes pa del Dolenje Avstrije.

197) Ann. Fuld. a. 863. (l. c. p. 374.) — Ann. Bertin. a. 863. (p. 459, 460.) —

198) Ann. Fuld. a. 863: „. . . . *praelatus est Carantanis.*“

199) Listina od 6. januarja l. 864: „. . . . *comes de Karantana. . . . . comitis Gundacri. . . . in Karantana in loco vocato Kurca ubi praedictus comes curiam olim habuit et mansiones.*“ (Juvavia, Anh. p. 96, Nr. 39. — Ankershofen, Handbuch, op. cit. str. 26.)

200) Ann. Fuld. a. 864. (p. 378): „*Hludowicus rex mense Augusto ultra Danubium cum manu valida profectus, Rastizen in quadam civitate quae lingua gentis illius* ***Dowina,*** *id est* ***puella,*** *dicitur, obsedit.*“ — Dowina je prej ko ne sedanji Theben pri izlivu reke Morave v Donavo.

201) Ann. Fuld. a. 864.

202) Ann. Bertin. a. 864.

203) Francorum reg. hist. (Mon. Germ. Scrpt. II, p. 325): „*Hludowicus autem rex Noricorum id est Baioariorum, Hludowici imperatoris filius, anno incarnationis 865 post festivitatem paschalem regnum suum inter filios suos divisit. Et Karlomanno quidem dedit Noricam, id est Baioariam, et marchas contra Sclavos et Langobardos, Hludowico vero. . . .*“ — Erchanberti brev. (l. c. II, p. 329.) — Adon. cont. prima (l. c. II, p. 324 et 325.)

204) Ann. Fuld. a. 866. (p. 379.)

205) Ann. Bertin. a. 866. (p. 473.)

206) Ann. Fuld. a. 865. — Ann. Bertin. a. 866, ki ga imenujejo „Warnarius.“

207) Ann. Fuld. a. 869. (p. 380.)

208) Ann. Fuld. a. 866. (p. 379.) — Ann. Bertin. a. 866. (p. 473.)

209) Ann. Bertin. a. 869. (p. 482.): „*Hludowicus, rex Germaniae, ab expeditione hostili de Winidis, cum quibus praesenti et* ***praeterito*** *anno saepe cominus sui congredientes, aut* ***nihil*** *aut* ***parum*** *utilitatis egerunt, sed damnum maximum retulerunt.*“

210) Ann. Fuld. a. 869. (p. 380.)

211) Ann. Fuld. a. 869. (p 381.)

212) Ann. Bertin. a. 869. (p. 485.): „*Hludowicus autem. . . . pacem sub quadam conditione apud Winidos obtinere procuravit, ad quam confirmandam filios suos cum marchionibus terrae ipsius direxerat, ipseque infirmus in Reganisburg civitate remansit.*“

213) Regin. Chron. a. 890. (p. 601.)

214) Ann. Fuld. a. 870. — Ann. Alamann. a. 870. — Ann. Weingart. a. 870. — Annalista Saxo, a. 860. (tedaj z napačno letnico.)

215) Ann. Fuld, a. 871.

216) Ann. Bertin. a. 871. (p. 492): „*Hludowicus. . . . ad Reginisburg perrexit, quia maximum damnum a nepote Rasticii, qui principatum Winidorum post eum susceperat, habuit, in tantum ut* ***marchiones*** *cum plurima turba suorum perdiderit, et terram quam in praeteritis annis obtinuerat, perniciose amiserat.*“ — Pri besedi „marchiones“ moramo misliti na Engilskalka in Wilhelma, kar nam potrjujejo fuldski letopisi (a. 884, p. 399): „*Igitur duo fratres, Willihalmus et Engilscalcus, cum terminum regni Baioariorum in Oriente a rege, id est seniore Hludowico, concessum contra Maravonos tenuerunt, multaque pro patria tuenda conflictando sudasse feruntur, tandem diem ultimum huius aeris in eadem voluntate finiere permanentes.*“ —

Iz neke listine od l. 877. je razvidno, da je bil takrat grof Wilhelm že med mrtvimi. (Archiv f. Kunde österr. Gesch, X, str. 41, op. 2.)

[217]) Ann. Fuld. a. 884. (p. 399.)

[218]) Ann. Fuld. a. 872. (p. 385.)

[219]) Ann. Bertin. a. 873. (p. 496): „*Hludouicus rex Germaniae, apud Mettis civitatem placitum suum tenere disponens, nuncium accepit, quod nisi citissime filio suo Carolomanno in marchia contra Winidos subveniret, illum ulterius non videret. Qui statim reversus, Reginisburg pergens. — Ad Reginisburg autem perveniens, per missos suos Winidos sub diversis principibus constitutos modo quo potuit, reconciliavit.*"

[220]) Ann. Fuld. a. 874.

[221]) Andreae Presb. Chron. (Muratori, Antiqu. Ital. I, col. 50): „*Imperator defunctus est pridie Idus Augusti in finibus Brescianis.*"

[222]) Ann. Fuld. a. 875. (p. 389.) — Ann. Bertin. a 875. (p. 498.) — Andreae Presb. Chron. (l. c. col. 50 et 51.)

[223]) Ann. Fuld. a. 876. (p. 389): „*Hludowicus. . . . 5. Kal. Septembris in palatio Franconofurt diem ultimum clausit.*" — Regin. Chron. a. 876: „*Hludowicus, rex apud Franconofurt palatium diem clausit extremum 5. Kalendas Septembris.*"

[224]) Regin. Chron. a. 876. (p. 589): „*Acta est autem haec strages 8. Idus Octobris* (namreč bitva pri Andernachu). *Post haec convenerunt tres supradicti fratres in loco qui dicitur Sualifelt, et ibi diviserunt paternum regnum. Carlomannus sortitus est Baioariam, Pannoniam et Carnutum, quod corrupte Carantanum dicitur, nec non et regna Sclavorum, Behemensium et Marahensium. . .*" Ravno tako čitamo v Ann. Fuld. a. 876. (p. 391), kjer se tudi nahajajo besede: „*Sequenti autem mense* (tedaj v novembru) *Carlmannus et Hludowicus atque Karolus, Hludowici regis filii, in pago Retiense convenientes, paternum inter se regnum diviserunt.*" — Annalista Saxo, a. 876.

[225]) Regin. Chron. a. 880. (p. 591): „*Concessit autem idem rex (Hludowicus) Arnolfo Carantanum,* ***quod ei pater iam pridem concesserat***". — Dijakon Gundbato daroval je z dovoljenjem kraljevega sina Arnulfa („*domino suo Arnolpho filio regali permittente*") nektera posestva v Pannoniji. Nekoliko pozneje je ravno to daritev potrdil v navzočnosti vojvode Arnulfa („*in praesentia igitur Arnulfi ducis.*") (Ankershofen, Handbuch d. Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 325, op. e.) Iz teh dveh citatov sledi, da je gospodoval Arnulf v Pannoniji, ko je še njegov oče živel, ker drugače bi se ne imenoval kraljevega sina. — Prim. tudi Ann. Fuld. a. 884 (p. 400): „. . *Arnulfi, Karlmanni regis filii, qui tunc Pannoniam tenuit.*"

[226]) Ann. Fuld. a. 884. (p. 399): „ . . . *Erbo (in) comitatum, domno rege concedente, successit.*

[227]) Ann. Fuld. a. 877. (p. 391): „*Carlmannus vero cum manu valida Noricorum diversorumque Sclavorum Italiam ingreditur, contra Karolum dimicare volens.*"

[228]) Ann. Bertin. a. 877 (p. 503 et 504.) — Muratori, Annali d' Italia, a, 877.

[229]) Ann. Fuld. a. 877 (p. 391).

[230]) Ann. Fuld. a. 880 (p. 393.) — Regin. Chron. a. 880 (p. 591.) — Ann. Augiens. a. 880. — Annalista Saxo, a. 880. (l. c. p. 219.)

[231]) Regin. Chron. a. 880 (p. 591.) Annalista Saxo, a. 880. — Chron. reg. mon. S. Pantaleon. a. 880, (Eccardi Corp. hist. I, p. 872.)

[232]) Regin. Chron. a. 880: „ . . *Carantanum . . . in quo situm est castrum munitissimum, quod Mosaburch nuncupatur, eo quod palude impenetrabili locus vallatus, difficillimum adeuntibus praebeat accessum.*" — Še sedaj

nahajajo se ostanki nekdanjega gradu pri nekem ribniku na severozapadni strani sedanjega gradu pri Blatogradu na Koroškem.

[233]) Ann. Fuld. a. 882 (p. 395 et 396.) — Ann. Bertin. a. 882. (p. 514.)

[234]) Ann. Fuld. a. 882. (p. 395): „*Hludowicus invalescente morbo 13. Kalend. Februarii diem ultimum clausit.*"

[235]) Ann. Fuld. a. 882. (p. 395.)

[236]) Prim. Ann. Fuld. a. 898 et 899. (p. 413 et 414.)

[237]) Ann. Fuld. a. 884. (p. 399—401.)

[238]) Prim. Konstantin. Porphyrog., De admin. imp. c. 40: „Καὶ πάλιν κατὰ τὴν τοῦ ποταμοῦ ἐκδρομήν ἐστι τὸ Σέρμιον ἐκεῖνο τὸ λεγόμενον, ἀπὸ τοῦ Βελεγράδας ὁδὸν ἔχον ἡμερῶν δύο καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖσε ἡ μεγάλη Μοραβία ἡ ἀβάπτιστος, ἣν καὶ ἐξήλειψαν οἱ Τοῦρκοι (t. j. Madjari), ἧς ἦρχε τὸ πρότερον ὁ Σφενδοπλόκος." — Prim. Šafařik, Slov. starož, op. cit. II, str. 265, op. 3. — Archiv f. Kunde österr. Gesch., X, str. 48.

[239]) Ann. Fuld. a. 896. (p. 413.)

[240]) Ann. Fuld. a. 884. (p. 401): „*Postea veniente Brazlowoni duce, qui in id tempus regnum inter Dravum et Savum flumine tenuit, suaeque miliciae subditus adiungitur, rex per Carentam in Italiam perrexit; prospere Pavia natalem Christi celebravit.*"

[241]) Ann. Fuld. a. 885. (p. 402.)

[242]) Ann. Fuld. a. 887. (p. 405.)

[243]) Ann. Fuld. a. 887. (p. 405.) —: „. . . *Arnolfus cum manu valida Noricorum et* ***Sclavorum*** *supervenit.*"

[244]) Ann. Fuld. a. 887. (p. 405) — Regin. Chron. a. 887. (p. 596.) — Ann. Vedast. a. 887. (p. 524.)

[245]) Regin. Chron. a. 888. (p. 598.) — Ann. Fuld. a. 887. (p. 405.)

[246]) Juvavia, Anh. p. 110, Nr 52: „. . . *in comitatu Roudberti in regno Carantano iuxta flumen Gurca in loco Selezna dicto* . . ."

[247]) Ann. Fuld. a. 893 (p. 409.) — Ann. Alamann. a. 893.

[248]) Po jednem viru (Herimann. Augiens. a. 893.) bil je grof v Panoniji, po drugem pa mejni grof v Iztočni marki (Ann. Fuld. a. 893: „*marcensis in Oriente*").

[249]) Prim. Archiv f. Kunde österr. Gesch. X, str. 49, op. 9.

[250]) Ann. Fuld. a. 893. — Ann. Alamann. a. 893.

[251]) Ann. Fuld. a. 888. (p. 406.): „*Rex autem, paucis secum assumptis, Forum Juliense penetrans, curtem Carantanam natale domini celebravit.*"

[252]) Juvavia, Anh. p. 107, Nr. 49 et 108, Nr. 50.

[253]) Mon. Boica, XXVIII/I, p. 84, Nr. 62.

[254]) Ann. Fuld. a. 890, (p. 407.) — Kopitar (Glag. Cloz. p. LXXII.) misli, da je Omuntesberg sedanji Münzenberg na gorenjem Štajerskem.

[255]) Ann. Fuld. a. 891. (p. 407.)

[256]) Ann. Fuld. a. 893. (p. 408.)

[257]) Ann. Fuld. a. 893. (p. 409.)

[258]) Ann. Fuld. a. 894 (p. 410.): „*Zuentibaldus, dux Maravorum et vagina tocius perfidiae, cum omnes regiones sibi affines dolo et astucia perturbando, humanum sanguinem siciens circumiret, ultimum hortando suos, ne pacis amatores, sed pocius inimici domesticis persisterent, diem ultimum clausit infeliciter.*

[259]) Ann. Fuld. a. 894. (p. 410.)

[260]) Liutprandi Antapodosis, l. I, c. 13: „*Arnulfus . . . cum Centebaldum Maravanorum ducem, quem supra memoravimus, sibi viriliter repugnantem debellare nequiret, . . . Hungariorum gentem, cupidam, audacem, omnipotentis Dei ignaram, scelerum omnium non insciam, caedis et rapinarum solummodo avidam, in auxilium convocat; si tamen auxilium dici potest, quod paulo post, eo moriente, cum genti suae, tum caeteris in meridie occasuque degentibus nationibus, grave periculum, immo exitium fuit.*"

[261]) Ann. Fuld. a. 894. (p. 410.)

[262]) Gl. pismo bavarskih škofov papežu Ivanu IX. od l. 900. (Spredaj str. 23.)

[263]) Ann. Fuld. a. 896. (p. 413.)

[264]) Šafařik, Slov· starož. II, str. 467.

[265]) Liutprandi Antapodosis. I, c. 13.

[266]) Archiv f. Kunde österr. Gesch. X, str. 54.

[267]) Ann. Fuld. a. 884. (p. 400., — a. 892. (p. 408.)

[268]) Ann. Fuld. a. 895. (p. 411.)

[269]) Ann. Fuld. a. 897· (p. 413.)

[270]) Ann. Fuld. a. 898. (p. 413.)

[271]) Ravno tam, (p. 414.)

[272]) Ravno tam.

[273]) Ravno tam, a. 899.

[274]) Reg. Chron. a. 900.

[275]) Ann. Fuld. a. 900.

[276]) Ann. Fuld. a. 901. (p. 415.)

Tiskarski pogreški.

Na 7. in 8. strani ni ločil stavec v staroslovenskih citatih „ь“ in „ъ“. Imelo bi torej stati:

Str. 7, vrsta 17: „kъ Rostislavu i Svjatopъlъku i Kocьlju.“

Str. 7, vrsta 24—29: „. . . ne tъkъmo bo u sego svjatitelьskago stola prosiste učitelja, nъ i u blagověrьnago cěsarja Mihaila, da posъla vamъ blaženago filosofa Kostjantina i sъ bratъmь, do ideže my ne dospěhomъ. ona že, uvěděvъša apostolьskago stola dostojašta vaša strany, kromě kanona ne stvoriste ničьsože, nъ kъ namъ pridoste, svjatago Klimenta mošti nesušte.“

Str. 7, vrsta 38—39; str. 8, vrsta 1—10: „my že, trьgubu radostь priimъše, umyslihomъ, ispytavъše, posъlati Methodija, svjaštьše i sъ učeniky, synu že našego, na strany vaša, muža že sъvьršena razumъmь i pravověrьna, da by učitь, jakože jeste prosili, sъkazaja kъnigy vъ jazykъ vašь, po vьsemu cьrkvьnomu činu ispъlъnь i sъ svjatoju mъšeju, rekъše sъ službъboju, i krъštenijemь, jakože jestь filosofъ, načalъ Kostjantinъ božijeju blagodatьju i za molitvy svjatago Klimenta. tako že ašte inъ kъto vъzmožetъ dostojno i pravověrьno sъkazati, svjato i blagoslovleno bogъmь i nami i vьseju katholikijeju i apostolьskoju cьrkvьju budi, da byste udobь zapovědi božija navykli. sь že jedinъ hraniti obyčaj, da na mьši pьrvěje čьtutь apostolь i evangelije rimьsky, tače slověnьsky . . . .“

Str. 8, vrsta 13—17: „. . . . ašte že kъto otъ sъbьranyihъ vamъ učitelь i češjuštihъ sluhy i otъ istiny otvraštajuštihъ na bljadi načьnetъ dъrznuvъ inako razvraštati vy, gadja knigy jazyka vašego, da ne budetъ otъlučenъ, nъ tъkъmo vъ sudъ danъ cьrkvi, do nьde sja ispravitъ.“

Razven tega naj se še popravi:

Stran 3,	zadnja vrsta:	namesto	„iz Moravskega“	čita naj se „z Moravskega“.
„ 4,	vrsta 39:	„	„Dobrowski“	„ „ „ Dobrowsky.
„ 8,	„ 32:	„	debuernnt	„ „ „ debuerunt.
„ 17,	„ 2:	„	Uichinum	„ „ „ Uuichinum.
„ 17,	„ 25:	„	sclavonicas	„ „ „ sclaviniscas.
„ 25,	„ 1:	manjka spredaj število II.		
„ 81,	„ 1:	namesto	„Krškv“	„ „ „ „Krško“.
„ 85,	„ 43:	„	qaodam	„ „ „ quodam.
„ 131,	„ 21:	„	evaegelij	„ „ „ evangelij.
„ 133,	„ 33:	„	„ST3.S“	„ „ „ ſSTѮΓ.“

Str.	134,	vrsta	36:	namesto	ih.ъ“.	stoji	naj	ihъ.“
„	135,	„	21:	„	pogl. 17	„	„	pogl. 7.
„	136,	„	3:	„	ἔχειν καὶ . . . . παφά	„	„	ἔχειν καὶ .... παρὰ.
„	136,	„	37:	„	pred letnico .STO3.	stoji	naj	znak ϝ.
„	137,	„	34:	namesto	„arehiepiscópó“	„	„	„archiepiscopo“.
„	137,	„	41:	„	esvęštše	„	„	osvęštše.
„	137,	„	45:	„	τῆσ	„	„	τῆς.
„	149,	„	13:	„	Carantanornm	„	„	Carantanorum.
„	150,	„	1:	„	Echhardi	„	„	Eckhardi.
„	154,	„	14:	„	839	„	„	859.
„	157,	„	35:	„	Braxias	„	„	Broxias.
„	159,	„	24:	„	feuenta	„	„	fluenta.
„	166,	„	41:	„	iuferioris	„	„	inferioris.
„	167,	„	19:	„	nnd	„	„	und.

Manjše pogreške naj si čitatelj sam popravi.

KAZALO.

I. Viri.

Stran.

1. Zanesljivi viri . . . . 1.
2. Legende . . . . 3.
3. Ponarejeni viri . . . . 7.
4. Dodatek k virom . . . . 7.

II. Životopis sv. Cirila in Metoda.

1. Sv. Ciril in Metod na vzhodu . . . . 25.
2. Sv. Ciril in Metod na Moravskem . . . . 28.
3. Sv. Ciril in Metod v Rimu . . . . 31.
4. Sv. Metod in nemški škofje . . . . 35.
5. Nove tožbe zoper Metoda . . . . 45.
6. Metodova poslednja leta in smrt . . . . 52.
7. Pannonsko-moravska nadškofija po Metodovi smrti . . 53.
8. Starocerkveni jezik in njegova domovina . . . . 60.
9. Pannonsko-slovenski spomeniki . . . . 66.

III. Slovenska zemlja v devetem stoletji.

1. Ime in obseg . . . . 69.
2. Karantanija . . . . 71.
3. Pannonija . . . . 84.
4. Istra . . . . 89.
5. Furlanija . . . . 90.
6. Iztočna marka . . . . 90.
7. Solnograško . . . . 97.

Stran.

IV. Zgodovinske razprave.

1. Začetek frankovske oblasti po Slovenskem . . . . . 99.
2. Domači in tuji knezi po slovenskih deželah v devetem stoletji . . . . 108.
3. Moravska država v devetem stoletji . . . . 115.

Opazke k tekstu.

K I. delu . . . . 127—129.
K II. delu . . . . 130—147.
K III. delu . . . . 148—159.
K IV. delu . . . . 160—173.

KOS
Spomenica tisocletnice
Metodove smrti

UNIVERSITY OF CHICAGO
45 234 386

